ISTORIE CONTEMPORANĂ

DOSARELE SECRETE ALE AGENTULUI ANTON

PETRU COMARNESCU ÎN ARHIVELE SECURITĂȚII

Selecție, introducere și comentariu de

LUCIAN BOIA

Lucian Boia, născut în Bucureşti la 1 februarie 1944, este profesor la Facultatea de Istorie a Universității din Bucureşti. Opera sa, întinsă şi variată, cuprinde numeroase titluri apărute în România şi în Franța, precum şi traduceri în engleză, germană şi în alte limbi. Preocupat îndeosebi de istoria ideilor şi a imaginarului, s-a remarcat atât prin lucrări teoretice privitoare la istorie (*Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr şi ficțiune*) şi la imaginar (*Pentru o istorie a imaginarului*), cât şi prin investigarea consecventă a unei largi game de mitologii (de la viața extraterestră şi sfârşitul lumii până la comunism, naționalism şi democrație). A adus, de asemenea, noi interpretări privitoare la istoria Occidentului, a Franței şi a Germaniei. În 1997, lucrarea sa *Istorie şi mit în conştiința românească* a stârnit senzație şi a rămas de atunci un punct de reper în redefinirea istoriei naționale.

Volume publicate la Humanitas:

Istorie şi mit în conştiința românească (1997, 2000, 2002, 2006, 2010, 2011)

Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr şi ficțiune (1998, 2002, 2008)

Două secole de mitologie națională (1999, 2005, 2011)

Mitologia ştiințifică a comunismului (1999, 2005, 2011)

Sfârşitul lumii. O istorie fără sfârşit (1999, 2007)

Pentru o istorie a imaginarului (2000, 2006)

România, țară de frontieră a Europei (2002, 2005, 2007)

Mitul democrației (2003)

Între înger şi fiară. Mitul omului diferit din Antichitate până în zilele noastre (2004, 2011)

Jules Verne. Paradoxurile unui mit (2005)

Omul şi clima. Teorii, scenarii, psihoze (2005)

Tinerețe fără bătrânețe. Imaginarul longevității din Antichitate până astăzi (2006)

Occidentul. O interpretare istorică (2007)

Napoleon III cel neiubit (2008)

„Germanofilii“. Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial (2009, 2010)

Franța, hegemonie sau declin? (2010)

Tragedia Germaniei: 1914–1945 (2010)

Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 şi 1950 (2011)

Istoriile mele. Eugen Stancu în dialog cu Lucian Boia (2012)

Explorarea imaginară a spațiului (2012)

De ce este România altfel? (2012)

Eugen Brote (1850–1912). Destinul frânt al unui luptător național (2013)

Sfârşitul Occidentului? Spre lumea de mâine (2013)

Balcic. Micul paradis al României Mari (2014)

Primul Război Mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări (2014)

Seria „Istorie contemporană“ este coordonată de
Cristian Vasile şi Vladimir Tismăneanu

ISBN: 978-973-50-4545-6 (epub)
EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro
Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

DOSARELE SECRETE ALE AGENTULUI ANTON

PETRU COMARNESCU ÎN ARHIVELE SECURITĂȚII

Selecție, introducere și comentariu de

LUCIAN BOIA

Cuprins

INTRODUCERE

Vieți paralele: Petru Comarnescu şi agentul Anton

Pentru a da de urma agentului Anton, trebuie să începem cu Petru Comarnescu; s-a petrecut în cazul lui un fenomen de dedublare, oarecum asemănător cu povestea despre „Doctor Jekyll şi Mister Hyde“.

Petru Comarnescu aparține uneia dintre cele mai strălucite generații pe care le-a dat cultura română: alături de Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Emil Cioran, Mircea Vulcănescu, Constantin Noica… Iar rostul lui în cadrul acestei generații e bine definit. Dincolo de opera personală, e cel care i-a dat un plus de consistență; a contribuit mai mult decât oricare altul la strângerea unor talente individuale, fiecare cu propria-i traiectorie, într-un grup coerent, în jurul unui proiect împărtăşit.

S-a născut la Iaşi, la 23 noiembrie 1905.[1] După liceu, început la Iaşi şi încheiat la Colegiul Sfântul Sava din Bucureşti, a urmat, între 1925 şi 1929, cursurile Facultății de Drept şi ale Facultății de Filozofie şi Litere din Bucureşti, obținând ambele licențe. În vara anului 1929 a participat la cercetările sociologice organizate de Dimitrie Gusti în comuna Drăguş din județul Făgăraş. Tot în 1929 obține o bursă de studii în Statele Unite ale Americii, urmând, între septembrie 1929 şi iunie 1931, cursurile universității Southern California din Los Angeles, filozofia ca materie principală şi, în secundar, sociologia. Teza de doctorat, susținută în America, îşi propunea o cercetare a corelațiilor etico-estetice şi avea să fie publicată în româneşte, mai târziu, în 1946, sub titlul *Kalokagathon*.

Înapoindu-se în țară, în toamna anului 1931, are „surpriza“ de a nu-şi găsi nici o slujbă, deşi – notează el – „eram doctor în filozofie şi cunoşteam limbi străine“ (şi în primul rând engleza, mai puțin practicată pe atunci în România). S-a întreținut un timp publicând articole (prost plătite), pe o varietate de teme culturale, în diverse ziare şi reviste. Dar s-a remarcat mai ales ca marele animator al „generației“. Avea o mulțime de idei şi cunoştea pe toată lumea. „Era neobosit – îşi amintea Mircea Eliade –, la curent cu tot ce se întâmpla în cercurile mondene, politice şi artistice, şi plin de proiecte.“ Din inițiativa lui s-a constituit, în toamna anului 1932, asociația „Criterion“, cu faimosul ciclu de conferințe, în jurul marilor personalități contemporane. Într-o perioadă de brutale confruntări ideologice, a fost un exercițiu intelectual şi democratic demn de remarcat. Personalitățile evocate ocupau întregul spectru ideologic şi cultural: stăteau alături Lenin, Mussolini, Gandhi, Freud, Chaplin,

Gide, Bergson, Krishnamurti, Greta Garbo, Valéry; la fel, şi conferenţiarii, confruntându-se, de fiecare dată, interpretări democratice, naţionaliste şi chiar comuniste. Succesul de public a depăşit orice aşteptări. Conferinţa despre Lenin a adunat o masă de oameni, chiar peste drum de Palatul Regal (întrunirile desfăşurându-se la Fundaţia Carol I), ceea ce a alertat autorităţile poliţieneşti. Şeful Poliţiei l-a admonestat direct pe cel considerat principalul inspirator şi organizator: „Domnule Comarnescu, nu vom uita niciodată că dumneata ai adunat pe comuniştii din Bucureşti în faţa palatului regal“.[2] Ironia situaţiei stă în faptul că cei mai mulţi dintre tinerii de la „Criterion“ se orientau spre dreapta (unii deja spre extrema dreaptă), iar comunişti abia de se găsea vreunul. Credeau însă cu toţii în libera dezbatere intelectuală şi în firescul pluralism al ideilor. Cel puţin, aşa a fost la început. Grupul s-a destrămat, intervenind, pe lângă diverse neînţelegeri personale, şi acutizarea tensiunilor ideologice, care au atins la un moment dat punctul de ruptură.

Petru Comarnescu nu se angajează nici la dreapta, nici la stânga. Alege să nu se implice în confruntările politice şi ideologice. Dacă ar fi fost după el, grupul „Criterion“ ar fi mers înainte, în ciuda controverselor. În situaţia de a alege, stânga (dar nu stânga comunistă) îi era probabil mai apropiată. Nu e deloc antisemit şi are o atitudine netă împotriva legionarismului (s-a păstrat o interesantă scrisoare din 1938 în care îi reproşa lui Constantin Noica aderarea la mişcarea legionară).[3]

În toamna anului 1933, reuşeşte, în sfârşit, să obţină o slujbă stabilă, de fapt două slujbe: una, la Fundaţiile Culturale Regale, alta, ca inspector al teatrelor (sprijinit fiind de Dimitrie Gusti). Devenea un fel de funcţionar; şi-ar fi dorit totuşi o altă carieră. Continuă o activitate frenetică de publicist; îi apar şi cele câteva cărţi despre America (*Homo americanus*, 1933; *Zgârie-norii New York-ului*, 1933; *America văzută de un tânăr de azi*, 1934: texte revăzute şi reunite în 1940 sub titlul *Chipurile şi priveliştile Americii*). Este, într-un fel, „americanul“ tinerei generaţii. În ceea ce priveşte opera, şi mai ales „recunoaşterea“, şi-ar fi dorit însă mai mult, şi-ar fi dorit altceva. I se pare că e minimalizat, că până şi prietenii văd în el mai întâi de toate un excelent organizator, un neîntrecut specialist în *public relations*, cum s-ar spune astăzi. „M-am plictisit să tot organizez – notează în jurnal. Eu nu sunt organizator, ci vizionar.“ „Aşa o fi?“, se întreabă însă tot el.[4] Se teme de ratare, de prăbuşirea în mediocritate. Adevărul este că se risipeşte, în prea multe direcţii.

În anii regimului Antonescu şi ai războiului, pare destul de dezorientat. Dar, până la urmă, îi preferă ruşilor pe germani. Soarta evreilor îl indispune şi înțelege să păstreze raporturi cordiale cu prietenii evrei (Ionel Jianu, Mihail Sebastian).

Imediat după 1944, îşi va fi făcut iluzii „americane“. Între 1945 şi 1947 este membru în comitetul asociației „Amicii Statelor Unite“, ca şi în comitetul de direcție al *Revistei româno-americane* (unde publică mai multe articole, între care unul despre preşedintele Truman şi o biografie a generalului Marshall). În 1947 îl vedem însă orientându-se treptat spre noua putere; îl bate chiar gândul să se facă membru de partid, gândindu-se mai ales la posibilitatea obținerii unei catedre universitare (catedra de engleză de la Universitatea din Bucureşti, rămasă vacantă prin licențierea lui Dragoş Protopopescu).

Nu ajunge nici membru de partid, nici profesor universitar. În schimb, îşi pierde şi micile slujbe pe care le avea. În toamna anului 1950 e concediat de la inspecția teatrelor, iar în decembrie 1951 din postul de redactor la Editura de Stat pentru Literatură şi Artă (continuatoarea fostelor „Fundații“). Mai lucrează ca redactor la *Universul*, până la transformarea ziarului în săptămânal, în iulie 1952, înainte de încetarea definitivă (iulie 1953). În sfârşit, între 1952 şi 1954 este colaborator extern al Institutului de Lingvistică, cu misiunea de a stiliza dicționarul rus-român şi de a propune echivalentele româneşti ale unor proverbe şi expresii ruseşti. A fost ultima „slujbă“ a lui Petru Comarnescu; până la moarte, va trebui să se descurce ca „liber profesionist“.

Trece printr-o perioadă cumplită: o permanentă jenă financiară, plus starea de nesiguranță. Cu toate eforturile de adaptare la noua ideologie şi la noile realități, nu convinsese deloc regimul că ar fi un om de încredere. Apartinea unei generații suspecte: prietenia lui cu „fugarii“ Eliade şi Cioran, cu Noica… Nici formația americană nu-l recomanda… Şi, peste toate, era cunoscut şi ca homosexual, o gravă abatere de la normă, potrivit moralei (şi legislației) comuniste. De tânăr, îşi ținuse un jurnal. De prin 1947–1948, acesta începe să fie presărat cu considerații cam prea conformiste, nu tocmai la locul lor în nişte notații cu caracter intim. Se vede că îi era teamă să nu cadă pe alte mâini, în care caz ar fi putut deveni un document compromițător. De altfel, jurnalul încetează complet de pe la mijlocul anului 1949. Însemnările sunt reluate în 1952, însă în formă eliptică, pe filele unui calendar (jurnalul propriu-zis reapare abia în 1956). Sunt ani în care trăieşte exclusiv din

traduceri şi mai ales din „stilizări“, aceste din urmă privind traducerile făcute din limba rusă de persoane cu calificare îndoielnică („oribil traduse“, notează el despre paginile din Gogol care îi veniseră spre stilizare). Lipsuri nesfârşite. „Nu am bani“ devine un laitmotiv. 29 iunie 1952: „Ziua mea, Sf. Petru. N-am bani. Nu primesc pe nimeni“. 1 iulie 1952: „Nu-mi pot lua nici pantofi“.[5] Îi întinde o mână de ajutor vechiul prieten, Ionel Jianu, care conducea, începând din 1951, secția de artă a E.S.P.L.A. (Editura de Stat pentru Literatură şi Artă). Aici publică Petru Comarnescu, în 1954, sub pseudonimul Anton Coman (numele fiindu-i deocamdată „interzis“), o monografie consacrată lui Octav Băncilă, pictor supraevaluat de regimul comunist datorită problematicii sociale abordate. În anii următori, fără a renunța la diversitatea preocupărilor, se specializează oarecum în scrierile de artă; printre acestea, publicate de acum înainte cu numele său, o biografie a lui Ştefan Luchian, în 1960, o alta a lui N. Tonitza, în 1962, precum şi un voluminos *Îndreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei* (1961). E cât se poate de conformist, nu cârteşte în nici un fel, respectând disciplinat indicațiile ideologice. Vrea neapărat să fie apreciat, recunoscut. Ține conferințe după conferințe, peste tot. În 1963, făcea cu satisfacție bilanțul: „Am rostit peste 110 conferințe în fabrici, la cercuri de artă plastică şi la diverse instituții – majoritatea cu caracter de contribuție obştească – conferințe despre literatură, arte plastice şi probleme culturale“.[6] Este fericit când ajunge să fie publicat în *Scânteia*, ziarul Comitetului Central al Partidului. „Sunt optimist – notează în *Jurnal* cu acest prilej – pentru viitorul culturii noastre, cred că va înflori amplu“.[7] Pe măsură ce se simte recunoscut, creşte şi volumul *Jurnalului*; în 1962 avertizează că începe să-şi scrie memoriile – de fapt e acelaşi Jurnal, dar din ce în ce mai dezvoltat, cu notarea fiecărui detaliu. În lipsa unei „mari opere“, se gândea, poate, că aceasta va fi tocmai *Jurnalul*. A mai visat şi la un întins roman, romanul generației lui, în centrul căruia ar fi aşezat propria-i evoluție, de la nelămuririle inițiale la concepția marxistă şi la realismul socialist (mai bine că nu l-a scris!). *Jurnalul* e împănat cu fraze convenționale, „pe linie“, destinate poate unor priviri indiscrete (chiar cu riscul de a-i afecta imaginea în posteritate; sau ajunsese chiar să se convingă, măcar pe jumătate, afectat de sindromul „dublei gândiri“, atât de bine analizat de Orwell?). Elogiază, în mai 1964, „înalta principialitate a P.M.R., poziția înțeleaptă şi demnă adoptată în chestiunile de relații cu celelalte țări socialiste, perspectivele luminoase ale vieții şi culturii noastre“.[8] Pentru un jurnal intim nu e deloc rău! Cam în aceiaşi termeni apreciază o prelegere a lui Leonte Răutu: „extrem de bogată şi

deschizătoare de largi şi luminoase perspective“.[9] Când moare Gheorghe Gheorghiu-Dej, sunt „zile de mare tristețe, consternare, adâncă părere de rău…“.[10] Şi un pasaj „definitiv“: „Mircea Eliade avea o teorie că suntem un popor fără noroc. Nu ştiu câtă dreptate are. Apar mereu oameni care ne salvează din dramaticul nostru destin. Dar cu ce greutăți şi eforturi! Acum salvatorul este Nicolae Ceauşescu, mereu în activitate supraumană“.[11]

Începând din mai 1963, primeşte o pensie de la Uniunea Scriitorilor: 700 de lei, nu foarte mult, dar suficient pentru a ieşi din lunga perioadă de nesiguranță financiară. În 1968, Uniunea Artiştilor Plastici se arată mult mai generoasă: pensie de 3500 lei lunar! Ce-i mai lipsea? Încă un dram de recunoaştere: are mereu impresia că alții îl tratează condescendent (11 aprilie 1966: la *Contemporanul*, „Ivaşcu mă priveşte de sus, cu superioritate“).[12] Şi o idee fixă, urmărită până spre sfârşitul vieții: ar fi vrut să devină profesor universitar. După multe deziluzii, în 1964, i se pare că s-a apropiat de acest obiectiv; Alexandru Rosetti şi Alexandru Balaci, personalități influente în mediul academic, îl asigură de sprijinul lor pentru o catedră de istoria artelor la Universitatea din Bucureşti. Un eşec în plus. „Năzuiesc la o catedră universitară“[13], nota încă în 1969. Nu-şi dădea seama că, oricâtă recunoaştere ar fi adunat, la Universitate tot nu putea ajunge: era totuşi un om „vechi“, chiar dacă vopsit relativ convingător în culori noi, specialiştii nu-l agreau, văzând în el un amator, şi nici homosexualitatea nu-l servea, dimpotrivă… Mereu nedreptățit: „pus în stare de inferioritate atâția ani de către colegi foarte necolegi, care nu concepeau că aş avea dreptul şi eu să fiu profesor“.[14]

Nu va primi universitatea, dar va avea parte, în ultimii ani, de numeroase misiuni în străinătate. Prima ieşire, în Uniunea Sovietică, în 1963, încă bine „încadrat“, într-un grup de zece persoane. Tot felul de trasee artistice şi, evident, o impresie excelentă (consemnată tot în jurnalul intim): „Civilizație peste tot în Uniunea Sovietică, respect față de moştenirea valoroasă a trecutului, valorificarea continuă a artei“. E curat, linişte, oamenii sunt bine îmbrăcați, mănâncă sănătos…[15]

Marele salt spre Occident se petrece în 1966 (între 7 iunie şi 19 iulie); e numit comisar al Pavilionului românesc la Bienala de la Veneția (pusă în vedetă fiind pictura lui Țuculescu). Călătoreşte şi mai departe, la Roma şi la Paris (în capitala Franței reîntâlnindu-se, printre alții, cu Emil Cioran). În noiembrie acelaşi an, Elveția şi, din nou, Italia. În septembrie 1967, participă

la un congres la Rimini şi Urbino, vizitând apoi şi alte oraşe italiene; la Veneția se întâlneşte cu Ionel Jianu (care plecase din țară în 1961) şi cu Mircea Eliade. Din *Jurnalul* lui Mircea Eliade, 14 septembrie 1967: „Puțin înainte de amiază, întovărăşit de Ionel şi Marga Jianu, vine Petru Comarnescu. După douăzeci şi şapte de ani, a rămas acelaşi, dar puțin mai slab, încărunțit – şi fumând cincizeci de țigări pe zi […], Titel [aşa îi spuneau pietenii] e tot atât de volubil ca în tinerețea noastră. Încearcă să mă convingă să vin la Colocviul despre Brâncuşi, măcar pentru o zi, două. Spune că ceva s-a schimbat în ultimii ani în țară, dar nu trebuie să ne facem prea multe iluzii. Cum nu a avut o catedră şi nu este nici la Academie, ca să trăiască, lucrează douăsprezece ceasuri pe zi, scrie sute de articole, monografii despre artişti sau actori, despre mânăstiri şi pictori şi multe altele“.[16]

Misiunile în străinătate continuă. Din ianuarie până în martie 1968 se află în Statele Unite ale Americii, revederea cu țara care, într-un fel, îl formase. Urmează Franța şi Spania, în septembrie–octombrie 1968. În sfârşit, Copenhaga, Stockholm şi Oslo, în august 1969 (la un congres al criticilor de artă).

L-a doborât, cu siguranță, fumatul: un cancer la plămâni. A murit la 27 noiembrie 1970. Abia împlinise 65 de ani.

În ciuda unei vieți tot mai pline, ultimii ani n-au fost mai puțin prolifici. I-au apărut cărți despre Țuculescu şi Brâncuşi… şi multe altele. Mai multe titluri s-au publicat postum, printre ele o nouă ediție din *Chipurile şi priveliştile Americii* (cu adaosul ultimei călătorii, cea din 1968), precum şi *Chipurile şi priveliştile Europei* (adunând însemnările din Italia, Franța şi Elveția). Despre *Jurnalul* inclus în cea dintâi, nota Mircea Eliade: „Încep să-l citesc, pe nerăsuflate. De la început, uluit de energia lui Titel, de extraordinara lui vitalitate, bine stăpânită de voința şi generozitatea lui. Îndată ce-a avut la îndemână o maşină de scris, s-a apucat să-şi redacteze *Jurnalul*; de fapt o lungă scrisoare pentru prietenii din țară, în care însemna, după obiceiul lui, tot ce-ar putea fi interesant: idei, informații practice, impresii, amintiri, statistici. Pur şi simplu formidabil!“[17]

Ce se poate spune despre scrisul lui Comarnescu? G. Călinescu îi aprecia impresiile americane: „petulante, foarte atrăgătoare“; „autorul e un intelectual nutrit de lecturi şi inteligent, care nu se fixează“.[18] Pentru Nicolae Manolescu însă, aceleaşi impresii nu sunt decât „pagini banale“. Interes literar, şi acesta relativ, ar prezenta doar *Jurnalul*[19] (însă criticul nu cunoaşte decât partea

publicată a *Jurnalului* – până în 1962 –, care e mai puțin interesantă decât ceea ce urmează). Comarnescu rămâne, până la urmă, un eseist informat şi agreabil, dacă reuşim să facem abstracție de concesiile ideologice, destul de supărătoare pentru cititorul de azi. Ar fi putut da şi o mare operă, în registrul ficțiunii sau în cel al interpretării fenomenului cultural şi artistic? Greu de spus; cert e că n-a apucat să o facă.

N-a exploatat suficient (exceptând unele pagini de jurnal) talentul special pe care-l avea: acela de fin observator al oamenilor. L-a lăsat în seama agentului Anton.

*

Agentul Anton apare în 1953 şi se manifestă fără întrerupere până în 1969. Nu ştim cum s-a petrecut recrutarea; ne putem însă imagina. A fost perioada cea mai grea pentru Comarnescu: marginalizat, fără un ban, cuprins de nesiguranță şi de teamă. Securitatea se va fi servit de argumentul homosexualității, înclinare pe care n-avea cum s-o nege (se păstrează, de altfel, printre notele sale informative, o listă de „persoane care au practicat inversiunea sexuală“ şi alta, mai personală, privind propriile sale legături sexuale cu bărbați în ultimii cinci ani). Evident, puteau fi folosite împotriva lui şi antecedentele americane. Târgul s-a făcut: alternativa ar fi fost marginalizarea definitivă şi, foarte probabil, închisoarea. S-a dovedit, pentru Securitate, informatorul ideal: cunoştea o mulțime de lume, în mediile intelectuale, vedea şi auzea tot, nu-i scăpa nici un detaliu, şi îi plăcea să „comunice“ şi mai ales să pună totul pe hârtie. Notele informative dublează jurnalul intim, de regulă nu se suprapun. S-au adunat nenumărate, de-a lungul anilor. Sunt şase dosare voluminoase, cuprinzând mii de pagini, dar se găsesc numeroase texte semnate Anton şi în dosarele persoanelor urmărite. Anton nu are reticențe: merge până la capăt în raporturile cu Securitatea, la fel cum şi Petru Comarnescu a mers până la capăt în preluarea clişeelor ideologiei comuniste. Vrea, desigur, să înlăture orice umbră de îndoială, să convingă de fidelitatea şi utilitatea lui. Fie că i se cere, fie din proprie inițiativă, divulgă tot, de cele mai multe ori, pe un ton neutru; în anumite cazuri, totuşi, când se referă la persoane pe care le antipatizează sau care l-ar fi nedreptățit, comentariile devin acide, iar informațiile sau insinuările, compromițătoare. Îşi găsesc aici o supapă şi frustrările (acute) sociale şi intelectuale ale lui Petru Comarnescu. Iată-i, prinşi ca într-un insectar, pe toți cei care nu i-au acordat importanța meritată!

Verdictul moral nu poate fi decât unul de vinovăție; excesul de zel anulează

până şi circumstanțele atenuante care s-ar fi putut altminteri invoca (marele vinovat, în toate, fiind regimul comunist). Însă valoarea literară a multor pagini este indubitabilă. Laolaltă, alcătuiesc un fel de *Comedie umană* a lumii intelectuale şi artistice româneşti din anii ’50 şi ’60. Autorul excelează în arta portretului (uneori doar schițat, alteori adevărat studiu psihologic), la fel şi în narațiune. Voluptatea de a povesti e fără limite. Departe de a se mulțumi cu informația brută, aceasta e prinsă într-o rețea de detalii, potrivit unor scenarii – adesea – de-a dreptul cinematografice. Petru Comarnescu şi-a ratat „marea operă“ a vieții. Să o fi reuşit agentul Anton?

Note

1. Am preluat, în cele ce urmează, mai multe informații din seria de autobiografii redactate an de an de Petru Comarnescu, între 1949 şi 1963 (Biblioteca Academiei Române, manuscrise, arhiva Petru Comarnescu, XX Varia 6–XX Varia 16). O privire de ansamblu, la Monica Grosu, *Petru Comarnescu, un neliniştit în secolul său*, Casa Cărții de Ştiință, Cluj-Napoca, 2008.

2. Petru Comarnescu, *Pagini de jurnal*, vol. I, Editura Noul Orfeu, Bucureşti, 2003, p. 73.

3. *Ibidem*, pp. 210–213.

4. *Ibidem*, p. 47.

5. Note pe un calendar, în 1952: Biblioteca Academiei Române, manuscrise, arhiva Petru Comarnescu (în continuare A.P.C.), II ms. 14.

6. Autobiografia din 1963 (A.P.C., XX Varia 16).

7. *Jurnal* 1966 (A.P.C., VI, ms. 4), 22 mai 1966.

8. *Jurnal* 1964 (A.P.C., V, ms. 3), 23 mai 1964.

9. *Jurnal* 1962 (A.P.C., IV, ms. 7a), 3–6 octombrie 1962.

10. *Jurnal* 1965 (A.P.C., VI, ms. 1), 24 martie 1965.

11. *Jurnal* 1969 (A.P.C., VIII, ms. 7), 16 iulie 1969.

12. *Jurnal* 1966 (A.P.C., VI, ms. 4), 11 aprilie 1966.

13. *Jurnal* 1969 (A.P.C., VIII, ms. 7), 4 mai 1969.

14. *Jurnal* 1966 (A.P.C., VI, ms. 4), 8 aprilie 1966.

15. *Jurnal* 1963 (A.P.C., V, ms. 1), 26 septembrie 1963.

16. Mircea Eliade, *Jurnal*, vol. I, Humanitas, Bucureşti, 1993, p. 580 (însemnarea din 14 septembrie 1967).

17. *Ibidem*, vol. II, p. 224 (însemnarea din 12 martie 1976).

18. G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, Bucureşti, 1941, p. 832.

19. Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Bucureşti, 2008, p. 1423.

Notă asupra ediției

Am selectat în acest volum doar o mică parte din notele informative ale agentului Anton. Toate sunt extrase din cele şase volume aflate în Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), sub cota R 330218 (un al şaptelea volum cuprinde documente ulterioare morții lui Petru Comarnescu), cu excepția unuia singur preluat din dosarul lui Andrei Cădere, cota R 310067. Pentru fiecare document, am indicat volumul şi filele. Împărțirea pe capitole, cu comentariile respective (evidențiate în litere cursive), notele şi dicționarul de personaje aparțin îngrijitorului ediției.

Chipurile lui Petru Comarnescu, la tinerețe, maturitate şi spre sfârşitul vieții.
(Fotografii obținute prin amabilitatea domnului Fabian Anton)

I
Grupul Oprescu

Nicăieri informările agentului Anton nu se împletesc în asemenea măsură cu interesele (şi frustrările) lui Petru Comanescu ca în cazul a ceea ce el numeşte „grupul Oprescu“. Este „establishmentul“ criticii şi istoriei artelor, domeniu în care el însuşi se simte marginalizat de cei care ocupă poziţii recunoscute oficial. Pentru George Oprescu nu are decât cuvinte dispreţuitoare. În fapt, patronul „grupului“ (academician, profesor, director al Institutului de Istoria Artei), în ciuda carenţelor de rafinament şi originalitate, avea o certă competenţă în domeniu şi, în plus, ştia să-i pună pe ceilalţi la treabă. „Anton“ nu pare a-l agrea decât pe Eugen Schileru; lui Ion Frunzetti îi recunoaşte inteligenţa şi cultura, dar îi desfiinţează caracterul. Cât priveşte pe Remus Niculescu, îl detestă, pur şi simplu, iar notele informative se prezintă în consecinţă.

17 mai 1958

NOTĂ

Colaboratorii academicianului G. Oprescu sunt numeroşi, deoarece Institutul de Istoria Artei de pe lângă Academia R.P.R. are 3–4 secţii (arta plastică, arta feudală, arta populară, secţia de teatru şi muzică) în afară de cei cu care colaborează la Muzeul de Artă al R.P.R. şi la catedra de Istoria Artei de la Institutul de Arte Plastice N. Grigorescu. Aceia cu care colaborează mai îndeaproape, care sunt „oamenii săi“ şi îi plasează peste tot sunt:

1. Mircea Popescu, director adjunct al Institutului de Istoria Artei şi director adjunct al Galeriei Naţionale a Muzeului de Artă, urmând a deveni director acolo, odată cu pensionarea pictorului Marius Bunescu. Mircea Popescu este de asemenea membru în colegiul revistei Arta plastică, unde mai înainte a fost şi redactor. Om în vârstă de 35 de ani, Mircea Popescu a studiat mai întâi lingvistica, apoi s-a specializat în istoria artelor. Este un om conştiincios, care citeşte şi asimilează, dar destul de încet. Nu are o inteligenţă deosebită şi nici fineţe de critic. Este serios, dar destul de comod şi aceasta explică de ce Institutul publică atât de puţine lucrări şi totul merge într-un ritm penibil (în opt ani nu au fost capabili să scoată o istorie a artelor, manuale etc.). Mircea Popescu este mai orientat ideologic decât ceilalţi şi mai principial în articolele de critică, nu prea preţuite de artişti din pricina lipsei lui de pătrundere specifică a fenomenului artistic, neputinţei lui de a deosebi

valorile de la primele manifestări. Mai curând istoric decât critic, Mircea Popescu se pregăteşte pentru a continua activitatea istorică şi organizatorică a Institutului şi a Muzeului, după retragerea sau moartea lui Oprescu. Va fi un om conştiincios, dar cu rezultate mediocre. Nu are nimic din entuziasmul criticului şi din calitatea de animator pe care trebuie să o aibă un conducător de instituție culturală. Politiceşte, este mai orientat, precum am spus, dar se fereşte de a accentua în puținele lucrări ce le publică bazele materialiste ale artei, explicațiile social-economice. A călătorit în U.R.S.S., Germania, acum va pleca la Paris, în jurul datei de 1 iunie, împreună cu acad. G. Oprescu. Fiu de învățător, el are un frate ziarist, N. Popescu, care a lucrat la Universul după 23 august 1944. Mircea Popescu este căsătorit.

2. Remus Niculescu este cercetător, şef de secție la Institutul de Istoria Artei şi şeful secției de stampe al bibliotecii Academiei R.P.R. Are vreo 30 de ani, recent s-a căsătorit a doua oară cu o doamnă Gărdescu din fosta aristocrație olteană […]. Remus Niculescu este extrem de ambițios şi îngâmfat la culme. Ca istoric a dovedit un spirit mai ascuțit, mai pătrunzător, rigoare în metoda istorică burgheză, strângând date şi corelându-le din punct de vedere cronologic, găsind date noi cu privire la viața şi activitatea unor pictori. El nu are însă cunoştinți marxist-leniniste, nu aplică metoda cu adevărat ştiințifică, nu judecă dialectic. Şi aceasta nu pentru că nu ar putea, ci pentru că refuză sistematic orice referință la concepțiile regimului actual, situându-se de fapt pe pozițiile istoriei şi criticii burgheze. Oprescu îl crede cel mai inteligent şi mai serios dintre colaboratorii săi şi având un spirit sectar. Remus Niculescu este acela care îi lucrează pe ceilalți istorici şi critici, pentru a impune supremația grupului Oprescu. Niculescu unelteşte, face combinații, atacă pe ceilalți, întărâtându-l pe Oprescu, el însuşi dornic de supremație, monopolism etc. Un colaborator mai mărunt, Barbu Brezianu, care a făcut şi el noi descoperiri din activitatea lui Grigorescu (picturile bisericii de la Pucheni), spune că Niculescu este „geniul rău“ al academicianului Oprescu. Oprescu şi Niculescu, care scriu împreună o dezvoltată monografie asupra pictorului N. Grigorescu, au fost furioşi că Brezianu a făcut descoperirea de la biserica din Pucheni şi i-au spus că ei au fost înaintea lui acolo, văzând că biserica a fost pictată de Grigorescu şi că descoperirea lui nu înseamnă nimic. Aceasta după ce acad. Oțetea a lăudat în presă descoperirea lui Brezianu. La E.S.P.L.A., unde Remus Niculescu este, împreună cu Oprescu, membru în consiliul artistic, Niculescu are o atitudine negativă, torpilând pe cât poate tot ce nu este scris de grupul Oprescu, venind chiar cu ideea ca monografiile despre artiştii universali să nu mai fie scrise de

români (care nu au putut vizita muzeele din Occident) ci să se publice traduceri. Ei au torpilat multe cărți, făcând ca Editura pentru Literatură şi Artă să nu publice o istorie a artelor, plănuită mai de mult, iar acum văzând că istoria artelor a lui Oprescu nu poate fi retipărită (din pricina falselor perspective şi a greşitei metode, incompatibilă cu ştiința marxist-leninistă) au venit cu propunerea ca E.S.P.L.A. să editeze… istoria artelor pe care vor să o scrie cei din grupul Oprescu, dându-şi seama de grava lor carență şi lenevia lor. Oprescu împreună cu Niculescu defăimează tot ce nu-i scris de membrii grupului lor, au pus diferite piedici lucrărilor de la E.S.P.L.A. şi Editura în Limbi Străine (unde Oprescu este în consiliu) ale lui Jianu, Comarnescu, Beneş, Blazian, etc. Aşa cum mai înainte, Oprescu a dus luptă de denigrare, înlăturare a unor istorici ca I.D. Ştefănescu, A. Naum, O.W. Cisek, Al. Tzigara-Samurcaş, acum grupul Oprescu sabotează, torpilează, defăimează tot ce nu aparține grupului lor. Virgil Vătăşianu, profesor de istoria artelor la Universitatea din Cluj, are predat de doi ani la Editura Academiei un volum de Istoria Artei Feudale şi apariția acestui volum este amânată prin grija lui Oprescu. Vătăşianu este un om de ştiință foarte serios, are studii mult mai temeinice decât cei din grupul Oprescu şi nu reuşeşte să se facă publicat. La fel, tinerii istorici P. Oprea şi Dan Giurăscu şi mulți alții, revoltați pe monopolismul grupului Oprescu. Remus Niculescu nu ascunde ura sa împotriva celorlalți istorici şi critici şi varsă venin la şedințele Institutului, încitând şi mai rău pe Oprescu, care are mentalitate de faraon, iar Remus de vice-faraon.

Remus Niculescu a fost trimis acum doi ani la Haga, la congresul Rembrandt, iar recent la Paris. Nu a scris nici un rând despre cele văzute în Occident, pentru că el nu colaborează la „presa comunistă“ şi se fereşte de orice colaborare cu ideile marxist-leniniste. El se declară „istoric“ şi studiază doar trecutul, ferindu-se de a judeca trecutul de pe poziția marxist-leninistă. Faima ce i-o întrețin cei din grupul Oprescu constituie dovada că în fond tot grupul este nemarxist, ca să nu zicem chiar anti-marxist. Sunt însă mari oportunişti, care profită cu vârf şi îndesat de binefacerile regimului, dând în schimb atât de puțin şi de dubios. Articolele din *Lupta de Clasă* şi *Contemporanul* semnate de Oprescu au fost scrise în urma unor îndelungi dezbateri cu Mircea Popescu şi Remus Niculescu şi cred că chiar la redactare aceştia au avut o contribuție directă. Au profitat de creditul făcut pentru a-şi plasa urile, lucrăturile şi tendința de supremație, arhicunoscute în lumea artelor.

3. Theodor Enescu, cercetător la Institut şi subşef la secția de stampe a

bibliotecii Academiei R.P.R., prieten şi mai ales discipol al lui Remus Niculescu, este pe aceeaşi poziție de oportunist şi, deşi are posibilități de istoric şi critic, scrie rar şi numai lucruri din trecut. Theodor Enescu are 30–33 de ani şi un caracter la fel de urât ca şi Niculescu, fiind avid de a parveni, lucrând pe ceilalți şi pregătindu-se a fi adjunctul lui Remus Niculescu în viitor, la conducerea Institutului.

4. Ion Frunzetti, cercetător-şef de secție la Institutul de Istoria Artelor, este un om de talent, cu frumoasă cultură, este şi poet, traducător, munceşte mult, dar fărâmițat. El şi cu Eugen Schilleru[20] sunt oamenii cei mai de calitate dintre membrii grupului Oprescu, dar din păcate şi Frunzetti este setos de putere, monopolist (deține conducerea paginii plastice a Contemporanului, rubrica plastică de la radio şi televiziune etc.). Deşi oportunist şi cam capricios în aprecierile sale critice, Frunzetti cunoaşte ideologia marxist-leninistă şi o aplică într-o măsură oarecare, ca şi Mircea Popescu şi Schilleru, spre deosebire de ceilalți ostili în fond acestei ideologii, dar mascând mai mult sau mai puțin acest fapt. Frunzetti este invidios, cam veninos, ca majoritatea colaboratorilor lui Oprescu. În sinea lui îl detestă pe Oprescu, ştiind cât de mediocru, vulgar, lipsit de finețe critică şi cunoştințe temeinice este Oprescu, dar supunându-se în fața lui, pentru a-l critica în culise. Oprescu se poartă grosolan, tiranic, arbitrar cu colaboratorii săi, care înghit multe umilinți. Între ei îl critică pe Oprescu, dar în afară fac corp cu el pentru că au multe de profitat şi mari speranțe de a-l continua în viitor în numeroasele sale posturi şi demnități. Frunzetti a fost legionar, dar se pare că pentru a-şi ascunde o picătură de sânge evreiesc, pe care o invocă sau o neagă după împrejurări, spunând că ruda aceea era când prin alianță, când de sânge. Frunzetti a fost ataşat cultural la Belgrad în timpul când acad. Tudor Vianu a fost ministru acolo, deci prin 1946–1947. Acolo se pare că ar fi prins Frunzetti un spion, anti-titoist şi anti-comunist, care lucra la legație şi sustrăgea lucrările spre a le copia noaptea. Frunzetti venind să lucreze într-o noapte la legație a constatat lipsa unor rapoarte, sustrase pentru noapte de către traducătorul-funcționar sârb, care ar fi fost spion. Aceasta o spune el şi nu ştiu cât este de adevărată.

Ion Frunzetti, împreună cu Schilleru, sunt considerați cei mai buni critici din grupul Oprescu, şi artiştii pe aceştia şi pe Jianu şi Comarnescu îi socot mai valoroşi. Unii îl prețuiesc de asemenea şi pe Argintescu-Amza şi pe V. Beneş, deci dintre cele şase nume de critici cu prestigiu în rândul artiştilor numai doi fac parte din grupul Oprescu iar în acest grup nu ei sunt cei mai

favorizați şi susținuți. Recent, Frunzetti a fost adus de Oprescu la catedra de la Institutul de Arte Plastice N. Grigorescu, iar concursul a fost amânat (pentru două conferințe) ca Frunzetti şi Schilleru să fie numiți definitiv, iar Jianu să fie scos (nu face parte din grupul Oprescu şi are ura acestui grup, Jianu fiind redactor la E.S.P.L.A. şi opunându-se uneltirilor şi manevrelor grupului Oprescu).

5. Eugen Schilleru este adjunctul lui Oprescu la direcția Galeriei Universale a Muzeului de Artă al R.P.R. Este şi la catedra lui Oprescu, conduce de fapt revista *Arta plastică* (fiind omul de încredere al lui Jules Perahim, redactorul-şef) şi este şeful secției de critică al Uniunii Artiştilor Plastici. Schilleru este foarte cult, are pătrundere critică, gust, finețe […] şi nu-i pe placul lui Oprescu, care în fond detestă pe oamenii mai fini şi cu viață spirituală mai intensă. Lucrând prin accese, când indolent, când activ, Schilleru pune interes şi dragoste în aprecierea artiştilor, este bun profesor şi în ultima vreme caută să păstreze oarecare echilibru la secția de critică a U.A.P. între cei din grupul Oprescu şi ceilalți. Este om de inimă, ceea ce nu se poate spune despre nimeni din grupul Oprescu, în afara lui Schilleru, şi de aceea prețuieşte în fond pe Jianu, Comarnescu şi alți critici care nu activează doar din interes şi cu oportunism grosolan pe tărâmul criticii. Nici Frunzetti nu are inimă şi artiştii simt acest lucru şi de aceea la ultima plenară a fost atacat de vreo cinci artişti pentru limbajul şi atitudinea sa răutăcioasă. Toți membrii grupului Oprescu, în afara lui Schilleru, sunt dornici de parvenire, îngâmfați, exclusivişti şi foarte câinoşi. Mai inegal, mai contradictoriu, dar setos de cultură şi fin apreciator, Schilleru are şi cunoştințe ideologice serioase şi în rapoartele, criticile, conferințele sale aplică temeinic doctrina marxist-leninistă. Dacă în trecutul său a avut poate şi unele atitudini greşite (a fost acuzat de cosmopolitism) acum el este cel mai principial şi mai riguros pe poziția marxistă dintre toți colaboratorii lui Oprescu. Nelucrând la Institutul de Istoria Artei, el nu are cuvânt direct acolo şi deci nu poate ajuta la stabilirea unei metode ştiințifice mai temeinice în activitatea Institutului.

6. Radu Bogdan, în vârstă de 32–35 de ani, suferă de un fel de dezechilibru glandular şi are momente de luciditate şi altele de opacitate, fiind „pisălog“, dezagreabil, spunând enormități alături de lucruri juste. Este câteodată sincer şi este singurul care îi mai spune lui Oprescu unele adevăruri, având o atitudine mai puțin falsă decât ceilalți colaboratori, ploconiți în fața lui şi detestându-l când nu e de față. Radu Bogdan a fost recent la Paris şi şi-a prelungit călătoria trecând în Italia şi Olanda. Lucrează încet, fără spor, e veleitar, se autopropune peste tot, invocând că este membru de partid.

7. Theodora Voinescu, veche colaboratoare a lui Oprescu, conduce secția de artă feudală şi ea torpilează lucrările referitoare la arta feudală care nu sunt scrise de membrii grupului Oprescu, având concursul lui Oprescu la „lucrăturile“ împotriva prof. Vătăşianu de la Cluj, a lui Comarnescu, a cărui lucrare despre Voroneț (la Editura în Limbi Străine) a fost atacată, apoi sabotată etc. Secția de artă feudală are şi câțiva colaboratori pricepuți ca Ana Maria Muzicescu, Năstase etc. pe care Theodora Voinescu îi priveşte cu invidie şi îi sabotează pe ascuns.

8. Radu Ionescu, tânăr colaborator, are vreo 26 de ani, şi fiind nepotul acad. Ionescu-Mihăeşti, savantul care l-a susținut pe Oprescu cu care a fost coleg de liceu, se bucură de protecția lui Oprescu. Radu Ionescu va pleca pentru studii la Leningrad, fiind ales de Oprescu nu pentru merite deosebite (sunt la Institutul de Istoria Artei alți tineri mult mai valoroşi), ci pentru că este înrudit cu protectorul său de odinioară. Până acum Radu Ionescu a desfăşurat o activitate foarte modestă, dar de pe acum are mari pretenții şi dovedeşte spirit de gaşcă, capacitate de a „lucra“ pe cei din afara grupului etc. Împreună cu Radu Ionescu va pleca la Leningrad şi Florea Florescu, şeful secției de artă populară a Institutului.

Anton

(vol. III, ff. 377–383)

Între Petru Comarnescu şi Remus Niculescu, avem de-a face, mai întâi, cu o totală nepotrivire structurală. Diletantismul şi maniera eseistică ale celui dintâi se află în totală opoziție cu minuțiozitatea şi rigoarea profesională a celui de-al doilea. Comarnescu nu-l iartă pentru faptul că în anii 1953–1954, în calitate de consilier la Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, a pus bețe în roate monografiei sale despre Octav Băncilă, acuzând nesiguranța informației; autorul s-ar fi văzut astfel obligat să rescrie lucrarea de patru ori! Remus Niculescu e bine văzut, deşi nu scrie deloc „pe linie“, şi între cunoscuți îşi manifestă deschis neaderența la regim; e trimis şi în Occident, când mai nimeni nu întreprindea asemenea călătorii. Toate, de natură să-i irite cumplit atât pe Petru Comarnescu, cât şi pe agentul Anton.

2.X.957

NOTĂ

Remus Niculescu, şeful secției de stampe al Bibliotecii Academiei R.P.R. şi membru al Institutului de Istoria Artei al R.P.R. este un om în vârstă cam de 30 ani, foarte capabil în cercetările de istorie a artelor. Este prețuit

îndeosebi de acad. G. Oprescu, cu care scrie actualmente o carte despre pictorul Grigorescu, unde va arăta lucruri noi în biografia acestui pictor. Oprescu vrea să îl lase continuator la catedra pe care a obținut-o recent deocamdată pentru el (Oprescu) la Institutul de Arte Plastice N. Grigorescu.

Deşi se manifestă serios ca istoric în domeniul artelor, cel puțin de cinci ani încoace, Remus Niculescu evită să scrie despre artiştii contemporani, despre realismul socialist şi a refuzat mereu propunerile revistelor ca să îşi spună cuvântul despre fenomenele actuale ale artei noastre. De asemenea, Uniunea Artiştilor Plastici, care are o secție de critică, unde este membru şi Niculescu, nu a avut niciodată sprijinul sau concursul lui Niculescu, care este contra realismului socialist şi vrea o artă cu totul liberă. O şi spune prietenilor săi. Este reacționar şi având protecția lui Oprescu şi două posturi bine plătite îşi poate permite să stea deoparte, sub pretextul că el face „istorie“ şi nu se ocupă de actualitate. Acum doi ani a reuşit să plece la Haga, în cadrul congresului Rembrandt, dar nici despre ce a văzut acolo nu a scris nici un rând. Dispreţuieşte presa actuală, nu vrea să-şi vadă numele în nici o publicație comunistă şi publică doar în revista de specialitate a Institutului de Istoria Artelor, sau volume în colaborare cu şeful său, acad. G. Oprescu.

Este singurul dintre criticii şi istoricii noştri care ignoră fățiş fenomenele vieții de azi, creația artiştilor de azi şi care sfidează pe ceilalți colegi, care sunt mirați că acest om capabil şi ajutat de regim rămâne doar un profitor, care se strecoară admirabil, fiind în fond un duşman al regimului. Protecția, salariile şi înlesnirile de care se bucură, în contrast cu activitatea sa suspectă, indignează.

Recent, a divorțat de soția cu care avea doi copii şi s-a căsătorit cu o fată din fosta aristocrație oltenească, Gărdescu.

Anton

(vol. I, f. 3)

Sunt şi alte note informative scrise pe acelaşi ton. Remus Niculescu este arestat la 17 decembrie 1959. Judecat în cadrul „lotului“ Noica–Pillat (în principal pentru a-l fi susținut financiar pe Noica, pe când acesta pregătea „suspectele“ Povestiri din Hegel, şi pentru a fi citit şi multiplicat un text al lui Cioran), este condamnat la şapte ani de închisoare. Eliberat în 1964, este reintegrat la Institutul de Istoria Artei (al cărui director avea să devină, după căderea comunismului, între 1992 şi 1998). Dincolo de motivele directe care au dus la arestarea sa, e de presupus că, în parte, terenul fusese pregătit şi de

agentul Anton prin repetatele referiri la ostilitatea lui Remus Niculescu față de regimul comunist.

Notă

20. Mai frecvent, numele apare în forma Schileru; am păstrat totuşi ortografia din text.

II
Cazul Andricu

Compozitor apreciat, profesor la Conservatorul „Ciprian Porumbescu“ din Bucureşti şi membru corespondent al Academiei Republicii Populare Române, Mihail Andricu se numără iniţial printre personalităţile culturale „adoptate“ de regimul comunist. Nu înţelege însă să renunţe la stilul de viaţă „burghez“ şi mai ales la dreptul de a întreţine relaţii cu oricine crede de cuviinţă, inclusiv cu diplomaţi străini (francezi şi americani îndeosebi). Orgolios şi sigur (prea sigur!) pe valoarea lui, îşi manifestă ostentativ dreptul la diferenţă. Securitatea îl urmăreşte încă din 1952, în bună măsură prin contribuţia agentului Anton[21]*. Iată una dintre notele informative ale acestuia.*

Anton

23.II.1956

Mihail Andricu

Mihail Andricu, compozitor, artist emerit, laureat al premiului de stat, locuieşte pe strada A. Popov 21, într-un frumos apartament dintr-o clădire mai veche. El are o servitoare mai bătrână, numită Clementina, care este un fel de persoană de încredere a stăpânului. Uneori, ea răspunde la telefon şi face pe cerberul lui Andricu. De gospodăria sa, mai ales în urma morţii nevestei sale, se îngrijeşte d-na Lucia Ionescu, fosta soţie a compozitorului C. Brăiloiu, plecat în străinătate încă din timpul războiului şi actualmente profesor de muzică la Paris. (Brăiloiu a ţinut acum câteva luni o conferinţă despre folclorul muzical la Belgrad.) D-na Lucia Ionescu se înrudeşte oarecum cu Andricu, căci ea a fost, după cum am spus, soţia lui C. Brăiloiu, iar nevasta lui Andricu era născută Brăiloiu. Deci au fost cumnaţi.

Se mai ocupă de gospodăria lui Andricu, mai ales când se dau recepţii acolo, în fiecare vineri, d-na Olga Kogălniceanu, rudă cu fosta nevastă a lui Andricu (bunica ei era tot Brăiloiu, iar mama ei este născută Duca). Olga Kogălniceanu a fost crescută de soţii Andricu şi acum face „onorurile“ în casa compozitorului. E singura persoană din familia Kogălniceanu, care este în termeni buni cu Andricu, care se pare că s-a purtat foarte rău cu soţia sa. Nineta şi Ilie Kogălniceanu nu o aprobă pe Olga că e bine cu Andricu.

Andricu, care câştigă foarte bine ca compozitor, profesor la Institutul de

Muzică şi academician (are între 8000 şi 10000 lei pe lună), dă recepții la care invită persoane din lumea artelor, adeseori foşti membri ai aristocrației şi burgheziei, şi se pare că ajută o seamă de persoane, ca pe bătrâna Eliza Brătianu, soția fostului prim-ministru Ion I.C. Brătianu.

El s-a împrietenit cu o franțuzoaică, ce a venit la noi cu prilejul sărbătoririi împlinirii a zece ani de la 23 august 1944, adică în 1954. E vorba de d-na Marcelle Ballard, care ea şi soțul ei conduc o importantă revistă franceză *Les Cahiers du Sud*. Nu am înțeles bine dacă atunci a venit şi soțul ei în țară. În orice caz, Marcelle Ballard a venit oficial invitată de Institutul Relațiilor cu Străinătatea, a stat de vorbă cu muncitori şi țărani, a vizitat diferite întreprinderi şi pe oamenii artei. Se pare, după cât mi se spune, că ea are înțelegere pentru realizările regimului nostru de democrație populară şi, dacă a scris despre noi, nu a putut scrie decât favorabil.

Marcelle Ballard a făcut cerere să mai vină în țară, invitată de Institutul Relațiilor cu Străinătatea, ea oferindu-se să-şi plătească drumul. Dar nu a mai fost invitată, iar Andricu, care ține le ea – nu ştiu dacă e vorba de o mare prietenie intelectuală sau de dragoste, sau eventual de spionaj – stăruie pe la autorități s-o invite să vină din nou în țară. Se pare că, invitația întârziind, Marcelle Ballard ar fi supărată şi Andricu pune pe cei care au cunoştințe sau rude în Franța să o facă să intervină mai departe la Paris (la legația noastră) ca să revină aici. În discuție mi s-a mai pomenit de numele Laberrie, dar nu am înțeles bine cine este această persoană franceză. Aceste informații le dețin de la d-na Dr. Alice Magheru, medic, persoană de mare cultură, care îl cunoaşte bine pe Andricu şi uneori asistă la audițiile muzicale de miercuri, dar nu şi la cele mondene de vineri seara, când vin la el Cella Delavrancea-Lahovary şi alții. D-na Magheru este o savantă, cum a fost şi soțul ei, mort acum câțiva ani. Ea mi-a spus că Andricu este cam supărat pe ea, că nu-i dă concursul să fie adusă în țară d-na Ballard, căci d-na Magheru cunoaşte pe tov. Dr. Petru Groza şi are relații bune. D-na Magheru însă nu vrea să se amestece în chestiuni de acest fel. De altfel, şi Andricu are relații foarte bune şi este apreciat ca compozitor de tov. Dr. P. Groza şi de tovarăşii Chişinevski şi Răutu, cărora le-a spus că el fiind de formație artistică franceză nu înțelege să rupă legăturile cu Franța, că se duce des la Legația Franței, de unde capătă material artistic (cărți, note, compoziții etc.). La concertul recent dat de el la Dalles a invitat pe ministrul Franței la Bucureşti, care a venit cu soția şi au stat în banca întâi.

Despre Marcelle Ballard mi-a vorbit, fără a-mi da numele, şi Cella Dona.

D-na Alice Dr. Magheru lucrează la institutul Academiei Dr. Danielopol (fostul spital Filantropia) şi locuieşte în strada Justiției 36.

Anton

(vol. II, ff. 349–350)

Concluzia la care ajunge în cele din urmă Securitatea este că se află în fața unui element „duşmănos" şi „înrăit", care „nu se sfieşte să-şi manifeste deschis ura împotriva regimului nostru, lagărului socialist şi ideologiei marxist-leniniste în general". Se propune demascarea sa într-o şedință publică, retragerea tuturor distincțiilor şi titlurilor şi, în final, arestarea.

„Demascarea unui odios calomniator" are loc la 7 aprilie 1959, în sala Consiliului Central al Sindicatelor, în fața a sute de muncitori şi intelectuali, şi cu discursurile acuzatoare de rigoare. Cel puțin, n-a fost arestat. S-au mulțumit să-l „desființeze" (relatarea „demascării", în România Liberă *din 6 mai 1959).*

Agentul Anton urmăreşte cu atenție ecourile cazului în mediile intelectuale.

Primită de Mr. Sorin Iulian

Agentul: Anton

Locul: Domiciliul agentului

Data: 15 IV 1959

14 aprilie 1959

NOTĂ

Duminică 12 aprilie au fost invitați pe seară la soții Ion Dumitrescu compozitorul Mihail Jora, criticul Ionel Jianu cu soția, d-na Emilia Guțianu-Alexandrescu, soția recent decedatului dirijor Alfred Alexandrescu şi criticul P. Comarnescu.

Discuțiile s-au concentrat asupra şedinței în care compozitorul Mihail Andricu a fost demascat pentru activitate anti-statală şi asupra recepției de sâmbătă 11 aprilie dată în onoarea expozanților de la Moscova.

Ion Dumitrescu a povestit despre această recepție, care s-a desfăşurat cu multă cordialitate şi voioşie, terminându-se la balul presei de la Casa Scânteii. El a ironizat uşor cuvântările lui Ion Jalea, care a vorbit ca despre o victorie antică despre succesul artiştilor plastici de la Moscova, ale lui Ciucurencu şi Dorio Lazăr, care au fost confuzi în cele ce au spus despre realismul socialist. A accentuat că masa s-a transformat la un moment dat într-o şedință de prelucrare, prin faptul că tov. Leonte Răutu a atras atenția că succesul de la Moscova, deşi real şi aducând onoare expozanților, nu trebuie să facă pe artişti să se lase pe tânjeală, să se admire şi să se culce pe laurii gloriei. S-au obținut succese, într-adevăr, dar sarcinile pentru realizarea artei realist socialiste sunt şi mai mari de acum încolo şi este nevoie de eforturi şi mai mari. Tov. Răutu a privit cu spirit critic şi în limitele lui succesul de la Moscova, care constituie doar o etapă în efortul pentru arta realist socialistă.

*

Mai ample au fost discuțiile privitoare la cazul Andricu. Ion Dumitrescu a povestit cel mai mult despre Andricu şi despre şedința de la Teatrul C.C.S. Andricu s-a dovedit inconştient până în preajma şedinței, în sensul că socotea că îi va merge mai departe [cu] procedeele lui cunoscute. Chiar în ziua şedinței, a venit la Ion Dumitrescu la conservator şi i-a pomenit de şedința de după-amiază. El vedea invitarea la şedință ca un semn că din nou i se dă atenție şi considerație. El scrisese o simfonie şi o cantată în ultimul timp şi spera să primească bani de la minister. Dădea telefoane tov. Virgil Florea şi era sigur că din nou va fi cântat şi plătit – căci el mereu zicea că îi trebuie bani, că nu poate trăi din cei 4 500 lei ce îi avea ca profesor, academician etc. Deşi nu mai era cântat la radio în ultima vreme şi simțise o oarecare răceală din partea forurilor conducătoare, el continua să se creadă atât de

indispensabil şi valoros, încât continua să „piseze“ ministerul cu cererile de bani pentru noile compoziţii.

Ion Dumitrescu a povestit că prin toamnă el a voit să fie preşedintele Uniunii Compozitorilor. Un funcţionar administrativ al Uniunii Compozitorilor, Devesel, a mers mai întâi la Jora, sugerându-i că poate ocupa locul vacant de preşedinte, dar Jora l-a refuzat, spunându-i că el nu vrea funcţiuni administrative şi că i se pare ciudat ca asemenea propuneri să vină prin Devesel. Ştiind că Mihail Jora va spune lui Ion Dumitrescu despre acest demers, Devesel i-a adresat o scrisoare lui Dumitrescu, explicându-şi acţiunea. Apoi Devesel s-a dus la Andricu, propunându-i sau spunându-i că are şanse să fie preşedinte, dacă întreprinde o acţiune în acest sens. Andricu, încântat, l-a chemat acasă la el pe Ion Dumitrescu. Pe masă, avea statutul Uniunii Compozitorilor. Andricu i-a spus că vrea să fie preşedinte şi Dumitrescu, prim-secretar al Uniunii Compozitorilor, să-i dea concursul în acest sens. A înjurat pe Alfred Mendelson şi pe alţii din comitetul Uniunii, spunând că îi va da afară. Dumitrescu a râs şi i-a arătat lui Andricu scrisoarea lui Devesel, pe care întâmplător o avea la el şi prin care Devesel se demasca, încercând să se scuze că îi propusese lui Mihail Jora preşedinţia. Furios, Andricu l-a înjurat pe Devesel şi s-a resemnat. Andricu – zicea Dumitrescu – voia noua demnitate nu pentru a activa, ci pentru a încasa bani. Nesăţios de bani, Andricu era de altfel vice-preşedinte al Uniunii Compozitorilor şi încasa lunar un salar, deşi nu venea niciodată la şedinţe. Făcea scandal dacă nu i se trimitea acasă salariul. Ion Dumitrescu voise să-l scoată din această funcţie pentru care nu presta nici un serviciu, dar i s-a spus să-l lase în pace.

A venit apoi vorba de vechi procedee ale lui Andricu, care compunea repede şi cu talent compoziţiile, scoţând mereu bani, căci el compunea pentru bani. Era intrigant, defăima pe colegi, spunându-i, de pildă, lui Mendelson că Dumitrescu este ţărănoi şi prost, lui Dumitrescu că Mendelson este un „jidan“ puturos etc. Devesel mai fusese şi pe la alţi muzicieni în „acţiunea“ sa pentru alegerea unui preşedinte şi Andricu îl lucrase pe Dumitrescu în faţa lui Mendelson şi [pe] acesta în faţa lui Dumitrescu. După chestiunea cu preşedinţia, Dumitrescu i-a spus lui Mendelson de planurile lui Andricu, cu care prilej Dumitrescu a aflat de la Mendelson că Andricu îl „lucrase“ pe Dumitrescu la el, vrând să şi-l facă aliat împotriva lui Dumitrescu.

Mihail Jora a dat şi el pilde cât de hrăpăreţ era Andricu, cum căuta să profite pe unde putea. Se invita singur la masă la Enescu, în anii de secetă şi criză alimentară (1946), căci Enescu mai avea mâncare bună şi vin. Şi pe el l-

a defăimat Andricu, mai ales cu prilejul plecării la Bruxelles şi Paris, când lui Andricu nu i s-a îngăduit să plece.

La înmormântarea soției a venit după ce a mâncat şi băut bine, zicea d-na Alfred Alexandrescu. La înmormântarea mamei sale, Andricu nici nu s-a dus, a amintit Jora. Cu familia s-a purtat monstruos, au amintit cei de față.

D-na Alfred Alexandrescu spunea că în ziua aceea primise vizite şi nimeni nu arăta simpatie față de Andricu, care era detestat pentru egoismul monstruos, pentru setea de bani, pentru cinismul şi disprețul arătat tuturor colegilor. El nu recunoştea ca valoare în muzica românească decât pe el şi pe Enescu. Uneori, a completat Dumitrescu, Andricu se credea mai mare ca Beethoven sau lăsa să se creadă că el l-ar putea depăşi.

Ion Dumitrescu a povestit fazele şedinței de marți 7 crt. la C.C.S. Până cu vreun ceas înainte de începerea şedinței, Dumitrescu habar nu avea ce va fi. I se spusese că va fi o critică a artei poloneze, a abstracționismului şi numai când a văzut un număr mare de muzicieni s-a gândit că poate e vorba şi de muzica de la noi. Andricu a luat loc în rândul întâi, fumând radios, iar Jelescu – un al doilea Andricu, ca sete de bani, zicea Dumitrescu – s-a aşezat lângă Andricu, socotindu-l reabilitat.

A descris apoi în linii mari şedința, amintind că Andricu a fost acuzat, pe bază de dovezi ce nu pot fi contestate, că a avut o activitate anti-statală, că a arătat dispreț față de popor, spunând în repetate rânduri că suntem un popor de rândaşi, că în timpul contrarevoluției din Ungaria regreta că şi la noi nu s-a făcut o contrarevoluție, că defăima pe conducători etc. Întrebat de sursă dacă Andricu dădea informații la legațiile unde se ducea, Dumitrescu a spus că aceasta este greu de ştiut, dar probabil că critica acolo regimul. În rechizitoriul ce i s-a făcut nu s-a precizat că dădea informații, dar din cuvintele rostite de unii vorbitori a reieşit aceasta, pomenindu-se şi despre spionaj.

În cuvântul ce l-a luat în şedință, Ion Dumitrescu l-a dezaprobat pe Andricu, spunând că el nu se supără că îl făcea țopârlan sau țărănoi, dar faptul că a insultat poporul, făcându-l neam de rândaşi şi a dovedit nelealitate față de regimul care i-a dat prilej să se manifeste şi să trăiască ca puțini alții, este dincolo de orice îngăduință. Au vorbit „tare“ împotriva lui Andricu scriitorii şi foarte simțit Ciucurencu. În schimb, Sincu, directorul Teatrului Tineretului, putea fi mai potolit, căci nu are autoritatea artistică şi morală a celorlalți şi tocmai el zbiera mai tare. Şi Matei Socor l-a atacat pe Andricu, dar acesta i-a

spus că Socor este ultimul care îl poate ataca, după care Socor a tăcut. A fost comentată şi intervenția lui Sică Alexandrescu, pe care Dumitrescu şi Comarnescu l-au descris ca pe un alt Andricu, cu mai puțin talent, dar la fel de profitor, nesincer şi şiret. Dumitrescu a mai spus că Andricu are talent, că muzica lui este cu totul opusă caracterului său infam, fiind o muzică luminoasă, generoasă, caldă, el care este plin de răutate, invidie, îngâmfare. Sursa l-a întrebat dacă nu este prost sau nebun Andricu. Dumitrescu a spus că Andricu a procedat adeseori ca un nebun, iar în replicile ce le-a dat, fireşte fiind şi zăpăcit de şocul neaşteptat, a procedat prosteşte, la început negând totul, apoi căutând să se apere, fără a-şi face cât de cât autocritica. Întrebat din nou cum ar fi putut să se apere mai bine Andricu, Dumitrescu a răspuns că dacă îşi recunoştea greşelile şi îşi făcea autocritica poate că ar fi căpătat oarecare îngăduință (dacă nu a comis lucruri şi mai grave decât cele spuse, adică să fi făcut chiar spionaj antistatal).

Faptul că nu a fost arestat după şedință a fost de asemenea comentat. Dumitrescu a spus că şi aşa este un om desființat. Se întreba dacă nu cumva Andricu se va sinucide, Dumitrescu dându-şi părerea că nu o va face, iar soția sa Mariana Dumitrescu spunând că totuşi ar putea să o facă. Deşi el spunea că nu se va sinucide, când soția sa a ieşit din cameră pentru a aduce mâncarea, a spus celorlalți că se pare că Andricu caută otravă ca să se omoare.

Toți cei de față nu l-au apărat pe Andricu, ba, după cum am arătat, l-au descris în culori foarte urâte, inclusiv Jora, care a spus că ceea ce a făcut Andricu este „impolitețǎ“ față de aceia care i-au arătat încredere şi l-au răsfățat, poate mai mult decât merita pentru compozițiile sale.

Toți însă erau îngrijorați de severitatea şi asprimea cu care a fost sancționat Andricu. Artiştii sunt foarte timorați în urma celor întâmplate. Jora şi Dumitrescu spuneau că nu trebuia lăsat atâta vreme să-şi facă de cap, că putea fi din timp oprit şi dat la o parte. Văzându-se tolerat, el şi-a „luat-o în cap“. Pe Dumitrescu l-a îngrozit metoda cu care a fost demascat Andricu, deosebit de brutală şi categorică. A fost o execuție morală mai gravă decât închisoarea şi condamnarea pe viață în justiție.

*

În privința orientării muzicienilor noştri, mai ales a unora dintre tinerii compozitori, care aveau înclinații spre curentele decadente, spre dodecafonism etc., Ion Dumitrescu a spus sursei că „s-a zis“ cu orice înclinație de acest fel. El a apărat pe unii tineri de talent, tocmai pentru că aveau talent şi spera că cu timpul vor crea cum trebuie. Acum şi ei îşi dau

seama că nu se mai poate scrie muzică de acest fel, că trebuie să se integreze realismului socialist.

*

La masă, s-a discutat şi despre unii studenţi de talent care urmează a fi scoşi din şcoală neavând origină sănătoasă. Dumitrescu şi Jora au citat numele unui student din anul V Costinescu şi al altuia pe care sursa nu l-a reţinut şi care sunt foarte talentaţi. Se pare că soarta lor este hotărâtă şi că orice intervenţie este zadarnică, a spus Dumitrescu. Conducătorii vor compozitori din rândurile clasei muncitoare şi, chiar dacă se va merge mai încet cu creaţia tineretului, aceasta este linia în faza desăvârşirii socialismului.

S-a mai discutat despre arta noastră, despre Ciucurencu pentru care toţi cei de faţă au mare admiraţie, despre succesele de la Moscova etc.

*

Venind vorba despre compozitorul D. Cuclin, despre care Comarnescu a anunţat că acesta a scris recent o cantată pentru 23 august, pe versuri de Cicerone Theodorescu şi că simfoniile lui ar putea să fie cântate mai mult în viitor, fiind pline de dramatism şi scrise după toate regulile, Ion Dumitrescu a spus că Cuclin este un fel de Andricu, că a fost legionar şi că nu are şanse să fie cântat. I s-a replicat că deja Cuclin este din când în când cântat la radio, că simfoniile a XI-a şi a XIII-a au fost recent cântate la Arad etc. Dumitrescu l-a ironizat pe Cuclin că se inspiră de la Zoroastru. Comarnescu a spus că nu ştie cât de legionar a fost Cuclin, că el ştie că Cuclin fiind persecutat şi ignorat de burghezie, s-a lăsat cântat de legionari neîmpărtăşindu-le convingerile şi că, dincolo de ceea ce vorbeşte Cuclin sau crede că are în simfoniile sale, aceste simfonii au conflicte profund umane, sunt scrise pe linia clasică, pot servi progresului muzicii noastre. Cuclin nu merge pe la legaţii, nu bârfeşte ţara, ci stă şi compune, iar setos de bani nu este ca Andricu, aşa că nu poate fi asemuit deloc cu Andricu. Dumitrescu a rămas categoric în părerile sale, susţinând că Cuclin nu are şanse de a fi popularizat, mai ales după cazul Andricu.

*

S-a mai discutat şi despre legea drepturilor de autor, care va aduce serioase reduceri în veniturile compozitorilor, spunea Ion Dumitrescu. Pentru moştenitori, termenul de moştenire va fi de 30 de ani şi nu de 50 de ani. Prea luau bani mulţi soţiile sau fiicele lui Caragiale, Rebreanu, Delavrancea etc.

Anton

Agentul a fost dirijat pentru a pătrunde în intimitatea lui I. Dumitrescu urmărit de noi prin dosar de verificare.

Se va redacta o notă pentru conducere[22].

Indescifrabil

(vol. I, ff. 329–332)

Andricu avea să-şi facă o autocritică formală, publicată în revista Contemporanul *(la 6 mai 1960), dar nu şi-a schimbat modul de viață. Securitatea constată chiar (la 12 septembrie 1961) că şi-a intensificat raporturile cu diplomații străini (francezi şi greci). Agentul Anton continuă să-l țină sub observație.*

Agent „Anton“

Casa „A“

Mr. Bărbunțoiu[23]

10 X 61

NOTĂ

În privința compozitorului Mihail Andricu am aflat următoarele:

– sâmbătă 7 octombrie a.c., pe la ora 12 dimineață, l-am văzut cu ochii mei intrând la Legația Franței. Treceam din întâmplare pe acolo. El nu m-a văzut.

– duminică 8 octombrie a.c., vizitând pe d-nele Elena şi Cella Dona, la muzeul dăruit Sfatului Popular al Capitalei, ele mi-au spus următoarele:

Ele continuă a-l vizita din când în când pe Andricu, care le cere să vină mai des, ceea ce ele însă nu o fac. Andricu le-a spus că are comenzi de la Minister, dar de cântat nu mai este aproape deloc cântat la concerte. Doar o foarte scurtă compoziție a sa a fost executată de orchestra simfonică de la Braşov, de curând.

Andricu le-a mai spus – ceea ce însă ele nu cred şi chiar râdeau de afirmația lui – cum că Yehudi Menuhin nu ar fi venit la noi anul acesta, în cadrul festivalului Enescu, în semn de protest pentru faptul că Andricu este ținut la o parte şi a pățit cele ştiute.

Mi-au mai spus că Andricu continuă a critica pe unii dintre conducătorii culturali ai regimului, dar nu au voit a-mi da precizări. De aceea, ziceau ele, se duc mai rar pe la dânsul, fiind un om periculos.

Anton, 10 X 1961

(vol. II, f. 119)

Note

21. Dosarele „Mihail Andricu“, la ACNSAS, sub cota I 203438.

22. Rânduri adăugate de ofițerul de Securitate.

23. Scris aproape indescifrabil în toate documentele. Cel mai probabil este vorba despre Lazăr Bărbuțoiu, identificat cu acest nume într-un ordin de zi, nr. 1188 din 13 mai 1952, ca „lucrător operativ“ (www.cnsas.ro/ documente/acte_normative) 7353_009 fila 189-192.pdf, accesat la 9 aprilie 2014).

III
Recrutarea (nu prea reuşită) a lui Andrei Cădere

Familia Cădere are o istorie interesantă. Victor Cădere (1891–1980) a fost profesor universitar la Facultăţile de Drept din Oradea şi din Cluj, secretar general al Ministerului de Interne şi director al Siguranţei Statului în 1930, rezident regal al ţinutului Dunărea (1938–1939), ministru plenipotenţiar la Varşovia (1932–1935), Belgrad (1936–1938 şi, ca ambasador, 1939) şi Lisabona (1941–1944). Arestat în 1952, a stat închis până în 1956[24]*. În 1968, reuşeşte să emigreze în Franţa, unde e numit profesor asociat la Facultatea de Drept a Sorbonei.*

Andrei Cădere, născut în 1934 la Varşovia, este unul dintre cei doi fii ai săi. Cu certe aptitudini artistice, dar prea puţin luat în seamă, îşi încropeşte existenţa ca model în ateliere de pictură sau angajat cu ziua pentru diverse lucrări de artă. Securitatea este interesată de raporturile homosexuale ale tânărului artist, căutând să ajungă prin el la un diplomat american „despre care s-a stabilit că e pederast şi practică acest viciu cu numitul Cădere Andrei“. Fuseseră înregistraţi pe data de 6 mai 1962. Se dorea „recrutarea“ diplomatului, pe care Andrei Cădere ar fi trebuit să-l atragă „în locuri unde să efectuăm fotografii“; ar fi urmat, fireşte, şantajul, cu atât mai mult cu cât americanul era căsătorit.[25]

Prima mişcare era, aşadar, recrutarea lui Andrei Cădere. În prealabil, se adună informaţii despre viaţa lui şi i se schiţează un portret psihologic. Sursa: agentul Anton.

NOTĂ

L-am cunoscut pe Andrei Cădere[26], fiul fostului ministru Victor Cădere, acum vreo cinci-şase ani, când a început să pozeze în atelierele diferiţilor sculptori. Tatăl său era arestat şi el îşi întreţinea mama şi se întreţinea din meseria de model profesionist. Ministrul Victor Cădere, mi se pare şi ambasador în Polonia, la un moment dat, era un intelectual, care a fost folosit de Carol II ca tehnician şi s-a bucurat, spre deosebire de alţi politicieni burghezi, de oarecare simpatie în rândurile unor artişti progresişti ca Ion Jalea, Boris Caragea şi alţii. Aşa se face că fiul a fost lesne acceptat ca model şi ani de zile de atunci el a pozat pentru portrete şi compoziţii la sculptori ca

Jalea, Boris Caragea, Ion Vlad, O. Han, Zoe Băicoianu, Victor Roman ş.a. Unele portrete de muncitori şi ţărani, făcute de Zoe Băicoianu, de pildă, îl redau pe Andrei Cădere în diferite atitudini. De asemenea, unele nuduri din compoziţiile acestor sculptori sunt făcute după Cădere. Când am vizitat uneori atelierele maestrului Jalea, ale lui Boris Caragea şi Zoe Băicoianu – Cădere se afla acolo.

Recent, adică acum câteva zile, l-am văzut lucrând la magazinul Muzica, unde pictorii Almăşanu, Nicodim şi Biţan ridică două mari mozaicuri cu teme contemporane. Magazinul nu este încă gata şi Cădere executa punerea pietricelelor acestor mozaicuri, desenate de numiţii pictori. (Magazinul se aflâ pe Calea Victoriei, cam peste drum de Romarta şi agenţia Osta şi cred că Andrei Cădere nu a terminat încă lucrul acolo.)

Andrei Cădere dorise să urmeze arhitectura, dacă ţin bine minte ce mi-a spus acum câţiva ani, dar nereuşind să intre ca student a ales meseria de model, iar acum văd că şi ajută artiştilor la executarea diferitelor lucrări. Plata pentru a poza este destul de redusă (5 lei pe oră, cred) şi cu multe zile în care nu se găseşte de lucru, aşa că Andrei Cădere are un câştig modest. L-am zărit uneori ducându-se acasă cu o pâine neagră la subţioară şi cu modeste cumpărături. Nu umblă deloc bine îmbrăcat, spre deosebire de alţi colegi de generaţie, tot fii de foşti conducători în burghezie, dar care se descurcă mai bine decât dânsul. Am auzit, acum vreo doi-trei ani, că tatăl său ar fi fost eliberat din închisoare, dar pe el l-am văzut continuându-şi mai departe munca de model şi nedându-se la o parte de a executa şi alte munci legate de atelierele artiştilor (turnatul statuilor în gips, executarea mozaicurilor etc.).

Andrei Cădere este un om destul de închis şi nu l-am auzit niciodată vorbind politică sau făcând reflecţii asupra unor persoane. Nu am avut convorbiri mai îndelungate cu el, dar putea totuşi să se plângă şi să critice regimul – ceea ce în faţa mea nu a făcut niciodată. Probă că după ce vizitam eu unele ateliere de sculptori aceştia făceau reflecţii bune sau rele asupra mea, asupra criticelor mele de artă, neştiind că îl cunosc pe Cădere. Odată, după ce am vizitat atelierul lui Boris Caragea şi al Zoii Băicoianu, şi întâlnindu-l pe Cădere la câtăva vreme după acea vizită, el nu mi-a spus decât că „Domnul Cutare, d-ta eşti un om foarte comentat şi asupra dumitale aud cele mai contradictorii păreri“. Cerându-i preciziuni, a refuzat să-mi spună mai mult.

Pare a se cultiva serios în timpul liber, căci l-am văzut acum câţiva ani căutând să intre fără bilet la unele concerte importante prin cine cânta sau prin compoziţiile care se cântau. De asemenea, îl vedeam cu cărţi în mână, citind

probabil în timpul liber dintre orele de poză. Dar nici despre acestea nu discută, cum nici despre colegii de generație. De obicei, îl văd singur pe stradă, ieşind de la atelierele artiştilor. Nu ştiu unde locuieşte şi ține secret acest lucru. Doar la intrarea la Ateneu, la acele concerte, l-am văzut în compania unor fete, probabil studente. La un moment dat, a fost prieten cu cei doi fii ai lui Barbu Brezianu, dintre care unul a fost închis pentru moravuri (homosexualitate), iar aceştia, la rândul lor, erau prieteni cu Dimi Racoviță, nepotul muzicologului Emanoil Ciomac. Dacă şi Cădere a fost prieten cu Racoviță nu ştiu. În orice caz, Cădere este mult mai serios şi mai muncitor decât aceşti tineri şi trăieşte departe de ei. Cădere ia viața în serios şi din scurtele discuții ce le-am avut acum câțiva ani (în ultima vreme, nu am mai vorbit cu el) pare a fi realist, mulțumindu-se cu traiul pe care şi-l poate asigura în modul arătat. Chiar el mi-a spus că se consideră „un filozof".

Din lipsă de bani sau din curiozitate, mai de mult a alunecat pe panta homosexualității, dar ulterior a renunțat. Poate şi de teama Miliției el îşi ascunde adresa, ca să nu fie cumva implicat în vreo cercetare a unor legături din trecut. Şi tot de aceea s-a izolat şi merge mai mult singur, văzându-şi de treabă.

Nu ştiu dacă tatăl său are vreo slujbă sau pensie, dar în orice caz nu pare a fi în măsură să-l ajute băneşte pe fiul său. Andrei Cădere continuă, ca şi înainte, munca de model şi de umil ajutor al artiştilor. Maestrul Ion Jalea mi-a vorbit frumos despre tatăl său şi despre el, spunând despre Andrei Cădere că este un om corect şi serios.

Anton, 15 V 1962

(ACNSAS, R 310067,
Andrei Cădere (agentul Adrian), ff. 34–35)

Nota următoare, din 17 mai, o completează pe aceasta. Agentul Anton a fost la Magazinul „Muzica", unde a intrat în vorbă cu Andrei Cădere. A aflat că acesta a pictat în tempera pe peretele locuinței lui Stere Popescu (dansator la Operă) o compoziție destul de mare; urmează să execute vitralii, la locuința lui George Ivaşcu, directorul revistei Contemporanul. *I-a arătat fotografii după tablouri în ulei („doreşte să se facă şi el pictor").*

Condus într-un local al Miliției şi supus unui lung interogatoriu, Andrei Cădere sfârşeşte prin a recunoaşte episodul cu americanul, dar insistă asupra faptului că a fost o întâmplare cu totul izolată, el nefiind homosexual. Acceptă totuşi să semneze un angajament (cu nume de cod „Adrian"). În

acelaşi timp, agentul Anton primeşte misiunea de a nu-l scăpa din ochi. O serie de note ale acestuia oferă filmul detaliat al existenței cotidiene a unui artist marginal. Greu de spus cât au servit Securității; vor putea însă servi cândva unei biografii a artistului (despre a cărei perioadă „românească“ informațiile au fost până acum vagi şi sumare).[27]

Sursa „Anton“

Casa „Hilda“

Mr. Bărbunțoiu

2 VI 1962

NOTĂ

Vineri 1 iunie a.c. pe la ora 9 fără cinci, tocmai când ieşeam de la Tarom şi treceam pe sub cordonul de frânghie de pe marginea trotuarului (clădirea este în reparație) am dat peste Andrei Cădere, care venea împreună cu o altă persoană dinspre biserica rusească. Din pricina reparațiilor clădirii, în care este Tarom, cei doi mergeau şi ei pe lângă trotuar, astfel că, în mod firesc, am trecut şi eu pe lângă Cădere. L-am salutat, iar el nu a vrut să se oprească şi nici să-mi spună mai mult decât „bună ziua“, iar văzând că eu aş dori să-i vorbesc a repetat a doua oară „bună ziua“, pe ton ferm, ca să-mi dea să înțeleg că nu e cazul să vorbim în momentul acela. El şi cu persoana pe care o însoțea au luat-o spre colțul, unde se află clădirea Muzeului de Istorie a oraşului Bucureşti, iar eu am luat-o spre magazinele dindărătul statuii lui Mihai Viteazul. Traversând şi fiind în poziția de a mă uita după ei, am văzut că cei doi s-au oprit la colț, au mai vorbit ceva, iar persoana cu care era Cădere se uitase după mine, probabil întrebând pe Cădere cine sunt.

Bărbatul cu care era Cădere este un om mai în vârstă, masiv, impunător, cu părul puțin cărunt. Din ținută şi îmbrăcăminte pare un diplomat străin. Când m-am aflat față în față cu ei şi l-am salutat pe Cădere, am constatat că cei doi vorbeau ceva foarte serios, că Andrei Cădere era cam agitat şi îngrijorat, iar celălalt avea o expresie gravă.

După ce au vorbit încă vreo două-trei minute la colț, cei doi s-au despărțit, Cădere luând-o spre bulevardul 6 martie, vrând să traverseze bulevardul spre universitate. Fiind un stop mai îndelungat, am putut ajunge la el înainte de a se face lumină verde la stop. Astfel, am putut vorbi cu el. I-am spus că am aflat de la vară-mea că m-a căutat acasă zilele trecute şi nu ştiu pentru ce. Mi-a spus că avusese două zile mai libere şi voise să mă ia la el acasă spre a-mi

arăta tablourile, dar că în prezent iarăşi este ocupat cu o lucrare urgentă şi nu poate să-mi arate tablourile zilele acestea. I-am spus că eu aş fi liber duminică, dar el a spus că lucrează tot timpul şi nu crede că duminică va fi liber. Îmi va telefona îndată ce va fi mai liber şi atunci îmi va arăta lucrările. I-am spus că încă nu am văzut fresca pictată la locuința lui Stere Popescu, iar el mi-a spus că pot să mă duc să o văd. L-am întrebat ce lucrează aşa de urgent în prezent, dar mi-a spus că după ce va termina lucrul îmi va comunica. Am adus vorba de pictorul Virgil Almăşanu (al cărui mozaic îl execută la magazinul Muzica Andrei Cădere) şi mi-a spus că e plecat.

Cădere era agitat, preocupat de ceva şi nu avea deloc chef de conversație. Spunându-i să traversăm în direcția pe care voise să o ia el, adică spre universitate, mi-a spus că vrea să se ducă acasă şi ia troleiul. A schimbat deci ruta spre a nu merge cu mine pe stradă. Ne-am despărțit, el luând-o spre stația de troleiuri din fața statuii Mihai Viteazul, iar eu am traversat bulevardul.

Anton

2 VI 1962

P.S. La cele scrise anterior despre Andrei Cădere, adaug acum că atunci când l-am cunoscut, cu ani în urmă, el voia să facă teatru şi a venit la mine să mă roage să-l ajut să intre la conservator, dându-i o recomandație la profesorii din comisiunea examinatoare. Cred că i-am dat o asemenea scrisoare de recomandație către directorul de scenă Ion Şahighian, care cunoscuse pe tatăl lui Andrei. Nu a putut intra în institutul de teatru, iar eu i-am spus că ar fi fost greu să intre cu accentul pe care îl avea atunci şi că nu-l găsesc cu vocea şi expresivitatea necesară unui viitor actor. Într-adevăr, Andrei Cădere vorbea stricat româneşte, cu accent portughez. Când tatăl său fusese diplomat în Portugalia el deprinsese acest accent, pe care şi l-a păstrat multă vreme şi din care mai are resturi şi în prezent. Mi-am amintit abia acum de aceste detalii. Ieri, fiind emoționat, Andrei Cădere vorbea cu accentul de odinioară şi faptul acesta mi-a reamintit cele arătate aici. Cred că l-am cunoscut prin regizorul Crin Teodorescu-Mugur, actualmente executând pedeapsă pentru homosexualitate şi cu care am fost coleg la Direcția Teatrelor.

Anton

(vol. II, f. 54)

Agentul a primit sarcina de a consolida legăturile cu Cădere Andrei. În acest sens va face o vizită la domiciliul lui Stere Popescu, după care va merge

în vizită şi la Cădere[28].

Sursa „Anton“

Casa „Hilda“

Mr. Bărbunțoiu

8 VI 62

NOTĂ

Luni 4 iunie a.c. pe la ora 8.30 seara, am fost la locuința lui Andrei Cădere din Bd. Dacia 47, etaj I. Am văzut că locuieşte cu mai multe persoane într-un apartament şi are sonerie separată. Sunând, Cădere a venit la uşa de la intrare şi acolo, în pragul uşii care dă pe palier, am avut o conversație de vreo cinci minute.

I-am spus că doream să-i văd tablourile, mai ales că mă făcuse curios şi Stere Popescu, cu care am vorbit la telefon şi de la care am aflat adresa lui Cădere. Pictura murală de la locuința lui Stere Popescu nu am putut-o vedea, deoarece Stere pleca în aceeaşi zi (duminică 3 iunie) într-un turneu, rămânând să o văd la înapoierea sa (mâine, sâmbătă 9 iunie). Stere mi-a spus la telefon că mai interesante decât pictura murală de la el sunt tablourile lui Cădere şi de aceea, nerăbdător, am venit să văd tocmai tablourile.

Cădere mi-a spus că se aflau în momentul acela la dânsul doi graficieni şi că nu mă poate primi. Am întrebat cine sunt cei doi şi el mi-a spus că-s tineri graficieni din Fondul Plastic pe care eu nu-i cunosc. Deci nu mi-a dat numele lor. L-am întrebat dacă stau mult cei doi şi mi-a răspuns că poate iese cu dânşii în oraş, aşa că nu se poate aranja nimic în seara aceea. La un moment dat, după ce am mai vorbit cu el cele ce voi arăta mai jos, a spus, din politețe, că m-ar invita în camera lui, dar e prea strâmtă şi mai bine să vin altă dată. Eu m-am arătat dispus să vin chiar atunci în cameră, dar el a întors lucrurile aşa ca să nu vin în camera lui.

Mi-a spus că zilele acelea are de lucru, că marți sau miercuri pictorii Almăşanu şi Bițan, autorii mozaicurilor de la magazinul „Muzica“, se înapoiază de la Praga şi va relua lucrul acolo, iar între timp a lucrat pentru G. Ivaşcu vitralii, la locuința acestuia. Îşi pune speranțe în Ivaşcu pentru a-l ajuta ca pictor. Mi-a descris locuința lui Ivaşcu, care nu are tablouri şi sculpturi de artişti profesionişti, ci mai mult lucrări pictate de copii – deci o colecție originală şi neobişnuită. (Doar vreo trei lucrări are Ivaşcu de pictori cunoscuți.) L-am întrebat dacă şi fetița lui Ivaşcu pictează şi Cădere mi-a spus

că nu. I-am spus că, nefiind prieten cu Ivaşcu, aş dori să văd în fotografie vitraliile pe care el le-a făcut la locuința lui Ivaşcu. Cădere mi-a spus că le va fotografia şi mi le va arăta.

Repetând dorința de a vedea tablourile de la locuința sa, Andrei Cădere a spus că îmi va telefona sau mă va căuta acasă, spre a veni să mă ia la el. I-am spus că-s curios să le văd şi, de asemenea, să mai stăm de vorbă, că l-aş invita să bem ceva şi să ne vedem în condiții mai prielnice decât la magazinul „Muzica“ sau prin atelierele artiştilor, la care el nu a spus nimic decât că, îndată ce va fi mai liber, mă va căuta. I-am spus că regret că nu am fost acasă în vinerea aceea, când a fost la mine (acasă). I-am spus că îl aştept să vină să mă ia de acasă marți şi miercuri între 7 şi 9 seara, iar joi (adică ieri) de la 9 în sus, până atunci având o conferință şi un curs. El a repetat acest program propus spre a-l reține în minte, dar, deşi l-am aşteptat la orele acestea, nu a venit.

În totul, a fost amabil, binevoitor, impresionat că am venit să-l vizitez şi să-i văd lucrările şi, totuşi, a procedat în felul arătat, pe care încă nu-l înțeleg deplin.

Anton

8 VI 1962

(vol. II, f. 49)

Sursa „Anton“

Casa „Hilda“

Mr. Bărbunțoiu

7 VI 1962

NOTĂ

Ieri, vineri 8 iunie, pe la ora 3.40 d.a. mi-a telefonat Andrei Cădere, spunându-mi că m-a căutat acasă „într-una din zilele stabilite“, că a sunat şi nu i-a răspuns nimeni şi că vrea să îmi arate tablourile. I-am spus că eu am fost acasă la orele stabilite, dar poate că nu a funcționat soneria sau nu am auzit-o eu, că pe viitor să bată şi în geam etc. Am stabilit să ne vedem în aceeaşi zi, seara, iar el mi-a spus: „bine, dar mai devreme“, adică la ora 8 seara, a precizat el. (Nu sunt convins că a fost la mine, în zilele stabilite, deoarece am fost atent la sonerie şi nu am părăsit camera.)

Sosind pe la 8.15 seara în dreptul casei lui, l-am văzut traversând strada şi

intrând în tutungeria din fața casei lui. M-am dus după el şi Cădere mi-a spus că tocmai voia să telefoneze la mine acasă, deoarece întârziase şi credea că deja fusesem la el şi, negăsindu-l, plecasem acasă. Astfel, întârzierea ambilor a făcut ca totuşi să ne vedem. Am urcat sus la el. Are o cameră foarte mică, în care se află un divan, un scaun, o masă şi multe cartoane cu picturi. Unele picturi sunt puse pe pereți, altele aşezate maldăr lângă masă. Interiorul este foarte sărăcăcios. Pe pereți, în afară de lucrările sale (picturi), se află şi un desen de tânărul grafician Octav Grigorescu, care a debutat recent în public, absolvind în ultimii ani şcoala şi care este asistent la Institutul de Arte Plastice N. Grigorescu. Dau aceste detalii pentru că, poate, acest Octav Grigorescu să fi fost în vizită la Cădere luni, când nu m-a primit înăuntru, spunându-mi că are în vizită doi graficieni tineri. Acest Octav Grigorescu este foarte talentat şi l-am remarcat în expozițiile din ultimii doi ani, iar în cursul conversației Cădere mi-a vorbit frumos despre el. Mai are şi un desen de pictorul mai vârstnic Aurel Cojan, de care fac caz unii dintre pictorii cu care lucrează Cădere, adică Nicodim, Almăşanu, Pacea. Nu cred, însă, că e prieten cu Cojan, deoarece acesta este foarte retras, necomunicativ şi, în genere, un om timid.

Cădere a început prin a-mi spune [că] a lucrat tablourile moderniste, ce le are în cameră, în ultimii doi ani, de când eu nu-l văzusem decât trecător, prin ateliere sau pe stradă, deci nu ştiam că face pictură, ci îl ştiam doar ca model la pictori şi sculptori. Mi-a spus că el nu crede că va face carieră ca pictor de şevalet, dar că tablourile acestea, picturile murale ca aceea făcută la locuința lui Stere Popescu, şi vitraliile făcute la Ivaşcu îi vor îngădui să se consacre artei decorative (ceramică, împodobirea fațadelor unor clădiri, etc.). Tablourile moderniste constituie doar o experiență, în vederea specializării sale ca artist decorator de interioare şi exterioare. Mai spunea că speră să intre în Fondul Plastic, pe baza activității ce o depune şi ajutat de pictorii şi sculptorii, cărora le-a pozat şi dintre care unii îl prețuiesc ca artist.

Redau conversația care a avut loc, în timp ce el mi-a arătat cel puțin vreo cincisprezece cartoane pictate de dânsul. Prezentarea tablourilor acestea se făcea cu comentarii din partea lui, explicându-mi ceea ce căuta să redea în ele, şi cu aprecieri favorabile sau nefavorabile din partea mea. Cădere face o pictură modernistă, în parte tributară curentelor decadente, în parte cu elemente realiste. Nu este chiar abstracționist, căci la el „figurativul“ este încă prezent, dar, uneori, ca în vis, deci cu elemente reale şi cu alte fanteziste. Unele picturi el le consideră „realiste“, altele „suprarealiste“ şi cu o voită naivitate imaginativă. Aspecte de străzi moderne se alătură în pânzele sale cu

aspecte de viziuni fantastice, în care apar forme şi linii stranii, personaje în jurul unor copaci sau pe câmp sau printre flori şi grâne. Pictează destul de bine şi viziunile sale sunt, în orice caz, mai interesante şi au legătură mai mare cu realitatea decât, de pildă, lucrările ce le face actualmente Ion Mirea sau alți pictori abstracționişti. Desenele sale încă nu le-am văzut, după cum voi arăta mai jos.

Remarc că, din conversație, reieşea că el face planuri pentru viitor ca să se realizeze ca artist decorator în țară, că se preocupă de cariera sa ca pictor, ştiind că meseria de model nu va dura încă multă vreme. Nu a arătat prin nimic că ar dori să plece din țară, ci toate planurile de viitor, exprimate de el, erau legate de situația şi condițiile de dezvoltare, ce le-ar putea avea în țară.

Mi-a spus că meseria de model e din ce în ce mai anevoioasă, deoarece artiştii mai tineri nu mai lucrează după model, ci doar din imaginație. Doar artiştii mai bătrâni, ca Baba, H. Catargi şi câțiva alții mai lucrează cu modelul în față şi îl folosesc pe el ca model. În ziua aceea, adică ieri, pozase pictorului Henry Catargi, care îl ținuse mai mult şi de aceea întârziase la întâlnirea cu mine. I-a pozat şi lui Corneliu Baba, oțelarul acela, plin de funingine pe chip şi corp, fiind făcut după Andrei Cădere. I-a pozat şi pictorului Ion Pacea, pe care Cădere îl prețuieşte îndeosebi. Pacea a venit la Cădere acasă ca să-i vadă pânzele. Cădere zicea că Pacea, având o familie numeroasă şi pe care o întreține, nu-şi permite să facă lucrări care să nu fie primite şi cumpărate la expozițiile de stat. Alți artişti, însă, ca Nicodim, riscă să fie refuzați şi caută înnoirea în orice condiții. (Cădere admira natura moartă a lui Nicodim, care a fost expusă la regionala ultimă, după ce fusese pusă şi scoasă de mai multe ori din expoziție.)

Cădere este un om inteligent şi pare a citi şi gândi mai mult decât foarte mulți artişti plastici cunoscuți. Are chiar o maturitate pentru cei 28 de ani şi ştie ce poate şi ce nu, ca artist. Este drept că, pozând cu orele la mari artişti, el a prins multe idei, teorii, procedee de la aceştia, dar cu multă inteligență şi pătrundere proprie. În cursul conversației, el mi-a spus ce gândesc unii dintre artiştii vârstnici sau mai tineri, cu care are a face. Majoritatea cred că pictura merge spre decorativ, spre viziuni depărtate de realitate. Tinerii artişti sovietici – zicea Cădere – fac acum o artă de imaginație, fantezie, ca şi cei din Occident, deşi poate mai puțin abstracționistă. Şi de la Cădere am auzit, ca şi de la alții, că tovarăşa Furțeva, ministrul culturii în U.R.S.S., şi care a vizitat expozițiile şi muzeele din Occident, a spus că sovieticii sunt înaintați în toate, afară de pictură, unde au rămas în urmă şi trebuie să recâştige timpul pierdut.

Mi-a mai spus Cădere că şi în presa noastră s-a formulat ideea ca pentru interioarele oamenilor muncii să se facă tablouri mai plăcute ochilor, că în casă nu poți ține compoziții mari, cu teme grave – acestea fiind destinate muzeelor. (Lucrurile nu stau chiar aşa, dar el le-a auzit aşa de la artiştii cu care are a face şi în sensul acestora spunea că pictura murală făcută de dânsul la Stere Popescu nu are oameni, ci doar o floră fantastică, că nu e plăcut să ai mereu în față acelaşi om pictat pe pereți etc.).

Cădere îşi lucrează noaptea, la el acasă, tablourile, deoarece ziua e ocupat. Doarme puțin, mi-a spus, şi din puținul pe care îl câştigă bagă bani în culori şi cartoane etc. Mi-a arătat şi modul în care a decorat geamurile de la fereastra camerei sale – care într-adevăr sunt frumos decorate, cu porțiuni geometrice diferit colorate şi care, dacă vine soarele sau pui o lampă electrică, fac efect plăcut. Fereastra camerei sale dă într-un fel de terasă, unde erau întinse rufe ale vecinilor. I-am spus că nu are o cameră prea discretă, deoarece vecinii pot vedea sau auzi ce face el în cameră, iar la aceasta el mi-a răspuns că puțin îi pasă. Vorbea destul de tare în cameră şi am observat că nu se teme de vecini. Venind vorba de înțelegerea temelor din tablourile sale – aceasta, mai înainte de a vorbi despre vitralii şi terasă – el mi-a spus că vecinii i-au văzut tablourile, că le-a plăcut coloritul lor, dar nu înțelegeau bine ce reprezintă tablourile. Mi-a spus că-s oameni simpli şi binevoitori, unii nici nu au fost pe la muzee şi totuşi pot gusta arta lui.

În legătură cu vitraliile, mi-a spus că a lucrat la locuința lui G. Ivaşcu un glasvand prin aceleaşi procedee ca şi geamurile din camera sa. (Foloseşte trei rânduri de geamuri, colorând pe cel din mijloc, dând impresia că sunt îmbinări de bucățele de sticlă diferit colorate, dar, de fapt, pictând sticla etc.) Mi-a spus că Ivaşcu este actualmente plecat din țară, dar că vitraliile făcute de el au plăcut surorii lui Ivaşcu, precum şi unei doamne Petraşcu, probabil Sonia Petraşcu, nora marelui pictor G. Petraşcu, decedat mai de mult. Nu ştia bine cine e acea doamnă Petraşcu, prietenă cu sora lui Ivaşcu şi care a opinat că lucrarea lui Cădere este bună şi îi place. Cădere îşi pune speranțe în Ivaşcu, pentru că e mare „ştab“. L-am întrebat ce anume speră să obțină prin Ivaşcu. Să fie membru la Fondul Plastic? Aceasta o poate obține – am zis eu – pe baza lucrărilor sale decorative şi cu relațiile ce le are printre artişti. Cădere mi-a răspuns că nu pentru Fondul Plastic îl va utiliza pe Ivaşcu, ci pentru altele, dar ce anume încă nu ştie nici el. „Oricum, e bine să ai relații cu oameni tari“, a zis el, şi „surprizele pot veni peste aşteptările tale“. Cădere aşteaptă înapoierea în țară a lui Ivaşcu şi vrea să vadă cum va aprecia el lucrarea făcută, deoarece Ivaşcu mai are şi alte ferestre sau pereți pe care i-ar

putea decora Cădere şi chiar i-a spus că îl va încerca cu glasvandul pentru a-i încredința, eventual, şi alte lucrări. Ivaşcu îi ceruse o schiță pentru împodobirea glasvandului, dar Cădere i-a arătat doar în fotografie ce a pictat la Stere Popescu şi tablourile sale, spunând lui Ivaşcu că nu poate face o schiță. Când începe să lucreze la o compoziție pe sticlă sau pe perete, nici el nu ştie bine ce va ieşi, lucrând spontan şi prin inspirația de moment. Ivaşcu a admis să lucreze în modul acesta.

Pe peretele din fața divanului, se afla, prinsă cu un ac, o somație pentru plata chiriei. L-am întrebat pe Cădere ce-i cu somația şi el mi-a spus că a pus-o la vedere ca să nu uite să plătească chiria. Era o somație de la I.L.L. pentru suma de 36 de lei, reprezentând plata chiriei din martie încoace. „Am uitat să plătesc chiria, nu am avut totdeauna bani, dar 36 lei nu e mare lucru şi voi plăti“, a spus el.

După ce a terminat cu arătarea tablourilor în ulei, Cădere a scos două mape cu desene, spunându-mi că pe acestea să le răsfoiesc eu, uitându-mă însă mai repede, deoarece la zece aşteaptă pe cineva. Ceasul din camera lui arăta ora 21.45. Văzând această situație (e drept, la telefon îmi spusese să vin „mai devreme“, adică la ora 20, dar nu înțelesesem că va mai primi pe cineva în seara aceea) i-am spus că-i mai bine să vin altă dată pentru a vedea mai atent şi mai serios desenele, dacă la zece trebuie să vină altcineva. De altfel, şi în timpul conversației de mai înainte, rămăsese stabilit să ne mai vedem, eu spunându-i că am acasă nişte volume cu reproduceri de sculpturi moderne, foarte noi şi interesante, volume care nu sunt ale mele şi le am pe timp scurt. A rămas stabilit să îmi telefoneze în primele trei zile ale săptămânii viitoare, pentru ca să vină la mine pentru a vedea cărțile, iar eu să merg la el pentru a vedea desenele.

L-am întrebat cine vine la zece seara la dânsul. Bărbat? Femeie? Mi-a răspuns că o prietenă a sa, fără a da alte amănunte. I-am spus că eu plănuisem ca, după vederea lucrărilor sale, să îl invit să mergem undeva pentru o friptură şi un pahar de vin. Mi-a spus că nu trebuie să mă deranjez. „Crezi că nu e indicat să mergi cu mine prin vreun local? Am merge într-unul unde nu mă cunoaşte nimeni, dar chiar dacă ne-ar vedea cineva, tu eşti artist şi eu critic, aşa că nu e nimic dubios“, i-am spus eu, adăugând: „dar se poate aranja şi la mine sau la tine să bem ceva, data viitoare“. Nu a spus nimic, dar parcă a încuviințat din cap.

I-am mai spus că mi-a părut rău că, după ce mi-a telefonat în după amiaza de ieri, nu i-am propus să mergem la concertul din seara aceea – concert

foarte interesant de muzică pre-clasică – dar, pentru moment, am uitat şi apoi cred că ar fi fost prea târziu pentru a găsi bilete. Am fi mers la concert, şezând fie alături, fie separat. Nu ştiuse de acel concert şi regreta, căci îi place muzica veche de Bach, Haydn, Haendel.

Nu am putut întreprinde nimic altceva, deoarece surpriza cu ora zece a venit neaşteptată. Nu ştiu dacă, şezând mai mult la el, aş fi reuşit ceva. El a fost mai de mult la mine acasă, dar aseară, în convorbirea finală, se făcea că uitase că a fost la mine. I-am spus că atunci când vine la mine să sune şi totodată să bată în geam, ca să aud sigur. „Ştii cum e la mine, unde trebuie să suni, să baţi, nu?“, l-am întrebat, iar el mi-a spus „da, v-am condus odată până acasă“, reieşind că sau nu-şi amintea că fusese înăuntru la mine, sau că se făcea a uita, vrând să marcheze că, în prezent, avem relaţii doar de oameni de artă. Cred că mai curând aceasta a vrut să marcheze prin cele spuse. Eu i-am spus că aş vrea să ne vedem într-un mod mai intim, când se va putea, la care el a zâmbit, fără a spune ceva.

A rămas stabilit deci să-mi telefoneze şi să ne vedem în primele trei zile ale săptămânii viitoare.

Anton

9 iunie 1962

(vol. II, ff. 50–53)

Sursa „Anton“

Casa „Hilda“

Mr. Bărbunţoiu

26 X 62

NOTĂ

L-am văzut pe Andrei Cădere în două rânduri, în ultima vreme. L-am invitat la un concert vineri 19 oct. a.c., concert care s-a amânat în ultimul moment. Ne-am văzut în faţa Ateneului şi, având de vorbit cu mai multe persoane, care veniseră şi ele degeaba la concert, l-am rugat să mă aştepte, dar el nu a înţeles bine şi a plecat. I-am lăsat o scrisoare acasă, duminică dimineaţa, iar seara ne-am întâlnit la alt concert, dat în sala mică a Palatului R.P.R.

După concertul de duminică 21 oct. a.c., am ieşit împreună, l-am invitat la expresul din faţa hotelului Ambasador şi apoi a venit la mine acasă, unde nu a

stat prea mult, având de lucru a doua zi.

Merge foarte prost îmbrăcat, cu pantaloni de doc, iar cămaşa are gulerul uzat. Mi-a spus că o duce greu şi vrea să intre la un teatru ca pictor executant al decorurilor, sperând să obțină un asemenea serviciu prin Liviu Ciulei. Se îndoia dacă va reuşi.

Venind vorba de vecinii săi, în legătură cu scrisoarea pe care i-am lăsat-o duminică dimineață, când nu era acasă – scrisoare [pe] care am strecurat-o sub uşa de la intrarea principală şi i-a dat-o o vecină, care a găsit-o – el mi-a spus că adesea nu primeşte scrisorile care îi vin prin poştă sau i le lasă cineva, deoarece are nişte vecini, care, din lipsă de alte distracții, citesc corespondența altor vecini. S-a şi reclamat la şedința blocului de către alții faptul acesta, căci mai mulți locatari nu primesc scrisorile ce li sunt adresate.

Aşteaptă pe G. Ivaşcu, care a însoțit delegația noastră în Indonezia şi India, spre a obține comenzi sau primi vreun ban. A vizitat pe pictorul Radu Costinescu, care i-a arătat ce a lucrat în ultimele luni şi pe soții Marcela Cordescu şi Vladimir Colin, pe care i-a cunoscut vara aceasta la mare.

Mi-a povestit că maestrul Corneliu Baba, căruia i-a pozat pentru diferite tablouri, aflând că el pictează, i-a cerut să-i aducă tablouri şi desene la atelier. Cădere a adus lui Baba o serie de lucrări. Baba a chemat pe vecinul de atelier (tot de la atelierele Pangratti) Eugen Popa şi, în fața acestuia, l-a muştruluit pe Cădere că face o artă abstracționistă şi i-a arătat că nu e de acord cu orientarea sa ca pictor. Baba i-a spus că tinerii pictori sunt dezorientați, că practică o artă neindicată şi că s-ar putea ca, peste vreo cinci ani, tinerii să-i respingă lucrările lui Baba de la expozițiile de Stat, dacă tinerii vor continua să facă artă depărtată de realitate. Eugen Popa, cu care Cădere s-a văzut ulterior, nu a fost însă la fel de drastic ca Baba, ci s-a arătat binevoitor față de Cădere (dar nu şi în fața maestrului, cât a fost în atelierul acestuia).

Cădere mi-a spus că el nu i-a arătat lui Baba chiar lucrări abstracționiste, ci figurative, dar Baba nu admite decât pictura în felul aceleia pe care o face el. Deşi considera chemarea sa la atelierul lui Baba ca un fel de „capcană“, Cădere era mulțumit că şi în felul acesta a atras atenția asupra posibilităților sale ca artist şi speră ca, cu ajutorul lui Popa sau al altora, să găsească de lucru, în decorarea cu mozaicuri, vitralii sau fresce a unor clădiri. În genere, era abătut şi nu a avut chef de vorbă. A rămas că îmi va mai telefona să ne vedem. În momentul de față, are puțin de lucru, deoarece artiştii folosesc puțin modelele, iar cei cu care lucra la magazinul „Muzica“ (Bițan şi alții)

sunt plecați pentru câtva timp peste hotare.

Anton

26 X 962

(vol. II, f. 28)

Până la urmă, acțiunea a eşuat. Andrei Cădere nu s-a mai văzut decât în două rânduri cu americanul, refuzând şi alte întâlniri, pe motivul, asupra căruia insista tot timpul, că nu e homosexual. Diplomatul şi-a încheiat misiunea şi a plecat din țară, fără a mai apuca să fie recrutat. La 2 octombrie 1963, Andrei Cădere lua la cunoştință că legătura lui cu Securitatea se întrerupea, „în urma faptului că subsemnatul n-am fost capabil să-mi îndeplinesc angajamentul luat anterior“; se obliga să păstreze o totală discreție asupra celor petrecute.

În 1967 s-a stabilit în Franța. A început pentru el o nouă carieră artistică, cu faimoasa sa „bară de lemn“ ca simbol, afirmându-se printre pionierii „conceptualismului“ şi ai „minimalismului“. Adevărata lui celebritate a venit însă recent, după moartea sa timpurie, în 1978.

Note

24. Dosarele de Securitate ale lui Victor Cădere, la ACNSAS, cotele P 014536, I 258922 şi R 053881.

25. Dosarul de Securitate al lui Andrei Cădere, la ACNSAS, cota R 310067.

26. Anton scrie greşit „Dan Cădere“ (numele celuilalt frate; am făcut în text rectificarea de rigoare).

27. De văzut în acest sens volumul *André Cadere/ Andrei Cădere*, Muzeul Național de Artă Contemporană, Bucureşti, 2011.

28. Rânduri adăugate de ofițerul de Securitate.

IV
Revoluția din Ungaria

În toamna anului 1956, revoluția anticomunistă din Ungaria a stârnit un freamăt şi în societatea românească. Agentul Anton se află la datorie. Înregistrează minuțios şi transmite Securității tot ce poate afla din mediile intelectuale, din cercurile studențeşti (pentru acestea din urmă sursa sa fiind Ion Tătaru, student la Arte Plastice) sau pur şi simplu de la diverse persoane cu care stă de vorbă sau pe care le aude vorbind. Sunt documente interesante pentru starea de spirit din zilele respective (cu remarca necesară că cei pomeniți nu spun neapărat tot ce gândesc, iar uneori spun altceva decât ceea ce gândesc).

1.XI.956

NOTĂ

I

De la studentul în litere Ion Tătaru pe care l-am văzut ieri am aflat următoarele:

– Studenții de la filologie şi literatură sunt agitați. După un seminar, grupele de studenți au discutat cu un activist de la Comitetul Central, care a căutat să-i lămurească, dar studenții l-au ironizat, iar când un utemist a spus că şi el a fost la țară şi cunoaşte situația de acolo, un student i-a replicat: „dumneata ai fost în plimbare la țară, dar ce ştii dumneata despre felul cum se munceşte pământul şi cât de greu se obțin roadele?“ După câte am înțeles, discuția nu s-a putut desfăşura, datorită atitudinii ostile şi persiflării, pe care o folosesc unii studenți.

– Au fost arestări printre studenții de la literatură şi chiar din căminul unde locuieşte Tătaru au fost arestați 2. În total, el ştie despre arestarea a 8 studenți, dintre care la doi li s-a dat drumul după o zi sau două. Aceştia au spus că au fost duşi cu ochelari negri într-o clădire care nu ştiu unde e. Nu au văzut pe nimeni (din cauza ochelarilor şi a reflectoarelor). Cei doi nu au comunicat ce au fost întrebați la anchetă. Mâncare li s-a dat pe fereastră, văzând numai nişte mâini.

Tătaru a auzit că s-au făcut arestări şi printre foştii ofițeri (din armata de odinioară).

– El nu participă la manifestări ostile (cel puțin aşa îmi spune), dar toți

vorbesc că lucrurile se vor schimba şi la noi ca în Ungaria, poate fără răzvrătire. El spune că studenții au autoritate în fața maselor, că studenții şi tinerii muncitori ar putea ațâța răzvrătirea, dacă nu se va îmbunătăți situația economică şi nu se va da mai multă libertate.

– La meciul de fotbal Dinamo-Ştiința Timişoara (de duminica trecută) el a fost cu nişte studenți şi tinerii muncitori din preajmă, când au auzit că-s studenți, au căutat să fie foarte prietenoşi cu studenții. A auzit că în altă parte a stadionului a fost fluierat de studenți un ofițer de securitate care încuraja echipa Dinamo.

– La restaurantul Dunărea, ieri dimineața, Tătaru a văzut la o masă patru oameni, cam beți, care discutau în gura mare salariile de la noi şi din apus, spunând că un văcsuitor de ghete este mai bine plătit decât un muncitor la noi.

– Nu ştie că la Isep studenții ar fi refuzat să intre la cursul de marxism-leninism şi nici ce s-a întâmplat la cursul lui Lipatti (limba franceză). A auzit că studenții de la Cluj şi Timişoara se agită.

II

Dentistului meu, Dr M. Leibovici, un client al său, un sportiv cu numele de Dodo, antrenor sau jucător în echipa de polo Progresul, i-a comunicat că un alt sportiv de acolo, ungur cu paşaport, i-a spus acestui Dodo că contrarevoluționarii maghiari aveau lozinca: dacă întâmpinăm rezistență, de fiecare mort sau rănit al nostru, trebuiesc ucişi doi evrei. Asta l-a speriat pe dentist. Nu ştiu dacă sportivul ungur a spus-o, fiind de acord cu lozinca aceea, sau a relatat lucrul în mod obiectivist.

III

Criticul de artă Radu Bogdan şi soția sa se tem de mişcări la noi, mai ales antisemite. Mi-a spus el: „nu ştiu ce ai de pierdut dumneata, dar noi avem, probabil că şi dumneata ai de pierdut, căci fii sigur că cei din străinătate, dacă ar veni, ar mătura pe toți cei din critica de artă, din literatură, din presă“. El speră într-o evoluție lentă şi paşnică la noi.

IV

L-am văzut ieri la el acasă pe Mişu Weinberg, pe fratele său care locuieşte la Ploieşti şi pe soția lui Mişu. Ascultau pe la orele 16,15 comunicatul-declarație a guvernului U.R.S.S.

Weinberg mi-a zis: acum o lună sau două asemenea declarații ne-ar fi părut extraordinare, mare lucru, dar după cele din Ungaria, azi ne par prea puțin.

Cred că anul viitor vom fi liberi.

Nu crede că la noi vor fi conflicte ca în Ungaria, ci guvernul va „normaliza“ lucrurile treptat, aducând şi socialişti în sânul lui şi poate mai târziu alte partide. Crede că trupele ruseşti se vor retrage cu timpul din Polonia şi de la noi, convocându-se o conferință a statelor semnatare ale tratatului de la Varşovia, anunțată oarecum în comunicatele recente.

Weinberg crede că în Polonia şi Ungaria a fost şi mâna americanilor, care au subvenționat de ani de zile din fondul afectat special pe contrarevoluționari. Dar lucrurile s-au precipitat mai repede, din cauza Poloniei şi a conferinței maghiaro-iugoslave. Americanii nu aveau interes ca lucrurile să izbucnească înainte de alegerile prezidențiale.

În privința atacului Israelului contra Egiptului, el spune că acolo este vădit un aranjament pus la cale de englezi şi francezi cu Israelul şi s-a profitat de situația din Ungaria spre a se da lovitura, care, zice el, a fost magistrală.

Spre deosebire de alții, nu pare îngrijorat şi nu crede că la noi s-ar putea petrece dezordini.

Fratele lui Weinberg care locuieşte la Ploieşti, mi-a confirmat că joia trecută a fost un accident de cale ferată, într-o stație de lângă Periş, unde a deraiat un tren de marfă. Unii spun, zicea el, că este un simplu accident, datorat acelor de la şine, alții că ar fi fost un sabotaj. Trenurile au circulat în ziua aceea pe la Urziceni. La discuții, fratele lui Weinberg vorbea mai puțin, fiind o fire mai potolită şi cunoscându-mă pentru prima oară.

D-na Weinberg, care a fost acum câteva zile la Ploieşti, a rămas uimită cât de liber şi duşmănos vorbea un tânăr, ce părea a fi mecanic, în compartimentul de tren. Ea s-a urcat la Ploieşti (fusese în vizită la cumnatul ei, probabil), iar ceilalți veneau mai de departe. Ea s-a abținut de la conversație. Tânărul vorbea împotriva guvernului şi a comuniştilor, spunea că un şef de cadre a fost prins cu depozite de aur şi lucruri de felul acesta. Se întreba dna Weinberg dacă acela nu a fost un agent provocator sau un agitator al reacțiunii.

Anton

(vol. I, ff. 101–103)

2.XI.956

NOTĂ INFORMATIVĂ

I

Academicianul Al. Rosetti, profesor de lingvistică la facultatea din Bucureşti, mi-a spus următoarele ieri, când l-am vizitat:

– Este de necrezut cum au învins contrarevoluționarii în Ungaria. Nu aş fi crezut niciodată că se va întâmpla aşa ceva. La noi, nu vor fi tulburări dacă guvernul va lua măsurile necesare. Nu plecarea trupelor ruseşti este importantă. Trupele pot să mai rămână. Important este ca guvernul să poată exporta mai multe bunuri pe valută forte, ca astfel să se poată îmbunătăți starea muncitorilor şi mai ales a țăranilor, care o duc cel mai greu. Cotele sunt prea mari şi uneori imposibile de îndeplinit. Aici e buba, la țară.

Studențimea este îndârjită, mai ales fiii de țărani care ştiu cât de greu o duc părinții şi rudele lor. La mine, la facultate, studenții sunt încruntați şi unii din anul V s-au apucat, acum câtva timp, să trimită o scrisoare, semnată cu nume adevărate, *Scânteii Tineretului*, spunând că ziarele falsifică adevărul (nu au dat în întregime, scriau ei, cuvântarea lui Gomulka) şi susținând că unii dintre conducători nu sunt potriviți la locurile ce le dețin. M-a uimit acest curaj. Au fost discuții în sânul U.T.M.-ului şi unii din semnatari au fost reținuți la U.T.M. mai multe zile. Profesorii încearcă să le explice greutățile obiective, dar studenții nu vor să ştie şi dacă încerci prea stăruitor să-i faci să fie mai înțelegători, să aştepte îmbunătățirile situației, unii îți râd în nas, alții tac încruntați. Mai ales că acum în Ungaria studenții sunt hotărâtori şi din primele ziare noi apărute acolo, unul este al comitetului național universitar, adică al studenților şi profesorilor.

Se pot evita totuşi tulburările, dar numai dacă se iau măsuri economice foarte adânci, care să ducă la o îmbunătățire generală. Pentru asta nu-i nevoie de un alt guvern, nici măcar de remaniere ministerială.

Mi-a mai vorbit de faptul că au fost unele arestări între studenți, cărora apoi li s-a dat drumul. Nu ştie să fi fost la Isep ceva, nici la cursul lui Lipatti.

Lovitura din Egipt a fost dată în momente bine alese, când U.R.S.S. era ocupată cu evenimentele din centrul Europei.

– „Perfidul Albion“ a dat bine lovitura. Să vedem ce urmări va avea, deşi este probabil că englezii vor aranja o contrarevoluție, răsturnând pe Nasser.

II

Fostul director al ziarului *Adevărul*, H. Soreanu, pe care l-am văzut ieri, este speriat de cele petrecute în Ungaria, mai ales de tulburările antisemite. Nu crede că la noi vor fi totuşi tulburări şi speră că schimbările se vor face

„de sus în jos“, adică însuşi guvernul va aduce reforme de mare amploare. Israelul a făcut o combinație bună, de care va profita. M-a întrebat mai mult pe mine ce cred, evitând să intre în detalii.

III

Ieri, am vizitat pe familia Dona, care lua tocmai ceaiul pe la 6 d.a. Cella Dona a fost rezervată, necomentând nici un fapt politic. Mi-a spus doar că d-na Ballard a sosit alaltăieri în țară, locuieşte la Athénée Palace, că Andricu a şi văzut-o, dar încă nu are amănunte. Dacă Andricu nu o va invita şi pe Cella la el când va veni dna Ballard, Cella o va invita la ea acasă, căci anul trecut a cunoscut-o prin Andricu.

D-na Elena Dona, mama Cellei, mi-a spus că zilele trecute a fost un ceai cu cucoane la Andricu. Ele îi cereau să le pună discuri de patefon, căci fuseseră invitate la o audiție, dar Andricu mereu le întreba ce cred despre evenimente, cum văd situația, la noi vor fi mişcări şi tulburări? D-na Dona spunea că Andricu este foarte speriat, că „face în pantaloni“ (a intervenit, precizând Cella) şi le-a spus că dacă se întâmplă ceva, el va cere azil legației americane sau poate şi celei franceze. Nu va mai invita lume, căci este costisitor şi acum e şi periculos (Cella a intervenit din nou, ironizând pe Andricu: sigur se zgârceşte la 7 sau 14 cafele şi dulceți, căci asta oferă la lume, când o pofteşte să-i asculte discurile).

Maruca Dona, sora Cellei, funcționară la un institut medical, a ascultat posturile de radio şi este singura din casă mai la curent cu evenimentele. Ea nu crede că la noi vor fi mişcări, căci românii nu sunt ca ungurii şi vor să profite fără să-şi rişte pielea. S-ar putea să li se îndeplinească dorințele. S-ar putea ca guvernul să-şi lărgească baza de colaborare cu socialiştii şi poate cu Tătărescu, care este însă grav bolnav.

Şi ea a auzit de pățaniile muzicienilor Dagobert Bucholz şi Istrătescu (parcă aşa a zis, şovăind, referindu-se la numele unui tânăr cântăreț, despre care s-a scris în ziare că a luat premiul I sau II la concursul internațional) care au trecut prin Ungaria, tocmai în toiul evenimentelor. A auzit de asemenea de turiştii care au ajuns la Budapesta tocmai în toiul conflictului. Aceştia au stat şase zile în pivnița legației române şi apoi s-au întors în țară cu autobuzul O.N.T. cu care au plecat, fiind opriți cam din zece în zece kilometri, bănuiți a avea în mijlocul lor elemente duşmănoase celor care opreau automobilul şi care se întâmpla câteodată să fie comunişti, câteodată contrarevoluționari. Nu ştie mai multe de cele spuse de cei care s-au întors de la Budapesta recent, dar probabil că au fost martori, zicea ea, la conflictele violente din amândouă

taberele. Şi scriitorul M. Beniuc a fost prins de evenimente la Budapesta, pe când se întorcea cu soția de la Karlovy Vary. Beniuc şi soția s-au înapoiat alaltăieri.

Anton

(vol. I, ff. 99–100)

3.XI.956

NOTĂ

I

Studentul Ion Tătaru, pe care l-am văzut ieri, mi-a spus că tensiunea continuă la universitate, unde acum au apărut pe săli diferiți agenți în civil. Unii studenți au vrut să-i legitimeze, dar el le-a spus că e absurd s-o facă, deoarece agenții pot lesne arăta cine sunt şi întrebarea nu ar servi la nimic. Unele fete, mai îndârjite, sunt provocatoare față de agenți, făcând glume când trec prin dreptul lor.

– unii studenți de la literatură (chiar din căminul său) au fost chemați la Securitate pentru a da relații. Era cam speriat să nu fie chemat şi el.

– se agită printre studenți ideea de a se forma la noi un comitet național studențesc ca în Ungaria, dar până acum nu s-a constituit un asemenea comitet.

– a auzit zvonul că Nagy ar fi fost răsturnat, venind în locul acestuia prim-ministru cardinalul Mindszenty. El comenta acest fapt, se pare neadevărat, ca o anulare a tot ce s-a făcut în Ungaria. A auzit că şi Horthy ar fi în drum spre Ungaria.

Tătaru este împotriva fasciştilor şi a preoților, dar este confuz când e vorba

de mişcările din Ungaria. El crede într-un socialism de nuanță mai națională.

– A auzit că ungurii din Ardeal pleacă să lupte în Ungaria şi că li se permite acest lucru. De asemenea că saşii ar dori să se expatrieze.

– După câte înțeleg, el se ține la o parte de la vreo inițiativă sau acțiune, dar e atent la toate fenomenele ce se întâmplă şi, dacă ar fi cazul, ar participa la ele.

– Era dezamăgit că trupele ruseşti nu au părăsit Ungaria.

– Continuă să citească intens şi să învețe, fiind un cărturar pasionat. Atmosfera din cămin şi de la facultate îl abate de la liniştea pe care ar trebui să o aibă un student.

II

De la Mircea Alexandrescu, fost ziarist la Adevărul şi scriitor, am aflat peripețiile ce le-au avut la Budapesta soții Maior, plecați cu autobuzul O.N.T. D-na Maior i-a povestit doamnei cu care trăieşte Alexandrescu şi care este funcționară la Filarmonică (Edith Savin) zilele petrecute în pivnița hotelului, încăierările de pe străzi, violențele şi cruzimile.

Mircea Alexandrescu crede că situația contrarevoluționarilor este pierdută, dacă trupele ruseşti rămân acolo, dând timp muncitorilor comunişti să se regrupeze şi să pornească la noi acțiuni.

III

Eugen Schilleru, pe care l-am văzut ieri, după-amiază, era ceva mai liniştit, zicea el, decât în zilele anterioare. Cu o zi înainte, mi-a povestit el, se afla cu mai mulți critici de artă, Ion Frunzetti, Radu Bogdan, Mircea Popescu etc. şi el i-a spus lui Frunzetti că dacă se face şi la noi ceva ca în Ungaria reacționarii îl vor ucide şi apoi vor întreba dacă a fost sau nu evreu. Schilleru spunea gluma cu evreul, care auzind că toți cei care se trag din cămilă vor fi ucişi, se văicărea, spunând că sigur va fi ucis şi el. „Dar ce, dumneata, te tragi din cămilă?“ „Păi, întâi te omoară şi apoi te întreabă din ce te tragi.“

Schilleru era cam băut, căci emoțiile din ultimele zile îl doborâseră (teama de răzvrătire, violențele posibile etc.). El este contra unor mişcări ca în Ungaria, dar se teme totuşi să nu izbucnească. Ieri, credea că pericolul s-a îndepărtat sau e pe cale de dispariție. Prezența mai departe a trupelor ruseşti în Ungaria şi la noi îndepărtează primejdia unei răscoale, dar se întreba el dacă intervin în ajutorul ungurilor puterile occidentale? Dacă se face război?

Crede că la noi se vor aduce îmbunătățiri economice, dar totodată se va

strânge şurubul, pentru a se curma orice încercare de dezordine. Deci el dă sfaturi de prudență, cum mi-a dat şi mie.

Lovitura dată de Israel şi englezi Egiptului o admiră, deşi nici acolo lucrurile nu vor fi simple şi s-ar putea ivi complicații, ca şi dincoace în Germania, unde s-ar putea ca Adenauer să încerce o lovitură.

IV

La şedințele de la Uniunea Artiştilor Plastici s-au ținut ieri mai multe şedințe de lucru, într-o atmosferă mai bună şi mai liniştită decât de obicei. Criticii care de obicei sunt mai turbulenți şi se împung între ei, erau ieri mai prietenoşi, mai civilizați, simțindu-se mai în siguranță, dornici să colaboreze în condițiile de până acum. Se simțea că fiecare era speriat de cele întâmplate în Ungaria şi nu ar dori să se petreacă şi la noi violențele de acolo. De aceea fiecare se simțea mai bucuros între oameni pe care înainte poate nu-i prețuia îndeosebi, dar care oricum sunt mai buni şi cu care se poate lucra (şi trăi!). Îngrijorarea ultimelor zile a scăzut, iar unii se simt ca după o boală de care au scăpat, cel puțin pentru moment, că încordarea va mai ține până la rezolvarea (adică înlăturarea) nebuniilor din Ungaria.

Aceste impresii le-au avut unii critici ca Argintescu-Amza, Frunzetti, Schilleru, cu care am discutat şi se vădeau la toți cei de față, care am discutat constructiv şi civilizat unele probleme de artă legate de viitorul congres al Artiştilor Plastici. Niciodată, criticii nu au fost atât de liniştiți şi binevoitori între ei, la fel şi la sculptorii care au avut şedință şi unde numai Dorio Lazăr era încruntat şi rigid, spre deosebire de Boris Caragea, Jalea, Han, Zoe Băicoianu şi ceilalți.

Anton

(vol. I, ff. 97–98)

4.XI.956

NOTĂ

I

Ieri sâmbătă 3 noiembrie a avut loc o serată la avocatul Filip Enescu, care locuieşte cu soția sa pe str. Luterană 19, la etaj.

După cum mi-au spus gazdele, au invitat mai multă lume, dar unii nu au venit, spunându-le că o petrecere în aceste momente ar fi defavorabil interpretată. Serata era mai de mult proiectată şi se adusese vin de la via lui Enescu.

Serata a durat până la ora două noaptea şi s-a dansat o parte din timp după patefon.

Au asistat persoane din fosta burghezie şi din mica burghezie şi anume: soții Filip Enescu, el avocat; sora d-nei Enescu, d-na Tănăsescu, avocată; Macri, farmacist şi fost redactor la ziarul *Națiunea* (P.N.P.), cu soția; inginerul Cireş cu soția; scriitorul Petru Manoliu cu soția; Vişinescu, avocat (cred cu soția); Barbu Brezianu, de la Institutul de Istoria Artelor a Academiei R.P.R.; Sanda Diamandescu, casnică şi autoare de piese pentru copii (una la Editura Tineretului); d-ra Dimitrov; Nelu Valjean, fost avocat, scriitorul Grigore Sturdza cu soția şi încă două-trei persoane, venite mai târziu, al căror nume nu l-am reținut şi nu era cunoscut de cei cu care am vorbit în cursul serii.

Cum se stătea în trei camere şi se şi dansa, nu am putut vorbi decât cu unele persoane. Discuții despre ultimele evenimente au fost puține. Avocatul Enescu, Petru Manoliu şi avocatul Vişinescu cred că orice s-ar mai întâmpla în Ungaria, drumul spre libertate (în sens burghez) este deschis şi cel mult într-un an vom fi „liberi“. S-ar putea ca şi în Polonia să mai intervină unele schimbări.

D-na Cristina Sturdza şi d-na Petru Manoliu mi-au spus că noi vom muri în aceeaşi situație ca şi cea de până acum. Grigore Sturdza mi-a spus că i se pare absurdă pretenția moşierilor unguri de a cere din nou latifundiile lor.

O lungă discuție despre cele suferite în închisoare, unde au fost deținuți acum câțiva ani, au încins avocatul Vişinescu, pe care aseară l-am cunoscut prima dată, şi scriitorul Manoliu. Au povestit regimul dur de acum câțiva ani, bătăile îndurate, anchetele nesfârşite, făcând considerații asupra metodelor de anchetă, asupra psihologiei pe care organele anchetatoare o dețin la perfecție.

Manoliu a mai spus că scriitorul Mircea Eliade va veni în țară, având legături cu Jean Paul Sartre şi alți scriitori francezi care au trecut la comunism.

Se discuta în grupuri restrânse şi mai mult despre artă, modă, expozițiile recente de pictură şi sculptură. În genere, lumea era prudentă cu cei pe care abia atunci îi cunoştea. Toți urmăresc cu atenție evenimentele din Ungaria şi majoritatea sunt favorabili contrarevoluționarilor, dar nu o mărturisesc în public. Nelu (Ion) Valjean s-a ferit de orice discuție, „flirtând“ cu cucoanele şi mai ales cu dra Dimitrov.

II

D-na Ballard, însoţită de o delegată a Institutului pentru Relaţiile cu Străinătatea, a făcut azi o scurtă vizită Cellei Dona, aducându-i unele cadouri (un pulover şi vitamine contra boalei ce o are). Nu au discutat politică, dna Ballard fiind însoţită de delegata Institului. D-na Ballard a sosit prin Belgrad.

Acestea mi le-a comunicat Cella Dona la telefon, spunându-mi că Andricu este mai speriat în urma evenimentelor de azi din Ungaria. El crede că luptele vor continua şi s-ar putea ajunge la război.

Anton

(vol. I, ff. 95–96)

5.XI.956

NOTĂ

De la George Gussi, fost diplomat şi actualmente funcţionar pe un şantier în provincie, domiciliat în Bucureşti Str. Ciprian Porumbescu, am aflat următoarele azi, când m-a vizitat:

– este la curent cu informaţiile date de posturile străine (luptele de la Budapesta, fuga lui Nagy, noul guvern, mesajul lui Eisenhower către Bulganin, şedinţele de la O.N.U. etc.) şi crede că trupele sovietice se vor retrage în urma notei lui Eisenhower şi a demersurilor O.N.U.-ului. Alţii, zicea Gussi, cred că Ungaria va deveni o nouă Spanie, sau se va ajunge la un nou război.

– El a auzit că universitatea din Timişoara s-ar fi închis, ca să se evite tulburări din partea studenţilor, că la Cluj ar fi fost unele manifestaţii studenţeşti favorabile contrarevoluţionarilor maghiari.

– A auzit de asemenea că la Arad, Oradea şi Cluj nu se poate călători decât cu autorizaţii, aici fiind unguri care se agită.

– La Bucureşti, a auzit că s-au făcut arestări printre studenţii de la litere, medicină şi de la căminul de pe Calea Călăraşilor, unii fiind apoi eliberaţi.

– Studenţii de la universitatea Bolyai au trimis prin poştă o scrisoare studenţilor de la Bucureşti, ca să se solidarizeze cu cauza contrarevoluţionarilor unguri. Cinci studenţi au luat iniţiativa de a face aceasta, dar unul din ei i-a denunţat şi ceilalţi au fost arestaţi.

– Radio România liberă a anunţat că la Iaşi ar fi fost mişcări, dar Gussi crede că este o invenţie.

– Gussi, care are legături de prietenie cu cercurile fostei aristocrații, este informat de recepțiile, petrecerile ce se dau. Sâmbăta trecută a fost o petrecere la Francesca de Roma, iar zilele trecute Paul Penescu, fiu de ministru plenipotențiar şi bogătaş odinioară, a dat o recepție la el, în mansarda unde locuieşte acum (pe strada Cobălcescu) împreună cu soții Radu şi Miza Crețeanu. Au venit la recepție Francfort, ministrul Franței, scriitorul Petru Dumitriu cu soția, Ritta Stern şi alții. Francfort a ținut să-l întâlnească pe Petru Dumitriu, ca să-i arate fotografiile pentru o expoziție în amintirea scriitorului Marcel Proust. Dumitriu a spus că nu e momentul prielnic pentru această expoziție.

(Petru Dumitriu, cel mai prețuit dintre scriitorii sub patruzeci de ani, vizitează cercurile fostei aristocrații pentru a se documenta pentru romanele ce le scrie, dar s-ar putea să facă şi joc dublu. Penescu a avut totdeauna legătură cu legațiile.)

– Henriette Yvonne Stahl, pe care Gussi a văzut-o ieri, spune că zilele trecute, când învinseseră aparent contrarevoluționarii la Budapesta, se simțise ca lovită de o boală, dar că acum se simte mai bine. (Henriette Yvonne Stahl a fost soția lui Petru Dumitriu, acum necăsătorit.)

– O femeie, ministru în guvernul Nagy, care plecase la Viena pentru a discuta cu socialiştii austrieci, nemaiputând să se întoarcă în Ungaria, a fugit în S.U.A. unde acum face propagandă pentru contrarevoluționari.

– Gussi a auzit că Mihail Magheru va intra în guvern, poate ministru adjunct la externe.

Anton

(vol. I, ff. 93–94)

7.XI.956

NOTĂ INFORMATIVĂ

I

Ieri 6 noiembrie am auzit următoarele:

– Adriana Fianu, secretară la *Gazeta literară*, mi-a spus că Mihai Beniuc a fost surprins de evenimentele de la Budapesta, tocmai în zilele când contrarevoluționarii păreau stăpâni pe situație. El şi cu soția sa au stat şase zile în pivnița unui hotel pe insula Margareta, după care au putut pleca la Bucureşti cu un avion sanitar. Au tras mare spaimă acolo.

– M. Weinberg, pe care l-am întâlnit la o expoziție de pictură, mi-a spus că luptele nu s-au terminat în Ungaria, că mai există rezistență în anumite centre. Orice s-ar întâmpla, chiar dacă ar capitula forțele contrarevoluționare în Ungaria, şi acolo, şi la noi, şi în celelalte democrații populare nu se va mai reveni la ceea ce a fost acum trei-patru ani şi se va merge spre treptate libertăți. Nu-i adevărat că s-au făcut arestări, zilele acestea la noi, cum s-a zvonit. Poate câțiva studenți mai rebeli.

Weinberg crede că şi la Suez şi în Ungaria vor veni trupele O.N.U., unele pentru a ocupa canalul, altele pentru a face alegeri libere. Încetarea focului din Egipt, o explică prin aceea că anglo-francezii au ocupat canalul, pe care îl vor preda trupelor O.N.U.-lui, iar evreii se vor retrage, îndeplinindu-şi rolul pe care li l-au încredințat anglo-francezii.

– Haig Arakelian, funcționar la Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, mi-a spus că lumea a înnebunit la noi, de teama unor conflicte interne sau a războiului. Nu mai poți cumpăra decât cu greu salamuri, conserve, făină, trebuie să faci cozi, zahăr nu capeți decât câte jumătate de kilogram. Nebunia aceasta a dezorganizat comerțul de stat, iar pentru oameni care au salarii mai mici şi nu pot face provizii, cum este cazul său, lucrul este dăunător. Egoiştii şi cei care au bani şi-i plasează în alimente.

– D. Copceag, fost la Institutul de Lingvistică, traducător filolog de seamă, eliberat acum o lună din închisoare, unde a fost condamnat politic, mi-a spus că vom rămâne în situația actuală (şi noi, şi Ungurii, şi celelalte democrații populare) încă multă vreme, poate până la sfârşitul vieților noastre. El crede că, dincolo de conflictele aparente, există tacit o înțelegere între U.R.S.S. şi S.U.A. asupra zonelor de influență. Americanii nu vor interveni în Ungaria. Cauza contrarevoluționarilor de acolo e pierdută. Sovieticii nu vor face război pentru Suez, chiar dacă amenință cu războiul, în caz extrem. Când americanii au interese directe intervin ca în Coreea; când nu au, trimit doar arme şi agitatori şi apoi abandonează pe cei [pe] care îi asmut.

El vede situația în acest fel, fără a fi mulțumit de condițiile de aici. Dacă se vor deschide cândva granițele ar pleca, deoarece ştie multe limbi, poate traduce şi scrie literatură. Deocamdată, s-a înhămat la grele lucrări de filologie şi literatură, care îi cer un an-doi de lucru (revizuirea unui dicționar pentru Institutul de Lingvistică, traduceri din spaniolă etc.).

A auzit că recent la Politehnică o grupă de studenți au refuzat să intre la cursul de marxism-leninism. A doua zi a venit acolo conducătorul U.T.M. şi

într-o şedinţă cu tot anul sau cu toată instituţia a mustrat grupa rebelă. Lucruri similare a auzit că s-ar fi petrecut la Timişoara şi Cluj. Aceste mici acte de curaj, crede Copceag, vor fi în curând anihilate şi toate vor fi ca acum un an sau doi, cu o mai bună stare economică. Tineretul se va potoli şi toţi se vor potoli în faţa marilor realităţi.

– Profesorul Ion Zamfirescu (domiciliat în str. Sf. Spiridon 3), pe care l-am întâlnit pe stradă, deplora acţiunile trupelor sovietice la Budapesta. Crede că americanii nu vor interveni acolo, că regimul popular muncitoresc va fi restabilit, dar că înşişi sovieticii vor lua măsuri ca să nu se mai dea naştere la nemulţumirile de până acum. Situaţia se va îmbunătăţi peste tot în democraţiile populare, în urma Poznanului, Budapestei, iar noi vom fi beneficiari fără vărsare de sânge.

A auzit că în Egipt s-a format un Guvern anti-Nasser, pe care englezii vor căuta să-l impună. Se pare că la ultimele recepţii de la Moscova numele tov. Hruşciov nu a fost menţionat, semn că acesta nu ar mai avea autoritatea dinainte, socotindu-se greşeli metodele introduse de el în viaţa internaţională. Se pare că acum mai hotărâtori ar fi la conducerea guvernului sovietic tov. Jukov, Molotov şi Malenkov. Se spune că tov. Mikoian a fost la Budapesta în zilele rebeliunii.

II

După şedinţa festivă închinată la Uniunea Scriitorilor zilei de 7 noiembrie (şedinţă care s-a ţinut luni 5) scriitorul George Demetru Pan mi-a spus că interesantă a fost în expunerea tovarăşului Mihail Beniuc, pe lângă altele, precizarea că evenimentele din Ungaria, chiar dacă au pornit de la o dorinţă de titoizare şi apoi au degenerat, titoismul nu a fost condamnat şi s-a accentuat prietenia cu Iugoslavia. Aceasta înseamnă că nu s-a renunţat la proiectul de titoizare.

La Uniunea Artiştilor Plastici, impresia pictorilor şi sculptorilor cu care am vorbit (Eugen Crăciun, Dan Ialomiţeanu, Biţan etc.) este că în materie de artă vor continua lărgirea criteriilor şi libertatea care s-a manifestat în ultimele luni la noi.

Anton

(vol. I, ff. 91–92)

8.XI.956

NOTĂ

I

L-am văzut aseară pe Al. Drăghici care va aranja o vizită la Vlad Zirra, unde fiind şi pian dna. Boiu va putea cânta.

Drăghici mi-a spus următoarele despre situația internațională:

– dacă ar fi învins contrarevoluția în Ungaria, ungurii ar fi cerut Ardealul cu siguranță, iar la noi ar fi fost teroare ca să nu procedăm ca ungurii. Deci este mai bine aşa cum s-au întâmplat lucrurile.

– el ştia că sovieticii nu vor renunța la Ungaria ca să aibă un duşman în coastă. Nu l-au mirat evenimentele care s-au petrecut. Violențele care au fost în Ungaria sunt explicabile, căci ungurii sunt mai fioroşi decât oricare alt popor, în asemenea momente. Drăghici nu uită ce i-a spus mai de mult soția unui diplomat iugoslav, anume cum s-a purtat unii unguri (fascişti) cu iugoslavii în timpul războiului. Fasciştii unguri au scos ochii la antifasciştii sârbi şi nu ştiu pe care râu la un moment dat au dat drumul la nişte saltele cu numeroşi ochi de om, scoşi. Oamenii au fost atât de îngroziți şi scârbiți că nu au mai mâncat peşte din râul acela vreme îndelungată.

– Crede că anglo-francezii nu vor face război pentru Ungaria şi nici americanii.

– Nebunia lumii care face provizii exagerate se explică la unii prin teama de război, iar alții îşi spun că, trebuind să ajutăm refacerea Ungariei, vor fi mai puține alimente pe piață. Unii zic că se vor introduce din nou cartelele sau tichetele.

II

Pictorul Ion Orleanu, care locuieşte cu soții Ionel şi Fatmé Magheru (str. Luca Stroici nr. 9), mi-a spus ieri că cu două seri înainte o evreică, ce locuieşte în aceeaşi casă, a sunat la ei la unsprezece noaptea, pentru a le comunica vestea că U.R.S.S. în recentele note a declarat că însăşi existența statului Israel e în primejdie. Evreica comenta astfel: în Ungaria e antisemitism, în U.R.S.S. Israelul e rău văzut, ce să ne mai facem noi, evreii?

– Orleanu mi-a povestit de întrevederea pe care scriitorul Petru Dumitriu a avut-o cu ministrul Franței Francfort la Penescu, unde erau de față soții Crețeanu şi alții. La un moment dat, Francfort a spus că ar fi pentru comunism dacă s-ar ridica standardul de viață al lumii, dar în loc să fie ridicat el scade în țările socialiste. La aceasta, Petru Dumitriu a spus că cea mai mare mizerie e la noi, ceea ce a uimit pe reacționarii care ştiu că el profită din plin de pe

urma regimului de democrație.

Orleanu, care nu a fost la aceată întrevedere, spune că-i convins că Petru Dumitriu face joc dublu. De altfel, îi dă ministrului Franței din textele traduse ale cărților sale, dar numai nuvele unde nu atacă aristocrația şi marea burghezie (ex. nuvela *Salata*).

– Miza Crețeanu a declarat că e gata să plece infirmieră de Cruce Roşie în Ungaria. A spus-o la telefon dnei Magheru, care a râs de ea, iar Orleanu, care nu o înghite, povesteşte la toată lumea de noua „vivandieră“ Miza Crețeanu.

III

De la studentul în litere Ion Tătaru am aflat următoarele azi, când m-a vizitat:

– spiritele s-au mai potolit în Universitate. El face de gardă seara la căminul său.

– aseară au venit să stea de vorbă cu studenții de la căminul său (de pe str. Mătăsari sau o altă stradă pe lângă fostul liceu Mihai Viteazul) un delegat de la Raionul V.I. Lenin şi Coteanu, decanul facultății de litere.

El tocmai mânca nişte peşte sărat cu alți colegi şi cei veniți s-au interesat cum a fost masa studenților în ziua de 7 noiembrie. Tot proastă, le-au spus studenții, şi de aceea au simțit nevoia să mai mănânce ceva (peştele sărat îl oferise un coleg de al lor). Colegii săi au o atitudine cam de persiflare, când vin să se intereseze de ei autoritățile. Coteanu a vrut să afle dacă studenții din cămin ştiu sau nu că doi dintre colegii lor au fost chemați la securitate. Studenții s-au făcut că nu ştiu, iar Coteanu a spus atunci că a făcut el o confuzie.

– Tătaru a auzit că la Cluj tov. Miron Constantinescu ar fi făcut unele declarații cum că anumite obiecte de studiu vor fi facultative de acum încolo (el deduce că acestea vor fi limba rusă şi marxism-leninismul).

– A auzit că la Timişoara şi Cluj unele grupe de studenți nu au asistat la asemenea cursuri, de asemeni o grupă de la litere la Bucureşti.

– Studenții sunt la curent (cei de la căminul său, cel puțin) cu ce se spune la posturile de radio, dar din conversație am văzut că circulă printre ei şi veşti neadevărate (de ex. că la Budapesta ar fi fost ucis ministrul Iugoslaviei, când sovieticii au tras în diferite părți ale oraşului).

(vol. I, ff. 71-73 şi 90–91)

Persoane ce apar în notă[29]

Drăghici Alexandru, avocat, legătură a familiei din Bucureşti a spionului Boiu Ernest urmărit de noi prin acţiune individuală, Vlad Zirra, arheolog cumnat cu spionul Boiu Ernest, d-na Boiu soţia magistratului Boiu Olimpia, cumnata spionului Boiu Ernest, Ion Orleanu pictor, Ionel şi Fatmé Magheru, scriitori, Petru Dumitriu, scriitor, Francfort, ministrul legaţiei franceze la Bucureşti, Penescu Paul, fiu de fost ministru plenipotenţiar şi bogătaş odinioară, Orleanu, scriitor, Miza Creţeanu, cumnata fugarului Creţeanu, Ion Tătaru, student la Belearte. Coteanu, decanul facultăţii de litere din Bucureşti.

(vol. I, ff. 71–73)

12.XI.956

NOTĂ

I

De la studentul Ion Tătaru, pe care l-am văzut alaltăieri 10 crt. am aflat următoarele:

– starea de spirit a studenţimii s-a mai potolit.

– s-a dat drumul unor studenţi, doi sau trei, care fuseseră arestaţi, printre care unul cu numele de Rebreanu. (Tătaru se referă la cei de la căminul său sau de la filologie.) Cei eliberaţi nu dau amănunte, nu spun ce au fost întrebaţi la anchetă. Par speriaţi şi prudenţi.

– Însuşi Tătaru, de data aceasta, mi-a vorbit foarte puţin despre evenimentele politice, fiind el însuşi acum mai prudent în discuţii. Luptele continuă în Ungaria, probabil că în curând guvernul Kadar va fi stăpân pe situaţie. Nu crede că trupele O.N.U. vor interveni în Ungaria, nici că observatorii propuşi vor fi admişi. Cel mult, ajutoarele medicale vin prin mijlocirea Iugoslaviei, ca să se controleze dacă în loc de medicamente şi alimente nu se trimit bombe şi alte muniţii.

– Mi-a repetat despre cele declarate de tov. Miron Constantinescu la Cluj, anume că unele materii vor fi facultative, dat fiind programele prea încărcate.

Am discutat apoi despre literatură, artă etc.

II

De la academicianul Al. Rosetti, profesor la lingvistică, pe care l-am vizitat ieri 11 crt., am aflat următoarele:

– studenții s-au potolit, văzând eşecul contrarevoluției din Ungaria şi tăria măsurilor luate acolo. Jocul tare al sovieticilor la O.N.U. şi peste tot a impresionat, dar în Ungaria cei angajați pe calea contrarevoluției continuă luptele, cu o sălbăticie ce merge până acolo încât morții din cealaltă tabără sunt dezgropați şi profanați. Rosetti deplora această dezlănțuire a barbariei, din partea contrarevoluționarilor.

Trebuiesc totuşi luate măsuri de îmbunătățire a situației economice la noi şi, fără să ştie precis ce anume măsuri se vor lua, Rosetti este informat că guvernul va veni cu legi şi dispoziții de ameliorare a situației. Alegerile se pot proroga, dar crede că numai cu două-trei luni, deci până atunci trebuie luate măsurile, pentru ca alegerile să se desfăşoare în condiții bune, respectându-se ordinea actuală.

Moțiunea de la O.N.U. cu privire la trimiterea unor observatori în Ungaria nu are două treimi, aşa că nu e obligatorie şi probabil guvernul Kadar nu va admite pe aceşti observatori. Rosetti crede că zonele de influență, stabilite la Ialta, continuă a fi respectate şi deci americanii, englezii etc. nu vor interveni cu armate în democrațiile populare. La Suez a fost altceva, acolo sunt interese mai mari, asupra cărora nu s-au luat angajamente şi forțele în conflict caută să profite de măsuri rapide, de punerea în fața unui fapt împlinit. Nici la Suez lucrurile nu s-au calmat.

– Rosetti a fost impresionat de atitudinile luate recent de către Sartre, Aragon, Vercors, etc. şi crede că în fața reacțiunilor nefavorabile ale unei părți din opinia publică apuseană şi chiar indiană, sovieticii vor veni cu măsuri şi acțiuni pentru a-şi recâştiga simpatia.

– Nu crede într-un război, cum vorbesc unii. Se pare că ai noştri, care nu sunt oameni războinici şi violenți ca ungurii, n-ar pleca bucuroşi să lupte ca voluntari în alte părți ale lumii. Rosetti făcea reflecții asupra instinctului de conservare al românului şi că în genere caută să-şi apere întotdeauna pielea.

III

Munteanu-Râmnic, fost şef de cabinet al prof. Iorga, când era prim-ministru, şi care a ieşit nu de mult de la închisoare (l-am văzut odată pe stradă şi am schimbat câteva cuvinte, nu ştiu unde locuieşte), a spus lui M. Demetrescu, funcționar, domiciliat în str. Icoanei 12, următoarele, pe care mi le-a transmis ca noutăți:

– O.N.U. a decis trimiterea de trupe internaționale în Ungaria

– submarinele sovietice au împânzit Mediterana şi alte ape, dar englezii au un fel de rachete care nimicesc orice submarin pe o distanță de şase mile. Ruşii ar avea interesul să facă acum un război pentru clarificarea întregii situații internaționale, dar americanii nu vor război. Munteanu-Râmnic a mai auzit că printre cei recent arestați ar fi şi Panaitescu, fiul academicianului Perpessicius. Panaitescu este asistent universitar şi asculta împreună cu studenții sau îi întreba ce se mai spune la posturile străine.

Anton

(vol. I, ff. 74–75)

16.XI.956

NOTĂ

I

De la Willy Moglescu, redactor la E.S.P.L.A., am aflat următoarele:

– Venind vorba de atrocitățile din Ungaria, maestrul Mihail Sadoveanu a spus: „ce vă miră, n-a trecut nici o mie de ani de când maghiarii mâncau încă carne de om“!

– Scriitorul Victor Eftimiu i-a făcut teoria că noi, românii, trebuie să ne strecurăm printre complicațiile internaționale, nu să le luăm în piept. Cea mai bună metodă este să te strecori, păzindu-ți pielea.

– A auzit că în rândurile studenților bucureşteni a fost o stare de încordare, că unii au formulat revendicări cu privire la cantine, la cursurile de marxism-leninism şi limba rusă, că s-au operat arestări printre studenți. La Timişoara, lucrurile au fost mai grave. Studenții, convocați la o întrunire de către un ministru adjunct al învățământului, au venit în număr mare şi au pus tot felul de întrebări celor de la masa prezidiumului (cantine, programe de studii mai puțin încărcate), trecând apoi şi la unele revedicări politice. Au fost înconjurați de securitate, reținuți două-trei zile şi apoi liberați, afară de câțiva instigatori. A auzit că şi la Cluj şi la Tg. Mureş studenții au fost agresivi, dar precis ce s-a petrecut acolo nu ştie.

– Vorbind tineretului leninist, tov. Hruşciov a pomenit de pretențiile studenților de la Cluj care au cerut burse, cantină etc. şi pe care muncitorii i-au lămurit spunându-le: vreți burse? dar n-aveți burse? vreți cantine, dar, ce, nu aveți cantine? Nu trăiți mai bine decât mulți dintre oamenii muncii? Ce vi s-a năzărit, atunci?

Acest discurs, publicat în *Pravda*, nu a apărut încă în presa noastră.

– Moglescu nu crede că va fi război. Crede că înşişi sovieticii, pentru a-şi recăpăta popularitatea şi prestigiul, vor veni cu măsuri şi inițiative internaționale de colaborare şi uşurare. Nu vor accepta probabil observatori ai O.N.U.-ului în Ungaria, dar odată restabilită ordinea, revendicările muncitorimii maghiare vor fi satisfăcute. Probabil Kadar va colabora cu Nagy, dar nu şi cu elementele fasciste. În Egipt, lucrurile par mai complicate. S-ar putea ca voluntarii să ducă lupte cu trupele O.N.U.-lui.

– Scriitorul Francisc Munteanu, pe care îl cunoaşte Moglescu, căci a fost coleg cu el la Ministerul Culturii şi la editura E.S.P.L.A., este la Sinaia. A venit pentru o zi la Bucureşti şi nu l-a putut vedea. Crede că Munteanu este afectat, tatăl său fiind la Budapesta şi cine ştie dacă mai trăieşte. Moglescu ştie de la unii scriitori maghiari, colegi în aceeaşi editură, ce grozăvii s-au petrecut acolo, că o casă nu mai e întreagă la Budapesta. Nu mi-a dat nume, dar mi-a spus că în primele zile ale contrarevoluției, scriitorii maghiari de la noi erau înflăcărați şi gata să plece la Budapesta ca să lupte şi ei, dar acum sunt bucuroşi că au fost feriți de anarhia şi atrocitățile de acolo şi par fideli regimului nostru democrat popular.

II

Scriitorul Vlaicu Bârna a auzit de la scriitorul Cicerone Theodorescu că la *Scânteia* a fost o şedință la care au fost convocați unii scriitori, membri de partid, pentru a se discuta situația actuală şi a se propune unele măsuri. Tov. Sorin Toma a prezidat şedința. Scriitoarea Maria Banuş şi încă un scriitor al cărui nume nu mi-l amintesc au spus că ar trebui îmbunătățită situația studenților, în special cantinele, spre a nu se crea nemulțumiri şi pretexte de agitație. S-au tras concluzii ca scriitorii să colaboreze mai strâns cu regimul şi să publice în *Scânteia* articole mai legate de realitate, mai ales arătând realizările regimului. Scriitorul Zaharia Stancu a propus să se ia măsuri de ordin economic pentru îmbunătățirea situației muncitorilor.

De la un oarecare Brăescu, care locuieşte prin cartierul M. Eminescu (Romană), Tunari, Vlaicu Bârna a aflat că în serile din urmă s-au făcut arestări. Numai pe strada unde locuieşte acel Brăescu s-au arestat opt persoane, printre care şi scriitorul D. Iov. S-au arestat legionari, ofițeri din vechea armată şi unii național-țărănişti.

III

De la reparatorul de maşini de scris Sanderling (care locuieşte pe str. Episcopul Ambrozie 6) şi care are o fiică studentă am aflat următoarele:

– fiica acestuia a auzit că la Cluj studenții dintr-o clasă au scris pe tablă că sunt solidari cu studenții maghiari şi când profesorul a întrebat cine a scris pe tablă toată grupa sau clasa s-a ridicat în picioare.

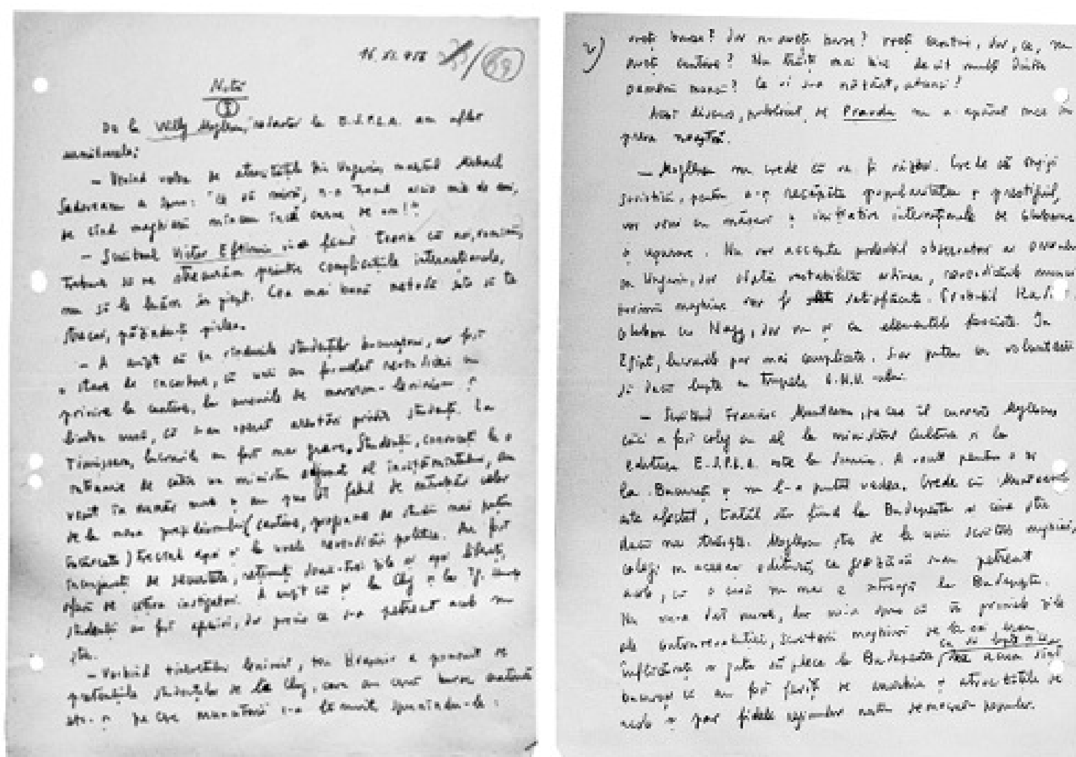
– Ben Gurion urma să plece la Tito tocmai în zilele când arabii voiau să atace Israelul şi englezii le-au luat-o înainte, atacând Egiptul. Crede că Tito urmărea un joc mare, care a eşuat.

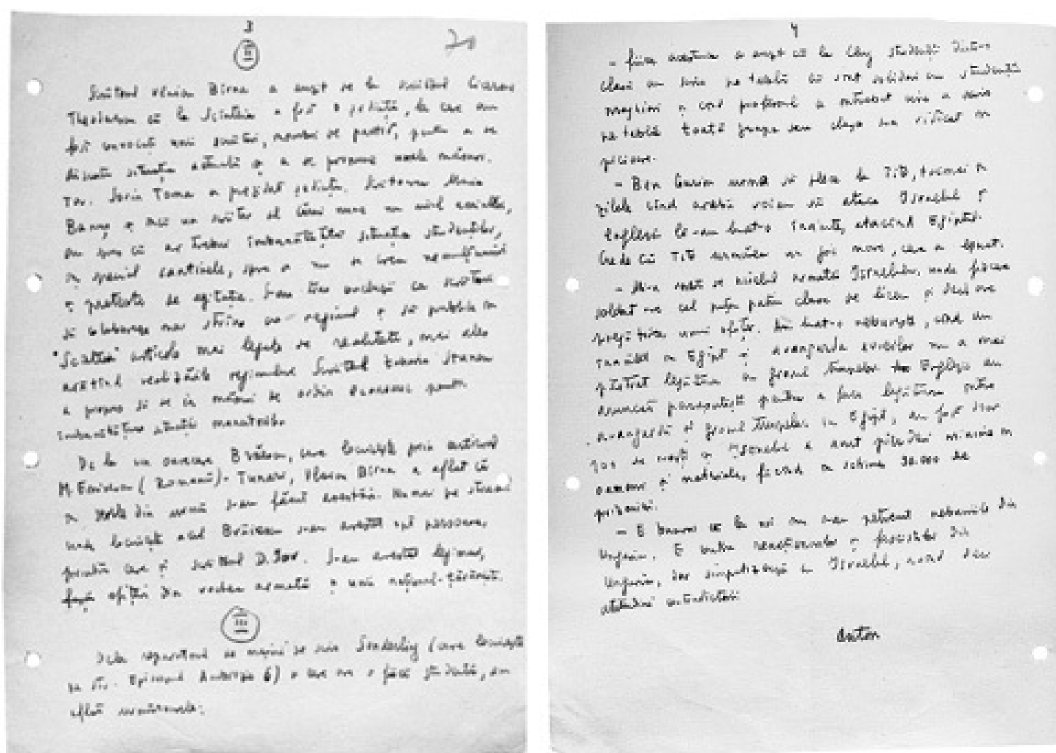
– Mi-a vorbit de nivelul armatei Israelului, unde fiecare soldat are cel puțin patru clase de liceu şi deci are pregătirea unui ofițer. Au luat-o nebuneşte, când au înaintat în Egipt şi avangarda evreilor nu a mai păstrat legătura cu grosul trupelor. Englezii au aruncat paraşutişti pentru a face legătura între avangardă şi grosul trupelor. În Egipt au fost doar 100 de morți şi Israelul a avut pierderi minime în oameni şi materiale, făcând în schimb 30000 de prizonieri.

– E bucuros că la noi nu s-au petrecut nebuniile din Ungaria. E contra revoluționarilor şi fasciştilor din Ungaria, dar simpatizează cu Israelul, având deci atitudini contradictorii.

Anton

(vol. I, ff. 69–70)

20.XI.956

NOTĂ

I

De la studentul Ion Tătaru, pe care l-am văzut vineri 16 crt., am aflat că studenții s-au potolit. Cel puțin aşa mi-a spus el, mărturisindu-mi că un coleg al său de cameră, care scrisese un fel de nuvelă, în care un student îşi exprimă dorința de libertate, regretă a fi scris şi cetit această nuvelă altora şi în special criticului M. Gafița de la *Gazeta literară*. Tătaru nu a mai discutat lucruri politice, ci numai literare.

II

De la Mihnea Fuiorescu, redactor la E.S.P.L.A., a cărui soție este studentă la medicină, am aflat că s-a îmbunătățit simțitor cantina mediciniştilor şi condițiile de trai de la cămin.

III

În trenul spre Oraşul Stalin[30], lumea părea mai tăcută ca de obicei. În compartimentul meu, singurul care a cerut veşti politice a fost un bărbat de vreo 35 de ani, care urma să urce, împreună cu un prieten al său, la Poiana Stalin. Nu cred că era sportiv, ci poate un contabil sau administrator. Acesta, în cursul discuției cu mine, a condamnat barbariile din Ungaria, descriind după cele văzute în ziare şi în vitrine grozăviile făcute de elementele

contrarevoluționare.

IV

La Oraşul Stalin, nu am văzut decât câteva persoane, în zilele de 17 şi 18 crt. Edy Rădeanu, redactor la Editura în limbi străine, Bucureşti, aflat în trecere pe acolo, m-a întrebat dacă am auzit de interviul lui Tito. Aflase de la alții despre acest interviu, despre care se vorbea mult la Oraşul Stalin. Pedicuristul de la baia centrală de acolo, care am constatat că era ungur, m-a întrebat şi el de acest interviu al lui Tito. Apoi m-a întrebat de unde vin (a bănuit că nu sunt localnic) şi dacă la Bucureşti este linişte. El a auzit că pe la Alba Iulia nu e linişte, dar vorbea în doi peri, voind să afle veşti de la mine. Profesorul de educație fizică de la clubul Dinamo Virgil Ludu mi-a spus că, printre sportivi, ungurii sunt admirați pentru curajul lor, dar toți în acelaşi timp au fost îngrijorați, căci, dacă ar fi învins contrarevoluționarii, aceştia ar fi cerut Ardealul. Ludu se bucura că nu au învins contrarevoluționarii.

Viața în Oraşul Stalin are aspectul normal, lumea merge la teatru, conferințe, expoziții, dansează serile la localuri şi nu am văzut cozi ca la Bucureşti. Am văzut şi actori şi pictori (venise un grup la restaurantul Postăvarul după spectacolul piesei lui Victor Eftimiu *Omul care a văzut moartea*) dar discuțiile erau despre lucruri curente, artă, cancanuri, planuri de activitate şi despre politică nu vorbea nimeni. Am observat în această direcție mai multă prudență ca de obicei, la oamenii care se adună în locurile publice.

Anton

(vol. I, f. 63)

23.XI.956

NOTĂ

I

De la studentul Ion Tătaru pe care l-am văzut marți 21 crt. am aflat că studenții s-au liniştit, că sunt adesea chemați la decanat, cerându-i-se unuia părerea despre altul, că profesorii, organele U.T.M., cei de la raion vin să discute cu ei şi se interesează de condițiile lor de trai. Cantina s-a îmbunătățit simțitor; au cearşafuri bune, curățenie, căldură; femeile care servesc la cantină au uniforme curate, vesela e mai bună şi mai curată.

Nu ştie să se mai fi făcut arestări. Îi pare bine că a plecat de la minister Murgulescu şi îl prețuieşte pe tov. Miron Constantinescu, ca pe un intelectual de mare prestigiu. Schimbarea de la conducerea Ministerului Învățământului

o vede promiţătoare.

Agenţii care şedeau pe săli sau pe la poartă au fost retraşi.

El se bucură că nu a făcut „prostii“ ca alţi colegi, că nu a semnat o scrisoare în care se întrebau lucruri în privinţa Basarabiei, că a stat în rezervă.

Citeşte, pe lângă cursuri, câte o carte sau două pe zi. Împrumută colecţii de reviste literare mai vechi, merge la biblioteci, ceea ce arată că îşi vede de învăţătură şi acum se ocupă mai puţin de cele ce se petrec în Ungaria sau Egipt, deşi şi el, şi colegii săi ascultă posturile de radio şi sunt destul de bine informaţi.

II

Eugen Schilleru pe care l-am văzut ieri 22 crt. pe stradă, ducându-se la Institutul de Arte Plastice, unde este profesor, mi s-a plâns că mamă-sa este pe moarte. Are cancer şi poate muri dintr-o clipă în alta, cum se poate ca suferinţa să i se prelungească. Era necăjit că nu poate obţine pentru ea o doctorie, care i-ar alina durerile. Doctoria se află în străinătate şi nu poate face rost.

Mi-a spus că la Institutul de Arte studenţii au stat destul de cuminţi, în timpul contrarevoluţiei din Ungaria, că doar au vorbit câte ceva între ei, dorind mai multă libertate în artă, dorind să poată călători şi cunoaşte mai mult arta Occidentului, ca şi cea iugoslavă, poloneză şi să vadă muzeele Moscovei şi Leningradului. Studenţii de la Institut nu vor răsturnări, ci condiţii mai bune de creaţie, o atmosferă mai prielnică artei.

Schilleru, care s-a temut acum două-trei săptămâni de mişcări contrarevoluţionare la noi, acum este mai liniştit şi crede că nu va fi război. „Putem fi liniştiţi încă vreun an“, mi-a spus el, „căci americanii nu vor face război pentru Ungaria sau Israel. Peste vreun an, când vor fi gata nemţii, atunci s-ar putea să vină prăpădul. Suntem siguri, deocamdată, de un an de viaţă, în linişte şi cu oarecari îmbunătăţiri. Pe urmă, cine ştie dacă nu vom fi omorâţi de fascişti, huligani sau de urgia războiului“.

III

Un şofer de taxi, cu care am mers, m-a întrebat ce mai e în Ungaria. Se gândea ce suferinţi îndură populaţia acolo pe frigul acesta. Nu am înţeles dacă avea numai milă pentru suferinţele populaţiei sau ţinea cu contrarevoluţionarii, dar tot drumul deplângea mizeria actuală din Ungaria.

IV

Francisc Munteanu a venit pentru o zi în Bucureşti şi a fost pe la edituri. Willy Moglescu, redactor la E.S.P.L.A., l-a văzut. S-a ferit să discute politică şi i-a spus că nu ştie ce-i cu Titus Popovici, colaboratorul său, care se află la Oradea. Francisc Munteanu stă la Sinaia şi lucrează la un roman. Ungurii de la redacția maghiară a editurii E.S.P.L.A. s-au potolit, zicea Moglescu, şi acum spun că trebuie să profiți de viață aşa cum e, să iei ce se poate, fără să ceri prea mult.

Anton

(vol. I, ff. 57–58)

Note

29. Rânduri adăugate de ofițerul de Securitate.

30. Oraşul Stalin: noua denumire a Braşovului, din 1950 până în 1960.

V
Alexandru Rosetti

Petru Comarnescu îl cunoaşte bine pe Alexandru Rosetti, profesorul de lingvistică de la Universitatea din Bucureşti şi marele editor al anilor ’30, devenit tovarăş de drum al comuniştilor şi răsplătit în consecință în 1948 cu titlul de membru al Academiei Republicii Populare Române. Rosetti e oportunist, dar cu măsură; a făcut strict cât a trebuit pentru a ajunge la Academie, şi nu la închisoare (fiul său Gheorghe Rosetti a stat însă închis, pe baza unor acuzații derizorii, din august 1952 până în martie 1953). Înțelege să păstreze relații cordiale cu toți cunoscuții, de toate orientările, ca şi cu toți confrații, din țară sau din străinătate, comportament care nu e chiar pe placul Securității. Aşa că e ținut sub urmărire. Se întâlneşte relativ frecvent cu Petru Comarnescu, mărturie stând notele informative la fel de frecvente ale agentului Anton. Printre acestea şi o caracterizare mai amplă.

NOTĂ

Pe academicianul şi profesorul Alexandru Rosetti îl cunosc din 1934, când am colaborat cu el la Fundațiile Culturale Regale, unde era directorul Fundației pentru Literatură. Am păstrat relațiile cu dânsul până în prezent.

În cele ce urmează voi trasa pe scurt activitatea şi atitudinile sale din trecut şi voi da informații asupra atitudinii sale din prezent.

I

Pe lângă activitatea de filolog, pe care o profesează corect, dar fără un entuziasm deosebit, Rosetti s-a îndeletnicit cu editarea de cărți. Prin anii 1929–1933, a condus editura Cultura Națională, subvenționată de Aristide Blank, unde a tipărit o seamă de scriitori progresişti ca N.D. Cocea, Ion Călugăru, Tudor Arghezi ş.a. A premiat primul roman al lui Mircea Eliade *Maitreyi*, a cărui acțiune se petrece în India, unde Eliade şi-a făcut studiile de orientalistică. La Fundațiile regale, Rosetti a desfăşurat din 1934 şi până în 1940, precum şi între 1945–1947, când instituția a fost desființată, în urma înlăturării monarhiei, o activitate în bună măsură constructivă. El a fost menținut şi la instituția care a preluat vechea Fundație, adică la Editura pentru Literatură, mai apoi Editura de Stat pentru Literatură şi Artă (E.S.P.L.A.) până prin 1950.

El a editat pe Arghezi, pentru care are un cult şi cu care întreține relații şi în prezent, pe G. Călinescu, Mihail Sebastian, Camil Petrescu. În perioada de

fascism şi antisemitism, Rosetti a avut o atitudine democratică, apărând pe Al. Graur, anunțând o lucrare împreună cu J. Byck, întreținând o strânsă prietenie cu Mihail Sebastian etc. La venirea legionarilor şi apoi a lui Antonescu, Rosetti a fost scos de la Fundațiile regale, şi înlocuit cu N.I. Herescu şi apoi de D. Caracostea, fiind duşmănit de legionari şi considerat de stânga, „filosemit“ etc.

În timpul dictaturii fasciste, el s-a apropiat, prin Mihail Sebastian, de unii intelectuali comunişti, de Lucrețiu Pătrăşcanu, de Miron Constantinescu, care a scris şi versuri sub pseudonimul Radu Pădure (mai târziu Rosetti editându-i acestuia un volum de poezii) şi de alții. În 1945, a revenit la conducerea Fundației regale pentru Literatură şi, având colaboratori de încredere pe Mihail Sebastian (mort curând într-un accident), pe Camil Petrescu şi pe un oarecare Corin Eugeniu Grosu (care făcea pe comunistul principial, dovedindu-se ulterior un impostor), a dat Revistei Fundațiilor Regale o atitudine progresistă, apropiată, dar nu în totul devotată doctrinei marxist-leniniste. Tov. Leonte Răutu a făcut o vizită la Editura pentru Literatură, condusă de Rosetti, şi s-a întreținut cu echipa condusă de acesta. În 1948–1950, Rosetti a colaborat mai strâns cu unii intelectuali şi scriitori comunişti, între timp devenind membru de partid. A fost înlocuit la conducerea E.S.P.L.A. de către acad. A. Toma, ceea ce l-a amărât, căci Rosetti este orgolios şi ținea mult la activitatea de editor.

În timpul dictaturii regale, el a fost membru al Frontului Renaşterii Naționale şi mi se pare chiar deputat. Nu a fost un intim al lui Carol al II-lea, dar prin generalul N.M. Condiescu, aghiotantul fostului rege şi secretarul general al Fundațiilor regale, el avea oarecare influență.

Rosetti a fost şi, în bună măsură, a rămas un intelectual obiectivist, liberalist, cu înclinații democratice, dar nu are o poziție fermă de comunist. El este un estet, care prețuieşte scrierile pentru frumusețea sau originalitatea lor, fără să le vadă de pe o poziție partinică. A avut şi are o mare admirație pentru Arghezi, Camil Petrescu, G. Călinescu etc. şi a căutat să-i servească pe toate căile. De asemenea, a tipărit şi ajutat pe mulți scriitori tineri.

Astfel, am ajuns la legăturile lui cu Mircea Eliade. Acesta, om de talent şi cercetător în domenii foarte vaste (orientalistică, filozofie indiană etc.), l-a impresionat mult pe Rosetti. Când, sub influența lui Nae Ionescu, Mircea Eliade a devenit legionar, Rosetti a căutat să-l convingă pe Eliade să se abțină de la o asemenea politică. Mai ales că până spre 1934, Eliade nu făcuse politică, întreținea legături de prietenie cu scriitori democrați şi chiar

comuniști ca Mihail Sebastian, Ion Călugăru, Perpessicius ş.a., care şi ei scriau la ziarul lui Nae Ionescu Cuvântul, alături de alții care au devenit conducători în curentul de dreapta (Crainic, Şeicaru, N. Roşu, I. Dumitrescu ş.a., unii scoțând apoi gazete proprii). Eliade devenind legionar şi publicând articole pro-fasciste şi mai ales întreținând o campanie care nu convenea monarhiei, Carol al II-lea a vrut să-l aresteze, ca şi pe alți legionari. Rosetti a intervenit, prin generalul Condiescu, la rege ca Eliade să nu fie arestat şi datorită lui într-adevăr Eliade a scăpat. Rosetti a argumentat că Mircea Eliade este un om de valoare, care ar fi doar „zăpăcit“ de Nae Ionescu şi că dacă ar fi trimis peste hotare ca ataşat cultural s-ar lăsa de politică şi ar face doar ştiință. Astfel, Eliade a plecat în străinătate şi de atunci nu s-a mai întors. A fost, dacă îmi amintesc bine, ataşat cultural la Lisabona, apoi la Londra.[31]

II

Cu Mircea Eliade, Rosetti a întreținut legăturile şi mereu s-a interesat şi se interesează de dânsul. Şi pe mine, până acum un an sau doi, mă întreba regulat dacă ştiu ce face, ce scrie Eliade peste hotare. Este cert o admirație la mijloc, admirația pe care Rosetti o are pentru orientalistul, folcloristul, filozoful cu influențe indiene Mircea Eliade, cât şi pentru romancier. Dar, în faza când regimul de democrație populară nu era încă consolidat, Rosetti se gândea că, la caz că s-ar înlătura acest regim şi Eliade ar reveni în țară, el s-ar putea bizui pe recunoştința ce i-o datorează Eliade. Nu mi-a mărturisit niciodată asemenea gânduri, dar permanentul său interes pentru Eliade lasă să emitem o asemenea supoziție. În ultimul an, nu m-a mai întrebat de Eliade, dar cred că are informații şi acum în privința lui.

Rosetti a fost în mai multe rânduri peste hotare, trimis de forurile superioare la diferite congrese etc. S-a interesat cu aceste prilejuri de Eliade. De la Rosetti am aflat, acum câțiva ani, că odată nu l-a putut vedea pe Eliade fiind plecat peste ocean (Eliade este profesor la Paris, jumătate de an, şi la Universitatea din Chicago cealaltă jumătate sau, cel puțin, aşa era până acum câțiva ani), dar ştia despre activitatea lui ştiințifică. Acum câțiva ani chiar mi-a arătat o scrisoare de la Eliade, primită prin poştă şi în care Eliade îi răspundea politicos, dar rece, la întrebările lui Rosetti cu privire la activitatea sa ştiințifică. Îi comunica ce cărți a mai tipărit. Era vorba de lucrări de filologie şi folclor, care îl interesau pe Rosetti în specialitatea lui de filolog, pe care o predă la Universitatea din Bucureşti. Era vorba de un schimb de publicații între Academia R.P.R. şi editurile unde publică Eliade. În scrisoare nu era nimic politic.

Bănuiesc că, în alte ocazii, l-a văzut pe Eliade şi că din străinătate i-a scris uneori, căci, fără să menționeze asemenea întrevederi ori corespondență, reieşea din conversațiile ce le aveam cu Rosetti că acesta ştia ce scrie şi ce face Eliade, ca literat şi om de ştiință. De activitatea lui printre „rezistenții“ din apus nu îmi menționa nimic.

A citit romanul lui Eliade *Forêt interdite* (*Pădurea interzisă*), pe care prin 1956 Eliade l-a trimis şi lui Şerban Cioculescu, prin Marietta Sadova, care l-a văzut la Paris, cu prilejul turneului Teatrului Național. Eu nu am văzut la Rosetti romanul, nu ştiu dacă l-a cumpărat din străinătate, când a fost acolo, sau l-a primit de la el, dar Rosetti mi-a vorbit de acest roman, ca şi despre cărțile lui Emil Cioran şi Eugen Ionescu.

Dacă are în casă asemenea cărți nu ştiu, căci Rosetti nu arată ce cărți noi, duşmănoase sau neduşmănoase, are, dar este totdeauna informat despre ceea ce se publică în literatura occidentală. Am văzut cărți de artă, reviste italiene, franceze, americane, acestea fiind pe rafturile sau pe măsuța de lângă fotoliul în care îşi invită să ia loc oaspeții. Mai de mult, am văzut numere din *Nouvelles Littéraires*. Nu l-am putut vedea recent, ca să ştiu dacă a citit sau nu interviul dat de Petru Dumitriu revistei *Nouvelles Littéraires*, dar sunt sigur că l-a citit, deoarece el urmăreşte regulat această publicație, iar unul dintre prietenii lui Rosetti, Alexandru Balaci, mi-a vorbit de acest interviu al lui Petru Dumitriu şi cu atât mai mult a trebuit să-i atragă lui Rosetti atenția în privința apariției lui.

Rosetti întreține legături cu o seamă de scriitori tineri, care sunt oameni de talent şi au conversație. Mai înainte, se împrietenise cu Mihail Sebastian şi cu Mircea Eliade, mai târziu cu Petru Dumitriu, Henriette Yvonne Stahl, iar în ultimii ani în special cu Alexandru Balaci, Valentin Lipatti şi alții. Vede pe Vlaicu Bârna, P. Comarnescu, Mihnea Gheorghiu şi alții. Cu Balaci s-a împrietenit şi pentru că amândoi sunt alpinişti, iar Rosetti aproape la fiecare sfârşit de săptămână merge în Bucegi. Balaci îmi explica că Rosetti îşi face prieteni printre oameni mai tineri ca dânsul pentru că nu vrea să aibă prieteni care mor înaintea lui. În momentul de față, dintre oameni mai tineri ca dânsul cei mai apropiați sunt Al. Balaci şi Valentin Lipatti, amândoi iubitori, ca şi Rosetti, de cancanuri, glume, ironii.

Alexandru Balaci, care s-a întors recent de la sărbătorirea Universității Humboldt din Berlin (R.D.G.), mi-a spus că, pe când era la Berlin, a sosit tot într-o delegație şi Rosetti, care imediat l-a căutat la hotel. Era într-o seară ploioasă şi urâtă, Balaci se plictisea, când l-a vizitat la hotel Rosetti. Curios ca

totdeauna, Rosetti i-a propus lui Balaci să dea o raită în Berlinul Occidental. Balaci nu s-a dus, spunând că este oficial acolo şi nu poate face una ca asta, dar Rosetti s-a dus şi în Berlinul Occidental. Balaci nu mi-a dat detalii ce a văzut sau făcut acolo Rosetti […].

Rosetti întreține relații de prietenie şi mănâncă adesea la Casa Oamenilor de Ştiință cu acad. Mihail Ralea, acad. Tudor Vianu, şi cu soțiile acestora, vizitează pe G. Călinescu, care l-a descris în *Bietul Ioanide* şi *Scrinul Negru* sub numele de Gaittany, fireşte adăugând multe lucruri care nu-i aparțin. Rosetti nu este supărat totuşi pe Călinescu, deşi mulți râd de ironizările făcute de Călinescu în privința lui Rosetti. (Gaittany se dă bine şi cu legionarii, pe când Rosetti a fost împotriva lor şi chiar înlăturat de ei, dar anumitul oportunism al lui Gaittany se potriveşte, în genere, cu oportunismul lui Rosetti.)

Balaci, care este un om curat, îl prețuieşte pe Rosetti, după cum mi-a spus şi recent, pentru că apreciază pe oamenii de talent, pentru că ajută pe tineri şi, în genere, este un om serviabil, cu bune intenții.

Totuşi, serviabilitatea şi caracterul prietenos al lui Rosetti sunt pe linia liberalismului şi obiectivismului burghez, ce nu se potrivesc cu atitudinea unui membru de partid. El se interesează, fără discriminare partinică, de oricine are oarecare valoare ca om de ştiință şi literatură. Cu doi ani înainte de arestarea lui C. Noica, Rosetti a luptat să-l aducă pe Noica la Institutul de Filozofie, intervenind la tov. Joja. Într-adevăr, Noica cunoştea bine pe Hegel şi l-ar fi putut traduce, dar Noica, cu formație idealistă şi nutrind idei reacționare, voia să scrie şi introducerea la textele lui Hegel, pe care urma să-l traducă. Rosetti nu se uită la aspectele sau atitudinile politice, chiar dacă sunt duşmănoase, ale oamenilor, ci îi judecă atemporal, prin însuşiri care sunt anulate de altele. Este un sentimental, uneori, şi ținea la Păstorel Teodoreanu pentru că era spiritual. Mai de mult, mi-a spus că Mihail Sadoveanu şi Mihail Ralea vor interveni pentru Păstorel Teodoreanu ca să fie eliberat, să nu moară de cancer în închisoare. Mi-a spus că Păstorel a fost condamnat pentru nişte „nimicuri“.

În ziua sau a doua zi, după recenta arestare a scriitoarei Henriette Yvonne Stahl, despre a cărei arestare încă nu ştia, Rosetti a telefonat la ea, iar telefonul a sunat în dimineața aceea mereu ocupat. Rosetti întreține relațiile cu orice persoană care i se pare „interesantă“ şi face caz de artă cu oarecare prețiozitate sau snobism. El are nevoie de a comunica mereu cu diferiți oameni, de a schimba păreri literare, dar şi cancanuri (se interesează cine a

divorțat, cine s-a căsătorit, cine este în combinații amoroase cu cutare sau cutare). Prin 1948, organiza mese la Capşa, unde aduna scriitori comunişti sau alții care făceau pe comuniştii ca Petru Dumitriu şi Henriette Yvonne Stahl. A invitat şi pe Mihai Petrovanu, Ovid Crohmălniceanu, Paul Georgescu, prețuindu-i. Aceştia arătându-se mai rezervați, nu a putut păstra legături de prietenie cu ei. Mesele au fost suspendate când conversațiile prea liberaliste şi cancanurile nu au mai fost bine văzute şi chiar Petru Dumitriu i-a spus lui Rosetti că este periculos să se întrunească regulat la masă la Capşa.

În ultima vreme, Rosetti se mulțumeşte să mănânce ziua şi seara la Casa Oamenilor de Ştiință, unde se întâlneşte cu acad. Ralea şi Vianu, uneori şi cu D.I. Suchianu, pe care îl prețuieşte pentru humorul său, dar îl consideră un zăpăcit (îl evită, când nu e cu cumnatul său, Ralea, pentru că Rosetti ştie că tov. Răutu are păreri proaste despre Suchianu) sau cu alții. Vede mai des, adică este vizitat şi vizitează pe Balaci şi Lipatti. Soția sa, Maria Rosetti, care are conducerea Uniunii Femeilor Democrate, este mult mai rezervată decât soțul ei. D-na Rosetti are o atitudine principială, vorbeşte ca o comunistă, dar ponderat, căutând, când are prilejul în conversație, să arate ceea ce a realizat regimul actual şi face comparații între relele trecutului şi realizările prezentului. O văd şi pe ea când îl vizitez pe Rosetti şi ea nu critică regimul, ci se consideră solidară şi, fără ostentație, menționează unele realizări, criticând cel mult persoane mărunte cu care are a face în munca ei.

În ultima vreme, şi Rosetti este relativ mai prudent în conversații, adică nu mai critică direct pe tov. Răutu, pe acad. Murgulescu, pe care înainte nu-l putea suferi, pomeneşte acum şi el de realizările regimului, uneori însă pe ton ironic. Ducându-se recent la Iaşi, pentru înmormântarea arhitectului G.M. Cantacuzino, Rosetti a vizitat oraşul şi mi-a spus că şi acolo se construieşte imens, lăudând această activitate de masive construcții. Dar, imediat lăudând şi vechile monumente de la Iaşi şi frumusețea locurilor, mi-a spus pe ton ironic: să ştii, X, că şi acestea tot regimul actual le-a făcut. Tot ce e bun, numai regimul actual a realizat! Bagă bine în minte.

Rosetti, care nu a avut moşie, ca fratele său, şi a trăit din munca sa, este mulțumit că este trimis în străinătate la diferite congrese şi are o poziție proeminentă, dar, pe de altă parte, ar voi mai multă lărgime în domeniul culturii şi artelor, aşa cum este în Polonia. În conversațiile sale, critică activitatea editurilor, a revistelor, pe unii conducători culturali din forurile superioare, socoteşte că o seamă din oamenii care conduc cultura nu sunt competenți şi critica sa se referă mai ales la persoane, în frunte cu tov. Leonte

Răutu. Cum am arătat mai sus, în vremea din urmă, este şi el totuşi mai rezervat în critica şi zeflemelele sale. Crede că, până la urmă, cele două lagăre se vor înțelege şi la noi va fi libertate în sens burghez, vor putea circula în voie publicațiile Occidentului, piesele de teatru, se va putea călători mai uşor etc.

III

Având o asemenea mentalitate, Rosetti crede că între oamenii de ştiință şi scriitori trebuie să existe o comunicare fără oprelişti sau control, adică între cei din Occident, din U.R.S.S. şi de la noi. Liberalist şi obiectivist, el nu vede de ce nu ar circula în voie la noi cărțile lui Eliade, Cioran, Eugen Ionescu şi altora ca dânşii. Să fie citite şi criticate, dacă conțin lucruri nepotrivite, dar să circule pentru cine vrea să le citească – susține el. În calitate de om de ştiință, de filolog, el întreține corespondență pe cale oficială cu toate instituțiile care publică lucrări de lingvistică, estetică, folclor ce l-ar putea interesa şi luptă pentru schimbul de publicații cu Occidentul. Probabil că şi verbal, când se află în străinătate, propune schimburi şi colaborări. Nu mi-a dat precizări, dar pe masa lui de lucru sunt mereu publicații ştiințifice din Occident (cele literare, dacă le are, nu le lasă în văzul vizitatorilor, pe birou, ca pe celelalte). Nu pot deci da precizări ce anume cărți duşmănoase are în casă. Multe probabil că le citeşte sau răsfoieşte când se află peste hotare şi nu le aduce în țară, pe altele le împrumută de la Biblioteca Academiei ori din alte părți. Cred, totuşi, că are acasă cărțile literare ale lui Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugen Ionescu. Cum nici în trecut nu voia să-mi împrumute cărți, nu am insistat să-mi împrumute nici mai recent cărți. De altfel, nici nu-mi spune ce cărți literare noi are, dar din conversație reiese că este la curent cu ele. Cum apare o noutate care stârneşte senzație în Occident, el ştie despre ea. Cărți propriu-zis de politică şi sociologie nu citeşte şi niciodată nu l-au interesat teoria politică, statisticile economice, pamfletele politice, aşa că asemenea lucrări nu cred nici acum că citeşte sau are în casă. Fireşte, cărțile duşmănoase pot fi şi literare, iar pe acestea le citeşte sau se informează asupra lor, cu acea curiozitate ce îl caracterizează, precum şi din spirit oportunist.

Ultima dată, când am fost la dânsul, îndată după înmormântarea la Iaşi a arhitectului Cantacuzino, cu care era prieten şi pe care îl prețuia pentru cunoştințele şi ideile lui artistice – Rosetti mi-a vorbit despre nişte profesori străini. Tocmai urma să vină în țară un profesor de la Universitatea Harvard – Jakobson – care a şi venit peste câteva zile. Acest profesor, acum cetățean american, este un filolog celebru şi a ținut o conferință la Academia R.P.R.,

Rosetti fiind în preajma lui. Mi-a spus Rosetti că era invitat la legația americană ori la însărcinatul cu afaceri american, la recepția dată în cinstea oaspetelui care urma să vină peste câteva zile. Cu acest prilej, Rosetti mi-a dat amănuntul că respectivul filolog era rus de origină, ba că fusese diplomat sovietic în Finlanda, de unde a fugit în S.U.A. „Vezi, sovieticii sunt mai largi decât noi. Îl primesc în U.R.S.S. pentru conferințe, deşi a trădat ca diplomat", mi-a spus Rosetti.

Mai târziu, în aceeaşi zi, a venit la Rosetti acasă şi istoricul C.C. Giurescu, aşa că am asistat la convorbirea dintre ei. De obicei, Rosetti nu invită mai multe persoane odată şi îi place să comenteze, să critice, să discute între patru ochi (câteodată este şi soția sa de față sau şi fiul şi recenta noră, dar atunci e ceva mai potolit şi discută chestiuni neutre, îndeosebi de artă). Dar atunci a fost şi Giurescu, iar eu voind să mă retrag, crezând că au de lucru, Rosetti m-a reținut. Rosetti îl chemase la el pe Giurescu pentru a-l consulta în privința unui savant grec, mare autoritate în lingvistică. Rosetti voia să propună Academiei invitarea acestui savant grec, pe care îl cunoştea şi Giurescu şi lua informații asupra savantului şi de la Giurescu. Ei au discutat asupra activității ştiințifice şi asupra atitudinii politice a respectivului, care a avut o viață plină de peripeții. Reieşea că poate fi invitat la noi, deoarece nu a fost fascist, iar noi suntem interesați să luăm legături cu savanți care s-au ocupat şi de limba şi istoria noastră. Giurescu susținea că invitarea grecului este chiar oportună, deoarece tov. Gh. Gheorghiu-Dej a susținut colaborarea cu țările balcanice şi constituirea unei zone demilitarizate sau fără arme nucleare (cam aşa se exprima Giurescu). În fața lui Giurescu, care s-a ferit să vorbească politică, Rosetti a fost amabil, binevoitor, făcând şi mici ironii: „totul e bine la noi azi şi, uite, putem invita savanți, care nu ştim dacă ne iubesc, dar în orice caz nu ne urăsc".

Oportunist, Rosetti ține legături cu toată lumea care vrea să îl frecventeze şi ar vrea să fie bine cu toți şi să îi meargă bine în orice împrejurare.

Anton

29 noiembrie 1960

(vol. II, ff. 178–182)

În completare, şi o notă informativă din 30 noiembrie 1960:

30 noiembrie 1960

NOTĂ

Ieri, marți 29 nov. 1960, l-am vizitat pe Al. Rosetti la el acasă. Mai erau în camera sa de lucru fiul său, arhitect, şi nora sa.

Mi-a spus că a fost la Berlin, mi-a povestit ce muzee a văzut, cum unele noi s-au deschis în construcţii recente, apoi pe ton de glumă mi-a spus: „să ştii că nu am fost şi dincolo, în Berlinul Occidental!“. I-am replicat că eu cred că a fost, curios cum este, iar Rosetti a zâmbit, lăsând a înțelege că a trecut şi dincolo.

Venind vorba de Păstorel Teodoreanu, mi-a spus că a aflat că el a fost condamnat pentru că a făcut o epigramă în legătură cu Ilie Pintilie. „Păstorel a făcut o prostie“, zicea el, „dar pentru asta nu trebuie să moară în închisoare“. Mi-a mai dat detaliul că „cineva“ (cred M. Ralea) s-a interesat la autorități în favoarea lui Păstorel şi i s-a spus că peste un an va fi eliberat din închisoare. A trecut un an şi s-ar putea să fie eliberat. Nevasta lui Păstorel este mereu la Demostene Botez, pisându-l pe acesta să intervină la prietenii comuni pentru eliberarea lui Păstorel.

Mi-a precizat despre filologul Jakobson de la Universitatea Harvard că acesta se afla, în 1921, într-o misiune diplomatică (era pe atunci sovietic) şi că aflându-se în această misiune în afara patriei i s-a comunicat că în U.R.S.S. se fac epurări şi că ar fi bine să nu revină acasă. Jakobson s-a dus în Cehoslovacia, s-a căsătorit acolo şi a devenit cetățean ceh. Fiind evreu şi venind fascismul şi acolo, Jakobson a fugit din Cehoslovacia cu soția sa şi, în cele din urmă, au ajuns în S.U.A., unde au devenit cetățeni americani. Acum, ține prelegeri şi în U.R.S.S., fiind recunoscut ca un mare savant.

Rosetti s-a împrietenit cu Jakobson, care l-a invitat de pe acum să participe la congresul general de filologie, ce se va ține peste trei ani tocmai la Universitatea Harvard din S.U.A. „Dacă voi trăi până atunci, mă voi duce“, mi-a spus Rosetti. A fost la un dejun la legația americană, unde l-a văzut şi pe Wyller şi pe un alt diplomat, care amândoi vorbesc binişor româneşte. Era încântat de ceea ce a mâncat şi băut acolo.

Mi-a mai spus că în curând se va încheia un tratat de colaborare culturală – foarte „largă“, preciza el – între R.P.R. şi S.U.A., aşa cum s-a făcut şi între U.R.S.S. şi S.U.A., acesta şi mai larg.

M-a întrebat dacă ştiu de interviul dat de Petru Dumitriu revistei *Nouvelles Littéraires*, adăugând „ce canalie!“ şi spunând că îi pasă puțin lui Dumitriu de suferințele şi neplăcerile ce le au din cauza lui „biata“ Henriette Yvonne Stahl şi părinții. O deplângea pe d-na Stahl, spunând că, aşa slabă şi bolnavă cum

este, nu crede că va rezista în închisoare.

A auzit de unele eliberări de deținuți politici din închisori, dar vede, pe de altă parte, că se fac noi arestări.

Mi-a spus că a citit în *L'Humanité* despre recentul roman al lui Vintilă Horia *Dumnezeu s-a născut în exil*, care a luat premiul Goncourt, care nu se prea dă străinilor. M-a întrebat despre autor, pe care el nu îl cunoaşte.

Mi-a spus că, recent, a primit un dicționar francez-român făcut, adică semnat de Al. Ciorănescu, care este profesor la o universitate din insulele Canare. Dicționarul e bine făcut, dar tocmai de asta Rosetti crede că Ciorănescu a furat de undeva dicționarul sau i l-a făcut altcineva, cu informații filologice foarte noi şi valabile. (Poate se gândea că i l-a făcut cineva aici în țară şi el doar l-a semnat.) A făcut apoi o comparație între Alexandru Ciorănescu şi Petru Dumitriu, zicând că amândoi au plecat din țară, lăsându-şi aici copiii. Copiii lui Ciorănescu trebuie să fie mari acum.

Dicționarul acesta l-a primit în cadrul schimbului de publicații cu străinătatea, pe care l-a organizat chiar el, Rosetti. Mi-a precizat acest lucru.

Pe masă, adică pe biroul său, erau multe cărți franceze, de data aceasta, romane în colecții noi. Uitându-mă la ele, fiul lui Rosetti, arhitectul, mi-a precizat că sunt cumpărate de la librăria de lângă cinematograful Republica (Scala) şi se mai găsesc încă de cumpărat. Erau romane franceze şi romane americane traduse în limba franceză.

Am impresia că, în fața norii sale, Rosetti vorbeşte mai cu prudență, căci politică internă nu a vrut să discute deloc, cât am fost în camera unde era şi nora, dar la plecare, conducându-mă, mi-a spus în vestibul că se pare că, într-adevăr, va fi o mare destindere şi pe plan internațional, şi pe plan intern. Semne în acest sens sunt recentele eliberări din închisori, redarea pensiilor celor cărora li s-au anulat pensiile acum vreun an sau doi, schimbarea numelui Oraşului Stalin în Braşov. Rămâne de văzut cu ce se va înapoia de la Moscova delegația noastră. Au plecat recent acolo şi tov. Bodnăraş, Maurer, Chivu Stoica. Neînțelegerea cu China ar putea să ducă la apropierea între U.R.S.S. şi S.U.A., mai ales că acum va fi alt preşedinte şi căile sunt mai prielnice.

Anton

30.XI.960

(vol. I, ff. 183–184)

Notă

31. Informațiile despre Mircea Eliade sunt cu totul aproximative!

VI
Ionel Jianu

Criticul, istoricul de artă şi editorul Ionel Jianu, prietenul care l-a ajutat pe Petru Comarnescu să treacă prin anii grei, are parte (măcar el!) de un tratament favorabil din partea agentului Anton. Cu atât mai mult cu cât Jianu se află şi el în tabăra opusă „grupului Oprescu“. Încă o ocazie, pentru Anton, de a lovi în gruparea adversă.

Primită:

Sursa: „Anton“

Casa:

16-IX-59

NOTĂ

Criticul de artă şi conferenţiar la catedra de Istoria Artei – Ionel Jianu are 54 de ani. Părinţii săi – Starck – au făcut parte din mica burghezie evreiască, trăind modest. Un frate, Starck, a plecat înainte de 1930 în S.U.A. şi a ajuns om de afaceri prosper, dar care se arată puţin generos cu familia din ţară, trimiţându-i lui Ionel Jianu doar cărţi de artă. O soră a sa a fost o distinsă arhitectă şi a murit acum câţiva ani (cancer).

Ionel Jianu a studiat dreptul la Paris. Familia sa nedispunând de fonduri suficiente pentru a-l întreţine acolo, Jianu a făcut în timpul studiilor gazetărie culturală, trimiţând cronici de artă, articole, traduceri publicaţiilor din ţară (*Rampa*, *Politica* condusă de A. Hefter etc.). Întors în ţară prin 1927–8, Jianu a continuat activitatea de scriitor, critic de artă şi totodată a practicat avocatura. Ca avocat şi având relaţii, a fost numit jurisconsult la întreprinderea Scăieni şi pleda în mod curent. A dus un trai mediu, întreţinându-şi soţia şi copilul, acum student la arhitectură şi desenator la *Urzica* şi *Informaţia* (desene satirice).

În timpul persecuţiilor rasiale şi al regimului antonescian, Jianu, fiind scos din barou, a condus sala de expoziţii din Galeriile Kreţulescu, „Căminul Artei“ (pe numele doamnei Caterina Dulfu). Acolo, el a însufleţit o întreagă activitate artistică, căci nu accepta să expună oricine, ci numai pictori valoroşi, fie maeştri, fie tineri, şi organiza de asemenea expoziţii colective pe teme date (Portretul în pictura română, compoziţia, tablourile cu flori etc.). Petraşcu, Pallady, Iser, au expus de mai multe ori acolo, precum şi pictorul pe

atunci tânăr Al. Ciucurencu, ca şi alții pe atunci necunoscuți şi azi artişti de frunte. Cataloagele acestor expoziții erau prefațate de Arghezi, Cocea etc. După 23 august, Căminul Artei a organizat cicluri de conferințe despre arta română şi universală, a publicat cărți de artă de mare format, a scos revista *Lumină şi Culoare*, care şi-a avut însemnătatea ei pe atunci. Pentru a acoperi cheltuielile cu publicația monografiilor şi a revistei, Jianu a apelat la unii colecționari de artă mai bogați, ca ing. Laserson, Aristide Blank, un armean, al cărui nume îmi scapă, etc. Alexandru Ciucurencu a fost „lansat“, când încă o ducea greu, de către Zambaccian şi Jianu. Datorită lui Jianu a vândut multe lucrări la Căminul Artei şi mai târziu inginerul Laserson, pe atunci proprietarul clădirii unde este acum Studioul de cinema Al. Sahia, vrând să-şi facă acolo un muzeu, a cumpărat masiv picturi de Ciucurencu, la sfatul lui Jianu.

Reprimit în barou după 23 august 1944, Jianu a fost scos în 1948 pe motivul că avea în principal meseria de critic şi ziarist. În 1950, a fost numit la sectorul de artă al editurii E.S.P.L.A., unde mai târziu a ajuns şeful acestui sector, post pe care îl deține în prezent, împreună cu acela de conferențiar la catedra de Istoria Artei la Institutul de Arte Plastice N. Grigorescu (catedră condusă de acad. Oprescu şi având adjunct pe Paul Constantin). La E.S.P.L.A., Jianu a desfăşurat o vie şi bogată activitate, editând numeroasele cărți din colecțiile *Maeştrii Artei româneşti*, Studii de Artă, albume, pliante etc. Aproape tot ce s-a publicat acolo în timp de nouă ani se datoreşte fie inițiativei sale, fie grijei de a duce la executare propunerile şi dispozițiile forurilor superioare.

A intrat în conflict cu acad. G. Oprescu şi cu unii dintre colaboratorii acestuia din pricină că nu se subordona lor, făcând din E.S.P.L.A. o anexă a Institutului de Istoria Artei, deşi şi Oprescu şi ceilalți colaboratori au fost publicați cu largheţe, dar nu numai ei. De altfel, Mircea Popescu, după ce a părăsit catedra de limba engleză, pe care a deținut-o până prin 1949, a fost un timp redactor la sectorul de artă, condus de Jianu. Relațiile s-au înrăutățit acum vreo trei ani, când Jianu a fost invitat de Oprescu să facă referatul despre publicația Institutului, numită *Studii şi Cercetări de Istoria Artei* (în fața secțiunii Academiei R.P.R.). Referatul lui Jianu a arătat, cam prea direct şi inabil, lipsurile acestei publicații bianuale, a dat unora dintre colaboratori lecții de marxism-leninism (arătându-le că nu aplică în aprecierile lor metodele cele mai juste şi mai ştiințifice etc.), ceea ce a înfuriat pe Oprescu, Radu Bogdan, Remus Niculescu, mai ales că în parte obiecția lui Jianu era întemeiată. Animozitatea s-a întețit, când Oprescu a voit acum vreun an-doi

să-şi retipărească cele patru volume de Istoria Artelor (scrise de pe o poziție idealistă) şi când Jianu a dat unor persoane foarte competente să facă referatele, care toate au conchis că lucrarea nu se poate retipări în forma ei veche, pe care Oprescu nu a putut să o transforme, făcând-o cu adevărat ştiințifică. De asemenea, volumul despre Grigorescu al lui Oprescu şi Remus Niculescu, acum sub tipar, a întâmpinat unele dificultăți, deoarece cei doi autori nu voiseră să se situeze pe poziția clasei muncitoare, nu aplicau materialismul dialectic în considerațiile lor, iar referatele arătau acestea. Cei doi autori zic că Jianu le făcea „şicane", dar referatele aflate la E.S.P.L.A. dovedesc că Jianu a procedat principial şi corect. Într-un articol din *Lupta de Clasă*, publicat cam acum un an, acad. G. Oprescu, ocupându-se de tipăriturile noastre de artă, l-a cam atacat pe Jianu, care la rândul său a răspuns printr-un lung articol, trimis *Luptei de Clasă*, care nu l-a publicat, dar i-a trimis un răspuns. În articolul său, G. Oprescu a trecut sub tăcere meritele unor cărți publicate de E.S.P.L.A. şi s-a legat mai mult de mici lipsuri. În *Studii şi Cercetări de Istoria Artei*, revista condusă de G. Oprescu, nu s-a publicat măcar o recenzie defavorabilă despre monografia de format mare *Luchian*, scrisă de Jianu şi Comarnescu. Articolele pe care le publică acad. G. Oprescu sunt de obicei scrise de Mircea Popescu, cu sfaturile celorlalți de la Institut (articolul din *Lupta de Clasă* etc.), iar când sunt pline de greşeli ideologice şi de aprecieri foarte arbitrare, ca acelea publicate în *Contemporanul*, acum un an sau doi, se datoresc numai lui, care are şi momente de orgoliu, când nu vrea să se lase ajutat de nimeni.

Situația dintre cei de la Institutul de Istoria Artei al Academiei R.P.R. şi Jianu a ajuns foarte încordată în ultimele luni. E.S.P.L.A. a tipărit în cinstea zilei de 23 august şi a celor cincisprezece ani de la Eliberare două mari mape cu reproduceri din plastica ultimilor ani, precum şi volumul *Probleme de artă plastică – 23 august 1944 – 23 august 1959,* în care sunt diferite studii despre realizările şi problemele plasticii. Prefața e semnată de acad. P. Constantinescu-Iaşi, un articol de principii generale de Jianu, apoi studiile despre pictură de P. Comarnescu, sculptură Mircea Deac, grafică Paul Constantinescu, sculptură monumentală Jack Brutaru, arte decorative Mac Constantinescu, tipărituri de artă Vasile Drăguț, iar Raul Şorban are un lung studiu despre formele de asociere şi sindicalizare a artiştilor în trecut până la crearea Uniunii Artiştilor Plastici din R.P.R. şi apoi despre aceasta.

G. Oprescu s-a opus publicării acestei din urmă cărți, spunând că face „dublă întrebuințare" cu volumul V din *Scurtă Istorie a Artelor din R.P.R.*, care se ocupă cu perioada 1944–1959. Volumul scos de E.S.P.L.A. a fost

rodul unor propuneri făcute de Jianu, în numele editurii, la U.A.P. şi el a făcut apel la colaborarea tuturor membrilor secției de critică. Cei de la Institutul condus de G. Oprescu au acceptat la început colaborarea, apoi şi-au zis că e mai bine să scoată ei la Institut un asemenea volum şi să-l înlăture pe celălalt. De fapt, volumele au material în bună parte diferit şi alte metode de prezentare (unul pe probleme, celălalt pe desfăşurare strict istorică etc.). Fapt este că volumul scos de E.S.P.L.A. cu două săptămâni înainte de 23 august nu a fost difuzat, iar ceilalți zoresc să scoată volumul V din numita serie.

Şi cu albumele cu reproduceri s-a petrecut cam la fel. Volumele deşi tipărite nu sunt date spre difuzare şi Jianu, care acum se află în concediu la Sinaia, a fost chemat de două ori de acolo, spre a motiva de ce a reprodus opera cutare şi nu altă operă etc. Eugen Schilleru comenta, ieri 15 septembrie 1959, că Jianu a procedat ca un „prost“, reproducând în recenta mapă doar lucrări din ultimii ani. Dacă îngloba în volum şi reproducerile pe care E.S.P.L.A. le-a tipărit în două rânduri mai înainte (în albumele *Arta Plastică în R.P.R. 1944–1954* şi *Arta Plastică în R.P.R., 1948–1958*) atunci, zicea Schilleru, intra tot ce trebuia. Jianu nu a mai repetat imaginile deja difuzate, ci a ales numai cele ulterioare specificatelor albume şi de aici a stârnit nemulțumiri.

Conducerea editurii E.S.P.L.A. este atât de plictisită de complicațiile cu aceste volume, de reclamațiile venite mai ales din partea acad. Oprescu şi colaboratorilor săi (referatul la noile albume a fost făcut de Mircea Popescu), încât doreşte ca sectorul de artă să devină independent de E.S.P.L.A. Mai ales tov. Bănuță, noul director al E.S.P.L.A. şi care nu este familiarizat cu întreaga situație, ar dori „să scape“ de vulcanicul sector de artă (aşa s-a exprimat în urma recentelor complicații, spunând aceasta lui M. Şora, redactor principal, care are sub controlul său sectorul de artă, condus de Jianu. Informația o dețin de la Raul Şorban, care conduce sectorul de artă, în timpul concediului lui Jianu). Probabil timorați de reclamațiile şi „lucrăturile“ lui G. Oprescu şi colaboratorilor săi, conducerea editurii E.S.P.L.A. a decis zilele trecute să scoată din planul pentru anul acesta cartea scrisă de Ionel Jianu şi care este *Istoria artei româneşti* (de la începuturile ei moderne – laice – şi până în prezent), rodul unei munci îndelungate şi al activității sale la catedra de la Institutul N. Grigorescu. Jianu este foarte amărât de faptul că nu se difuzează cele trei volume gata tipărite şi de amânarea publicării cărții sale proprii. Se întreabă dacă toate atacurile şi suspectările din ultima vreme nu vor duce la scoaterea sa de la conducerea sectorului de artă al E.S.P.L.A. Cum volumele au fost anunțate în presă, mulți îl întreabă pe el şi pe ceilalți colaboratori la

volumele amintite de ce nu apar, planând fel de fel de ipoteze, căci Jianu refuză să dea explicații, spunând doar că vor apărea. (Intimilor le explică că în patru rânduri acad. Oprescu a făcut intervenții împotriva cărții *Probleme de artă plastică*, mai întâi ca să nu se scrie, apoi ca să fie amânată.) Tot ieri, Schilleru comenta față de sursă că volumul nu va fi difuzat pentru că articolul lui Şorban cuprinde izvoare pe care Partidul nu le poate controla, că Partidul încă nu are o poziție definitivă față de mişcarea sindicală şi deci față de asociațiile profesionale ale artiştilor din trecut, că Şorban este un tip dubios etc. Şorban a fost recomandat mai demult lui Oprescu spre a fi angajat la Institut, dar acesta i-a oferit un post înadins umilitor ca Şorban să-l refuze, ceea ce a şi făcut, spunând câteva cuvinte tari lui Oprescu. Şorban, fiind ardelean, cunoaşte foarte multe despre arta românilor şi maghiarilor din Ardeal şi ar fi adus reale servicii Institutului, dar strica anumite interese şi amenința anumite „poziții" pe care Mircea Popescu, Remus Niculescu şi alții le apără cu îndârjire (aşteptând să-i succeadă acad. Oprescu, la pensionarea sau moartea sa) şi de aceea l-au înlăturat pe Şorban ca şi pe alții. Pe de altă parte, Şorban este bun prieten cu prof. V. Vătăşianu, care are şanse de a veni el la conducerea Institutului şi deci ar aduce acolo şi pe Şorban. De aici atacurile actuale împotriva lui Raul Şorban, comunicate de Eugen Schilleru şi care provin din cercul Institutului şi al Muzeului, unde Schilleru lucrează alături de G. Oprescu, Mircea Popescu, Remus Niculescu etc.

Atacurile se concentrează îndeosebi asupra a două studii sau articole din *Probleme de artă plastică*, şi anume asupra articolului lui Şorban, precum am arătat, şi asupra articolului semnat de Vasile Drăguț, unde discutând tipăriturile de artă ale celor 15 ani de la Eliberare (este de altfel acolo şi bibliografia tuturor cărților de artă publicate în aceşti ani, făcută foarte cinstit şi ştiințific), Drăguț arată că au apărut şi cărți cu unele greşeli de informație sau de judecată ideologică, citând cartea lui Oprescu despre *Cetățile saşilor din Ardeal* (se pare cu material luat în mod grosolan de la un autor anterior, Roth, lucru pe care Drăguț nu-l scrie în cartea numită, dar care se ştie şi a fost comentat mai demult). Drăguț mai citează încă două-trei cărți cu asemenea greşeli, scoase de E.S.P.L.A., printre care una semnată de V. Beneş. Faptul că tânărul critic Vasile Drăguț a îndrăznit să se atingă – foarte tangențial de altfel – de o lucrare a acad. Oprescu a fost suficient ca să devină şi el țintă de atac, alături de Şorban, răsfrângându-se toate asupra lui Jianu, care a inițiat tipărirea numitei cărți.

*

Ca poziție ideologică, Ionel Jianu a evoluat, ca şi alți scriitori şi critici mai vârstnici, de la estetica idealistă la estetica ştiințifică (marxist-leninistă). Şi înainte de 23 august, deşi dădea o mare însemnătate formei şi nu pornea de la conținut, totuşi el a valorificat şi pe criterii mai largi (sociale, etice etc.) operele maeştrilor despre care a publicat monografii şi studii, ca Iser, Pallady, Petraşcu, Luchian etc. Cărțile scrise după 23 august şi mai ales cele din ultimii ani – în special *Istoria artei româneşti*, a cărei publicare a fost amânată, după cum arăt mai sus – sunt scrise de pe pozițiile clasei muncitoare şi ale ideologiei ei. Istoria artelor a sa este chiar stăruitor politizată, cum nu vor şi poate nu pot să o facă cei de la Institutul de Istoria Artelor. Jianu a urmat cursurile de estetică marxistă la Cabinetul de Partid, iar anul trecut noi cursuri, îmbogățindu-şi în bună măsură cunoştințele ştiințifice, ceea ce nu înseamnă că nu mai are pe alocuri rămăşițe din concepția trecută sau că stăpâneşte deplin ştiința marxistă. Referatele asupra recentelor lucrări însă au semnalat poziția sa ştiințifică, aducând doar obiecții mărunte.

Până acum câțiva ani ar fi dorit să ducă un trai mai lesnicios în străinătate, dacă fratele său l-ar fi ajutat. Dar cum acesta nu este deloc generos şi are o soție care l-a îndepărtat de familia din țară, Jianu şi soția sa, ca şi fiul lor, nu se mai gândesc să plece. Când anul trecut a fost chestiunea plecărilor evreilor, el a spus prietenilor intimi că nici nu-i trece prin minte să ceară să plece, că se simte prea legat de țară şi de activitatea ce o desfăşoară pentru a pleca din țară. De aceea, dorind să rămână în țară şi să fie cât mai laborios, el a dat lupta pentru a rămâne profesor la Institut, pentru a-şi consolida poziția la E.S.P.L.A. etc. Crede în soliditatea regimului actual şi atât din interes, cât şi dintr-o treptată apropiere de ideile marxist-leniniste şi-a format în ultimii ani convingeri comuniste, pe care le-a dovedit fie în recenta carte încă în manuscris, fie în cuvântările rostite la U.A.P., fie în acțiunile sale de critic, de membru în juriul expozițiilor etc.

Ca profesor, este iubit de studenți pentru că, fire sentimentală, pune suflet şi avânt în ce expune, este ataşat valorilor româneşti, când vorbeşte de Luchian lăcrimează (observație făcută de studenți), iar tot din ataşament şi exagerează uneori, supraevaluând arta lui Ciucurencu, de pildă. Sculptorul O. Han a spus sursei că la lucrările juriului expoziției de Stat singurul care a procedat principial, motivând cinstit în fața tuturor de ce crede că lucrarea cutare trebuie primită sau dimpotrivă respinsă, a fost Jianu, care nu s-a lăsat dus de intervenții, calcule, interese de culise etc. În general, atitudinea lui Jianu din ultimii ani este fermă, de parcă ar fi un membru de partid cu simțământul deplin al răspunderii. Se consideră cu totul angajat în viața artei

noastre.

De Ciucurencu îl leagă vechi relații arătate mai sus, care au dus la prietenie şi în genere Jianu, care ştie să fie prieten, l-a ajutat mai mult pe Ciucurencu decât acesta pe Jianu. Jianu crede cam în acelaşi fel de artă ca şi Ciucurencu (lumină, culori puternice etc.) şi amândoi sunt pentru tematica actuală, dar tratată cât mai artistic în sensul picturii lui Ciucurencu şi a altor colorişti. De aceea, pentru a-l ataca pe Ciucurencu, Vlasiu l-a atacat pe Jianu, pentru poziția sa, neîndrăznind să formuleze un atac fățiş împotriva lui Ciucurencu. Ciucurencu şi Jianu cred că realismul socialist trebuie făcut cu mijloace moderne, cât [mai] picturale. Sursa întrebându-l dacă nu crede că exagerează în susținerea artei lui Ciucurencu, Jianu i-a spus că această artă este bine văzută de forurile superioare şi este constructivă.

Anton

(vol. I, ff. 166–169)

În ciuda asigurărilor agentului Anton că n-ar avea intenția de a părăsi țara, Ionel Jianu pleacă în cele din urmă din România (în iulie 1961), „răscumpărat“ de fratele său, aflat la New York. Se stabileşte în Franța. Nu s-a considerat refugiat politic, motivul afirmat al plecării fiind treptata sa marginalizare în condițiile „dictaturii“ exercitate de G. Oprescu asupra vieții artistice. A înființat la Paris o editură cu profil artistic. Împreună cu P. Comarnescu şi M. Eliade a publicat în 1967 volumul Témoignages sur Brancusi.

VII
Portrete de artişti

Petru Comarnescu frecventează un mare număr de artişti. Aşa că agentul Anton are ce să spună despre ei, bune sau rele.

Numai de bine despre Magdalena Rădulescu: este o pictoriță pe care o admiră de multă vreme, fără rezerve.

11 iulie 1957

NOTĂ

Pictorița Magdalena Rădulescu este o femeie în vârstă de vreo cincizeci de ani. Este fiica unui inginer, iar mamă-sa este născută Herescu şi rudă pe departe cu familia Lahovary. A copilărit în Vâlcea, apoi la Constanța, unde tatăl ei a avut o funcțiune. Fratele ei este muzicianul Nicolae Rădulescu, specialist în muzică veche şi clavecin. Acesta este actualmente la Filarmonică, după ce câtăva vreme nu a activat, fiind rău văzut pentru că în timpul nemților cântase prin Germania împreună cu soția sa, cântăreața Rose Baumann-Rădulescu.

Magdalena Rădulescu este o ființă stranie, cum s-a scris de altfel şi în catalogul expoziției ce a avut-o recent în țară şi în monografia publicată în 1947 de criticul de artă P. Comarnescu. Este un fel de nomadă, o „aventurieră“ în sens bun, căreia îi place să călătorească, să cunoască lumea, dar nu în calitate de femeie seducătoare, ci de artistă. Are un mare talent de pictoriță şi operele ei se deosebesc de tot ce se face la noi şi în străinătate. Vede totul printr-un fel de visare, dă aer de basm oricărei privelişti, şi chiar când face portrete pe bărbați îi întinereşte, pe femei le înfrumusețează, astfel că modelele apar mai atrăgătoare, ca un fel de ființe coborâte din vis, din poveşti etc. Ea continuă, după cum s-a scris, pe vechii noştri iconari, pe zugravii ambulanți de odinioară, care cutreierau satele şi oraşele pentru a picta biserici sau a face portrete. Este o reprezentantă a folclorului şi aşa a văzut-o şi presa străină, care i-a dedicat unele articole elogioase, cea din Franța mai ales.

Magdalena Rădulescu este cunoscută în Bucureşti şi din cauza tipului ei neobişnuit, a felului de a trăi, a se îmbrăca etc. Avea o frumusețe stranie, se îmbrăca fantezist, cu căciulă ca a lui Mihai Viteazul, cu cizme, purta tot felul de paftale şi brățări ieftine, făcute cu gust de ea sau cumpărate de prin

Dobrogea. Picta la un moment dat ţigani, arătând frumuseţea ţigăncilor şi ţiganilor, înfăţişându-i în omenia şi nobleţea lor. Se ducea să-i picteze în sălaşurile lor şi astfel ajunsese să cunune, să boteze o seamă de ţigani, care îi şi pozau ca modele.

Nu a fost niciodată o femeie căreia să îi placă luxul şi aventurile ieftine. A avut mari pasiuni, dar nu s-a culcat cu oricine şi nici în Franţa, după cât a povestit la prieteni, nu a căutat decât să facă artă şi să trăiască cât mai intens viaţa, căutând o mare dragoste.

A fost căsătorită mai întâi cu pictorul italian Campigli, o celebritate mondială, care a venit înainte de ultimul război cu ea în ţară şi a pictat câte ceva de la noi. Cred că a fost căsătorită cu el cam prin anii 1934–1939, când a studiat la Paris şi în Italia, şi şi-a păstrat calitatea de cetăţeană italiană, chiar şi după divorţ. Ea are şi acum paşaport italian. După ce a divorţat de Massimo Campigli, s-a căsătorit cu un gazetar, Constantin Clonaru, care la un moment dat conducea o gazetă, dacă nu mă înşel *Lumea românească*. Apoi, prin 1943 s-a divorţat de Clonaru şi a trăit cu un tânăr intelectual Dyspre Paleologu, fiul unui scriitor şi critic, care şi el a colindat străinătatea, fiind când hamal în porturi, când în cercurile artistice pariziene, când în marele palasuri. A expus Magdalena Rădulescu în ţară, de prin 1939 şi până în 1947, când a plecat legal din ţară, împreună cu iubitul ei, Dyspre Paleologu. Ulterior, acesta s-a despărţit de ea şi acum trăieşte la Paris, căsătorit cu o franţuzoaică. Este la un oficiu de turism, are maşină şi o duce destul de bine.

Acasă la Petru Comarnescu.
Raft cu cărți şi portret semnat Magdalena Rădulescu.
(Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Stampe)

Şi în Franța, Magdalena Rădulescu a trăit modest, ca un fel de vagabondă, dornică să vadă lumea şi să picteze. Îi place marea, înoată admirabil şi de aceea a locuit mai mult pe Coasta de Azur, la Nisa. Cum nu este o ființă interesată, dornică de bani, ci se mulțumeşte cu visele şi contemplarea naturii, cu viața primitivă a oamenilor din natură, nici în Franța nu şi-a comercializat talentul, nu şi-a luat un impresar care să îi organizeze expozițiile etc. Uneori, locuia la Nisa într-un castel părăsit, pictând acolo, alteori a dormit în bărci părăsite pe malul Mediteranei, alteori şi-a făcut o colibă pe terasa unui bloc la Monte Carlo, trăind primitiv în acea colibă şi pictând. La Paris se duce rar. A avut expoziții la Nisa, Berna şi Londra, unde s-a bucurat de succes, iar presa franceză a elogiat-o îndeosebi, având critici favorabile din partea unui scriitor şi critic ca Jean Cassou şi alții. Bani însă nu a făcut şi nici nu a căutat să facă. Dacă are ce mânca şi pânză şi culori, ea este mulțumită. Vinde tablourile pe prețuri mici, uneori oamenilor din popor, în mijlocul cărora preferă să trăiască. La Monte Carlo nu a fost niciodată la faimosul cazinou, unde se dau lovituri şi se fac tot felul de afaceri. Ea disprețuieşte lumea luxoasă, frivolă, bogătaşii, fiind într-adevăr o romantică, o ființă cinstită sufleteşte.

În Franța, s-a menținut pe o linie demnă şi loială față de regimul de

democrație populară. A dat prin 1948 concurs la unele manifestări artistice ale legației noastre din Paris, împreună cu Dyspre Paleologu, cu care mai era atunci în dragoste. Când au venit la Nisa trupa de dansatori şi dansatoare români, cu Petre Bodeuţ, Magdalena Rădulescu le-a făcut mare propagandă şi a participat la succesul lor. De aceea şi Bodeuţ i-a cumpărat lucrări acum, când a expus în țară. Ea nu face politică militantă, dar nu este deloc duşmănoasă regimului şi cât a stat aici a căutat să vadă progresul realizat la noi, în anii puterii populare, neagățându-se de inerentele lipsuri sau greutăți, în unele domenii. Iubeşte țara şi a spus prietenilor că, după ce va mai călători şi trăi prin străinătate, tot în țară se va întoarce, dorind a se stabili la Constanța, pe care o îndrăgeşte pentru peisajul ei, pentru marea, pe care o adoră şi din care pricină locuieşte nu la Paris, ci pe coasta Mediteranei. În discuțiile ce le-a avut cu prietenii ei – criticii de artă Ionel Jianu, P. Comarnescu, scriitorul Miron Radu Paraschivescu, doctorița Mărioara Avramescu, cu cei de la muzeul de Artă al R.P.R., cu criticul Raul Şorban etc. – prefera să spună din experiențele ei şi nu evita discuțiile politice. Arăta însă simpatie pentru ce se construieşte la noi, pentru suflul de viață nouă şi a fost foarte măgulită că ministrul României la Paris, Bălănescu, i-a înlesnit venirea în țară şi organizarea expoziției pe care a avut-o în iunie la Galeriile Fondului Plastic de pe Bulevardul Magheru. A fost foarte bucuroasă, când tovarăşa Constanța Crăciun a chemat-o la minister, acum trei-patru zile, felicitând-o şi spunându-i că va fi din nou invitată în țară ca să expună şi să viziteze monumentele din Bucovina, Vâlcea etc. Ea ar dori să mai vină în țară, mai ales că în străinătate nu o duce prea bine băneşte. Sunt 40000 de pictori în Franța, zicea ea, şi chiar dacă ai succes moral poți uşor crăpa de foame.

Statul şi unii particulari i-au cumpărat din lucrările expuse. Din ce a încasat, şi-a plătit drumul, hotelul, întreținerea şi a lăsat cele 3–4000 lei rămaşi familiei ei, fratelui ei Nicolae Rădulescu. A făcut cadou rudelor câte un tablou. Data viitoare, nu va mai locui la Athénée Palace, că este prea scump şi ea nu-i o persoană care să stea în hoteluri elegante. A fost la Sinaia şi Constanța, aranjându-i-se de către minister aceste deplasări, care au încântat-o. A plecat aseară în Franța, de unde se va duce în Italia, unde încă nu a avut nici o expoziție. Era îngrijorată în privința banilor, căci pentru moment acolo nu are nimic. Dar ea este deprinsă să aibă datorii, să o ducă de azi pe mâine.

Anton

(vol. I, ff. 31–34)

O vizită la Cecilia Cuțescu-Storck, cea mai vârstnică şi mai celebră dintre pictorițe, se încheie, bineînțeles, cu o notă informativă.

Agent „Anton“

Casa agent

Mr. Bărbunțoiu

19 VI 61

NOTĂ

Gabriela Storck este secretara Muzeului Frederic Storck şi Cecilia Cuțescu Storck al Sfatului Popular al Capitalei. Ea locuieşte în clădirea muzeului de pe strada Vasile Alecsandri, împreună cu mama ei, bătrâna pictoriță Cecilia Cuțescu Storck, şi cu familia surorii ei, Ritta-Cecilia Botez.

Am fost în mai multe rânduri la bătrâna pictoriță, acum în vârstă de peste 82 de ani şi, din 1957, maestră emerită a artei din R.P.R. De asemenea, am lucrat şi cu Gabriela Storck, când, acum vreo patru ani, m-a rugat să o ajut la alcătuirea catalogului operelor din muzeu, catalog cerut de Sfatul Popular, căruia i-a fost dăruit muzeul. Cu prilejul expoziției retrospective din 1958 a bătrânei Cecilia Cuțescu Storck, eu am scris prefața la catalogul expoziției şi am fost consultat de mamă şi fiică cum să se organizeze expoziția. Mai târziu, am fost invitat la două recepții date de fiice, în cinstea bătrânei, la zilele de naştere (martie) din 1958 şi 1959.

Deşi sunt relativ intim cu cele trei persoane din familia Storck, totuşi ele se purtau foarte „misterioase“ față de mine, când era vorba de chestiuni mai gingaşe. Nu de la ele, ci de la alții am aflat că soțul Ceciliei-Ritta Storck-Botez, Călin Botez, se afla în închisoare, iar prin 1958 l-am văzut şi pe el la recepția amintită. Călin Botez, fiul scriitorului Jean Bart (pseudonim al lui Eugeniu Botez), a fost diplomat în Portugalia, unde s-a născut şi al doilea fiu al lor, cu nume portughez, şi a ieşit din închisoare prin 1958. Ulterior, şi nu de la ele, am aflat că fiul mai mare al Rittei şi al lui Călin Botez, student la arhitectură, a fost arestat pentru a fi plănuit cu alți doi colegi, unul fiu al unei ceramiste Germaine Vasilescu, să plece clandestin din țară. Tânărul Botez este condamnat la doi ani.

Gabriela Storck, secretara muzeului, este arhitectă, iar Ritta, care semnează operele ei de artă – acuarele şi ceramică – cu numele de Cecilia Storck-Botez, a făcut şcoala de arte frumoase. Aceasta a avut anul trecut o expoziție în Parcul Stalin şi câştigă bani ca ceramistă, având la locuința lor (în curtea

muzeului) un atelier de ceramică şi cuptorul necesar, pe care îl folosesc şi unii artişti, ca Ion Nicodim, care actualmente lucrează plăci decorative pentru litoral.

De câte ori le-am vizitat pe cele trei femei din familia Storck, nu am văzut (în afara celor două recepții) pe nimeni străin. Totuşi, interesându-mă acum mai temeinic, am aflat de la un cunoscut al meu, George Gussi, că Gabriela a fost căsătorită cu unul Gelu Antonescu, care a lăsat-o pentru a se căsători cu o fată din familia Manu, iar în ultima vreme, Gabriela trăieşte cu Emil Oprişan, fost diplomat şi care a avut o condamnare de opt ani. Gussi îmi spunea că Oprişan ar fi tot timpul pe acolo şi că ar trăi, ajutând în lucrul lor pe cele două surori, adică pe Ritta, ceramista şi pictorița, şi pe Gabriela, secretara muzeului. Mai multe nu a ştiut să-mi spună.

Eu nu l-am văzut niciodată acolo pe Emil Oprişan. Vineri 16 iunie, adică acum trei zile, am fost invitat de către doi pictori, Vasile Grigore şi Viorel Mărgineanu, care au obținut de la Sfatul Popular atelierul din fundul curții muzeului, să le văd lucrările. Am fost acolo pe la ora 19 şi Gabriela Storck aflase de la ei că vin. În timp ce eram în atelierul celor doi tineri pictori, unde venise şi Nicodim, Gabriela a venit şi m-a luat să o văd pe mamă-sa. Bătrâna îşi făcuse operație la ochi (cataractă) şi tocmai atunci lucra la un portret. Gabriela Storck ținea să o văd pe mamă-sa lucrând, bucuroasă că bătrâna şi-a reluat lucrul la 82 de ani. Ducându-mă la bătrână, am văzut-o făcând portretul unui bărbat, care îi poza tocmai atunci. Cel care îi poza era Cristoveanu, fost moşier şi fostul soț al Lilei Procopiu, fiica Irinei Procopiu, fostă doamnă de onoare a reginei Maria. Am făcut atunci cunoştință cu Cristoveanu, deşi ne ştiam mai demult, dar nu vorbisem niciodată. Deduc că acest Cristoveanu, care nu ştiu din ce trăieşte, este prieten cu iubitul Gabrielei, cu Oprişan.

Acum, de la pictorii numiți, care lucrează în atelierul de acolo sau la cuptorul de ceramică, voi putea afla mai multe şi poate face cunoştință cu Oprişan.

Bătrâna mai critică câteodată regimul, vorbeşte de „vremurile bune“ din trecutul ei, nu înțelege prefacerile actuale, dar a ținut mult să fie artistă a poporului, nu numai emerită, şi prin 1958, în timpul expoziției retrospective, a stăruit mult pe lângă toți criticii de artă şi pe lângă mine să intervenim la minister să i se dea titlul de artistă a poporului. În schimb, Gabriela este rezervată, tăcută, părând o ființă fără energie şi inițiativă şi nu-mi aduc aminte să-mi fi făcut vreodată aprecieri asupra regimului sau să fi comentat vreun eveniment politic. Îşi iubeşte mult mama, ca şi Ritta. Îmi explic tăcerea şi

rezervele ei, datorită faptului că, pe rând, cei doi Botezi au fost închişi.

Bătrâna Cecilia Cuțescu Storck mai are dintr-o primă căsătorie cu un violonist Romulus Kunzer, francez, un fiu, ulterior adoptat de soțul de al doilea, sculptorul Frederic Storck, şi numit Romeo Storck. Acesta era cetățean francez, trăia la Paris şi a venit în țară în preajma sau în timpul războiului, locuind la Bucureşti până prin 1947, când a plecat din nou în Franța. Recent, bătrâna şi cu Gabriela mi-au spus că Romeo Storck a făcut pictura murală la cel mai mare aerodrom din Brazilia, pentru care însă nu fusese plătit cum i se promisese, adică mai puțin. O duce bine, iar de la Gussi am aflat că ar fi căsătorit cu o femeie foarte bogată.

Anton

19 VI 1961

(vol. II, ff. 149–151)

Cu Oscar Han, unul dintre cei mai renumiți sculptori din perioada interbelică, care încearcă, fără mare succes, să se mențină în prima linie şi sub regimul comunist, întâlnirile sunt destul de dese. În consecință, Securitatea e bine informată, cu argumente amestecate, atât în favoarea, cât şi în defavoarea lui.

Primită de Mr. Sorin Iulian

Agentul: Anton

Locul: Domiciliul agentului

Data: 5 V 59

5 mai 1959

NOTĂ

Sculptorul Oscar Han are cam 75 de ani. El este de origină germană (Hahn). În timpul primului război mondial, a luptat împotriva armatei germane, a expus la Iaşi sculpturi din război, a luat atitudine anti-germană, pentru a dovedi că se simțea solidar cu guvernul care declarase război puterilor centrale.

După primul război mondial, el a desfăşurat o vie activitate, ca sculptor, dar ca şi alții întâmpinând dificultăți şi chiar ostilitatea cercurilor oficiale, a folosit şi calea scrisului pentru a se impune. Numai prin atacuri şi prin intimidarea unor politicieni influenți, Han a reuşit să capete unele comenzi

importante, ca monumentul lui Mihail Kogălniceanu din piața cu acelaşi nume, ca monumentul lui Brâncoveanu din piața Sf. Gheorghe sau altele în provincie. (Are şi la Orhei, monumentul lui Vasile Lupu, pe care sovieticii l-au repus la locul inițial, după ce antonescienii îl deplasaseră pentru a-l aduce în țară.) Nu a reuşit totuşi să ridice monumentul realizat fragmentar pentru Mihai Eminescu (capul lui Eminescu este pe un soclu la Constanța, iar figurile alegorice au rămas disparate prin muzee şi în colecții particulare).

Han are mare talent şi de polemist şi a avut curajul să atace prin presă – la *Curentul* lui Pamfil Şeicaru, cu care a fost prieten şi apoi s-a certat – miniştri, doamne de onoare ale reginei Maria, care se amestecau în comenzile artiştilor şi protejau doar pe anumiți artişti, ca doamna Irina Procopiu, cumplit atacată într-un foileton special sau pe alți conducători oficiali ai vieții artistice. Cu acest prilej, Han a demascat multe rele şi pe multe personaje influente în culise, dar a făcut-o din interese personale, ceea ce scădea valoarea atacurilor sale, care au speriat pe mulți. La dezvelirea statuii lui Kogălniceanu, a spus lucruri neplăcute şi pentru Brătieni, chiar lui Vintilă Brătianu, care era printre cei care făceau parte din comitetul care a strâns fondurile.

De asemenea, a dus luptă contra grupului de la Muzeul Toma Stelian (G. Oprescu, Steriadi, Ştefan Popescu, Eustațiu Stoenescu), foarte influent prin relațiile cu Titulescu, cu Carol II, cu masonii şi care exercita un fel de dictatură în lumea artelor. I-a atacat şi pe aceştia prin *Curentul*. S-a purtat prost cu unii colegi ca Ion Jalea, al cărui monument ridicat la rondul I de la şoseaua Kiseleff în amintirea infanteriştilor căzuți în primul război mondial a fost distrus, în urma uneltirilor lui Han şi ale altora, pentru a se face un alt monument, pe care spera el să-l ia.

În timpul celui de al doilea război mondial, Han a scris, dar nu în *Curentul* (se certase între timp cu Şeicaru), împotriva americanilor, care au bombardat monumentele din Italia şi apoi din alte țări. Nu ştiu multe detalii din această perioadă, dar a fost de partea fasciştilor. S-a afirmat mai puțin în această perioadă.

Sculptorul sovietic Dubinovski, care a învățat la Bucureşti şi l-a avut profesor pe Han, a vorbit frumos despre acesta, spunând că a fost protejat de Han, când ceilalți profesori au vrut să-l scoată din şcoală, fiind evreu. A spus-o Dubinovski mai multor artişti care l-au văzut în U.R.S.S. şi Han are grijă să popularizeze aprecierile acestui valoros sculptor sovietic.

Han este căsătorit cu o femeie din fosta aristocrație, Fălcoianu, şi a avut o

mică moşie în Muntenia, mi se pare moştenită de ea.

După 23 august a fost ţinut de o parte din pricina atitudinii sale pro-fasciste, a fost ipsozar şi a îndeplinit munci umile, până prin 1954 când a fost reprimit în U.A.P. A lucrat „Alfabetizarea“ şi mai ales teme istorice, portrete şi statui de voievozi ca Ştefan cel Mare, Vasile Lupu etc. A lucrat pentru Constanța statuia lui Saligny, iar actualmente lucrează la statuia drului Babeş. Este foarte activ, cu toată vârsta înaintată. E orgolios şi suferă că nu are titlul de artist emerit, dar se face că e indiferent. A refuzat să i se facă o expoziție retrospectivă sau să se scrie vreo monografie asupra lui spunând că încă mai are de creat. A fost foarte constructiv la şedințele plenare ale Uniunii, vorbind în sensul realismului socialist, criticând abuzul de colorism la pictori şi formalismul la sculptori, ridicând serioase probleme la cele expuse de unii tineri. Unele din aceste cuvântări au fost publicate sub formă de articole în Arta Plastică.

Pare din tot ce face dornic să dovedească că este un mare artist, că este superior altora mai prețuiți decât el (Baraschi) şi de aceea vorbeşte foarte principial. Ca artist, a fost totdeauna pe linia realistă, aşa că a putut lesne să se dezvolte pe această linie. La Moscova, lucrările sale au fost apreciate. Este foarte orgolios şi speră până la urmă să capete titlurile şi consacrarea din partea regimului. Inteligent, cult, ştiind să scrie şi să vorbească, Han este un om cu resurse şi încă poate crea lucrări valabile, în ciuda comportării sale criticabile din trecut (poziția pro-fascistă şi apucăturile de gangster în presă, când însă a spus şi multe adevăruri şi indirect criticile sale au folosit).

În convorbiri, se referă mai mult la chestiuni profesionale, cu invidii şi concurență, crede regimul foarte solid şi nu-şi face planuri de reacționar. Dimpotrivă, caută să facă pe dezinteresatul (a îngrijit gratuit deplasarea statuilor de la grota din Parcul Libertății, opera lui Paciurea etc.) şi să fie un model de artist-cetățean.

Anton

Se va exploata în dosarul de verificare.

Agentul are posibilități de a-l vizita pe O. Han şi a primit instrucțiuni în acest sens[32].

Indescifrabil

(vol. I, ff. 319–320)

Despre Constantin Baraschi, numai de rău.

Primită de Mr. Sorin Iulian

Agentul: Anton

Locul: Dom. agentului

Data: 29 X 1959

NOTĂ

Sculptorul C. Baraschi a început să se manifeste prin 1929 şi mai susținut după 1932. Nu are studii academice. A intrat sub pielea lui Carol al II-lea, când a făcut statuia Mariei Modura (fata care i-a dat să bea din cofiță, când a aterizat forțat la venirea în țară), şi i s-au comandat atunci multe statui, Maria Modura, de pildă, fiind multiplicată şi înşirându-se pe o alee a actualului Parc I.V. Stalin. A făcut statui de dregători liberali şi țărănişti. Venind legionarii, şi-a adăugat la numele său şi numele de Muşat: C. Baraschi-Muşat (aşa a semnat lucrările o bucată de vreme) pentru a sugera că e din neamul domnesc al Muşatinilor. (Baraschi este originar din Câmpulung-Muscel şi nu are nimic a face cu Moldova sau cu familia lui Ştefan cel Mare.)

Nu ştiu prin ce împrejurări i s-a comandat îndată după 23 august statuia eroului sovietic. (Mi se pare că se bucura de simpatia doctorului Petru Groza.) Ajungând artist al poporului, Baraschi şi-a luat şi mai mult aere de artist neîntrecut şi celebru, căutând să capete cât mai multe comenzi, uneori dând comisioane pentru aceasta. Avea la un moment dat atâtea comenzi, încât lucra cu „negri“ ca Justin Năstase, Mircea Ştefănescu, Constanța Buzdugan, cu fosta sa soție Olga Porumbaru, cu Wagner, cioplitorul statuilor sale şi cu alții. A încercat să facă un fel de monopol, acaparând comenzile importante de la Bucureşti şi din provincie. Bălcescu, Eminescu, Sadoveanu au fost făcuți de el, pentru statuile lui Bălcescu şi Eminescu căpătând comanda printr-un concurs, la care a făcut presiuni serioase.

În fața acestei situații, sculptorii Irimescu, Caragea, Jalea, ca şi mai tinerii Vlad, Corcescu şi ceilalți s-au coalizat împotriva lui, luptând în biroul secției de sculptură ca să i se dea lui Baraschi comenzi numai cât putea el cu mâinile lui lucra, îndepărtându-i „negrii“. În unele cazuri, fie prin argumente morale, fie prin comisioane, el era susținut de comanditari, spunând că ei vor numai lucrări de Baraschi. Foarte abil şi şiret, Baraschi foloseşte toate metodele pentru a obține comenzi şi biroul secției de sculptură a U.A.P. a avut serioase dificultăți când opere comandate direct lui Baraschi au fost repartizate altor

artişti. Artiştii mai tineri au dus pe față campanie contra lui, vorbind în şedințele U.A.P. contra lui, arătând că lucrează doar ca un bun meşteşugar, că nu pune sentiment, că este un negustor (Mara Bâscă-Neleanu a spus acestea în fața lui, într-o plenară, când Baraschi a ironizat-o şi apoi a plecat disprețuitor), iar sculptorul Patriciu Mateescu a venit cu o fotografie tot într-o plenară, susținând că Baraschi plagiază (era vorba de statuia aflată acum în parcul Muzeului de Artă R.P.R. – Palatul Republicii – înfățişând un faun şi o nimfă). Nu era chiar plagiat, dar se vedea că a copiat cam mult după lucrarea altui sculptor.

Baraschi este detestat aproape de toți artiştii de valoare şi chiar cei care au lucrat cu el (anonimi) ca Justin Năstase, Cornelia Buzdugan, Mircea Ştefănescu îl vorbesc de rău, pentru că îi specula, dându-le sume modice din frumoasele sume pe care le încasa.

Este hrăpăreț, dornic să acumuleze lucruri scumpe (are tablouri de valoare de maeştri străini, clasici şi moderni, bijuterii etc.) şi să trăiască cât mai bine (vinuri scumpe, tratând pe fiecare oaspete cu vinuri diferite, după interesele ce le are şi după rangul ce-l dă respectivului). Mai mult – am uitat cine, dar am comunicat la timp – mi s-a spus că Baraschi şi-a băgat banii în ceasornice, că ar avea un geamantan cu ceasornice străine.

Drept calități pozitive, este muncitor, se pricepe să construiască statui, să le dea aparență realistă, este un bun meseriaş – ceea ce de altfel i se recunoaşte –, dar caracterul său hrăpăreț, faptul că nu pune sentiment şi nu adânceşte partinic operele, atitudinile sale disprețuitoare (face pe omul care se simte tare şi lasă câinii să latre) l-au făcut foarte antipatic nu numai în rândurile acelora cu care are de împărțit comenzile, dar în rânduri mai largi ale iubitorilor de artă.

Anton

(vol. I, f. 183)

Printre sculptori, Ion Vlasiu are parte de cea mai minuțioasă investigație.

Primită de Mr. Sorin Iulian

Agentul: Anton

Locul: Dom. agentului

Data: 29 X 1959

NOTĂ

Pe sculptorul Ion Vlasiu sursa l-a văzut de două ori în ultima vreme. Odată, pe stradă în ziua de 17 octombrie 1959, a doua oară la atelierul său, vineri 23 octombrie.

În cursul discuțiilor din ziua de 17, Vlasiu a spus sursei:

– Atitudinile forurilor conducătoare ale vieții artistice față de artişti – felul cum s-a procedat cu Expoziția Tineretului, aspru criticată, cu Expoziția de Stat, despre care s-a scris foarte puțin, şi felul cum se cumpără lucrările, de la unii deloc, de la alții puțin, neonorându-se nici măcar lucrările comandate şi expuse – arată că forurile conducătoare sunt nemulțumite de arta pe care o fac artiştii. Conducătorilor nu le place – spunea Vlasiu – că tinerii formează un bloc, destul de solidar în privința mijloacelor de exprimare artistică. Sunt mulți tineri de talent, care vor să facă artă, care caută soluții şi căutările lor supără. Nici dacă faci teme actuale, nu eşti pe plac, dacă nu le tratezi aproape fotografic. De aceea nu s-a cumpărat aproape nimic de la Expoziția Tineretului. Nici față de artiştii mai bătrâni atitudinea nu este largă şi binevoitoare. Unii artişti aveau două comenzi făcute de minister şi nu li se cumpără decât una, altora nici măcar una. Printre conducătorii culturii, spunea Vlasiu, sunt mulți evrei, cărora nu le place ca arta să înflorească real şi de aici atitudinile acestea de depreciere a artiştilor, de subordonare a Uniunii față de minister.

– Sursa comunicându-i că doctorul Pamfil a fost eliberat, Vlasiu s-a bucurat, spunând:

— I-au dat drumul pentru că e capabil în meseria lui. Cred că Edy s-a învățat minte, pentru că prea vorbea fără control. Spunea tot ce-i trecea prin minte. De acum încolo îşi va măsura cuvintele.

– Vlasiu a mai spus că este îngrijorător faptul ce s-a petrecut cu statuile pentru Operă şi pentru monumentul Ostaşului. Ele au fost aşezate în aer liber şi au fost văzute şi de tov. Gh. Gheorghiu-Dej, care în fața lor a spus „să se pronunțe poporul“ asupra lor. Dacă poporul – spunea mai departe Vlasiu – va fi de calitatea acelui tovarăş Negreanu, care şi-a bătut joc de creațiile din Expoziția Tineretului, atunci nu se va mai putea face nimic serios în artă.

Evenimente politice nu a vrut să comenteze. A mai spus că, în lumina atitudinii din ultima vreme a forurilor artistice conducătoare, se poate aştepta să se schimbe conducerea Uniunii Artiştilor Plastici, deşi toți sunt ascultători şi execută ce li se spune. Poate că Boris Caragea ar fi mai agreat totuşi decât Jalea. Maxy, spunea Vlasiu, aşa cum a fost el, cu toate păcatele lui, apăra mai

mult cauza artei decât o fac azi Jalea, Ciucurencu, Irimescu.

*

În ziua de 23 octombrie, când sursa l-a văzut la atelier, Vlasiu a primit mai multe vizite. Mai întâi, când a venit sursa, era acolo pictorița Lucia Cosmescu. După plecarea ei, Vlasiu şi sursa au rămas câtva timp singuri, apoi a venit sculptorul Stănescu, apoi un grup de sculptori: Romulus Ladea şi N. Crişan, însoțiți de un student de la Politehnica din Cluj, care după politehnică vrea să urmeze arhitectura la Bucureşti, Liviu Crainic şi criticul V. Beneş. Aceştia însoțeau pe Ladea, care venise de la Cluj împreună cu Liviu Crainic.

În conversația ce a avut loc câtă vreme a fost Lucia Cosmescu, s-au discutat chestiuni curente privind viața plastică. Lucia Cosmescu se plângea că nu reuşeşte să câştige nici o mie de lei pe lună, că deşi a avut şase lucrări la Expoziția de Stat Deac nu a scris măcar un rând despre lucrările ei, la care Vlasiu a spus că el nu a câştigat în tot cursul anului trecut decât opt mii de lei. Se simte duşmănit de către cei de la minister şi de aceea îşi restrânge cheltuielile la minimum. I se comandase bustul poetului Bacovia, dar nu i se plăteşte acest bust, deşi a fost expus la ultima expoziție de Stat. Crede că concursul pentru Horia, Cloşca şi Crişan, pentru două oraşe din Transilvania, la care concurează Geza Vida şi cu el, nu se ține din cauza lui, care nu este agreat de minister.

După plecarea pictoriței, rămânând singur cu Vlasiu, sursa l-a întrebat:

— Crezi că numai cei de la minister nu te agrează?

— În special cei de la minister, Florea, d-na Teclu, poate şi tovarăşa Pojar. În genere, nu mă înghit evreii, pentru că eu caut surse de inspirație în arta populară. Ce artă mare şi originală s-ar face, dacă am porni de la tradiția populară! Dar tocmai asta nu le place evreilor. Mă simt foarte suspectat, izolat şi de aceea uneori nici nu-mi vine să lucrez. Mă apuc să scriu la volumul al patrulea din amintiri (volumul doi este deja la E.S.P.L.A.) şi scrisul îmi reface moralul. (A reieşit din discuții că nu scrie propriu-zis memorii, ci epică, continuând volumul *Am plecat din sat*, şi se va opri la amintiri doar unde e nevoie de material mai viu. A făcut o întreagă teorie asupra scrisului, cum vede el cărțile viitoare etc.)

Venind vorba din nou despre situația artelor plastice, Vlasiu spunea că în ultimul an este un fel de marasm, se pun piedici în calea căutărilor şi soluțiilor, chiar dacă faci realism socialist, dar nu în mod banal şi fotografic. Aşa va fi – a afirmat el – câtă vreme cultura va fi condusă de evrei. (Altă dată,

vorbise de tov. Gh. Gheorghiu-Dej, în care îşi punea speranța că va numi „oameni mai competenți şi mai cu inimă față de ceea ce este românesc“ la conducerea culturii, dar acum nu a mai vorbit de aceasta.)

A mai spus că lucrările sculpturale pentru Operă şi monumentul Ostaşului vor fi judecate de un colectiv de o sută de persoane, în urma dispozițiilor date de tov. Gh. Gheorghiu-Dej. Este ceva foarte periculos, spunea el, şi se poate ajunge uşor la proletcultism. În Uniunea Sovietică nu se mai face de mult aşa ceva.

Între timp, ieşind afară (nu ştiu pentru care motiv) s-a întors, spunând că atelierele sunt vizitate de către doi ofițeri de Securitate.

— Sunt afară doi ofițeri de la Securitate, în uniformă. Vin des pe aici, pentru că suntem într-o zonă foarte păzită. Astă-vară, s-a cerut chiar ca cineva de la Securitate să aibă o cameră permanentă aici la ateliere, dar conducerea Uniunii s-a opus. Mereu controale ca să nu doarmă nimeni nopțile la atelier.

Peste scurt timp, venind sculptorul Stănescu, un artist cu oarecare talent, dar foarte înăcrit şi criticând pe conducătorii U.A.P., mai ales pe tov. Irimescu pentru că nu-l ajută mai mult – Vlasiu l-a întrebat, în glumă:

— Ai venit împreună cu Securitatea?

Stănescu însă nu ştia de vizita celor doi ofițeri. Au urmat discuții banale, de altfel scurte, căci au venit grupul cu Ladea, Crişan, Liviu Crainic şi Beneş. Când au venit primii trei, Vlasiu a ieşit afară, unde a vorbit cu Beneş, care apoi a venit şi el înăuntru. Ladea era cam beat, aşa cum venise de la Cluj. Discuțiile s-au făcut pe grupuri, Stănescu neparticipând la ele şi răsfoind o carte. S-au discutat lucruri curente – dacă va fi sau nu ridicat monumentul făcut de Ladea doctorului Petru Groza (încă nu se ştie nimic), scoaterea lui Schilleru de la muzeu (în care Beneş vedea o măsură politică) şi a spus în glumă: bine că pe mine, nu are nimeni de unde să mă scoată!, s-a comentat articolul din *Contemporanul* despre „Metodă şi autodisciplină în creația artistică“, comentându-se că numele autorului (Comarnescu) a apărut cu pseudonimul Radu Mavrodin (Beneş aflase de aceasta), că articolul al doilea al lui Jianu despre picturile murale de la Casele de Cultură ale Tineretului nu a apărut în *Gazeta literară*, neştiindu-se cauza. Ladea fiind beat şi vorbind banalități, nu s-a putut duce o discuție mai logică. Vlasiu era supărat de vizita aceasta neaşteptată, mai ales că Ladea îi cerea băutură şi el nu are decât puțini bani. Sursa a plecat, lăsându-i pe ceilalți acolo. A doua zi s-a văzut în treacăt cu Ladea, care era însoțit tot de Crişan, Liviu Crainic şi de un alt personaj,

Benetato, care nu crede că era academicianul şi profesorul, ci probabil o rudă a acestuia.

Anton

N.B. Cele semnalate de agent se verifică parţial prin T.O. şi printr-o notă a unui alt agent participant la discuţie. S-a indicat agentului să viziteze mai des pe Vlasiu şi în mod sistematic să ducă discuţii legate de problemele artei plastice pentru a cunoaşte mai bine poziţia lui ideologică[33].

Indescifrabil

(vol. I, ff. 174–175)

Apare în notele informative ale lui Anton şi tânărul sculptor Ion Vlad, care avea să facă mai târziu o carieră remarcabilă în Franţa (este autorul statuii lui Eminescu, aşezată pe bulevardul Saint-Germain din Paris). Lucru mai puţin obişnuit, agentul – convins de valoarea artistului – îl recomandă insistent în vederea aprobării unei călătorii în Uniunea Sovietică.

19 decembrie 1958

NOTĂ

Sculptorul Ion Vlad are vreo treizeci şi opt de ani. Este născut la Feteşti din părinţi săraci, a urmat liceul la Călăraşi, apoi a studiat la Şcoala de Arte Frumoase din Bucureşti. Imediat după absolvirea şcoalei, a expus în 1946, apoi din nou în anul următor. Aceste două expoziţii personale l-au impus ca pe un artist de talent, cu mari posibilităţi. A obţinut o bursă de studii la Paris, dar nu i s-a îngăduit să plece. În 1948 a avut a treia expoziţie, de data aceasta împreună cu un grup de tineri artişti. S-a manifestat apoi la toate expoziţiile de Stat, a avut comenzi de monumente, iar în toamna 1956 din nou o expoziţie personală.

Ion Vlad este foarte activ, lucrează mult şi cu idei mereu noi. Printre lucrările mai cunoscute din ultimii ani sunt: busturile monumentale ale lui *Gorki* şi *Puşkin*, cei doi ostaşi în mărime naturală înfăţişând *Frăţia de Arme Româno-Sovietică* (1952), comandată de Muzeul Militar, *Stakhanovistul* (1953), relieful „Ţăran din Oaş plecând la festival“ (1955), portretele de dimensiuni mari ale lui *Ştefan Lungu*, erou al muncii socialiste, portretele lui *Mihail Sadoveanu*, *Eminescu*, *Enescu*, *Bălcescu* etc. La Interregionala de anul trecut, el s-a impus cel mai mult dintre tinerii artişti-sculptori, expunând bustul lui *Lenin*, macheta statuii pictorului Grigorescu (originalul în faţa Casei memoriale de la Câmpina), un uriaş basorelief cu *Ştefan cel Mare* şi proiectul

unei statui de mari proporții a cronicarului *Neculce*.

Dintre sculptorii de sub cincizeci de ani, Ion Vlad este considerat printre cei doi sau trei care pot construi cu adevărat statui monumentale, având forță, pătrundere psihologică, moduri originale de prezentare etc. I s-au trimis şi două lucrări pentru expoziția de la Moscova, dar nu cele mai reprezentative şi i s-a respins o compoziție cu oțelari, într-adevăr nu dusă la capăt din privința lipsei de timp pentru executarea ei.

Dacă, după cum se vede, Ion Vlad este laborios şi a tratat o seamă din temele realismului socialist, ca om are atitudini discutabile. Îi place să bea, dar spre deosebire de alți artişti bea mai mult acasă, îi place traiul mai bun (şi-a cumpărat un loc de casă şi urma să-şi construiască o locuință), face uneori chefuri împreună cu soția sa şi câtiva artişti. Participă la şedințele U.A.P., are atitudini cinstite față de artişti, dar uneori este incomod pentru că susține pe cei talentați şi combate pe Baraschi, nu este de acord cu părerile tov. Ion Irimescu, care uneori este prea abil şi îşi are anumiți artişti pe care îi protejează, când se poate, combate pe tov. Dorio Lazăr, care la un moment dat era hotărâtor în acordarea comenzilor etc. Şi Vlad a aranjat uneori să i se comande lucrări în provincie, bine plătite, poate dând unele „comisioane“ la intermediari, dar spre deosebire de alți sculptori el nu invidiază şi nu sabotează pe cei cu talent, ba îi susține în comisiunile de repartizare a lucrărilor, în jurii etc.

Mai înainte, critica unele măsuri ale regimului, avea unele atitudini de reacționar în convorbirile particulare, nu judecă problema evreilor în spirit marxist-leninist, adică nu distinge între evreii care au mentalitatea burgheză şi sionistă şi ceilalți, văzându-i pe toți din perspectivă național-rasială. În ultimii doi ani, de când nu a reuşit să plece în China, după ce fusese recomandat de conducerea U.A.P., este mai prudent în convorbiri şi atitudini. Se consideră nedreptățit că nu a fost trimis peste hotare, în U.R.S.S. şi R.P. Chineză, pe când alții ca Dorio Lazăr, Csorvassy, Ovidiu Maitec pleacă des, deşi ca artişti îi sunt vădit inferiori. Crede că aprobându-i-se pentru expoziția de la Moscova două lucrări nereprezentative a fost „lucrat“ de tov. Ion Irimescu, tocmai pentru ca el să nu iasă în evidență, când critica sovietică va face aprecieri în presă.

L-am văzut acum câtva timp şi mi-a spus că este propus să plece la Moscova, cu prilejul expoziției bienale. Îşi punea mari speranțe, căci el are reală nevoie să vadă lucrări de mari artişti ruşi, sovietici, apuseni, care se află în muzeele Moscovei şi Leningradului. Fiind un artist cu mare imaginație,

care caută mereu inspirații noi, el are nevoie să vadă marile creații ale artei universale. Faptul că nu a putut pleca în China l-a amărât mult, l-a făcut să aibă atitudini de critică față de cei care călătoresc des peste hotare, dar nu l-a demobilizat, căci la ultimele expoziții a răspuns cu lucrări şi mai interesante, şi mai originale decât înainte.

Ion Vlad este căsătorit cu Nica Gatoski, fiica unui aghiotant al lui Carol al II-lea, o femeie deşteaptă, cu gust, dar cu mentalitate burgheză. El ştie că această căsătorie a sa nu este bine văzută şi nu ştiu cu care prilej a spus la U.A.P.: „probabil că vreți să divorțez, nu? N-o pot face. Sunt cavaler."

Datorită talentului şi puterii lui de muncă, Ion Vlad, ca şi prietenul său, sculptorul Naum Corcescu, sunt folosiți de oficialitate, căci aceştia par cei mai înzestrați şi în stare să răspundă la marile comenzi de monumente, pentru care foarte puțini dintre sculptorii de sub cincizeci de ani au priceperea şi forța necesară. Naum Corcescu este mai impulsiv, pe când Ion Vlad este mai stăpânit.

Dacă va pleca la Moscova şi în alte centre sovietice, el va fi foarte fericit şi s-ar putea ca să renunțe la unele atitudini nesănătoase, care provin şi din amărăciune, revoltă, impresia că este nedreptățit. Pentru activitatea sa de sculptor o asemenea călătorie ar însemna o adevărată binefacere. Ştiu că lucrurile acestea nu sunt uşor de rezolvat, sunt argumente pro şi contra, dar au mai plecat chiar în ultima vreme artişti care nu sunt mai constructivi în atitudinile lor particulare decât el şi care nu au posibilitățile lui creatoare, până acum în totul utile noii arte a realismului socialist.

Anton

(vol. III, ff. 242–243)

Note

32. Rânduri adăugate de ofițerul de Securitate.

33. Rânduri adăugate de ofițerul de Securitate.

VIII
Câțiva scriitori

Din galeria de scriitori a agentului Anton, ne oprim asupra câtorva note informative privitoare la poetul Vasile Voiculescu (înainte şi după arestarea lui în 1958), la Adrian Maniu şi la Ion Marin Sadoveanu, precum şi la cei doi critici, atât de apropiați şi atât de diferiți, Şerban Cioculescu şi Vladimir Streinu.

4 IV 1957

NOTĂ

V. Voiculescu este în vârstă de vreo 70 de ani. A fost medic şi mai târziu prin 1928 a început să publice versuri, care au fost prețuite de la apariția lor. A publicat mai ales în revista *Gândirea,* care prin 1934–1940 a devenit legionară, fiind condusă de Nichifor Crainic. Voiculescu a fost prieten cu Crainic şi alți poeți şi scriitori fascişti, dar, spre deosebire de ei, nu a militat activ pentru fascism, nu a scris versuri legionare, nu a avut ieşiri huliganice în presă. Poezia lui cultivă un oarecare misticism naționalist, cântând vremurile patriarhale şi basmele.

La un moment dat, după 23 august 1944, i s-a tăiat pensia de scriitor, dar apoi i s-a redat pe considerentul că este unul dintre cei mai de seamă poeți în viață, poate după Arghezi şi Blaga, cel mai important din vechea generație. În ultimii ani nu a publicat nimic şi se pare că a refuzat să reintre în publicistică. Scrie nuvele fanteziste, basme de înaltă artă, depărtate de actualitate, dintre care unele le-a citit maestrului Sadoveanu şi altor conducători ai vieții culturale, spunându-se despre ele că ar fi deosebit de valoroase şi că ar înnoi literatura noastră. Fără să fie opuse realismului socialist, nuvelele, ca şi poeziile lui Voiculescu nu se integrează în noua literatură. Voiculescu nu crede în arta angajată, în rolul militant al artistului, ci într-un fel de „artă pură“.

Stă relativ retras, fiind văzut de câțiva critici ca Vladimir Streinu şi alții, cărora le citeşte lucrările. Nu este un prieten al regimului de democrație populară, dar se fereşte de a lua atitudini vădit duşmănoase. Crede că nu mai are mult de trăit (a avut recent două operații de prostată şi a fost cât pe aici să moară) şi nu vrea să „cedeze“, să renunțe la poziția de artist „independent“. Toate acestea sunt cunoscute de conducătorii vieții noastre culturale, care îl menajează, socotindu-l un mare scriitor şi prea bătrân şi înrădăcinat într-o

anumită mentalitate pentru ca să se mai schimbe, înțelegând lumea nouă.

Anton

(vol. III, f. 128)

31 august 1958

NOTĂ

V. Voiculescu a fost medic multă vreme şi în calitatea aceasta a dat consultații şi a publicat o carte foarte răspândită *Leacuri folositoare*. A început să se manifeste târziu ca scriitor, publicând prin 1926–1928 primele sale poezii la revista *Gândirea*, care pe atunci nu era încă fascistă. Era un grup mai mare pe atunci care scria la această revistă: Tudor Vianu, Cezar Petrescu, Ion Marin Sadoveanu, Oscar Walter Cisek, Adrian Maniu, Gib Mihăescu, Matei Caragiale, Lucian Blaga, Nichifor Crainic şi alții. Prin 1932 revista s-a orientat spre fascism, datorită mai ales lui Nichifor Crainic. Doctorul V. Voiculescu a continuat să publice poezii acolo, dar care nu aveau caracter fascist, unele poezii fiind centrate în jurul unor teme general umane, altele inspirându-se din folclor. Mai târziu, V. Voiculescu a fost conducător la radiodifuziune, împreună cu Gh.D. Mugur – având o concepție de popularizare în sens semănătorist – adică idealizând pe țăran, dar nearătând că este exploatat.

V. Voiculescu a publicat numeroase volume de poezii în deceniul 1930–1940, fiind socotit unul dintre fruntaşii poeziei de inspirație folclorică. A scris şi piese de teatru, dintre care unele s-au jucat pe scena Teatrului Național. După 23 august 1944 s-a manifestat puțin în primii ani, apoi deloc. Prin 1950 V. Voiculescu nu mai scria poezii, ci nuvele fantastice, inspirate tot de viața țărănească, văzută în spirit primitivist şi patriarhal. Se făcea caz de noua proză a lui V. Voiculescu, care o citea la maestrul Mihail Sadoveanu acasă, de față fiind şi alți intimi ai casei. Mi s-a vorbit despre nuvelele fantastice ale lui V. Voiculescu ca despre mari realizări artistice, că proza ar întrece versurile sale etc. Mi-au vorbit la diferite intervale despre aceste nuvele Ion Marin Sadoveanu, Tudor Vianu, Oscar Walter Cisek, Kittner şi chiar maestrul Mihail Sadoveanu. Se spunea că nuvelele ar merita publicate, apoi am auzit că le cunoştea şi M. Beniuc şi conducătorii editurii E.S.P.L.A. şi că se vor tipări.

V. Voiculescu este un om blând, cu viață interioară, care, deşi apropiat de cercul *Gândirii*, care a devenit fascistă, iar Nichifor Crainic a ajuns chiar unul dintre promotorii legionarismului, desfăşurând la ziarul *Calendarul*, condus de el, o atitudine de-o mare violență huliganică, antisemită etc., el nu a fost propriu-zis un militant fascist. Dimpotrivă, în timpul persecuțiilor rasiale V. Voiculescu a avut o atitudine potrivnică legionarilor şi antonescienilor. Recent, Sergiu Dan care este evreu mi-a vorbit despre blândețea şi „bunătatea“ doctorului Voiculescu.

Fără să fie un practicant religios, V. Voiculescu întreținea relații cu intelectualii şi scriitorii mistici, iar pe Sandu Tudor îl prețuia ca poet şi îl credea sincer în atitudinea lui mistică, deşi Sandu Tudor era faimos pentru escrocheriile, şantajele, cinismul său şi multă lume îi spunea lui Voiculescu că el nu s-a schimbat, că tot necinstit a rămas, chiar dacă acum era călugăr, ba schivnic (ceea ce cerea retragerea de lume). Când venea prin Bucureşti, „schivnicul“ apărea tot monden, înfumurat, elegant şi îşi făcea apariția pe la diferite biserici sau pe la scriitorii cu care colaborase odinioară. Nu ştiu sigur, dar este logic ca Sandu Tudor să-l fi văzut pe Voiculescu, care totdeauna l-a prețuit ca poet pe acest autor de poezie religioasă foarte discutabilă şi care în ultima vreme scrisese un acatist, despre care mi-a vorbit şi Ion Marin Sadoveanu.

De la academicianul Al. Rosetti şi de la scriitorul Sergiu Dan am auzit că arestarea recentă a doctorului Voiculescu s-ar datora legăturilor sale cu Sandu Tudor, care la mânăstirea unde era stareț, mi se pare Rarău, ascunsese un

legionar. Sandu Tudor a fost arestat împreună cu alți oameni ai bisericii şi cu omul de ştiință Al. Mironescu, la care tocmai era găzduit. Aceştia făceau parte dintr-un cerc religios propagandist, care funcționa la biserica Antim până acum câțiva ani. Despre activitatea de la Antim ştiu prea puțin, dar am auzit mai demult că acolo veneau Sandu Tudor, poetul Anania, preotul Scrima, care a plecat să studieze în India şi care a rămas acolo, şi alții. Nu ştiu dacă V. Voiculescu frecventa cercul de la Antim, dar ştiu că era bine cu Sandu Tudor şi ceilalți de acolo.

Iuliu Roşca, expert la consignație şi care îl cunoaşte pe fiul lui V. Voiculescu, mi-a spus despre arestarea lui Voiculescu, explicând-o datorită faptului că Voiculescu, deşi avea pensie bună şi era menajat de regimul nostru, refuză să colaboreze în orice fel cu regimul. Când i s-a propus să i se joace o piesă, el a refuzat. La fel, când i s-a propus editarea unor poezii sau nuvele. Atitudinea aceasta ostilă a fost interpretată ca un act de rezistență sau sabotare a regimului democrat popular. Roşca dezaproba atitudinea poetului Voiculescu, criticându-l. „Pensia era bună, dar nu voia să dea nimic în schimb."

Criticul Şerban Cioculescu i-a spus scriitorului Sergiu Dan că arestarea lui Voiculescu s-ar datora faptului că securitatea a constatat că la Voiculescu acasă se ținea un cenaclu, unde se citeau lucrări apolitice sau chiar potrivnice regimului.

Nu ştiu de existența acestui cenaclu, dar că doctorul Voiculescu citea nuvele la diferiți scriitori mai vârstnici, cu care colaborase odinioară la *Gândirea*, am arătat mai sus. Chiar Cisek mi-a povestit mai demult conținutul uneia din aceste nuvele, unde era vorba de un cioban, care izolat în munți vede natura şi vietățile ei prinzând o viață fantastică, confundând realitatea concretă cu cea a imaginației lui şi văzând într-o capră o femeie, cu care are contact sexual. Dacă alte nuvele or fi având conținut mistic, aceasta era foarte „păgână", şi Cisek, ca şi Vianu, ca şi Ion Marin Sadoveanu mi-au lăudat aspectul artistic al prozei lui Voiculescu, imaginația sa primitivistă.

Nu ştiu dacă Adrian Maniu venea pe la Voiculescu acasă, dar amândoi au colaborat la Gândirea şi scriau o poezie legată de folclor, aşa că au afinități ca scriitori, deşi Maniu ca om este urâcios şi nu are o ținută pe care s-o aprecieze cineva.

Adrian Maniu este un om închis, fără elan, fără o concepție filosofică (chiar oricum ar fi ea) şi după ce a debutat prin 1910 ca poet şi critic de artă, foarte

cosmopolit (era pe atunci simbolist, ca şi Minulescu şi N. Davidescu), a devenit imediat după primul război mondial tradiționalist, cam în sensul lui Blaga (volumul *Lângă pământ* etc.) şi al lui Ion Pillat. Neavând însă imaginația lui Blaga şi nici cunoştințele sale, vâna sa poetică a fost destul de slabă şi el s-a considerat ratat, invidiind pe ceilalți poeți. De aici provine atitudinea sa invidioasă, răutatea sa, faptul că nu laudă, nu prețuieşte pe nimeni, nu vorbeşte bine de nimeni. Inteligent, dar incapabil de gândire personală, fin şi subtil, dar incapabil să exprime în poezie acestea, el se consideră probabil neînțeles, uneori, dar mai adesea, în momentul de luciditate, îşi dă seama că s-a ratat. Nu mai scria versuri încă de prin 1935, când a trecut la gazetăria artistică publicând zilnic scurte articole în *Universul*. Nu ştiu dacă acum scrie lucrări originale. Ştiu că a tradus şi i s-au publicat traduceri după *Baladele* lui Puşkin la Cartea Rusă, alte basme populare şi traducerea *Nibelungilor*.

Adrian Maniu este foarte meschin, zgârcit, acaparator. Are o colecție valoroasă de artă, nu numai picturi străine şi româneşti de valoare, dar şi obiecte de lemn, metal, sticlă din diferite epoci şi vânează mereu pe la consignația obiectele rare, pe care le cumpără, le schimbă, căutând chilipiruri. Unei dactilografe, care i-a bătut la maşină traducerea *Nibelungilor*, i-a plătit cu întârziere şi la prețul oficial de 70 bani pagina, deşi ea i-a corectat pe alocuri traducerea, ştiind nemțeşte şi intervenind mai mult decât face o simplă copiatoare. Nimeni nu ştie precis ce are în colecția sa, căci se ascunde de criticii de artă şi numai la ocazii spune ce are, dar referindu-se la vreun obiect pe care vrea să-l schimbe sau să-l cumpere.

Adrian Maniu nu este rudă cu Iuliu Maniu, nu a făcut politică militantă, s-a strecurat totdeauna pe lângă potentații zilei, căutând să profite pentru el, fără să dea nimic în schimb. Este unul dintre cei mai detestați scriitori, deşi i se recunoaşte un oarecare talent şi vaste cunoştinți estetice, talent care însă a secat când e vorba de creații originale.

De la Sergiu Dan am auzit recent că revista Vers pe care Mircea Eliade o scoate la Chicago a publicat o poezie de Maniu, dar nu ştia dacă o poezie nouă sau una veche. Cei din aşa zisa „rezistență“ îl socotesc pe Adrian Maniu ca un rezistent, prin faptul că nu publică nimic original în ultimii ani. Desigur că la fel îl consideră şi pe V. Voiculescu.

Că Voiculescu şi Maniu sunt potrivnici regimului de democrație populară nu mai încape îndoială, dar Maniu, mai prudent şi mai ascuns, a căutat să arate că într-un fel colaborează sub actualul regim, publicând traducerile

menționate. Voiculescu a refuzat orice fel de colaborare.

Ion Marin Sadoveanu nu îl simpatizează deloc pe Adrian Maniu, dar este prieten cu V. Voiculescu, ca şi cu alți scriitori din generația *Gândirii* (prima generație, căci Ion Marin Sadoveanu nu era bine nici cu Nichifor Crainic). Ion Marin Sadoveanu a scris romane realiste şi mai înainte (*Sfârşit de veac în Bucureşti*, reeditat cu modificări în prezent) şi în anii din urmă (*Ion Sântu*). Ion Marin Sadoveanu a avut totdeauna înclinații mistice, a ținut conferințe despre sfântul Francisc din Assisi, arătându-l ca poet, iar de mulți ani scrie o viață a sfântului Ion Botezătorul, din care citeşte unele fragmente la prietenii săi. A citit capitole din această lucrare şi maestrului Mihail Sadoveanu, cu care este intim (de altfel, şi Mihail Sadoveanu a scris pe vremuri viețile sfinților) şi la care mergea săptămânal acasă. A citit de asemenea capitole din cartea despre sf. Ion Botezătorul şi prietenilor săi, acad. Tudor Vianu, scriitorilor Voiculescu, Cisek, Kittner şi probabil altora.

Ion Marin Sadoveanu caută să împace misticismul creştin interior cu colaborarea la regimul democrat popular. A colaborat la ziarele *Națiunea* (1947), *Universul* (1948–1950) şi colaborează în presa actuală, unde scrie destul de principial, în lumina doctrinei marxist-leniniste. În conferințele sale, în articolele sale, el se arată comunist şi reacționarii cu care avusese mai înainte a face îl consideră „vopsit“. Om fricos, dar şi intelectual care nu vrea să rămână în afara evoluției vieții, el caută să cuprindă fenomenul actual, să se înscrie între scriitorii realist socialişti, dar împăcând aceasta cu vechile lui înclinații mistice. Nu cunosc conținutul cărții despre sf. Ion Botezătorul, dar cred că e văzută ca un roman istoric, în care nu numai aspectul religios are însemnătate. E un scriitor de mare imaginație, stilist încercat şi cu vastă cultură. Îl preocupă problema credinței şi propusese editurii E.S.P.L.A. să scrie un roman istoric cu viața lui Constantin Brâncoveanu. În acelaşi timp, e un om foarte legat de cele „lumeşti“ (se consideră mare cuceritor, Don Juan, îi place să mănânce, să strălucească la conferințe).

Având o serioasă cultură germană (în afară de o cultură generală, universală foarte vastă şi subtilă), Ion Marin Sadoveanu se consideră un fel de Goethe mai mic, punându-şi problemele cunoaşterii ca în *Faust* (deci raportul dintre divin, diavol şi lume). El are şi acum legături cu cei care cunosc adânc literatura germană şi de aici prietenia cu poetul evreu Kittner, cu poetul evreu A.M. Sperber, ca şi cu acad. Tudor Vianu, cu scriitorul Oscar Walter Cisek şi alți germanişti. (Ion Marin Sadoveanu a făcut parte şi din asociația româno-germană în timpul dictaturii antonesciene, dar, zicea el, ca goethean, nu ca

hitlerist, ceea ce cel puțin în parte este adevărat, deoarece el a avut de suferit de pe urma legionarilor, care l-au scos din toate funcțiile şi persecutat. A fost suspendat din Societatea Scriitorilor, dar din 1947 a putut reveni în presă şi printr-o atitudine constructivă şi-a refăcut situația.)

În cercul acestor oameni cunoscători ai literaturii germane se discută cele mai vaste probleme de literatură, teatru, în special poezie. Ion Marin Sadoveanu nu are un cenaclu propriu-zis, dar se vede cu numiții germanişti şi atunci el sau alții citesc câte ceva sau discută. Nu poate fi vorba de naționalism şovin sau fascism în aceste discuții, căci Sadoveanu vorbeşte şi prietenilor săi ca un comunist, dar desigur că se citesc poeme sau proză, care nu au legătură directă cu arta realismului socialist. Dintre cei care se văd cu Sadoveanu sunt şi evreii Kittner şi Sperber, nu numai Vianu, Cisek sau alții.

Kittner este poet de limbă germană şi recent i-a apărut la E.S.P.L.A. un volum de poezii. Este evreu din Cernăuți, a avut de suferit de pe urma fasciştilor. A fost directorul bibliotecii Institutului pentru Relațiile cu Străinătatea. În puținele discuții ce le-am avut cu el, vorbea de marea literatură universală, de Thomas Mann, Rilke etc., ca şi despre scriitorii ruşi şi sovietici. Formația lui fiind germană, fireşte că vorbeşte mai mult despre scriitorii germani, dar nu hitlerişti. El îl admiră mult pe Oscar Walter Cisek, scriitor de limbă germană, căruia i s-a publicat în Germania dinaintea lui Hitler un roman, *Tătăroaica*, recent tradus şi tipărit de E.S.P.L.A., iar în Elveția alte romane în germană, unul cu atmosferă din Țara Oaşului, altul cu acțiunea în deltă, unul prefațat chiar de marele scriitor democrat Thomas Mann. Cisek traduce în nemțeşte operele maestrului Mihail Sadoveanu. Nu ştiu dacă Kittner îl vedea pe V. Voiculescu, dar Cisek, care a colaborat pe vremuri cu Voiculescu la *Gândirea*, îl vedea şi chiar Cisek, după cum am arătat mai înainte, mi-a povestit conținutul unei nuvele de Voiculescu. Grupul acesta de germanişti: Cisek, Kittner, Vianu, Sperber, Ion Marin Sadoveanu prețuiesc înainte de toate talentul şi marea artă. Aşa se explică de ce nu au în grupul lor pe M. Isbăşescu, germanist şi el, dar mediocru, fără orizontul şi finețea celorlalți. Isbăşescu a lucrat la asociația româno-germană, dar, după câte ştiu, cei numiți nu au nici o legătură cu el, chiar ferindu-se de Isbăşescu, care a fost mai legat de fascişti.

Cisek a fost arestat acum vreo şase ani şi a stat câtva timp arestat, dar am auzit că pe chestiuni economice (are o fiică în străinătate, care o duce greu, mică actriță la Paris, şi căreia i-a cedat drepturile de autor de la cărțile ce i-au apărut în străinătate, eludând astfel legile noastre economice). Acum scrie

pentru E.S.P.L.A. traduceri din Mihail Sadoveanu şi un roman propriu, care va apărea în traducere, Cisek fiind cetățean român, dar scriitor de limbă germană.

Despre Kittner nu ştiu mai multe. Este un om politicos, blând, amabil, pasionat de artă şi plăcându-i discuțiile despre artă, când are prilejul de a arăta ce a citit din marea literatură universală. Era considerat comunist, dar nu l-am auzit vorbind în nici un fel de politică. Ca şi Ion Marin Sadoveanu pe care îl cunosc mai bine, cei din grupul acesta – Vianu, Cisek, Kittner, Sperber – se feresc să atace chestiuni politice şi discută mai mult despre artă sau despre prietenii lor scriitori şi artişti. Nu se văd des, fiecare fiind foarte ocupat, dar duminicile, din când în când, se vizitează (Vianu pe Ion Marin Sadoveanu şi invers). Adrian Maniu, deşi ştie bine nemțeşte şi recent a tradus *Nibelungii*, nu am auzit să frecventeze pe Ion Marin Sadoveanu sau pe Tudor Vianu. Ion Marin Sadoveanu îl detestă pe Maniu, ca şi Vianu. Pe Voiculescu însă toți îl apreciau ca poet şi prozator şi Ion Marin Sadoveanu ştia despre nuvelele sale. Dacă le-a auzit citite la maestrul Mihail Sadoveanu sau chiar acasă la Voiculescu nu ştiu. Cred însă că Ion Marin Sadoveanu îl vizita pe Voiculescu, care, fiind bătrân şi având şi o operație de prostată, foarte grea şi care îi periclitase viața, nu se putea deplasa pe la alții, cel puțin în ultimii ani. Nu ştiu cine se întrunea la Voiculescu acasă, dar cei numiți mai sus desigur că îl vizitau.

Anton

(vol. III, ff. 307–310)

30 septembrie 1958

NOTĂ

Scriitorul Ion Marin Sadoveanu locuieşte acum în noul bloc, unde mai înainte fusese blocul Carlton, dărâmat de cutremur. Este bine instalat pentru că tocmai când s-a mutat îi apăruse cartea *Ion Sântu* şi din banii câştigați şi-a luat mobilier etc.

L-am găsit foarte mulțumit. Mi-a spus că are pensie de 2000 lei, că mai câştigă cu articole şi va câştiga cu cărțile ce le va scrie, având toată liniştea necesară.

Mi-a povestit că a fost scos de la conducerea Teatrului Național în condiții foarte demne. A fost chemat de către tşa Constanța Crăciun, care i-a mulțumit pentru serviciile aduse şi l-a anunțat că are pensie de merit. Fiind director,

căpătase apartamentul în care locuieşte acum. El îşi dăduse seama că nu va putea rămâne multă vreme la conducerea Teatrului Național şi la fiecare şase luni el însuşi cerea să fie înlocuit cu un alt director. E bucuros că actualele schimbări din viața culturală nu l-au găsit în fruntea instituției.

Imediat după ce a părăsit postul de la Teatrul Național, a plecat în R.D. Germană, în cadrul unui schimb cultural. A fost admirabil primit acolo, unde a stat o lună, vizitând, în afară de Berlin, unde a urmărit spectacolele aproape seară de seară, Leipzigul, Dresda, alte oraşe cu monumente, a fost în diferite localități pitoreşti, în munți, având mereu la dispoziție un automobil şi câte 40 mărci pe zi, pentru cheltuieli. La spectacole şi în unele vizite a fost însoțit de o scriitoare, secretară a Uniunii Scriitorilor germani. A ținut la legația noastră şi la un club câte o conferință (în limba germană) despre literatura actuală de la noi şi despre impresiile ce i-au făcut teatrele germane. Nu a trecut în Berlinul Occidental, deşi o putea face, plecând cu maşina ce o avea la dispoziție şi însoțit de secretara-scriitoare.

Mi-a descris ravagiile războiului, mai ales cele de la Berlin, opera de reconstrucție, numeroase blocuri muncitoreşti din anumite cartiere noi, mi-a spus că restaurantul românesc de la Berlin merge foarte bine şi mereu e o problemă să găseşti un loc acolo, pe când cele deschise de polonezi şi cehi, fiind localuri de lux şi situate în cartiere mai depărtate, nu merg bine. A fost bine primit de responsabilul restaurantului românesc, unde este şi muzică românească bună.

A povestit despre repertoriile teatrelor berlineze, despre moda teatrului lui Brecht, care atrage spectatori numeroşi şi din celălalt Berlin, despre unii dramaturgi pe care i-a cunoscut, în genere fiind încântat de tot ce a văzut şi de felul cum a fost primit. A criticat doar un spectacol în aer liber, dintr-o localitate în munți, care nu a fost pe măsura aşteptărilor.

La Bucureşti, se vede acum mai mult cu academicianul Mihail Ralea şi Tudor Vianu şi familiile lor. Mănâncă la Casa Oamenilor de Ştiință cu familiile Ralea şi Vianu. A fost cu Mihail Ralea la Dobrina, lângă Huşi, unde este foarte frumos (casa lui Ralea, împrejurimile). Seara, se duce la Nestor, dar după ora nouă-zece, când nu mai întâlneşte ca diminețile sau între 6 şi 9 pe diferiți scriitori şi „pisălogi“, cum spunea el, care „tapează“ sau sunt invidioşi pe el. Îi evită. Cred că făcea aluzie (socotindu-i drept invidioşi şi neplăcuți) la Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Sergiu Dan şi alți scriitori sau la actorul Iancovescu şi lumea din teatru.

Mi-a spus de arestarea doctorului Voiculescu, despre care a auzit de la Ralea şi Vianu că ar fi avut cenaclu şi legături cu unii preoți arestați (Sandu Tudor, Anania etc.). Nu a făcut nici o remarcă asupra lui Voiculescu, care îi era prieten. A spus doar că el se felicită că nu se mai vedea cu cei care făcuseră parte din grupul de la Antim, că aceştia văzându-l de prin 1948 că scrie „pe linie“ îi întorseseră spatele şi atunci şi el le-a întors spatele – şi asta spre binele lui. Grupul de la Antim era alcătuit, spunea el, din Sandu Tudor – pe care l-a criticat, spunând că a rămas mereu „monden“, deşi pretindea că s-a retras din lume, şi care, când venea la Bucureşti, făcea pe „craiul“ şi era caraghios îmbrăcat –, din Al. Mironescu, om de ştiință, şi unii preoți de pe la Patriarhie. A auzit de asemenea că Scrima, care a plecat în străinătate, pentru a studia în India, a trimis scrisori pe la foştii prieteni, punându-i în situații penibile, şi că a făcut declarații la Paris că sub scutul bisericii ortodoxe reacțiunea rezistă regimului comunist. Sadoveanu socoteşte o prostie şi un neadevăr cele spuse de Scrima, care dovedeşte astfel că e un arivist, un şmecher, care se pune bine cu cei din străinătate. Sigur că sunt şi reacționari în rândurile preoților, foşti legionari (Sadoveanu nu-i poate suferi pe legionari şi pentru că l-au scos în 1940 din funcție şi l-au persecutat), dar biserica noastră este, spunea el, cuminte în genere şi nu se amestecă în treburile politice, după cât ştie el. Cei arestați trebuie să fi făcut ceva, dar ce anume nu se ştie în mod precis. Preferă compania lui Ralea şi Vianu tocmai pentru că asemenea oameni nu pot face surprize în rău.

Ion Marin Sadoveanu scrie actualmente la un roman în care evocă viața cetății Istria şi conflictele sociale din vremea grecilor şi romanilor. Plănuieşte de asemenea un roman din epoca lui Constantin Brâncoveanu.

Anton

(vol. III, ff. 280–281)

30 septembrie 1958

NOTĂ

Şerban Cioculescu este în vârstă de vreo 55 de ani. A fost multă vreme critic literar, publicând foiletoane la *Adevărul* şi la alte ziare de stânga burgheză. A scos prin 1928 o revistă, *Kalende*, împreună cu Vladimir Streinu, cu care este prieten vechi. Amândoi au intrat în partidul național-țărănist şi au scris la *Dreptatea*, organul acestui partid, dar mai mult critică literară. Cioculescu a fost profesor universitar la Iaşi, de literatură, dar scurtă vreme. La început era profesor de liceu şi a dus-o greu, fiind ținut la Găeşti sau în alte

localităţi mici.

Ca critic el are o poziţie estetizantă, idealistă, deci depărtată de politic şi social, deşi uneori apar şi consideraţii sociale în lucrările sale. Este un spirit tăios, muşcător, chiar sever şi nu este simpatic ca om, tocmai din pricina răutăţii şi înţepăturilor sale. […] După desfiinţarea ziarului *Dreptatea* s-a ţinut de o parte, sperând că se vor schimba lucrurile. Acum doi-trei ani, a reapărut în presa literară, publicând articole de critică literară, mai ales de istorie literară, în *Gazeta literară*, adus de Zaharia Stancu, cu care este în termeni buni, cunoscându-se de pe vremea când amândoi erau naţional-ţărănişti. La Gazeta literară era bine plătit, aşa că a dus-o mai bine decât înainte. În ultimele luni, odată cu îndepărtarea din presă a oamenilor vechi şi nepartinici, a acelora care nu se integrează în actualitate, Şerban Cioculescu şi-a încetat colaborarea la *Gazeta literară*. A scris la *Tribuna*, dar am auzit că a apărut o notiţă contra unui articol al său apărut acolo şi deci şi la *Tribuna* va scrie rar sau deloc.

Şerban Cioculescu este ateu, are mentalitatea radicalilor anti-clericali, a combătut legionarismul şi „gândirismul“, fiind un raţionalist, un anti-mistic, a avut în vremea burgheziei atitudini de om de stânga, dar nu a mers mai departe pe această linie, ci s-a rezumat la a fi de stânga în partidul naţional-ţărănist. În timpul războiului, a publicat împreună cu Tudor Vianu şi Vladimir Streinu o istorie a literaturii, având relaţii cu ministrul Ion Petrovici, care, furios pe G. Călinescu, care în istoria sa literară îl cam ironizase, a comandat noua istorie celor trei critici. Cioculescu a publicat şi alte cărţi, fiind un specialist în Caragiale (a îngrijit ediţia critică a acestuia) şi în alţi autori clasici. Are şi el umor, dar pus pe răutate şi orgoliu.

Vine sau cel puţin venea des pe la Capşa şi Nestor, unde îi place să înţepe pe cei cu care şade la masă, scriitori, actori, ziarişti din generaţia sa şi fireşte nu comunişti. Ironizează unele măsuri ale guvernului sau articole literare, dar critici fundamentale împotriva regimului se fereşte a face, fiind prudent şi ştiindu-se bănuit de rezistenţă – în sensul că nu se integrează în rândurile scriitorilor vechi care sprijină regimul. Acasă, după câte ştiu, duce o viaţă sobră şi nu primeşte nici chiar pe prieteni, cu aceştia văzându-se la cafenea (Streinu, Oscar Lemnaru, Sergiu Dan, I. Vinea, sculptorul O. Han, şi cu alţi stâlpi de cafenea pe care nu îi cunosc). Are o soţie profesoară şi un fiu, mai puţin inteligent ca el, şi care se ocupă cu scrisul. Fiul a fost corector la Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, de unde a fost scos mai demult, şi acum avea o slujbă oarecare. Îl preţuia pe V. Voiculescu şi alţi poeţi, chiar dacă era pe

altă poziţie decât el.

În ultima vreme, nu l-am văzut şi nu ştiu ce face.

Anton

(vol. III, f. 276)

30 septembrie 1958

NOTĂ

Vladimir Streinu (pseudonim literar, căci îl cheamă Iordache) este critic şi poet. Are vreo 54 de ani, a fost bolnav de plămâni în ultimii ani, o duce foarte greu, nevoind să scrie la publicaţiile comuniste. I-a apărut totuşi numele o dată sau de două ori în ultimii ani, dar nu mi-amintesc bine unde şi ce anume a scris.

Vladimir Streinu este tipul scriitorului distant, estetizant, depărtat de lume, crezându-se foarte fin şi superior faţă de ceilalţi, şi aşa se comporta şi în timpul burgheziei. A scris versuri foarte pretenţioase, dar nemulţumit de ele (se voia un geniu şi de-o originalitate la care nu a ajuns) s-a consacrat criticii literare, unde de asemenea plana ca un pontif. Ca şi Cioculescu, a publicat critici literare, Streinu mai mult despre poezia română şi străină, în diferite reviste, printre care şi *Revista Fundaţiilor Regale*, unde are articole şi studii de mare subtilitate, dar care păcătuiesc prin depărtarea de realitatea socială, de viaţa concretă.

Vladimir Streinu, spre deosebire de prietenul său Şerban Cioculescu, nu este răutăcios, ci tocmai se vrea bun, înţelegător (cât poate) şi nobil faţă de ceilalţi oameni. Are o atitudine distantă, un fel de dispreţ pentru cotidian, nu se sperie de sărăcie şi boală. Acum vreo trei-patru ani a fost serios bolnav […]. Cum nu avea venituri de nicăieri, a fost o problemă îngrijirea lui. Cred că îl ajută fiica sa, actriţa Iordache, care joacă pe scena Teatrului Naţional I.L. Caragiale şi care este căsătorită cu scriitorul Radu Tudoran, fratele lui Geo Bogza. Radu Tudoran câştigă binişor din scrierile sale şi probabil că îşi ajută socrul. Totuşi, acum un an sau doi Vladimir Streinu a fost paznic de zi la pavilioanele de pictură din Parcul I.V. Stalin, ceea ce arată că, fie din mândrie, fie că neamurile sale nu îl ajutau deloc sau prea puţin, el a preferat, aşa bolnav şi plăpând cum este, să muncească.

Traduce actualmente *Hamlet* al lui Shakespeare, ceea ce poate fi o realizare, căci şi ca poet, şi ca critic, el este adânc şi dotat, cât se cere unui mare traducător.

În relațiile cu oamenii, Streinu este amabil, discret, nu are răutatea lui Cioculescu, caută să fie înțelegător şi, chiar dacă face glume, nu jigneşte pe nimeni şi nu are meschinăria celuilalt. Se menține în postură de zeu, de om superior şi distant, care însă caută să se aplece asupra „bieților oameni“. Nu discută politică, deşi e cert că rezistă şi speră să se schimbe situația actuală. Uneori, face vagi şi depărtate ironii, dar niciodată nu ştiu să critice direct ceva (în politică). De altfel, şi când făcea politică național-țărănistă era la fel de distant față de lucrurile cotidiene şi nu milita în mod activ. Despre el, ce scrie, cum trăieşte nu vorbeşte niciodată şi aşa a făcut totdeauna. Soția sa îl prețuieşte, dar şi ea este discretă, mai tăcută ca el şi duce greul fără să crâcnească.

D-na Lucia Sturdza Bulandra a auzit la Sinaia, vara aceasta, că traducerea *Hamlet* a lui Streinu ar fi cea mai bună şi, cum Teatrul Municipal va pune în scenă piesa, ea s-a gândit să ceară încuviințarea ministerului pentru a juca traducerea lui Streinu, celelalte două mai noi nefiind satisfăcătoare. Streinu va face o lectură a traducerii sale în fața celor de la Municipal.

Anton

(vol. III, f. 273)

IX
Un cutremur literar:
dezertarea lui Petru Dumitriu

Fuga în Occident, în 1960, a lui Petru Dumitriu, copilul răsfățat al literaturii „realist-socialiste“, a stârnit vâlvă în mediile intelectuale. Şi mai înainte, în notele semnate Anton, se găsesc remarci negative la adresa acestuia. Acum, Anton îi fixează portretul într-un studiu-pamflet demolator, informând totodată Securitatea cu privire la diversele reacții pricinuite de neaşteptata dezertare.

Scriitori de vânzare

În multe timpuri şi locuri, mai ales în momentele când se confruntă poziții şi idealuri înaintate cu altele învechite şi dăunătoare, există scriitori convinşi, luptând cu sinceritate şi abnegație pentru o cauză, precum şi opusul lor: scriitorii care nu cred în nimic decât în monstruoasa satisfacere a celor mai meschine interese egoiste. Din această din urmă categorie fac parte scriitorii care îşi vând cu neruşinare talentul – mult-puțin cât îl au – precum îşi vând cunoştințele dobândite din ambiție şi cu gând de speculă, iar nu dintr-o necesitate interioară, dedicată unor înalte aspirații umane. Aceşti mercenari ai scrisului simulează convingeri, înşeală buna credință, supralicitează în momentele pe care le socot prielnice ascensiunii personale şi stoarcerii de profituri cât mai mari.

Un asemenea scriitor care s-a dovedit – şi se va mai dovedi şi în viitor, oriunde s-ar manifesta – a fi un mercenar, în stare de orice în grosolanul şi nesățiosul său arivism, este şi scribul român Petru Dumitriu, care de vreun an încoace se „manifestă“ în Occidentul Europei.

După ce, timp de cincisprezece ani, Petru Dumitriu a scris în patria sa, România, supralicitând din proprie inițiativă cele mai progresiste poziții şi ajungând un profitor-recordman, într-un stat unde oamenii literelor, ai artelor şi ştiințelor se bucură de prielnice condiții de lucru, dar nu pentru a deveni exploatatorii altora, într-o zi el a trecut cu arme şi bagaje peste graniți.

De ce a devenit un transfug? Pentru că unor asemenea caractere de mercenari vânzarea cu profituri crescânde, trădarea, arivismul le sunt singura rațiune de a trăi. Asemenea mercenari nu dorm liniştiți, visând mereu prilejuri de a-şi comercializa talentul şi de a-şi vinde à la hausse „acțiunile“, ce le

confecționează cu şiretenie şi cinism, călcând peste orice sentimente omeneşti.

Proaspăt descins la Paris, în 1960, Petru Dumitriu a dat un interviu revistei *Nouvelles Littéraires*. Ziarista care a semnat acest interviu îl cunoştea. Îi mai luase cu un an înainte un interviu. Dumitriu călătorise în mai multe rânduri în străinătate, bucurându-se de o libertate pe care acum o contestă. Ba, avusese posibilitatea de a aranja la Paris traducerea şi editarea unui roman al său, în care ataca pe profitorii trecutelor regimuri din patrie, în special aristocrația latifundiară. Aceleiaşi ziariste îi vorbise prima dată ca un scriitor progresist, iar a doua oară, la diferență de un an, ca un anti-comunist. În interviul din 1960, acordat de el şi de soția sa, Irina, ziaristei de la *Nouvelles Littéraires*, soții au avut grija să vestească pe cei care ar vroi eventual să-i cumpere că în România au trăit extrem de bine şi scrisul le-a rentat din plin. Au afirmat – este drept – că în patrie au trăit ca într-o „colivie“, dar au ținut să sublinieze pentru eventualii comanditari din Occident că acea colivie era o colivie de aur – „une cage dorée“. Ei nu trecuseră clandestin granița României pentru a trăi în Occident ca nişte „idealişti“ mai mult sau mai puțin naivi, ca nişte milogi, ca nişte caractere docile, care ar disprețui cumva banul! Nu – au apăsat cu tărie în interviu că „colivia“ le-a fost de aur şi deci mai mult aur trebuie să capete acum pentru brava lor aventură!

Fireşte, au evitat să declare ziaristei, care se cam îndoia de caracterul lor, datorită bruscei schimbări în curs de un an, că în pretinsa colivie ei zburdaseră în voie şi cântaseră pe toate tonurile şi cu trilurile cele mai insinuante şi mai falsificate, pentru a aduna bunuri şi bani care nu ar fi putut încăpea în mii de colivii. Au cântat straşnic de progresist, fără ca nimeni să le-o fi cerut sau impus, şi aceasta timp de cincisprezece ani!

De ce a plecat totuşi Petru Dumitriu, dacă îi mergea aşa de prosper în patrie? Pentru că îşi secătuise subiectele ce le putea specula cu puținul său talent şi pentru că simțea că impostura şi goana după profituri deşănțate nu puteau merge la infinit. Felul de viață pe care îl ducea în patrie împreună cu soția sa era cu totul opus ideilor pentru care milita cu fățărnicie şi viclenie în cărțile sale scriitorul. Mereu, scriitor de vânzare, Petru Dumitriu caută acum să înşele pe alții, spre a-şi continua traiul de aventurier şi parvenit, stăpânit de o cupiditate fără margini.

Deşi încă tânăr, negustorul de literatură are o biografie destul de bogată. O biografie de lichea şi mercenar, de altfel de proporții curente măruntei lui categorii, dar tocmai prin aceasta destul de tipică şi instructivă.

Studiile universitare şi le-a făcut la München, în timpul războiului. Şi acolo a jucat pe două planuri. De o parte, pregătea o teză despre misticul şi teozoful Jacob Boehme; de alta, propaga ura şi crima în calitate de membru al Hitlerjügendului. În timp ce patria sa era subjugată de hitlerism, Dumitriu redacta în secret la München, împreună cu un gazetar, Aurel Mucenic – corespondentul celui mai odios organ fascist de la Bucureşti, *Porunca Vremii*, specializat mai ales în rasism –, un buletin pentru românii din Germania. Aurel Mucenic a fost ulterior demascat şi condamnat ca criminal de război. Participarea lui Petru Dumitriu la redactarea acelui buletin a rămas până de curând necunoscută.

Înapoiat în 1944, în patrie, Dumitriu a păstrat legăturile cu cercurile fasciste şi reacționare din țară. A stat o bucată de vreme în expectativă, scriind o literatură atemporală şi neutră, inspirată de mitologia greacă şi mimând stilul unor scriitori ca Paul Valéry, Ernst Jünger, André Gide şi Eugene O'Neill. Darul său de a mima ideile şi atitudinile unor scriitori celebri, de a-i imita şi prelucra a început să-şi dea roadele, mai ales în ochii celor care nu cunoşteau bine modelele folosite cu abilitate de către „promițătorul" scriitor tânăr, care ținea să se lanseze cu orice preț şi să ducă un trai de nabab, într-o țară care îşi tămăduia nu uşor rănile războiului şi ale ocupației fasciste.

Când şi-a dat seama că fascismul şi reacționarismul nu mai au nici un viitor în România, Petru Dumitriu a schimbat brusc macazul şi a început să ofere cu zel producții abil confecționate, care ar fi vrut să fie realist critice. Lumea pe care a abordat-o în noile nuvele era lumea țărănească, pe care nu avea de unde să o cunoască fiul unui ofițer, care îşi petrecuse activitatea prin orăşelele de provincie. Acum apela la alte modele, la Şolohov şi Rebreanu, dar aici imitația se dovedea mai grosolană. Nu avea de unde să cunoască pe eroicii apărători ai drepturilor poporului şi de aceea patosul revoluționar, pe care căuta să-l simuleze în nuvela *Vânătoare de lupi*, suna destul de fals şi convențional. În această nuvelă, el demasca un complot reacționar împotriva forțelor populare dintr-o regiune a țării. A apelat atunci la Joseph Conrad pentru nuvela *Pasărea furtunii*, a cărei acțiune se petrecea în lumea pescarilor şi a mării.

Văzând că nimeni nu-l credea revoluționar – cum căutase să se afirme, pentru a deveni un scriitor de frunte –, Petru Dumitriu a trecut la subiecte care îi erau mai la îndemână. Şi anume la descrierea satirică a familiilor din aristocrația stăpânitoare de latifundii şi acum expropriată de regimul democrat-popular. Cu nuvela *Bijuterii de familie* (1949), el a abordat această

lume a marilor proprietari de pământ şi castele, confruntaţi aici în momentul puternicelor răscoale ţărăneşti din 1907.

Odată cu apariţia cărţii, a acreditat singur zvonul că autorul ar fi nepotul direct al eroinei, sinistru zugrăvită în carte. Spiritual, într-adevăr, se înrudea cu dânsa, prin rapacitatea, orgoliul, aroganţa şi cruzimea ce le aveau în comun, dar rudă de sânge nu era câtuşi de puţin. După cum s-a constatat ulterior, Dumitriu intenţiona să ţească o atmosferă binevoitoare în jurul său, înfăţişându-se ca un aristocrat progresist, care s-a rupt de clasa sa şi recunoştea tardiv fărădelegile şi neomenia ce caracterizau pe cei mai reprezentativi exponenţi ai rămăşiţelor feudale din România. Singura legătură detectată mai târziu de către unii cercetători, intrigaţi de fumurile şi purtările contradictorii ale pretinsului aristocrat progresist, a fost aceea că mama scriitorului – o fiinţă care a dezaprobat totdeauna oportunismul şi virajele fiului – fusese menajeră la o familie de moşieri din Craiova. Membrii acestei familii (Vârvorenii) serviseră în mare măsură ca modele pentru nuvela menţionată.

Dar fumurile de nobleţe ale lui Dumitriu au persistat şi mai târziu. Prin seria de nuvele grupate în trei volume, intitulate Cronică de familie, el urmărea să apară şi mai manifest ca un nobil generos, iubitor de progres, revoluţionar chiar, denunţând propria sa clasă şi propria lui familie, descriindu-le hrăpăreţe, tirane, corupte, degenerate, bântuite de vicii până la dezumanizare.

Materialul pe care l-a prelucrat în *Cronica de familie* după formule balzaciene – el însuşi se decreta „Balzacul vremurilor noi“ – l-a obţinut prin metode caracteristice scriitorilor care cumpără şi vând fapte şi idei doar în scopuri mercenare, necrezând în nimic şi folosind pe scară mare înşelăciunea. Cum nu cunoştea lumea pe care voia să o satirizeze şi să o condamne, el a făcut strânse legături cu însăşi lumea aceasta sau cu aceia care o cunoscuseră în vremurile când fusese în parte stăpânitoarea ţării. S-a căsătorit cu o scriitoare mai vârstnică, mult ştiutoare şi care se bucurase de oarecare prestigiu în trecut, Henriette Yvonne Stahl, care i-a fost de mare ajutor. Ea i-a relatat subiectele ce-l interesau, totodată stilându-l în viaţă şi stilizându-i scrisul. De asemenea, s-a împrietenit cu un literat, Ion Vinea, care scria el însuşi la un roman, *Lunatecii*, o vastă frescă a României din vremea stăpânirii burghezo-moşiereşti. Ca fost gazetar, critic, poet şi prozator, acesta deţinea un bogat material asupra vieţii politice şi mondene de odinioară. Vinea i-a povestit lui Dumitriu multe din materialul adunat timp de decenii şi redactat

în parte. Când Vinea a citit *Cronica de familie* a spus unui prieten: „Dumitriu mi-a compromis toate subiectele! Acum, trebuie să inventez alte anecdote pentru romanul meu!“. Dispunând de un talent redus, Dumitriu fabrica cu uşurinţă numai când avea materiale de la alţii, fiind în sine lipsit de forţă epică şi incapabil de invenţie literară. Această realitate nu a scăpat multor critici, care l-au declarat om fără talent şi au refuzat a scrie despre operele sale. Este cazul cunoscutului critic şi academician George Călinescu. Pe alţii însă a reuşit să-i înşele, datorită metodelor folosite.

Cu aceeaşi ipocrizie şi duplicitate de totdeauna, Dumitriu a întreţinut tot felul de legături cu însăşi lumea pe care o descria în mod critic, cu lumea deposedată de moşii, dar care mai avea bijuterii, mobile de stil, covoare şi tablouri. Arătându-se binevoitor faţă de fosta aristocraţie, Dumitriu frecventa cercurile ei, se împrietenea cu foştii moşieri, făcându-i să-i povestească despre trecutul lor şi al familiilor celebre odinioară. Le-a căpătat bunăvoinţa atât prin false declaraţii de dragoste şi compătimire, cât şi prin faptul că, având bani, cumpăra tapiserii flamande, covoare persane, mobile rococo, bijuterii rare, tablouri de preţ.

Oamenii de bună credinţă şi-ar putea închipui că asemenea achiziţii Dumitriu le făcea în mod onest sau pentru a veni în ajutorul celor cu care simpatiza la ei acasă pentru ca apoi să-i atace fără cruţare în epica sa! Dimpotrivă, Dumitriu îşi specula cu ifose de nabab şi de colecţionar pretenţios modelele epicii sale. Cumpărăturile le făcea cu o meschinărie balzaciană. Cumpăra pe preţuri de nimic bunurile mobile, uneori le lua pe credit, aranjându-şi un interior luxuos, care vădea însă pe parvenit, apoi după câtva timp le restituia declarând că nu-i plac sau reducând din preţul convenit. Uneori, nici nu-şi onora obligaţiile luate. Alteori, înşela pe intermediarii scăpătaţi, ducându-se direct la sursă, aflată de la ei, şi aceasta pentru a nu plăti comisionul cuvenit!

Astfel, se alegea şi cu material pentru literatura sa „balzaciană“, şi cu mobile de stil, înjghebându-şi în două rânduri, împreună cu prima şi apoi cu a doua soţie – la fel de înfumurate, arogante şi aventuriere ca şi dânsul –, interioare somptuoase, cum nici ele şi nici dânsul nu visaseră vreodată. În sfârşit, aveau cu toţii „bijuterii de familie“!

La asemenea speculanţi şi profitori, meschinăria se îmbină firesc cu escrocheriile şi „loviturile“ mai mari cu găinăriile. În călătoriile sale anterioare, a încasat bani de la rudele din Paris ale unor compatrioţi spre a transmite în ţară aceste sume. Rudele din ţară nu au primit niciodată sumele

încasate la Paris de firava umbră a lui Balzac! (Nae Rizescu, care lucra la ajutorul american de la Paris, a fost nevoit să restituie unor cunoştinţe banii pe care acestea îi încredinţaseră lui Dumitriu spre a le remite rudelor din ţară.)

Dacă nu putuse deveni, ca scriitor, noul Balzac, căci nu-l ajuta talentul contrafăcut cu oarecare abilitate, în schimb Dumitriu a devenit într-adevăr un personaj balzacian, ridicând până la monstruozitate rapacitatea, egoismul, parvenitismul, înşelăciunea, spiritul de mercenar, pus pe o sfruntată îmbogăţire. Dumitriu s-a grăbit să speculeze cu neruşinare tot ce scria. Şi-a vândut produsele la edituri, la radio şi cinematografie. A găsit editori străini care să-l publice. Ţesând prin înşelăciune şi scandal o oarecare faimă în jurul persoanei sale de tânăr scriitor laborios şi promiţător, la început se comporta în stil de mare maestru, căruia i se pot ierta unele ciudăţenii. După ce i s-a tipărit *Cronica de familie* a făcut o petiţie la cinematografie, prin care oferea şapte subiecte din această cronică pentru suma de 70000 lei, stipulând că cinematografia „nu este obligată a le folosi“, având însă grijă să încaseze cu grabă banii.

Aceasta a fost doar una din micile afaceri. Au urmat altele mai abil ticluite. Ajuns director al unei edituri, a avut grijă în primul rând de tipărirea şi retipărirea operelor sale, de traducerea lor în diferite limbi, încasând cu anticipaţie onorariile ce şi le acorda cu o largă auto-generozitate – singura generozitate reală la dânsul. În loc de pensie viageră, a acordat fostei soţii – scriitoarea care l-a stilat şi stilizat – mănoase contracte pentru tipărire de opere originale şi traduceri, făcând-o să-şi asocieze pe onorarii de speculă diferiţi „negri“ care să efectueze traducerile, iar ea să le semneze, încasând „partea leului“ împreună cu fostul soţ.

Escrocheriile au mers până acolo încât Dumitriu, care nu obişnuia să scrie versuri, a publicat sub numele său o traducere în metru original după *Hamletul* lui Shakespeare. Abia mai târziu s-a aflat că traducerea tipărită şi jucată pe mai multe scene aparţinea poetului Ion Vinea. Şi aici Dumitriu lua cu neruşinare partea leului, speculând ca un negustor de sclavi pe scriitorii care din diferite motive nu-şi puteau valorifica direct munca.

Pentru a înşela mai departe şi a profita ca director de editură, micul nostru erou juca rolul celui mai principial şi sever conducător literar. Alunga pe scriitorii mai vechi, cu oarecari greşeli în trecutul lor, dar îi folosea pe unii ca „negri“ pentru folosul său şi al fostei soţii. Teroriza pe talentele mai tinere, care i-ar fi putut umbri falsul prestigiu, depăşindu-l prin arta lor. Din ce în ce se purta cu mai multă aroganţă şi înfumurare faţă de colegii scriitori şi faţă de

funcționarii instituției. Concedia şi amenda pentru cea mai mică greşeală, ba uneori şi fără greşeală pe scriitorii ce lucrau la editură şi personalul administrativ. Dădea dispozițiile cele mai arbitrare şi mai capricioase, dovedind în viață o fantezie pe care nu o avea în scrisul său.

Între morala proletară, pe care o afirma în epica sa, şi felul de comportare în viață era o prăpastie. Deşi într-o piesă a satirizat moravurile unor tineri extravaganți şi frivoli, maimuțărind ceea ce era mai detestabil în moda şi comportarea actuală, el însuşi se îmbrăca în modul cel mai strident, adoptase purtările cele mai sfidătoare – purtări de parvenit arogant şi agresiv –, îşi însuşise ticurile unora dintre aristocrații pe care îi condamna în cărți. Pentru a induce în eroare pe cei care voiau să ia măsuri în fața unor astfel de comportări, Dumitriu a simulat în mai multe rânduri sumenajul din pricina muncii intense de scriitor şi singur vorbea de ciudate crize de nervi. Aceasta pentru a-şi face în voie mendrele de profitor.

Amestec de dandy cu ifose aristocratice şi de parvenit de duzină, Dumitriu se visa diplomat la Londra. Cu foarte aproximative idei despre ceea ce înseamnă diplomația, Irina şi Petru Dumitriu adoptaseră în ultimii ani ai şederii în patrie atitudini de snobi odioşi şi căutau să încropească, într-o țară cu prefaceri adânci pe calea construirii socialismului, oficine de desuetă mondenitate, cu extravaganțe şi tot felul de comportări, menite a stârni senzație şi scandaluri. Nu au reuşit decât să se facă ridicoli, mult mai ridicoli decât personajele din *Cronica de familie*, pe care le reactualizau personal în vremuri ce le respingeau categoric. Pregătirile lor pentru cariera diplomatică stârneau râsul intimilor şi invitaților la diferite recepții. Irina Dumitriu arbora cele mai extravagante toalete. Purta mănuşi lungi, pe care nu le scotea la recepții, afişând o modă de la sfârşitul secolului trecut. Vestele colorate ale soțului şi diferitele sale pieptănături dovedeau mai curând înclinații de patron al unui salon de mode decât de diplomat „in spe“. Solemnele lor recepții din luxosul apartament căpătau aer de carnaval. Petru Dumitriu făcea orgii cu bere, rămăşițe ale adolescenței sale de Hitlerjügend. Amândoi soții preferau whiskey-ului berea, zicându-şi că la nevoie e bun şi vreun orăşel din Germania federală, dacă nu vor reuşi să ajungă diplomați la Londra. Pentru moment însă mizau pe cariera diplomatică şi Irina Dumitriu făcea înaltă echitație, străbătând călare străzile Bucureştilor şi visându-se în Hyde Park. Amândoi conduceau un automobil obținut tot prin înşelătorie – un automobil cu caroserie neagră şi roți vopsite în galben, la fel de ostentativ ca şi îmbrăcămintea lor, ca şi luxosul interior, unde se închipuiau lorzi în devenire.

Irina Dumitriu repeta în totul duplicitatea şi arivismul soţului. Avea, în acest sens, o bogată tradiţie în familia ei. Mama ei era fiica unui mare industriaş german din Transilvania, care posedase o întreprindere de exploatare auriferă „Ruda 12 Apostoli“, la Brad, şi mai târziu făcuse combinaţii cu un grup de financiari români agenţi ai cercurilor hitleriste – grupul Gigurtu cu faimoasa societate „Mica“. Măritată cu Medrea, un inspector de poliţie, bogata soacră a scriitorului şi-a părăsit soţul după eliberarea în 1944 a României de sub jugul hitlerist şi subit a adoptat idei socialiste. Soţul a murit în condiţii misterioase, fiind găsit împuşcat în propria lui casă, curând după război, când nu mai erau necesari oameni ca dânsul.

Căsătoria dintre Irina Medrea şi Petru Dumitriu s-a dovedit a fi într-adevăr „ideală“. Rar s-au găsit doi soţi mai potriviţi în oportunismul şi dorinţa de profit şi arivism. Cuplul însă a fost cumplit dezamăgit când a constatat că autorităţile nu-i luau în serios şi perspectivele numirii în diplomaţie nici măcar nu mijeau. Ba, mai mult, conducerea Uniunii Scriitorilor, mai ales poetul Mihai Beniuc, secretarul acestei organizaţii scriitoriceşti, au căutat să tempereze aviditatea şi exarcerbatul profitorism al scriitorului şi directorului de editură.

În faţa eşecului cu numirea în diplomaţie şi a începutului de stăvilire a profitorismului, soţii Dumitriu şi-au făcut planul de a se „expatria“. Cu un an înaintea fugii îndelung premeditate, Irina a dat naştere unui copil. Deşi autorităţile le-ar fi îngăduit să plece şi cu copilul în pretinsa călătorie de recreaţie şi reîmprospătare, ei şi-au lăsat înadins în ţară fetiţa în vârstă de un an pentru a arăta că se vor întoarce din călătoria ce le-a fost lesne aprobată. Petru Dumitriu mărturisise că este uzat, cu nervii obosiţi şi avea nevoie de reîmprospătare, ca scriitor.

Şi, chiar dacă invocase aceste motive cu gândul de a înşela, ele corespundeau într-o măsură adevărului. El şi-a dat seama că subiectele, obţinute prin metodele arătate aici, se epuizaseră şi el, personal, nu se mai putea înnoi, cum nu se poate înnoi şi împlini nici un om care nu are o credinţă, o convingere, un ideal măreţ. Hotărârea de a se expatria a luat-o când şi-a dat seama că vechile metode vor merge din ce în ce mai greu, iar perspectivele de a stoarce profituri la fel de scandaloase se micşorau.

Scriitorii de vânzare trebuie să schimbe piaţa, când văd că nu le mai merge bine într-un loc. Trebuie să schimbe piaţa pentru a înşela şi mistifica mai departe, trădând când nu mai au altă soluţie, trădând azi aici, mâine dincolo. Oricine îi poate cumpăra şi chiar mai mulţi deodată. În ţară, rosese toate

oasele pe care le putuse căpăta sau le furase. Turba de mânie pe cei care începuseră a-i descoperi matrapazlâcurile şi înşelătoriile, pe cei care îi calculaseră profiturile neruşinate, dobândite pe tot felul de căi, de la confecționarea oportunistă a unei literaturi „progresiste“ la escrocherii mai măricele şi la mici găinării.

Dacă o bucată de vreme, izbutise să înşele buna credință a unor critici şi cititori, în ultimii ani începuse a fi dibuit şi temperat în zelul său de profitor de către Uniunea Scriitorilor, care lupta pentru o demnă etică profesională. Sfidase mai departe, atacase pentru a nu fi atacat, inventase conflicte imaginare, recursese la tot felul de intrigi şi calomnii față de cei care începuseră să-l cunoască deplin şi erau gata de a lua măsuri pentru temperarea sa. Dar în sinea lui înțelesese că trebuie să schimbe piața.

Acum, Petru Dumitriu, care a combătut în țară literatura occidentală contemporană în numele „noului Balzac“, cum se declarase el însuşi, este un scriitor de vânzare pe piețele Occidentului. Cu aceeaşi lipsă de convingere şi în aceleaşi scopuri mercenare va schimba forma şi coloritul mărfii. Dar tot ersatzuri va da la iveală, ersatzuri (surogate) care pot înşela câtăva vreme pe unii, dar nu la nesfârşit şi nici deplin pe nimeni.

(vol. II, ff. 192–202)

NOTĂ

Despre rămânerea în străinătate a scriitorului Petru Dumitriu am aflat prima dată în ziua de miercuri 16 martie a.c. dimineața, când a venit la mine să-mi spună acest fapt George Gussi, fost diplomat, actualmente funcționar la un depozit de lemne şi traducător. Pentru a se înțelege mai bine cele ce urmează, precizez că Gussi, care este un om cult şi cunoaşte bine fosta aristocrație, a fost utilizat de Petru Dumitriu pentru a-i da material când a scris *Cronica de familie*. Gussi i-a povestit scriitorului o seamă de fapte şi i-a portretizat unele personaje, pe care Dumitriu le-a dezvoltat în epica sa. De asemenea, Henriette Yvonne Stahl l-a folosit în acelaşi scop, când trăia cu Dumitriu. Amândoi s-au purtat prost cu Gussi, care în ultimii doi ani nu i-a mai văzut. Gussi întreține însă relații cu unele persoane din anturajul Henriettei Stahl, de pildă cu Giza Dimitriu, fosta soție a „filozofului“ Anton Dimitriu (conducător la un moment dat al „Creditului Minier“). Giza Dimitriu este un fel de „secretară“ a fostei soții a lui Petru Dumitriu, în sensul că o ajută la traduceri, o pune să-i facă diferite servicii, în schimbul unor foarte zgârcite recompense băneşti. Şi Gussi a căpătat, când era Petru Dumitriu director la E.S.P.L.A., comanda unei traduceri din limba spaniolă, pe care a făcut-o. Ulterior, nemaiavând nevoie

de Gussi (căci acesta îi spusese tot ce ştia despre lumea ce-l interesa pe scriitor), nu a mai vrut să-l vadă sau să-l ajute, cum a făcut şi Henriette cu unele din ajutoarele ce le-a folosit pentru numeroasele traduceri, ce i-au fost încredințate câtă vreme Dumitriu a condus E.S.P.L.A.

După câte am înțeles, ştirea despre plecarea şi rămânerea în străinătate a lui Dumitriu, Gussi a aflat-o de la Giza Dimitriu, care la rândul ei o deținea de la Henriette Yvonne Stahl. În rezumat, Gussi mi-a spus următoarele:

— Ştii că Petru Dumitriu a rămas în R.F. Germană împreună cu soția? Am venit să-ți spun vestea asta.

Nevenindu-mi să dau crezare acestei ştiri, pe care o socoteam zvon inventat, am pus mâna pe telefon şi l-am chemat pe scriitorul Vlaicu Bârna, de obicei bine informat în chestiunile culturale. Bârna mi-a confirmat la telefon vestea, spunând că o aflase cu o zi înainte de la scriitorul Cicerone Theodorescu. Acesta se afla la cineva (nu mi-a spus Bârna la cine) când Baranga a telefonat acelei persoane că Dumitriu a trecut în Berlinul Occidental. Dată fiind seriozitatea sursei, căci Aurel Baranga, dramaturgul, nu vorbeşte şi nu comunică asemenea ştiri decât când sunt sigure şi nu le comunică oricui, am văzut că Gussi era şi el bine informat. Numai după aceasta l-am lăsat să-mi povestească cele ce urmează:

— Petru Dumitriu a plecat cu maşina ce i se dăduse de guvern. A plecat împreună cu soția, care conducea maşina. Au fost pe la Budapesta, Praga şi R.D. Germană, pentru a încasa drepturile de autor, şi apoi au trecut în Berlinul Occidental, unde au cerut drept de azil. Au lăsat acasă cu o îngrijitoare copilul, o fetiță care încă nu are un an. Aşa i s-a dat drumul, nevenindu-i nimănui în minte că e în stare să-şi abandoneze copilul. Se pare că a lăsat bani pentru îngrijirea copilului, spunând că s-ar putea să stea mai mult peste hotare. Henriettei (Yvonne Stahl) nu i-a lăsat nici un ban, dar i-a promis că-i va aduce daruri din străinătate, după ce va încasa drepturile de autor. Eu – continuă Gussi – cred însă că ei (Henriettei) Petru Dumitriu i-a spus despre intențiile sale de a rămâne în Occident şi poate că s-au înțeles să folosească pe Şerban Voinea (fratele Henriettei) pentru a se „lansa“ ca scriitor în lumea capitalistă.

În cursul conversației, Gussi explica actul lui Dumitriu ca fiind al unui aventurier, care caută acum bani şi succese în Occident, după ce a stors ceea ce a putut din țară. Poate că se temea şi de anumite urmări în chestiunea cu aurul şi că îşi va pierde încrederea de care se bucura în fața forurilor

conducătoare ale culturii. În privința aurului, Gussi mi-a zis:

— Ştii că Ion Vinea şi soția sa au fost arestați pentru chestiune de aur şi Vinea a spus la anchetă că Petru Dumitriu avea aur, dar atunci s-a trecut peste această declarație, poate pentru că scria *Biografiile Contemporane*, poate pentru că nu i s-a dat crezare lui Vinea. Dar Petru Dumitriu s-o fi temut că se va redeschide această chestiune cândva.

Gussi, care nu o mai „înghite“ pe Henriette Yvonne Stahl, se întreba malițios cum o fi întâmpinând această veste ea şi dacă fuga lui Dumitriu nu va avea urmări neplăcute pentru ea.

*

Vineri 18 martie a fost la Casa Ziariştilor o şedință în care revista *Contemporanul* a discutat reorganizarea paginii de artă plastică. La această şedință, condusă de tov. G. Ivaşcu, au participat mulți oameni ai artelor, redactorii *Contemporanului*, iar la restaurant după şedință au fost şi unii scriitori din afară. Acolo după şedință s-a discutat la restaurant chestiunea trădării lui Petru Dumitriu. La masa, la care am stat erau G. Ivaşcu, O. Han, Alf. Adania, Victor Vântu, aceştia din urmă redactori la Contemporanul, pictorul C. Baciu, Adriana Stoica, George Munteanu etc.

Alfons Adania mi-a spus că ştirea nu este confirmată. Ivaşcu, care a avut de lucru la C.C. al P.M.R., nu a aflat nimic de acolo, nu i s-a comunicat nimic în privința lui Dumitriu, ceea ce ar arăta că faptul nu este sigur sau că forurile conducătoare încă nu au luat nici o măsură în fața acestei situații. Mi-a mai spus că vestea a adus-o, mai precis a comunicat-o Catinca Ralea, fiica acad. Mihail Ralea. Mi-a mai spus că cu o zi înainte apăruse numărul doi din revista *Viața Românească*, ce are în frunte o colaborare a lui Petru Dumitriu, ceea ce ar fi încă un semn că lucrurile nu sunt clare.

După ce au plecat unii dintre cei aflați la masă, Victor Vântu, scriitor şi redactor la *Contemporanul*, a discutat şi el cu mine şi cu Adania chestiunea. Vântu, care îl admira pe Dumitriu, credea că sunt zvonuri neîntemeiate, susținând că Dumitriu este om de talent şi nu poate face un asemenea act. Adania mi-a spus, când Vântu vorbea cu alții, că Vântu este un admirator al lui Dumitriu şi nu-i vine să creadă faptul, dar se pare că faptul este exact. Pictorul C. Baciu l-a înjurat pe Dumitriu, spunând că avea tot ce-i trebuie în țară, ba mai mult chiar, şi că trebuie să-i fie ruşine.

Mai înainte de această conversație, când sculptorul Oscar Han a aflat de trădarea lui Dumitriu a zis:

— Uite, în el au avut încredere şi în mine nu au! Nu mi s-a dat nici o comandă pentru expoziție (expoziția de artă plastică din mai, în cinstea Congresului Partidului n.n.)!

*

Avocatul şi scriitorul Dinu Bondi ştia şi el cam ceea ce îmi spusese Gussi şi când l-am văzut, în ziua de 19 martie, mi-a confirmat că ştirea este adevărată şi că provine de la Catinca Ralea, care are de unde şti. Faptul s-a petrecut cu vreo trei săptămâni mai înainte, Securitatea ştia desigur, dar în public s-a aflat datorită Cantincăi Ralea. Vestea a aflat-o Mihai Ralea, când se găsea în străinătate, şi el a spus-o fiicei sale. Bondi zicea că această fugă ar putea să facă rău intelectualilor de la noi, mai ales celor de origină burgheză şi mic-burgheză, căci se va spune încă o dată că nu trebuie să se aibă încredere în intelectuali.

*

În aceeaşi zi, sâmbătă 19 martie, am aflat că şi criticul Ionel Jianu ştia de această veste. Nu l-am găsit acasă, dar fiul său mi-a spus că tatăl său aflase vestea de la Editura în Limbi Străine unde lucrează.

În seara zilei de sâmbătă 19 martie, aflându-mă la cofetăria Capşa, au venit la masa mea treptat Alf. Adania, Willy Moglescu, fost redactor la E.S.P.L.A., şi Raul Şorban, redactor la Televiziune. Adania a spus că ştirea cu Petru Dumitriu este adevărată, dar deocamdată nu se iau măsuri. Tot el mi-a spus că la *Contemporanul* s-ar fi primit un telefon care vestea că dirijorul C. Silvestri s-ar fi reîntors în țară, dar încă nu avuseseră timp să controleze temeinicia acestei veşti. Raul Şorban, care lucrează la Televiziune, mi-a spus că s-au luat măsuri acolo ca să nu se mai difuzeze nimic privitor la fugar. Moglescu, care auzise şi el vestea, s-a ferit de a o comenta, spunând doar că este o trădare.

*

Luni 20 martie, mergând la Librăria Noastră de lângă cinematograful Republica (Scala), am văzut pe masa unde sunt expuse cărțile de literatură română trei exemplare din *Cronica de familie* a lui Petru Dumitriu. Cum vindea acolo Radu, fost redactor la E.S.P.L.A., pe care îl cunosc, l-am întrebat:

— Ce-i cu cărțile astea? Se mai vând?

— Da, se vând şi încă bine, acum.

— Atunci, nu-i adevărat?

— Ba da, dar nu s-a luat încă nici o măsură.

Apoi, Radu a pus cele trei exemplare în raft. Fuseseră probabil scoase pentru vreun cumpărător sau aduse tocmai atunci de la depozit, fiindcă exemplarele din raft se vânduseră.

*

Marți 21 martie seara am văzut-o pe Ecaterina (Catrinel) Oproiu, soția economistului Costin Murgescu, la soții Mihai Demetrescu, acesta economist şi el, şi colaborator al lui Costin Murgescu. Mai târziu, a venit acolo şi Costin Murgescu.

Catrinel Oproiu a povestit cu lux de amănunte evenimentul, făcând pe parcurs reflecții satirice împotriva lui Dumitriu şi a soției sale. Costin Murgescu încă nu sosise când ea şi-a dezvoltat expunerea.

Catrinel Oproiu a spus următoarele:

— Petru Dumitriu se simțea „obosit“ de lucrul la *Biografiile Contemporane* şi a cerut să i se permită o călătorie de agrement şi totodată să-şi încaseze drepturile de autor din diferite țări prietene. I s-a dat o maşină specială, nu cea pe care o avea în țară, iar maşina ce i s-a dat avea un număr cu A (sau U, nu am reținut bine, n.n.), adică era oficială şi la frontieră nu se percheziționează de obicei asemenea maşini, aşa că a putut lua cu el bijuterii şi poate chiar manuscrisul *Biografiilor Contemporane,* pe care acum s-ar putea să-l folosească în sens invers. Maşina era condusă de dna Petru Dumitriu. Au fost la Budapesta, Praga şi la Berlin, unde au încasat drepturi de autor. La Berlin (R.D. Germană) Dumitriu a cerut şi un avans mare, după obiceiul său, editorul german i l-a dat, dar a telefonat la legația noastră, întrebând despre situația lui Dumitriu. Cei de la legație habar nu aveau de sosirea la Berlin a scriitorului şi au rămas uimiți. Aşa s-a aflat de fuga lor în Berlinul Occidental, unde au cerut drept de azil.

Acum au telefonat, adică Petru Dumitriu a telefonat la Uniunea Scriitorilor, spunând că el nu va ataca regimul şi în schimb cere să i se trimită copilul.

După acestea, am refăcut împreună cu Catrinel Oproiu biografia lui Petru Dumitriu şi a soției sale. Ea îl cunoscuse bine şi a făcut o largă expunere, plină de ironii la adresa celor doi.

Catrinel Oproiu l-a descris prin 1945, când încă era reacționar şi nu făcea pe devotatul cauzei comunismului, când mergea cu pantofi de sfoară, dar cu pipă, cum a intrat la *Flacăra* ca umil redactor şi apoi mai fălos la *Viața*

Românească, cum Traian Şelmaru l-a lansat, spunând că-i om de talent şi cu posibilități imense. I-a menționat apoi cărțile ce au apărut treptat, *Bijuterii de familie* nebucurându-se la început de succes, dar ajungând la succes după ce au apărut *Nopțile de Iunie* şi nuvela *Lupii* (contra asasinilor lui Lazăr de la Rusca), cum a căpătat încrederea forurilor superioare şi conducătorilor guvernului după romanul *Drum fără pulbere*. L-a criticat pentru atitudinile sale de parvenit şi oportunist, de arivist fără reticențe, a amintit modul scandalos în care s-a purtat ca director la E.S.P.L.A., cum se îmbrăca pentru a stârni senzație şi scandal, cum se tundea (a la „Cicero“) etc. La aceasta, am mai adăugat şi eu cele ce ştiam din perioada 1944–1946, când îl vedeam mai des şi când a venit cu *Euridice* şi o piesă la mine, ce s-a publicat în *Revista Fundațiilor*, şi când Petru Dumitriu era admiratorul americanilor şi al literaturii occidentale, perioadă după care el, ajungând important, m-a văzut mai rar şi apoi deloc.

Ecaterina Oproiu a spus că el se folosea de oricine când îl putea ajuta şi apoi îl ignora, dacă nu mai avea nevoie de el. A povestit de asemenea despre purtările sale ciocoieşti, de pildă cum a stricat liniştea celor ce lucrau la Casa de Creație la Mogoşoaia, când a avut o altercație cu pictorul Ion Mirea, scandalizat că Dumitriu şi nevastă-sa dansau zgomotos şi ostentativ etc.

Ecaterina Oproiu a mai povestit despre conflictele de la Uniunea Scriitorilor, când Dumitriu se certa cu Mihai Beniuc şi se insultau, aici intervenind şi rivalitatea dintre soțiile celor doi. „Erau chestiuni de blănuri şi bijuterii, nevasta lui Beniuc, Ema, fiind geloasă că dna Petru Dumitriu are mai mult lux decât dânsa şi ațâțându-l pe Beniuc împotriva lui Dumitriu şi viceversa.“

Despre doamna Petru Dumitriu, Catrinel Oproiu a spus că aceasta a fost crescută practic, țărăneşte, deşi familia avea o fermă destul de rentabilă. Fetele Medrea vindeau laptele de la fermă, îl duceau pe la clienți, trăiau ca nişte țărănci şi au un spirit foarte practic, fiind dornice de bani şi situații. Crezând că Petru va fi numit la vreo ambasadă sau legație ca ataşat cultural, soția făcea înaltă echitație (călărie), conducea maşina, se îmbrăca foarte pretențios, purta mănuşi lungi ca pe la 1890 şi nu le scotea la recepții.

Cu Henriette Yvonne Stahl, Petru Dumitriu s-a căsătorit când s-au despărțit, adică, atunci când el ştia că se va căsători cu d-na Medrea, actuala soție, a vrut să-i dea Henriettei o situație de soție divorțată. S-au căsătorit şi au divorțat repede, căsătorindu-se apoi cu actuala soție.

S-a vorbit apoi despre părinţii soţilor Dumitriu. Mama dnei Dumitriu este germană, venită din Germania, nu săsoaică, cum se crede, a fost de stânga, şi-a crescut fetele în idei de stânga, le-a învăţat nemţeşte etc. Catrinel Oproiu crede că Dumitriu va sta în R.F. Germană, folosind limba germană ca să fie tradus. Îl va ajuta soţia sa care ştie bine nemţeşte şi care îi va traduce lucrările. Şi el ştie ceva germană, căci înainte de 23 august a studiat în Germania filozofia.

A mai adăugat că încă nu s-a luat nici o atitudine sau măsură faţă de Petru Dumitriu, cărţile nu sunt încă retrase, în *Viaţa Românească* a apărut o scriere a sa. Probabil că se aşteaptă să se vadă ce atitudine va lua Petru Dumitriu faţă de regim. Deocamdată nu se face caz de fuga lui.

După cele povestite, fiind de faţă Mihail Demetrescu, eu şi un funcţionar, Paleu, prieten cu Demetrescu (doamna Demetrescu nu era de faţă, pregătind sandviciuri), a venit şi Costin Murgescu în casa soţilor M. Demetrescu din strada Icoanei 12. Conversaţia s-a îndrumat spre alte chestiuni de literatură, istorie etc.

După ce soţii Murgescu au plecat, Demetrescu a comentat cele povestite de Catrinel Oproiu, spunând că ea are ură pe Petru Dumitriu de când acesta nu a vrut să o ia în căsătorie. Ecaterina Oproiu a fost în „flirt“ cu Petru Dumitriu şi spera să devină soţia lui. De mult avea necaz pe el, aşa că acum ea cunoaşte o satisfacţie putând să-l critice tare pe Dumitriu, nu atât din convingere principială, cât din resentimente personale.

*

Ieşind într-o seară de la Uniunea Artiştilor Plastici cu criticul Ionel Jianu, cu Raul Şorban şi caricaturistul I. Ross, acesta din urmă spunea că circula gluma că „Petru Dumitriu şi-a luat bijuteriile şi şi-a lăsat familia“. Jianu se întreba dacă fapta lui Dumitriu nu va avea repercusiuni asupra intelectualilor de origină mic-burgheză, îi este teamă să nu se zică „vedeţi ce fac intelectualii! Oricât le-ai da şi i-ai răsfăţa, uite-i cum trădează!“. Şorban spunea că lucrurile trebuie privite dialectic, că sunt intelectuali şi intelectuali, că nu toţi trădează şi Petru Dumitriu este un caz de orgolios şi arivist maniac.

*

În ziua de miercuri 23 martie a fost la Uniunea Scriitorilor o şedinţă despre literatura popoarelor africane. După şedinţă, câţiva scriitori au consumat la restaurantul Uniunii şi s-au făcut conversaţii. La o masă mai mare, în partea unde mă aflam eu şi purtam discuţii cu Mihai Şora, redactor principal la

E.S.P.L.A., Ion Chinezu, traducător, Nicolae Jianu, scriitor (Nicolae Jianu, nu Ionel Jianu, critic), Pericle Martinescu, scriitor, s-a comentat şi chestiunea Petru Dumitriu. Mihai Şora a spus că faptul este adevărat (încă stăruie îndoiala pentru că nu s-au retras cărțile n.n.). Nicolae Jianu a spus că Dumitriu ajunsese la o criză în creația lui şi nu mai ştia ce să scrie, că se epuizase şi de aceea acum caută „surse noi de inspirație şi mai ales de profit" (expresia este a sa). L-a descris ca pe un arivist şi oportunist fără limite. Îl ştia încă de pe când amândoi (Jianu şi Dumitriu) lucrau la revista *Flacăra* şi de atunci văzuse că este un mare şmecher. Este o întrebare – zicea Nicolae Jianu – dacă cei din Occident vor avea încredere în Petru Dumitriu care a scris contra lor atâția ani. El crede că Dumitriu nu va face carieră în Occident şi ceilalți vor fi rezervați față de dânsul. Îl consideră un om sfârşit.

Ion Chinezu a spus că el crede că Dumitriu a plecat cu voia forurilor superioare. Ceilalți au protestat. Apoi, Chinezu a povestit despre tatăl doamnei Dumitriu, Medrea, care a fost ofițer în armata austro-ungară, apoi la adunarea de la Alba Iulia din 1918 a făcut poliția adunării, aducând moți de-ai săi, care să păstreze ordinea. Ulterior, a fost prefect în Basarabia. Fiicele au fost crescute mai mult de mama lor, într-adevăr cu idei comuniste. Şi Chinezu povestea că fetele Medrea au fost educate țărăneşte, ducând un trai simplu, deşi aveau bani.

*

Alexandru Rally, fost bibliograf, acum în vârstă de 66 de ani, traducător al unor numeroase versuri franceze din secolele XVI–XVII şi soțul Elenei Rally, bibliografă la Biblioteca Națională, a venit ieri joi 24 martie la mine şi mi-a povestit despre fuga lui Petru Dumitriu făcând haz de „festa" jucată, dar totodată invidiindu-l. Rally zicea că a plecat la Viena, cu voia regimului, spunând că este obosit şi trebuie să facă o plimbare, ca să se inspire şi să-şi limpezească mintea. Detaliile celelalte sunt similare, dar a adăugat următoarele, pe care le redau exact:

— Pentru *Biografiile Contemporane* a avut de furcă. Dumitriu a lucrat la ele sub controlul tov. Leonte Răutu şi spunea că ediția sa este îngrijită de tov. Răutu. Tov. Răutu i-a reproşat că aduce printre luptătorii comunişti din ilegalitate prea mulți evrei, ceea ce nu este adevărat, şi Dumitriu a modificat biografiile şi în acest sens, ca şi în altele, evitând să cadă în cultul personalității. Avea acces la tov. Gh. Gheorghiu-Dej şi la tov. Chivu Stoica. Securitatea nu a vrut să-i dea drumul, bănuind cele ce se vor întâmpla, dar tovarăşii Gh. Gheorghiu-Dej şi Leonte Răutu au fost hotărâtori, plecând în

urma dispoziției lor. Se zice că, atunci când a aflat vestea fugii, tov. Gheorghiu-Dej s-a înfuriat rău de tot, văzând că a fost înşelat în buna sa credință.

Rally a mai spus că s-au dat dispoziții să se scoată din biblioteci cărțile lui Petru Dumitriu. A mai povestit cum se îmbrăca şi trăia, că la o recepție a venit cu un frac roşu. Spunându-i că într-adevăr se îmbrăca fistichiu, dar că nu cred că purta frac roşu, Rally mi-a replicat că în Occident se poartă acum fracuri de toate culorile şi că Dumitriu, maimuțărind Occidentul, s-a îmbrăcat într-adevăr în frac roşu, stârnind stupoare. Regimul şi-a dat seama de apucăturile lui şi de aceea l-a scos de la E.S.P.L.A. în condiții umilitoare pentru el, dar tot nu le-a venit să creadă că ar putea face ceea ce a făcut.

Amuzat şi admirându-l pentru „lovitura“ dată, Rally m-a felicitat în batjocoră pentru „colegul dumitale Petru Dumitriu“. A mai spus că probabil şi-a luat bijuterii şi manuscrisele şi că va trece cu arme şi bagaje în tabăra cealaltă.

*

Tot ieri, joi 24 martie, m-am întâlnit pe stradă cu Ion Zamfirescu, scriitor, autor al unui volum, *Istoria Teatrului Universal*, şi profesor la Şcoala Medie Zoia Cosmodemianskaia. Zamfirescu m-a întrebat dacă e adevărată vestea, dar am constatat că m-a întrebat de formă pentru că imediat a spus:

— A adresat o scrisoare lui Gheorghiu-Dej, prin care cerea copilul şi declara că nu va ataca regimul. Copilul i-a şi fost trimis. A mai arătat în scrisoare că a plecat din pricina lui Beniuc, care îl săpa şi care întreține o atmosferă apăsătoare pentru scriitori. Petru Dumitriu a scris în scrisoare că nu mai putea lucra din pricina atmosferei de la Uniunea Scriitorilor, din pricina stângismului din ultima vreme. Beniuc va avea neplăceri, deşi a fost în duşmănie cu Dumitriu, iar nevastă-sa, care se ține de intrigi, nu va ieşi bine nici ea, deşi îl ura pe Dumitriu şi pe soția acestuia.

Întrebându-l dacă ştie că s-ar fi luat măsuri față de scrierile lui Dumitriu, Zamfirescu mi-a zis:

— Este greu să se ia măsuri peste noapte. Scrierile lui fac parte din programa analitică, se dau spre lectură şi la teze etc.

*

— Aseară la familia Ionel Jianu, o doamnă al cărei nume îmi scapă (este cumnată cu Ionel Jianu, sora soției sale, dar nu-i ştiu numele prin căsătorie) a

spus că fetița ei a făcut chiar zilele acestea o lucrare (la şcoala medie unde învață) despre *Pasărea Furtunii*, nuvela lui Petru Dumitriu, ceea ce o făcea să se îndoiască dacă este adevărată sau nu vestea fugii.

Adaug că şi vara mea, Viorica Atanasiu, profesoară la şcoala Gh. Şincai, a corectat zilele acestea tezele unor eleve şi elevi în care se analizează *Pasărea Furtunii*.

*

— Ieri la cantină, Nicolae Rusu, poet şi funcționar acolo, mi-a spus că Beniuc stă prost, deşi a fost duşman cu Petru Dumitriu şi deşi are acum în coastă pe Zaharia Stancu şi Aurel Baranga. Beniuc va pleca de la secretariatul Uniunii Scriitorilor pentru că are o nevastă la fel de falsă şi interesată ca şi nevasta lui Petru Dumitriu, că ea se amestecă în toate, ținându-se de intrigi etc.

Anton

(vol. II, ff. 279–287)

X
„Amicii Statelor Unite“

Formația americană a lui Petru Comarnescu este valorificată, prin agentul Anton, în diverse chipuri. Mai întâi, iată un istoric detaliat al Societății „Amicii Statelor Unite“, în care apar, fireşte, numele celor care s-au implicat, într-un fel sau altul, în relații – în principiu, suspecte – cu „diavolul“ de peste Ocean. Autorul încearcă să atenueze orientarea politică a Societății, ca şi raporturile ei cu reprezentanții americani, punând în evidență latura ei culturală.

Societatea Amicii Statelor Unite

Societatea Amicii Statelor Unite a fost înființată în 1925, cu prilejul vizitei reginei Maria în America. Regina ținea să vadă S.U.A., mai ales că soțul ei, regele Ferdinand, era grav bolnav şi se ştia că nu va mai trăi mult. Ea dorea să viziteze țara de peste ocean în calitate de regină şi să fie sărbătorită acolo. Pe de altă parte, la data aceea o vizită oficială a unui cap încoronat nu era bine văzută de unii dintre conducătorii americani, iar poporul american, nutrind sentimente republicane, considera regalitatea ca o rămăşiță a feudalismului. Vizita a fost organizată cu titlu particular, formându-se în S.U.A. cu ajutorul legației noastre de acolo o asociație a prietenilor României, iar în țară Societatea Amicii Statelor Unite. Regina a vizitat America în calitate de invitată a asociației americane „Prietenii României“, asociație patronată şi finanțată de Nelson Cromwell, un avocat newyorkez celebru şi foarte bogat, care o admira mult pe regină, mai ales pentru frumusețea ei, şi acest Nelson Cromwell a finanțat cheltuielile înființării şi funcționării asociației filoromâne şi chiar publicarea câtorva numere dintr-o revistă, *Rumanian Quarterly*. Vizita reginei s-a desfăşurat aşadar cu titlu particular, chiar dacă în unele state i s-au dat banchete oficiale. Ea nu a putut ajunge până în California, unde dorea să viziteze oraşe ca San Francisco şi Los Angeles, deoarece guvernatorul statului California a declarat că el nu va cheltui din banii contribuabililor pentru a primi un cap încoronat. Regina a renunțat la vizita în California. Ea a fost bine primită la New York, unde Nelson Cromwell a dat o serie de banchete pline de lux şi la care s-au invitat mai ales lume legată de bănci, afacerişti, precum şi o seamă de curioşi, care doreau să o vadă. Diferite fabrici şi întreprinderi, pentru a-şi face reclamă, dăruiau reginei diferite produse (unele i-au dat ei şi Ilenei şi lui Nicolae, fiii ei, diferite automobile, făcându-şi astfel reclamă). Regina nu a făcut o vizită oficială la Washington,

ci una cu titlu particular, fiind primită de preşedintele Hoover. Nu ştiu cine conducea legaţia română la Washington pe atunci, dar printre diplomaţi erau pe atunci Şerban Druţu, Nicolae Dianu, Babeş, D. Dimăncescu şi alţii. Vizita reginei s-a bucurat de o mare publicitate, fiind privită ca o curiozitate, ca ceva senzaţional, punându-se accentul pe frumuseţea reginei, pe viaţa ei aventuroasă, pe conflictele cu fiul ei Carol etc. Regina s-a bucurat de publicitatea unei vedete de cinematograf şi, dacă asupra ei părerile erau împărţite, unii privind-o ca pe o aventurieră, nu-i mai puţin adevărat că datorită vizitei mulţi dintre cetăţenii americani au aflat despre existenţa României, despre bogăţiile ei şi unii s-au gândit să întreprindă afaceri cu ţara noastră, fireşte în profitul lor.

Societatea Amicii Statelor Unite de la Bucureşti a avut ca preşedinte pe guvernatorul de atunci al Băncii Naţionale, Mihail Oromolu, acesta dând de la bancă o subvenţie anuală şi o mică încăpere, ce se afla pe strada Doamnei, tot într-o clădire a Băncii Naţionale. Secretar general al asociaţiei era profesorul Nicolae Petrescu, mort prin 1950. Acesta studiase în Anglia şi în America, publicase ca sociolog unele cărţi şi era conferenţiar la Universitatea din Bucureşti. El a însoţit pe regină în decursul călătoriei peste ocean, împreună cu doamnele de onoare ale reginei şi cu cei de la legaţia de la Washington. Secretară era Wally Dr. Alexandrescu, despre care se spunea că trăise cu Oromolu. În mica încăpere, unde funcţiona societatea, această Wally Dr. Alexandrescu venea zilnic şi era singurul funcţionar plătit cu leafă.

Activitatea societăţii era foarte restrânsă. Când venea vreun american mai de vază recepţiile se dădeau la ministerul de externe şi la Oromolu acasă, localul societăţii fiind mai mult decât modest. După înscăunarea lui Carol ca rege şi crearea unei propagande mai sistematice în străinătate, cu scopul de a se intensifica afacerile cu S.U.A. şi alte ţări, Societatea Amicii Statelor Unite a fost susţinută mai mult de către ministerul de Externe şi Direcţia Presei şi Propagandei, conducerea societăţii rămânând mai departe pe seama lui Mihail Oromolu, a profesorului Nicolae Petrescu şi având secretară tot pe Wally Dr. Alexandrescu, care între timp a învăţat limba engleză, a făcut o călătorie peste ocean, ca invitată a unei organizaţii feminine democrate, şi şi-a intensificat activitatea.

Prin 1932–1936, societatea a organizat mai multe cicluri de conferinţe, la care au vorbit diferiţi oameni de ştiinţă, diplomaţi şi scriitori, care cunoşteau America, printre aceştia fiind în primul rând medicii, care avuseseră burse Rockefeller, ca savanţii Ionescu-Mihăeşti, Dr. Ciucă, Gr. T. Popa sau

profesorul Nicolae Petrescu, scriitorul P. Comarnescu, care în 1929 obținuse o bursă de studii şi publicase prin 1932–4 cărți despre America. Conferințele prezentau figurile mai reprezentative ale istoriei şi civilizației americane, iar de ziua naşterii lui Washington societatea organiza câte un festival la Ateneu, când venea şi legația americană de la Bucureşti. Societatea a publicat şi o revistă, care apărea o dată sau de două ori pe an, *Buletinul Societății Amicilor Statelor Unite*, condusă de profesorul Nicolae Petrescu, un om greoi, care nu se pricepea să organizeze o revistă. Fondurile proveneau de la Banca Națională şi Ministerul de Externe. În comitetul de patronaj al societății erau încă unele doamne de onoare ale reginei Maria, ca d-na Procopiu, unele persoane ca Alexandrina Cantacuzino, diplomați ca N. Dianu.

Activitatea societății a continuat să fie destul de modestă, membrii ei fiind pe atunci puțini. La recepțiile date de ministerul de externe, direcția presei şi propagandei sau de legația americană societatea era reprezentată de soții Oromolu şi de profesorul N. Petrescu. Se țineau şi unele cursuri de limba engleză, sub auspiciile societății, care spre sfârşitul deceniului 1930–1940 s-a mutat într-un alt local, ceva mai larg, pe strada General Florescu, într-un bloc. În timpul războiului, 1941–1944, activitatea societății a fost interzisă, guvernul de atunci declarând război şi Statelor Unite ale Americii. Lucrurile societății – adică biblioteca, ceva mobilier şi actele – au rămas în localul din str. General Florescu, care a fost sigilat de autoritățile de atunci.

După 23 august 1944, societatea şi-a reluat activitatea, având la conducere tot pe Mihail Oromolu, secretar general pe N. Petrescu şi secretară pe Wally Dr. Alexandrescu. În toamna 1944, s-au înscris numeroşi membri, cu prilejul şedinței de reînființare a Societății Amicii Statelor Unite, şedință ținută la Academia de Înalte Studii Comerciale. Tot în toamna 1944, societatea s-a instalat în sediul de pe strada Polonă 7, unde avea acum patru-cinci încăperi, la parterul unei case particulare, plătindu-se chirie. Mihail Oromolu, preşedintele societății reînființate, a murit în februarie 1945 şi atunci s-a dat o mare luptă pentru preşedinția societății.

Noul comitet de conducere a fost ales în primăvara 1945. Candidați erau Dr. C. Angelescu, fostul ministru liberal, susținut de foştii prieteni ai lui Oromolu, fost liberal şi el, Dr. N. Lupu şi Dimitrie Gusti. Soția lui Oromolu, care activa în grupul de doamne al societății, susținea împreună cu prietenele ei şi cu profesorul Nicolae Petrescu, secretarul general al societății, pe Dr. C. Angelescu. Pe de altă parte, profesorul Dimitrie Gusti, care între timp organizase pavilionul României la expoziția internațională din 1939 la New

York şi fusese peste ocean, ținea să conducă el societatea şi să o reorganizeze. Gusti, profesor la Universitatea din Bucureşti şi având prestigiu prin campaniile monografice din diferite sate, prin activitatea sa de sociolog, prin revistele publicate în decursul carierii sale, era susținut de un grup mai puternic, printre care erau P. Comarnescu, Dr. Alice Săvulescu, care studiase în America şi este soția acad. Traian Săvulescu, soții Arsenescu, care scoteau revista *Bucharest Herald,* N. Mărgineanu, profesor la Cluj, şi alții. La rândul său, doctorul N. Lupu, fostul fruntaş țărănist, era susținut de alții, mai ales că între timp un grup de afacerişti şi mici negustori înființaseră o altă asociație, numită „*Prietenii* Statelor Unite“ (spre a se crea confuzie cu „*Amicii* Statelor Unite“, vechea societate), şi aleseseră ca preşedinte pe drul N. Lupu. Asociația rivală era alcătuită din oameni obscuri sau din oameni de afaceri şi negustori, care voiau să facă afaceri cu americanii. Printre conducătorii asociației „prietenilor“ au fost: inginerul J. Iaroslavici, petrolist cred, tatăl a doi tineri care studiaseră în Anglia, Bădică şi Puiu Iaroslavici, apoi A. Axenfeld, Dion Mardan, avocatul C. Moscu, aducându-l în comitet şi pe scriitorul N.D. Cocea, pe atunci director general al teatrelor. Activitatea prietenilor a început prin comandarea şi plasarea pe sume mari a unor busturi în gips înfățişând pe Franklin Delano Roosevelt.

Încă de pe când era preşedinte al societății „Amicii Statelor Unite“, M. Oromolu protestase împotriva noii asociații „Prietenii Statelor Unite“ atât la autoritățile româneşti, cât şi la legația americană, care cu timpul nu a recunoscut decât vechea societate a amicilor, membrilor acestora trimițându-le diferite invitații la festivități şi oferindu-le material de presă, cărți etc. Văzând că noua societate condusă de dânsul nu are trecere şi membrii ei nu aveau doritele perspective, Drul Nicolae Lupu, fruntaşul țărănist, a depus multe stăruinți ca cele două societăți să fuzioneze, iar el să fie ales preşedintele societății fuzionate. Tratativele între cele două asociații au durat multe luni, mai ales din pricina condiției puse ca drul Lupu să fie preşedinte, iar unii membri din comitetul „prietenilor“ să treacă în comitetul „amicilor“.

Se mai înființase între timp şi o a treia asociație numită „Pro America“. Întemeietorul ei, avocatul Porăscu, proprietarul unei frumoase case de pe strada Dr. Burghele, unde acum se află legația Israelului, urmărea să-şi salveze casa de la rechiziții şi de aceea fondase noua societate, cu un comitet-fantomă şi care asociație nu a avut nici o activitate.

La alegerile din primăvara 1945 a fost ales ca preşedinte al societății „Amicii Statelor Unite“ profesorul şi pe atunci academicianul Dimitrie Gusti,

iar în comitet au intrat şi unii dintre membrii comitetului „prietenilor“, drul Lupu murind între timp sau fiind grav bolnav şi pe moarte. După ce profesorul D. Gusti a propus într-una din primele şedințe ale noului comitet ca academicianul şi savantul Dr. C. Parhon să fie cooptat vicepreşedinte, iar P. Comarnescu a propus ca membru în comitet pe scriitorul Mihnea Gheorghiu, pentru ca astfel societatea să nu aibă un caracter reacționar, ci să cuprinsă în sânul ei şi oameni de stânga, ca Parhon şi tânărul Mihnea Gheorghiu – comitetul executiv al societății „Amicii Statelor Unite“ a căpătat următoarea formație:

Preşedinte: prof. Dimitrie Gusti

Vicepreşedinți (în ordine alfabetică): Max Auşnit, Prof. Dr. D. Combiescu, Dr. W. Filderman, Ing. V. Georgescu (Rică Georgescu), Ing. J. Iaroslavici (de la „prietenii“), Prof. Dr. C. Parhon, Ambasador Vasile Stoica

Secretar: Prof. Nicolae Petrescu

Casier: Prof. Şt. Dimitrescu

Membri (în ordine alfabetică): Mircea Arsenescu, Adina Arsenescu-Iamandi, A. Axenfeld (de la „prietenii“), Dna Brătescu, P. Comarnescu, Mihnea Gheorghiu, Ion Lugojanu, Mardan Dion (de la „prietenii“), Cella Missirliu, avocat C. Moscu (de la „prietenii“), dna. M. Oromolu, John Popovici, fost consul general în S.U.A., dna Dr. Alice Săvulescu, J.A. Vassiliu, fost ministru plenipotențiar.

Acest comitet a funcționat până spre sfârşitul anului 1947, când societatea şi-a suspendat activitatea.

Activitatea societății a constat din următoarele:

1. publicarea unei reviste, *Revista Româno-Americană*, din care au apărut vreo cinci numere, unele mai groase, altele mai subțiri, timp de doi ani, revistă condusă de D. Gusti, Nicolae Petrescu şi Petru Comarnescu, având printre redactori pe Milton Lehrer, un gazetar născut în S.U.A., din părinți români, Alf. Adania, Adina Arsenescu-Iamandi şi Florian Nicolau, din comitetul de redacție făcând parte la început şi I.V. Costin, Octav Doicescu, Dan Duțescu, Mihnea Gheorghiu, Anton Golopenția, Ruxandra Oteteleşanu, Guy Pauker, C. Popa, Margareta Sterian şi C. Zahernic. Revista punea accentul pe literatura şi cultura americană, publicând studii, traduceri din poeții şi prozatorii americani, materiale literare, unele furnizate de la Oficiul de Presă al Misiunii şi apoi al Legației americane, care împrumuta de

asemenea şi fotografii, desene etc., precum şi unele articole cu caracter politic şi economic, acestea însă mai puțin numeroase. La revistă au colaborat în afară de cei numiți mai sus: Frank Shea, Cloise Crane, Serafim Buta de la oficiul de presă american, de asemenea prof. G. Vrânceanu, prof. Gr. T. Popa, Dr. M. Ciucă, Prof. G. Ionescu-Mihăeşti, prof. Emil Crăciun, Dr. Ion Ciocârlan, savanți care au deținut burse Rockefeller, precum şi Wally Alexandrescu, fosta secretară a societății, Corin Grosu, Sabin Manuilă, D. Muster, Achille Şaraga (membru proeminent mai înainte la asociația „prietenilor“), ing. M. Konteschweller, scriitorii Ion Frunzetti, Ion Caraion, Oscar Lemnaru, E. Rădeanu, Daniela Mitescu, Mircea Văianu, George Dan, Monica Dan, S. Albu, Sterian Gheorghiu. Despre americanii de origină română a publicat un articol Theodor Andrica, iar despre un oaspete venit prin 1946, profesorul H.D. Laswell, a scris un articol N. Mărgineanu.

Revista a fost scoasă din cotizațiile membrilor, dintr-un „ajutor“ dat o singură dată de M. Auşnit (la numărul doi din 1946) şi nu a primit nici o subvenție de la legația americană. Aceasta, prin oficiul de presă, oferea revistei material documentar (extrase din presă, reviste, ziare, fotografii) ca şi celorlalte ziare, dar bani nu a dat niciodată şi nici nu i s-au cerut. Apariția neregulată a revistei şi destul de rară este o indicație că nu avea fonduri suficiente, necum mari.

2. organiza programul orei Statelor Unite la radio, oră ce făcea parte din orele dedicate Națiunilor Unite şi care erau conduse de către N. Moraru, membru de partid, astfel că aici programul nu avea un caracter de propagandă grosolan filo-american, ci se limita la prezentări asupra literaturii, muzicii, artelor americane şi evoca unele figuri istorice progresiste americane. În cadrul orei Statelor Unite la radio au luat cuvântul mai toți membrii de seamă ai societății „Amicii Statelor Unite“, savanți, scriitori, oameni de artă, precum şi unii din cei care aveau activitate politică (Vasile Stoica, I. Lugojanu, Sabin Manuilă etc.), care însă prezentau portrete ale personalităților istoriei americane sau probleme speciale (igienă, ştiință, tehnică etc.). Şi aici materialul muzical şi unele materiale literare erau funizate de oficiul de presă al S.U.A., adică de Frank Shea şi mai târziu de Macdonald şi D. Dunham sau de subalternii lor, funcționarii români ai oficiului de presă, dra Samuelly, Ion Comşa, Imperiu Mateescu, Mona Mavrocordat, Sanda Karaman, dra Lerescu şi alții. Ora S.U.A. la radio a fost organizată de P. Comarnescu, scriitor, care a studiat în S.U.A. şi a publicat câteva cărți şi studii despre oraşele şi civilizația americană.

3. s-au organizat cursuri de limbă engleză la sediul societății, unele ținute de Levițski, Duțescu, lingvişti specializați în această limbă.

4. s-au ținut mai multe cicluri de conferințe publice în sala fostei Fundații Carol, actuala sală centrală a Bibliotecii Universitare. La aceste conferințe, grupate sub titlul „Caracteristicile vieții americane“, au vorbit D. Gusti, N. Mărgineanu (acesta despre originea națiunii americane), Prof. N. Petrescu, Frank Stevens, Vasile Stoica, Max Auşnit (forța economică a S.U.A.), Dr. Sabin Manuilă (Democrația în S.U.A.), I.V. Costin (Muncitorul american), Ing. Valeriu (Rică) Georgescu (Colaborarea între muncă şi capital în S.U.A.), Prof. Gr. T. Popa (Fundația Rockefeller), Dr. Florica Bagdasar, Petru Comarnescu (originalitatea literaturii americane), Dr. C. Parhon (contribuțiuni americane la studiul endocrinologiei), G. Macovescu (solidaritatea între Națiunile Unite), I. Cristu (S.U.A. şi pacea viitoare). Acest ciclu de conferințe s-a ținut în 1946.

5. Tot în 1946 s-au dat şi o serie de festivaluri cu lecturi din poezia americană şi piese de teatru, concerte de jazz, audiții de discuri, la care au vorbit Mihnea Gheorghiu, P. Comarnescu, Alf. Adania şi alții.

6. secția feminină a societății a dat la sediul societății din strada Polonă 7, într-un cadru mai mic, o serie de recepții şi a ținut unele conferințe, la care au vorbit Ella Negruzzi, dra Zoe Ghețu, dna Dr. Alice Traian Săvulescu, dna Braun de la Washington, dra Z. Brătescu, Costin Sturdza etc. În martie 1946 secția feminină a organizat o recepție în onoarea soției generalului Schuyler. Dna Oromolu, Cella Missirliu, Wally Alexandrescu erau animatoarele secției feminine.

7. a organizat la Ateneu şi în alte săli diferite festivități comemorative la moartea lui Roosevelt, la ziua independenței americane, sau de ziua naşterii lui Washington, la care au vorbit D. Gusti, Vasile Stoica, N. Petrescu, dr. D. Combiescu.

8. a dat unele recepții pentru ziariştii Mark Etheridge, Theodor Andrica, pentru generalul Schuyler şi Burton Berry sau pentru violonistul Yehudi Menuhin. Cum localul societății era mic şi modest, recepțiile pentru Etheridge şi Menuhin au fost date la clubul marii finanțe de pe Calea Victoriei, unde era preşedinte Max Auşnit şi unde clubul suporta cheltuielile de recepție. S-a dat şi o recepție pentru Fred Sigerist, reprezentantul Crucii Roşii americane, în februarie 1947.

9. În 1947 primăvara s-a ținut un al doilea ciclu de conferințe publice, la

care au vorbit despre diferitele figuri ale istoriei americane: Nicolae Petrescu, Adina Iamandi-Arsenescu, Ion Cristu, John Popovici, Ion Lugoşianu, A.J. Vassiliu, P. Comarnescu, Dr. W. Filderman.

10. Ultima manifestare mai importantă a fost la 4 iulie 1947, când, sărbătorindu-se la Ateneu ziua independenței americane, au luat cuvântul prof. D. Gusti, înapoiat atunci dintr-o călătorie de mai multe luni în S.U.A., şi colonelul Clarence M. Culp, şeful reprezentanței militare americane, textul românesc al cuvântării acestuia fiind citit de Serafim Butta. A urmat apoi un concert simfonic cu muzică română şi americană.

*

În timpul celor aproape trei ani de activitate mai susținută – 1945, 1946 şi 1947 – societatea Amicii Statelor Unite s-a menținut în genere la o activitate mai mult culturală şi în afară de articolele publicate de Auşnit, Rică Georgescu etc. şi recepțiile date la clubul marii finanțe, unde veneau oameni mai importanți pentru politica filo-americană, ca Auşnit, Rică Georgescu, Sabin Manuilă – la sediul societății din strada Polonă 7 veneau oameni de mâna a doua şi recepțiilor de acolo nu li se dădea o deosebită importanță de către membrii legației americane. Dacă au asistat la câte una sau două recepții date de societate, fie la clubul marii finanțe, fie la sediul din str. Polonă 7, Schuyler, Berry, Shea, Macdonald, Dunham, Butta, în genere aceştia şi mai ales cei de la misiunea militară americană priveau cu oarecare dispreț activitatea culturală a societății şi nu găseau prea interesante recepțiile şi activitățile societății. Centrul lor de interes era în altă parte, şi anume la Societatea Națiunilor Unite, care îşi avea sediul pe str. I.C. Frimu (fostă Victor Emanuel) şi acolo veneau regulat şi trăgeau sforile economice şi politice atât diplomații americani şi militarii de la misiunea americană, cât şi oameni politici ca C. Vişoianu, Savel Rădulescu, Sabin Manuilă, Dr. Filderman, Rică Georgescu etc. Vişoianu şi Savel Rădulescu nu au călcat niciodată pragul sediului din Polonă 7, neînghițindu-l pe profesorul Gusti şi socotind neimportantă pentru interesele lor activitatea societății Amicii Statelor Unite. De asemenea, Sabin Manuilă, care nu era în termeni buni cu Gusti, nu venea pe acolo, chiar dacă a vorbit la conferințe. Nicolae Mărgineanu venea uneori pe la Amicii Statelor Unite, dar şi el, ca şi Rică Georgescu sau Auşnit, aveau legături directe cu conducătorii civili şi militari ai misiunii americane şi nu se arătau în public la recepții neimportante.

Dimpotrivă, la recepțiile săptămânale ale societății pentru Națiunile Unite, unde era prezent totdeauna şi un ofițer sovietic şi unde prin urmare reuniunile

aveau un caracter aparent mai nepărtinitor, veneau diplomații americani şi englezi, ca şi militarii, şi aici făceau ei relații cu politicienii români sau trăgeau diferite sfori şi făceau diferite planuri şi combinații. La societatea pentru Națiunile Unite erau nelipsiți Vişoianu şi Savel Rădulescu, precum şi unii diplomați mai tineri ca Richard Hillard şi Florin Roiu, acesta un fel de secretar al lui Vişoianu şi care făcea onorurile (mi se pare că Vişoianu era preşedintele sau secretarul general al asociației). Aici veneau de asemenea femeile elegante şi cu mai mult prestigiu monden decât doamnele din secția feminină a amicilor, care, ca Cella Missirliu, căutau să intre în grațiile americanilor, fără a reuşi prea mult.

La rândul ei, legația americană invita rar pe membrii societății Amicii Statelor Unite la diferitele recepții date la legație sau la oficiul de presă. Gusti nu era prea simpatizat de conducătorii legației sau misiunii americane, fiind „lucrat“ de rivalii săi, şi nici nu ştia bine englezeşte. La rare recepții erau invitați de la Amicii Statelor Unite Gusti, Nicolae Petrescu, P. Comarnescu, pe când unii politicieni sau oameni de artă, care aveau relații directe cu diplomații şi militarii americani, erau nelipsiți de la diferitele recepții oficiale sau particulare date de Berry, Shea, Macdonald, Butta, Dunham sau de surorile Samuelly, care nici ele nu făceau caz de Gusti, Petrescu, Comarnescu sau de Cella Missirliu, aceasta căutând să se bage pe orice cale în favorurile americanilor şi căutând diferite pretexte ca să ia contact în numele societății cu Berry, Shea etc. Cum dna Missirliu căuta să profite şi băneşte de la americani, plasându-le la prețuri scumpe diferite costume naționale, albume lucrate artistic etc., secretarul societății Amicii Statelor Unite, prof. N. Petrescu, i-a interzis a se mai duce în numele societății la legație, făcând o adresă în acest sens şi arătând că pentru materiale de presă şi ora americană la radio este delegat de societate numai P. Comarnescu, iar pentru organizare de festivități Adina Arsenescu-Iamandi.

*

În cadrul şedințelor de comitet, D. Gusti avea o atitudine prudentă, N. Petrescu una rezervată, pe când J.A. Vassiliu, John Popovici, dna Missirliu voiau să se forțeze nota de propagandă filo-americană. La un moment dat, manifestându-se atitudini care ar fi putut dăuna societății, angajând-o pe căi vădit reacționare şi negative, un grup de membri alcătuit din dnele Alice Săvulescu, Adina Arsenescu-Iamandi şi dnii M. Arsenescu şi P. Comarnescu au redactat o adresă către conducerea societății Amicii Statelor Unite prin care se cerea o atitudine mai judicioasă, mai ponderată şi o activitate loială

față de Națiunile Unite. La rândul său, Mihnea Gheorghiu, deşi comunist, avea o atitudine provocatoare, născocind pe seama unor membri atitudini şi declarații neconforme cu realitatea, fapt care a fost dat în vileag în una din şedințele comitetului.

Cum între timp o parte dintre membrii comitetului luaseră atitudini net potrivnice comunismului, unii fugiseră din țară, alții desconsiderau societatea, văzând că Gusti şi ceilalți conducători efectivi nu admit ca societatea să devină o unealtă a partidelor istorice – activitatea din vara şi toamna 1947 a devenit mult mai redusă şi mai rezervată. Cum totuşi din comitet făceau parte unii oameni de afaceri şi politicieni, aflați pe o poziție din ce în ce mai reacționară şi care fie sabotau societatea, fie cereau altă orientare, profesorul D. Gusti, sfătuit de soții Arsenescu, de Comarnescu şi de Dr. Alice Săvulescu, a decis suspendarea activității societății. La aceasta a contribuit şi un articol publicat de ziarul *Scânteia*, care ataca societatea Amicii Statelor Unite.

În consecință, s-a convocat în ziua de 3 noiembrie 1947 o şedință de comitet, la care prof. D. Gusti, preşedintele societății, a arătat că la 5 noiembrie expiră mandatul comitetului existent şi a propus ca să se delege o comisiune interimară alcătuită din două persoane până la viitoarea alegere a unui nou comitet. Au luat cuvântul şi alți membri din comitet. John Popovici a declarat că girarea poate fi făcută de întregul comitet existent. Dna Dr. Alice Săvulescu crede că răspunderea actualului comitet, mult prea numeros, este prea împărțită, susținând propunerea prof. Gusti, Ion Lugoşianu a fost de părere că trebuie menținută existența legală a societății, care nu a avut decât activitate culturală. Menținerea întregului comitet ar putea să prezinte inconveniente. Ştefan Dumitrescu a arătat că în momentul de față nu se poate face o adunare generală. Punându-se la vot propunerea profesorului D. Gusti ca să se delege o comisiune interimară alcătuită din două persoane, care să gireze conducerea societății, propunerea a fost aprobată cu zece voturi (Gusti, ing. Mardan, I. Lugoşianu, Mircea Arsenescu, Alice Săvulescu, Adina Arsenescu, Christian Brătescu, Nicolae Petrescu, Şt. Dumitrescu şi P. Comarnescu), un vot negativ şi o abținere, ale dlor I.A. Vassiliu şi John Popovici, care au refuzat să semneze procesul verbal al şedinței.

După dizolvarea comitetului, noua comisiune interimară, alcătuită din Prof. D. Gusti ca preşedinte şi P. Comarnescu, ca secretar general, a dispus încetarea activității societății, adică mai precis suspendarea activității ei. La data de 28 ianuarie 1948, prin adresa nr. 796, Societatea Amicii Statelor Unite a anunțat Prefectura Poliției Capitalei – Serviciul Persoanelor Juridice – că

societatea şi-a suspendat activitatea încă de la finele anului 1947. Adresa a fost înregistrată la Prefectura Poliției Capitalei Serv. Siguranței cu nr. 2215 din 2 februarie 1948.

Nemaiavând activitate şi nici un fel de venit din cotizațiile membrilor, societatea şi-a mutat mobilele şi arhiva într-una din camerele de la subsolul sediului din strada Polonă 7, reziliind contractul de închiriere. În primăvara sau vara 1948, averea existentă a societății, adică mobilele şi arhiva, au fost predate de P. Comarnescu unor delegați ai Securității, la cererea acestora. Reprezentantul Securității s-a prezentat cu numele de Ivănuş.

*

Dintre conducătorii societății, o seamă dintre ei a murit, alții sunt în străinătate, alții închişi. Profesorul Dimitrie Gusti a murit în 1955, iar profesorul Nicolae Petrescu mai înainte. Auşnit, Filderman, Rică Georgescu sunt în străinătate.

Nu cunosc ce au devenit mulți dintre foştii membri. O membră, dra Bastaky, am auzit că ar fi fugit în Franța, după ce a participat la o activitate duşmănoasă regimului de democrație populară. Imperiu Mateescu, care a fost funcționar la misiunea americană şi apoi conducătorul unei întreprinderi de filme americane, a fost câtva timp închis, nu ştiu pentru care motive. Acesta, ca şi surorile Samuelly, era potrivnic conducerii societății Amicii Statelor Unite, acuzând-o de lipsă de eficacitate, părere pe care o aveau de altfel şi Dunham şi Macdonald, care poate că ar fi dorit ca societatea să se amestece într-o activitate politică conspirativă. Cert este că, cu toată prezența în comitet a unor politicieni reacționari, aceştia nu au putut determina un curent favorabil unor acțiuni subversive, cum ar fi dorit. Procesele verbale ale şedințelor de comitet arată că profesorul Gusti şi conducătorii efectivi ai societății au căutat, pe cât s-a putut, să țină deoparte societatea de orice activitate cu caracter reacționar. De aici, lipsa de importanță reală pe care au atribuit-o societății Amicii Statelor Unite misiunea americană şi politicienii istorici, precum şi deplasarea activității acestora în cadrul Societății pentru Națiunile Unite sau în alte locuri şi cu alte metode.

Anton

(vol. III, ff. 182–195)

XI
Cum se spionează un ataşat militar

Infiltrarea agentului Anton pe lângă ataşatul militar al Statelor Unite la Bucureşti nu este chiar o reuşită. Rămân doar paginile – scrise cu talent – ale unui neîncheiat roman de spionaj. Şi întrebarea dacă nu cumva – citind povestea invers – tocmai urmăritul să fi fost acela care s-a folosit de agentul Anton pentru a intoxica serviciile secrete româneşti.

25 I 956

RAPORT DESPRE LT. COL. KENNETH GUY TAYLOR

Sâmbătă 21 ianuarie am plecat cu personalul de 12.45 la Constanța. Ataşatul militar american, al cărui nume l-am aflat ulterior, s-a urcat în tren cu vreo douăzeci de minute înainte de plecarea trenului. Sosit în gară, însoțit de şoferul legației, cred, el a aşteptat câtva timp pe peron, a dat un telefon, a mai aşteptat şi apoi s-a urcat în vagonul de clasa a II-a, care între timp se umpluse, astfel că şi el, şi eu riscam să rămânem pe culoar. În cele din urmă, şoferul insistând a obținut un loc pentru ataşatul militar într-un compartiment, loc care fusese probabil ținut de vreunul din pasageri pentru cineva care nu a mai venit. Eu, la rândul meu, văzând toate locurile ocupate, am întrebat din compartiment în compartiment dacă cineva coboară înainte de Constanța şi întâmplarea a făcut că chiar vecinul ataşatului militar să-mi spună că el coboară la Bogdana şi îmi dă mie locul. Mi-am adus atunci bagajele în compartimentul acela şi am rămas pe culoar până la Bogdana (vreo două ore, cât ține drumul Bucureşti–Bogdana). Între timp, am observat că în compartimentul unde era ataşatul militar s-a încins o discuție între vecinul ataşatului (al cărui loc urma să-l iau eu) şi doi pasageri din fața sa. Îi vedeam vorbind şi gesticulând, dar nu auzeam ce vorbeau. Cred că vecinul discuta despre vânat sau pescuit, căci arăta cu mâinile obiecte sau vietăți de diferite mărimi. Nu am stat tot timpul cu fața la cei din compartiment, aşa că nu ştiu când a intrat în conversație şi americanul, care ştie binişor româneşte, când a oferit țigări celorlalți, dar fapt este că între american, vecinul său de la fereastră şi cei doi din fața lor s-a încins o discuție cu pauze, cel mai mult vorbind vecinul, probabil vânător sau pescar. Ceilalți doi din compartiment, un ofițer şi un elev de şcoală militară, au dormit, iar mai târziu când s-au trezit nu au luat parte la discuție.

La Bogdana, vecinul ataşatului militar dându-se jos, ataşatul militar a

ocupat locul acestuia, lângă fereastră, iar eu locul din mijloc, pe care şezuse americanul. După plecarea respectivului călător, discuția, mai greoaie acum, căci cel care coborâse o animase cel mai mult, a continuat, iar eu la început nu am luat parte la ea. Cei trei au mai discutat despre pescuit – am aflat ceva mai târziu că unul era un pescar din Sulina, care se ducea la Cernavodă, la nişte rude, după ce fusese şi pe la Bucureşti, iar celălalt era şeful unui vas de prins peşte şi avea locuința la Constanța –, au mai tăcut, apoi ataşatul militar, arătând nişte ciori, i-a întrebat cum se zice pe româneşte la aceste păsări. S-a vorbit iarăşi de păsări, peşti etc. Cei doi erau politicoşi cu americanul, dar oarecum rezervați. I-au spus că cea mai interesantă parte a drumului este canalul Borcea şi podul de la Cernavodă, mândrindu-se cu această construcție impunătoare. Atunci, am intrat şi eu în vorbă, pe româneşte, spunând că păcat că constructorii podului nu s-au gândit, când l-au făcut, să facă şi un drum pentru căruțe şi trăsuri, ci numai pentru tren, astfel că şi acum trebuie să fie trecute cu bacul sau pe pontoane automobilele şi căruțele.

Apoi, ataşatul militar a ieşit din compartiment pentru vreo cinci minute. Ceilalți doi mi-au spus că el este american şi face parte din corpul diplomatic, mi-au arătat bagajul său (geamantanul) din metal şi nylon, iar eu le-am spus că ştiu limba lui, că am studiat în țara lui, dar că nu vorbesc mult mai bine engleza decât vorbeşte el româna.

Înapoindu-se în compartiment ataşatul, după oarecare pauză, m-am adresat în englezeşte, spunându-i ce mi-au comunicat ceilalți doi, care mi-au spus să vorbesc cu el limba lui, ca să se simtă mai bine, mai la largul lui. El mi-a răspuns că se simte bine întotdeauna şi le mulțumeşte de atenția ce i-o arată, ca şi mie. Le-am tradus celorlalți cele spuse de dânsul şi când pe româneşte, când pe englezeşte am continuat conversația în patru. M-a întrebat unde am studiat, când etc. în America şi i-am răspuns la aceste întrebări, spunându-i că-s scriitor, că merg la Constanța pentru a studia ceva la muzeul de acolo, în vederea unui articol etc. El mi-a spus că este de trei luni în țara noastră, că merge pentru prima dată la Constanța, în weekend, că a fost şi la Sinaia, că îi place țara şi oamenii de la noi. Eu i-am spus că într-adevăr oamenii noştri sunt admirabili şi i-am dat drept pildă pe cei doi din față, care au ținut ca el să se simtă bine în tren, arătându-i atâta politețe. L-am întrebat ce funcție pot avea ei şi el mi-a spus că crede că-s pescari, căci de pescuit au vorbit cel mai mult. Eu i-am întrebat pe ceilalți doi ce fac, cu ce se ocupă şi am aflat cele mai sus arătate. Le-am spus pe româneşte că aş vrea să vizitez şi vechea cetate Histria, unde sunt opere de artă ale antichității greco-romane, ei mi-au explicat cum se ajunge acolo şi ce e pe acolo, eu i-am tradus în englezeşte americanului, spre

a-i arăta interesul meu în artă şi căutând tot timpul (ştiind că ştie româneşte) să-l las să mă verifice că ceea ce-i spuneam lui le spuneam şi celorlalţi, nefăcând caz în special de el, ci fiind amabil cu toți, şi că lui nu-i spuneam altele decât celorlalți, pentru a-l trage cumva de limbă. Când a oferit din nou țigări celorlalți (eu fumam deja din țigările mele) i-am cerut să văd şi eu una care era cu plută şi astupată la capăt, aşa ca să fie un fel de filtru al fumului. A urmat o discuție despre rostul acestui fel de țigări, făcute, zicea el, pentru cei care cred că astfel (datorită plutei filtrate) nu pot căpăta cancer la buze şi plămâni. El mi-a spus că le fumează nu pentru asta, ci pentru că au mai puțină nicotină, glumind totuşi că tuşeşte şi cu ele la fel de mult. I-am arătat că ştiu ce țigări se fumează în S.U.A., diferența între ele etc. Am mai discutat despre oraşele americane ce le-am văzut şi l-am întrebat „dacă nu sunt indiscret, din ce parte a Statelor Unite sunteți?“. Mi-a răspuns că din sud, din Georgia.

S-au mai făcut pauze în discuție, am mai ieşit din compartiment, am mai citit dintr-o carte (*Autobiografia lui Franklin*), nebăgându-i-o deloc sub nas, dar el trăgând cu ochiul la titlul cărții sau poate uitându-se la ea, când am ieşit pe culoar, căci după ce m-am întors m-a întrebat dacă citesc pe Franklin. I-am spus că da, e o traducere în româneşte şi cum acum Franklin este comemorat în lumea întreagă, îl recitesc şi eu, poate voi ține vreo conferință despre el. Pentru a-i da a înțelege că nu sunt într-o postură oficială, i-am spus în glumă că Franklin este mai bine văzut astăzi la noi, decât mulți dintre conducătorii americani.

Ajungând la Borcea şi Cernavodă, s-a admirat peisajul, construcția podului (tocmai apunea soarele), apoi unul dintre pasageri s-a dat jos şi locul a fost ocupat de alți doi (pe acelaşi loc). Conversația a mai lâncezit, vorbindu-se de ce hoteluri sunt la Constanța, unde se poate mânca peşte, ce fel de peşte, arătând că şi eu vin într-un oraş pe care nu-l cunosc prea bine cum este în ultimul timp. Şeful vasului de pescuit a spus că cele mai bune restaurante sunt la Cazino şi Transilvania. Americanul a spus că va trage la hotel Victoria, eu am spus că probabil voi trage tot acolo, dar fiind lume multă va trebui să apelez la un prieten constănțean, care să intervină la portar pentru a obține o cameră. (Eu trebuia să văd în prealabil pe un tovarăş la 8 şi deci am dat acest motiv ca să nu se mire dacă mă va vedea, eventual venind mai târziu la hotel). M-a întrebat dacă hotelul e departe, i-am spus că nu, el mi-a spus că va lua o trăsură.

La sosire, ne-am despărțit în termeni buni, urându-ne „noroc“ şi coborând el s-a întâlnit cu un bărbat mai tânăr, fără pălărie, chiar în fața vagonului. Acesta – am aflat mai târziu – era ataşatul militar al Franței. Eu luând-o înainte, când ei s-au întâlnit şi au vorbit tare englezeşte, eu m-am întors crezând că mi s-a adresat mie şi, văzând că nu mie mi s-a adresat, l-am salutat din nou şi am plecat înainte.

La 8 1/2 am tras la hotel Victoria, la 9 1/2 am ieşit pe stradă şi mai jos de

poştă, pe strada Stalin, l-am văzut pe american staționând cu încă trei bărbați. El fiind cu spatele şi observându-l numai după ce am trecut, nu l-am salutat şi am luat-o înainte spre cazino, unde am mâncat şi stat până la 11 1/2, uitându-mă dacă nu vine şi el acolo. Ulterior, el mi-a spus că a fost acolo, dar fie că minte, fie că a venit după plecarea mea, fie că nu l-am văzut eu, fapt este că nu ştiu ce a făcut în seara aceea.

A doua zi, duminică 22 ian., el a ieşit pe la 12 de la hotel, însoțit de ataşatul militar francez, şi întâmplarea, din nou prielnică, a făcut ca eu tocmai să intru pe uşa hotelului, când el cobora scările cu cheia în mână să o dea portarului. L-am salutat, mi-a răspuns foarte amabil, l-am întrebat dacă a găsit peşte la restaurant, căci eu am mâncat morun la cazino, el mi-a spus că şi el a mâncat peşte şi a fost tot la cazino pe la 9 1/2 seara.

Duminică seara, ducându-mă mai devreme la restaurantul cazinoului (pe la 8 1/2) (ştiind că el este pe stradă şi poate se va duce acolo), l-am văzut într-adevăr pe el şi pe ataşatul militar al Franței şezând la o masă chiar cu spatele la orchestră. Eu am ocupat o masă ceva mai departe de ei, dar abia m-am aşezat şi ataşatul american mi-a făcut semn să vin la masa lor. M-a prezentat francezului ca scriitor, tovarăş de călătorie etc. şi m-am aşezat în fața lor. La vreo cinci minute, au venit la masa lor alte trei persoane – care ulterior am aflat că sunt consulul turc de la Constanța şi doi turci veniți cu un vas turc, ori negustori, ori având vreo funcție pe vas, nu ştiu precis, dar nu păreau a fi ofițeri de marină, ci mai curând negustori. Cei trei turci nu ştiau englezeşte, astfel că conversația a decurs când în englezeşte (vorbind această limbă ataşatul militar american, ataşatul militar francez şi cu mine şi înțelegând şi rupând foarte puțin pe englezeşte şi consulul turc), când în franțuzeşte (limbă pe care am vorbit-o toți, în afară de ataşatul american, care nu ştie deloc franțuzeşte). Orchestra era aproape de noi, era zgomotoasă şi uneori se vorbea greu, deşi în genere conversația a fost animată şi a durat până la 12 1/2 noaptea. Americanul a vrut să se retragă mai devreme, dar consulul turc şi francezul au ținut să mai stea. Cei doi turci de pe vapor au vorbit foarte puțin şi au fost mai rezervați, pe când ceilalți au vorbit mult şi au fost animați.

Înainte de a relata cele discutate, cred că cel mai important lucru ce l-am aflat este următorul: ataşatul militar a venit la Constanța pentru a lua legătura cu cei doi turci de pe vapor, prin intermediul consulului turc de la Constanța, iar turcii neştiind englezeşte, ataşatul militar francez a făcut serviciul de translator (dacă nu mai mult, în orice caz aceasta a făcut, căci nu am impresia că între cei doi ataşați există o prea strânsă prietenie sau colaborare comună –

deşi poate mă înşel).

În decursul conversației, ataşatul militar american mi-a spus că el a venit la Constanța pentru a aranja să viziteze curând Istambulul şi de aceea s-a văzut cu cei doi turci. Va sta puțin acolo, dar vrea să vadă Istambulul.

Al doilea lucru important pe care mi l-a spus mie şi celorlalți ataşatul militar american, aceasta mai târziu, în toiul discuțiilor, este că el este ataşat militar, că în această calitate trebuie să se informeze de situația armatei române şi lucrul acesta îl va face pe față, nu se va ascunde de nimeni pentru a afla ce trebuie.

Şi acum conversațiile. Înainte chiar de venirea celorlalți trei la masă (a turcilor), ataşatul militar a voit să-mi ia adresa. Venind turcii, m-a recomandat lor ca scriitor, om de artă, tovarăş de drum şi poate pentru a-i linişti pe turci că nu-s un om periculos le-a făcut cu ochiul, dar destul de vizibil încât am putut observa şi eu. Apoi, abia s-au aşezat ceilalți, că americanul a scos cartea sa de vizită şi mi-a dat-o spunându-mi că i-am făcut impresie bună în tren, iar eu am scris pe o bucată de hârtie numele, adresa, telefonul, dându-i-le. Am spus că la noi nu mai este obiceiul cărților de vizită şi la aceasta francezul a spus că legația lor a trebuit să facă cerere specială pentru a se tipări cărți de vizită membrilor legației. Nici un moment, francezul nu a spus că este ataşat militar şi aceasta am aflat-o de la consulul turc, care era în dreapta mea, eu având în față pe american, iar consulul turc pe francez, în timp ce cei doi turci şedeau la capetele mesei.

S-a discutat despre francezii care au scris mai demult cărți despre România (aici eu am vorbit) şi despre alții care au scris mai recent despre țara noastră (aici consulul turc şi francezul au vorbit, mai ales de unul Prost sau Probst, care a stat mulți ani în România şi Bulgaria şi a publicat recent o carte, dacă am înțeles bine la Istambul, cu observații împotriva comunismului).

Francezul, care este un tip mai cult şi mai vioi decât americanul, dar cu idei confuze, fiind „radical“ de stânga în materie economică, dar catolic şi mare moralist – deci un fel de membru al partidului M.R.P. extrema stângă – catolic de stânga –, a apărat demnitatea poporului francez, când americanul a spus că poporul francez nu ştie ce vrea. (Au fost discuții despre femeia franceză, în genere virtuoasă, despre midinete, despre faptul că străinii nu au acces în intimitatea familiilor franceze, francezii – zicea el – fiind mai închişi şi mai rezervați decât englezii etc., în toate francezul dovedind o poziție de catolic foarte sobru şi cu principii). La un moment dat, americanul a pomenit

de „go home“, scris pe pereții caselor unde erau americani şi la asta francezul a răspuns că aceasta este opera comuniştilor, nu a întregului popor francez.

Mai târziu, în discuții, francezul a criticat cu humor regimul politic american, spunând că în S.U.A. dacă preşedinții statului se îmbolnăvesc toată activitatea politică stagnează. La asta, americanul a răspuns că senatul şi ceilalți miniştri continuă activitatea, pe când în Franța în permanență nu se pot lua decizii din pricina sistemului politic. Eu am bătut în struna americanului, întrebând pe francez dacă s-a constituit guvernul în Franța şi cum vede el situația. Nu mi-a răspuns precis, ci s-a mulțumit să apere sistemul lor politic, zicând că aşa cum este totuşi „sistemul merge“. De Franța, zicea francezul, depinde ca Europa să devină sau nu comunistă, căci Germania singură nu poate face nimic. Americanul a spus că Franța trebuie să considere serios situația, deşi nu ea este hotărâtoare, ci America. Ei, americanii, îi arată prietenie Franței, dar la nevoie pot trăi şi fără ea. Despre eventualitatea unui război nu s-a discutat, dar în cursul discuției americanul a spus că țările noastre vor fi eliberate treptat, mai întâi Cehoslovacia, apoi Ungaria, apoi România (aici nu am înțeles prea bine cum şi de ce în această ordine, orchestra era foarte zgomotoasă), el a pomenit ceva şi de „alegeri libere“, iar turcul (consulul turc) a intervenit spunând că e greu a se face în țările noastre „alegeri libere“ (înțelesese de la francez cele spuse de american şi de altfel tot timpul se trecea de la o limbă la alta). Consulul turc m-a întrebat pe mine care ar fi rezultatul unor astfel de alegeri şi i-am răspuns că muncitorii şi țăranii muncitori vor vota pentru socialism, iar burghezia şi o parte din mica burghezie cu candidații lor, proporția fiind însă mică (a acestora față de muncitori), şi în orice caz ar fi o luptă grea şi cu puține şanse pentru burghezia care a mai rămas.

Francezul m-a întrebat despre compoziția socială a sălii, a celor care erau în restaurant (acum plin de lume). I-am spus că majoritatea sunt muncitori şi funcționari de la fabricile şi întreprinderile locale. A venit apoi vorba de salarii, de puterea de cumpărare de la noi, din Franța, din Turcia, din S.U.A., de salariile medii, francezul spunând că oamenii trebuiesc făcuți fericiți cu de-a sila, americanul că trebuie lăsați liberi să aleagă ceea ce vor ei, francezul adăugând că are impresia că pentru poporul nostru acum e mai bine ca înainte, că clasele dominante de odinioară erau putrede şi au plătit pentru greşelile lor (catolic cu idei economice şi sociale de stânga). M-a întrebat (francezul) despre libertatea religioasă de la noi. I-am spus că la noi bisericile sunt deschise pentru cine vrea să se roage sau să meargă la slujbă. El mi-a spus că a văzut şi ofițeri la biserică (probabil la Sf. Iosif), dar că în schimb

abatele Vladimir Ghika a murit în închisoare pentru credința lui. Necunoscând realitatea, i-am spus că nu ştiu despre aceasta nimic.

S-a mai discutat despre scriitorii francezi, mai vechi şi mai noi, despre pictori şi sculptori, despre Sartre şi Picasso etc., aici arătându-mă politicos pe unele chestiuni de artă cu el, care vede lucrurile ca un catolic, iar el provocându-mă parcă înadins ca discuția să fie animată, vie. Despre arta noastră, el neştiind nimic, s-a vorbit mai puțin.

Discuția aceasta a fost în timp ce americanul a dansat şi apoi şi consulul turc, invitând pe nişte doamne de la masa vecină, care erau însoțite de soții lor, cred. Americanului i-a plăcut cum cânta solista orchestrei, pe care, deşi nu prea drăguță, el a găsit-o o femeie bine. Francezul, deşi tânăr, nu dansează, e mai sobru, e însurat şi are principii de catolic practicant. Cei doi turci de pe vapor au plecat mai devreme.

La 12 1/2 am plecat şi noi, luând un taxi din fața cazinoului. Taxiul l-am plătit eu, masa a plătit-o americanul (s-a mâncat puțin), iar consulul turc a plătit încă un litru de vin şi fructe (s-au băut doi litri de vin şi fiecare a luat câte un fel de mâncare şi cafea turcească). Am condus cu taxiul mai întâi pe consulul turc, care şade sus după grădina publică, pe str. Stalin, apoi noi, ceilalți trei, am ajuns la hotelul Victoria. La despărțire, americanul m-a întrebat când plec şi i-am zis că plec a doua zi, luni, şovăind dacă cu trenul de dimineață sau cu cel de după-amiază. Nu mi-a spus să merg cu ei, ci a spus că e mai comod cu cel de după-amiază, dar ei trebuie să plece cu trenul de dimineață, rugându-mă să spun portarului să fie treziți la 5 1/2 dimineață. Francezul mi-a spus că a fost încântat de conversația cu mine şi regretă că la Bucureşti este greu să ne vedem. Americanul nu mi-a spus nimic în acest sens şi sunt sigur că, având adresa mea, el va căuta să mă vadă, dacă informațiile ce le va lua în privința mea nu vor fi defavorabile. Nu ştiu la cine se va informa el în privința mea. Ei au plecat cu trenul de 7 dimineața, iar eu cu cel de la 17.32. Ne-am despărțit în termeni prietenoşi, mai ales cu ataşatul militar american, pe a cărui carte de vizită scrie: Locot. col. Kenneth Guy Taylor, ataşat militar (army attaché), Legația Statelor Unite, Bucureşti.

Anton

(vol. II, ff. 351–356)

3 ianuarie 1957

Ex. No.

NOTĂ

În luna ianuarie 1956, agentul „Anton“ a fost introdus pe lângă col. Taylor Kenneth, ataşat militar american, în timp ce acesta se deplasa cu trenul la Constanța.

Cu această ocazie numiții au discutat o serie de probleme interesante pentru organele noastre şi au făcut schimb reciproc de adrese.

Pentru continuarea acestei acțiuni agentul „Anton“ a fost reinfiltrat în ziua de 30.XII.1956, pe lângă ataşatul militar, cu ocazia deplasării acestuia la Sinaia unde a petrecut revelionul, iar agentul se afla în concediu.

Redăm mai jos nota informativă din care rezultă felul cum a decurs întâlnirea dintre agent şi col. Taylor Kenneth[34].

În ziua de duminică 30 decembrie 1956, vizitând Muzeul Castelului Peleş, însoțit de dna. Tania Baillayre, pictoriță care locuieşte la Complexul de creație Pelişor, şi de dna. Getta Erb, colaboratoare ştiințifică la Muzeul Peleş, şi care ne servea drept călăuză, am văzut într-una din camerele muzeului pe colonelul Kenneth Guy Taylor de la Legația S.U.A. De altfel chiar cum sosisem la muzeu şi pe când îmi puneam papucii, obligatori pentru vizitatorii muzeului, vorbind cu tov. Nisipeanu, directorul muzeului şi cu dna. Erb, acestora li se anunțase că printre vizitatori sunt o delegație bulgară şi un american de la legație.

După ce am vizitat una din marile încăperi de la parter ale muzeului, însoțit de cele două doamne, am ajuns într-o încăpere mai mică, unde colonelul Taylor se afla, condus de o femeie de serviciu, care servea drept ghid. Bănuiesc că Taylor se legitimase la intrare şi ceruse un ghid numai pentru el, căci erau grupuri mai numeroase, care vizitau muzeul, chiar înaintea lui şi a noastră şi el preferase să viziteze de unul singur, adică însoțit doar de femeia-călăuză. După ce am intrat în acea încăpere şi ne-am uitat la diferite obiecte şi eu, zărindu-l pe Taylor în colțul opus, mă gândeam dacă este el sau nu, însuşi Taylor m-a recunoscut mai întâi şi el a venit la mine, spunându-mi: „hallo! ce mai faceți? Țineți minte că ne-am văzut la Constanța?“ A zâmbit uşor, arătându-mi simpatia.

I-am răspuns: „Cum să nu! Ce memorie extraordinară aveți!

Cred că a trecut aproape un an de când nu ne-am mai văzut! Mă bucur să vă văd!“

Apoi, l-am prezentat dnei Baillayre şi dnei Erb, spunându-i că una este

pictoriță şi locuim la acelaşi complex de creație pentru artişti şi scriitori, complexul Pelişor, iar cealaltă este cercetătoare ştiințifică la muzeul Peleş şi din amabilitate ne serveşte drept călăuză.

Dna Erb care de cum auzise jos, când sosisem noi, că un american vizitează muzeul şi se gândise că poate ar putea-o lua cu maşina la Bucureşti (ea termina la 1 ianuarie stagiul la Peleş şi revine la Bucureşti) şi ne spusese acest gând – l-a întrebat pe colonelul Taylor cu ce prilej este la Sinaia, unde stă, cât stă acolo.

Taylor i-a răspuns în româneşte (ea nu ştie englezeşte cum nici dna Baillayre) că a venit cu familia să petreacă anul nou la Sinaia, că locuieşte în vila ce o are legația americană şi stă două-trei zile.

Dna Erb, curioasă şi sperând să ajungă să-l întrebe dacă ar putea-o lua cu maşina la Bucureşti, a stăruit cu întrebările, întrebându-l unde e vila legației, cum petrece la Sinaia şi din nou cât stă acolo.

Atunci, eu i-am tăiat-o zicând dnei Erb „Pui cam multe întrebări. Parcă ai fi o ziaristă care face anchetă sau ia interviuri".

Taylor a râs puțin. Apoi, i-am spus ce este mai interesant de văzut în castel, întrebând-o pe însoțitoarea-ghid a lui Taylor, dacă i-a arătat camera florentină, camerele unde au locuit regele Angliei, Edward, fiul reginei Victoria pe când era prinț moştenitor, Franz-Joseph etc.

Ea mi-a răspuns că încă nu i-a arătat acestea şi că tocmai atunci se îndreptau într-acolo. I-am spus lui Taylor că, dacă îmi dă voie, l-aş însoți în aceste încăperi, mai ales că dna Baillayre le-a văzut cu o zi înainte şi acum venise să vadă doar sălile de la parter, iar eu nu le mai văzusem de mult, dar le ştiam bine. Acestea le-am spus în româneşte şi astfel ne-am despărțit de dna Baillayre şi dna Erb, coborând scările spre holul central spre a urca apoi la etajul întâi. Însoțitoarea lui Taylor, care se vedea bine că era o femeie simplă, o îngrijitoare cu număr de ordine la piept şi care deci nu putea şti englezeşte, nici da explicații speciale (ea spunea doar ce era scris pe mijlocul camerei, pe cartoanele explicative) a rămas mai în urmă, astfel că am putut vorbit cu Taylor fără să ne audă nimeni. I-am spus, pe când coboram scara şi apoi am urcat cealaltă scară, că am dorit să-l mai văd, dar nu am îndrăznit să-l caut la legație, că aş fi vrut să-i dăruiesc cartea pe care am scris-o mai demult, dar nu am ştiut cum să procedez. La acestea, el nu mi-a răspuns nimic, deşi ar fi avut timp să-mi răspundă, fără să ne audă cineva. Ajungând la etajul întâi, am fost întâmpinați de un cercetător al muzeului, care a mers cu noi, astfel că

acum eram patru. Am întrebat de sălile acelea importante pe cercetător şi pe femeia-ghid şi pe care i-am lăsat să dea explicații în româneşte, eu complectând pe englezeşte amănuntele pe care ei nu le ştiau sau le omiteau, arătând însă că nici eu nu ştiam totul, venind ca nou vizitator al castelului, pe care nu-l văzusem de câțiva ani. Taylor, care nu înțelege chiar toate cuvintele româneşte, m-a întrebat unele lucruri cu privire la camerele lui Eduard şi Franz-Joseph, când au fost aceştia la Sinaia, cu privire la tablouri, care sunt copii – şi care originale, când s-a construit castelul şi cât a durat construirea lui, mi-a împărtăşit unele impresii asupra covoarelor şi lucrului în lemn. Se vedea că nu este prea specialist, că nu ținea să vadă pe îndelete toate obiectele, ci voia să vadă în general şi oarecum repede muzeul. Venind apoi Nisipeanu, directorul muzeului, pe care îl cunosc de mulți ani (e poet, a scris înainte de ultimul război prin reviste, apoi a fost ofițer de securitate, purtând uniformă şi venind pe la editurile unde lucram) şi o arhitectă, Popescu, care locuieşte la Pelişor cu scriitorii, i-am prezentat pe Taylor lui Nisipeanu şi arhitectei, spunând cine sunt şi că arhitecta e şi ea la odihnă cu artiştii. Nisipeanu, neştiind că Taylor ştia româneşte, mi-a spus ce să-i explic, dar eu i-am spus că ştie româneşte şi astfel Nisipeanu i-a dat câteva detalii despre covoarele aflate în sălile de la etajul I. Între timp, cercetătorul care ne întâmpinase la etajul I se retrăsese (când venise Nisipeanu) şi femeia-ghid rămăsese în urmă. După ce Nisipeanu a mai dat câteva detalii, s-a scuzat că trebuie să plece după fetița lui (care venise de sărbători la Sinaia şi era cu o prietenă a ei) şi s-a retras cu arhitecta Popescu, spunându-mi că pot să-l caut în încăperea alăturată celei în care ne aflam.

După plecarea lui Nisipeanu şi a arhitectei, am rămas singur cu Taylor, căci însoțitoarea-ghid, neştiind că Nisipeanu va pleca, rămăsese în altă încăpere – şi el ar fi putut în voie să-mi spună să-l mai văd, unde şi cum. Dar nu mi-a spus acestea, ci m-a întrebat ce ar mai fi de văzut, ținându-se rezervat, deşi politicos şi binevoitor față de mine. I-am spus că nu ştiu care încăperi sunt vizibile pentru public, că interesante sunt şi camera fostului rege Carol I şi mai ales camera de consiliu, unde în 1914 s-a declarat de consiliul de coroană rămânerea în neutralitate, în ciuda presiunii Germaniei şi a lui Wilhelm al II-lea. Venind însoțitoarea lui Taylor şi văzând că el nu-mi spune nimic special, nevoind pe de altă parte să par insistent şi în mod inutil indiscret – i-am spus femeii ce să-i mai arate (camera consiliului de coroană etc.) şi m-am scuzat că trebuie să-l părăsesc, căci am lăsat-o prea mult timp singură pe dna Baillayre, cu care venisem să vizitez castelul. El nu mi-a spus să mai rămân şi nimic altceva. Eu i-am spus că m-am bucurat că l-am revăzut şi că sper să-l revăd.

El mi-a răspuns doar cu un „mulțumesc“ (care putea fi pentru intenția ce o exprimasem de a-l revedea ca şi pentru faptul că îl însoțisem şi îi dădusem unele explicații), ne-am dat mâna şi pe când el cobora câteva scări spre altă încăpere m-am întors şi i-am mai spus: „mă scuzați, am uitat că vine anul nou. Țin să vă urez un an bun şi fericit“, la care el mi-a răspuns „şi eu vă urez la fel“. Apoi ne-am despărțit, el plecând cu însoțitoarea, eu ajungând la Nisipeanu care arăta dnei Baillayre şi dnei arhitect Popescu camera de muzică şi punând să cânte pianul automat. Apoi, cu dna Popescu şi Nisipeanu a vizitat camerele de la mansardă (care nu se arată de obicei publicului, camere de oaspeți, camerele unde au locuit Mihai şi colegii săi etc.).

Am părăsit castelul cu arhitecta Popescu, care pe drum mi-a spus că mai de dimineața (acum era ora 14) văzuse între castelul Peleş şi Pelişor două fetițe dându-se cu schiurile şi care vorbeau englezeşte. Erau probabil fiicele colonelului Taylor.

Din faptul că, timp de aproape un an, Taylor nu mi-a dat nici un semn de viață şi că nici la castel nu a vrut să intre în discuții politice sau să-mi ceară să-l văd – deduc că el şi-a impus o linie de rezervă, primind probabil instrucțiuni în acest sens. La Constanța, îmi spusese, la masă, că el e militar şi va face tot ce se poate ca să se informeze, pe când ulterior şi acum, cu prilejul întâlnirii la Peleş, a fost atât de rezervat. Dacă m-ar fi socotit un om pe care nu se poate bizui, nu ar fi venit la mine el şi nu m-ar fi salutat, oarecum bucuros de revedere (am arătat că el m-a recunoscut cel dintâi şi a venit la mine, deşi nu eram singur).

M-am întrebat dacă nu l-a intimidat faptul că au venit cu noi cei arătați mai sus, dar a avut mai multe prilejuri, când, fiind singuri şi neauzindu-ne ceilalți, mi-ar fi putut da o întâlnire sau întreba câte ceva. Socot că el şi-a impus sau i-a fost impusă o linie de totală rezervă, de neamestec şi deci a ținut să o respecte (cel puțin în cazul meu căci nu ştiu cum se comportă în alte cazuri), arătându-mi totuşi o oarecare simpatie, în amintirea întrevederii de la Constanța şi poate cu gândul ca în alte situații în viitor să reia contactul cu mine.

(vol. II, ff. 329–333)

Notă

34. Rânduri adăugate de ofițerul de Securitate.

XII
Tineri americani în România

Începând din 1960, pe baza unui acord cultural, România se „deschide“ pentru tinerii cercetători americani. Dintre istorici, îi întâlnim pe Keith Hitchins şi Frederick Kellogg, în 1960, urmați, în 1961, de Glenn Torrey. Şi în acest caz, agentul Anton, prin antecedentele sale americane, pare cel mai potrivit pentru a se ocupa de ei. Notele sale informative, numeroase şi detaliate, oferă un interesant tablou istoric şi psihologic, chiar dacă nu totul e spus, dată fiind reticența evidentă a americanilor care nu se lasă atât de uşor „traşi de limbă“.

NOTĂ

În ziua de sâmbătă 22 iulie a.c. am fost vizitat acasă de către Frederick Kellogg, care apoi m-a invitat la restaurantul „Moldova“ din vecinătatea locuinței mele. Întrevederea, acasă şi la restaurant, a durat de pe la ora 19 către ora 24.

Nu mai avusesem o convorbire cu dânsul de la sfârşitul lunii aprilie. În ziua în care stabilisem să-mi telefoneze, la începutul lunii mai, nu am răspuns la telefon, potrivit instrucțiunilor primite, iar el nu a mai revenit. Acum vreo trei săptămâni, trecând, seara, prin fața hotelului Athénée Palace, am dat peste el din întâmplare şi mi-a spus că mă va căuta. Mai eram cu doi cunoscuți, aşa că nu am vorbit mai mult. De altfel şi într-una din conversațiile anterioare, el mi-a spus că înainte de a părăsi țara mă va căuta.

O bună parte din discuțiile din ziua de 22 iulie au fost privitoare la literatură, artă, istorie, fie americană, fie română, precum şi la amintiri despre locurile din S.U.A. pe care le cunoaştem amândoi. Dar, de data aceasta, am abordat şi chestiuni politice şi el a fost mai vorbăreț ca dățile anterioare, nemaievitând unele chestiuni pe care altă dată i le fluturasem.

Mi-a adus o revistă de artă americană, *Art News*, numărul din octombrie 1960, scuzându-se că nu are numere mai noi, dar numai acest număr l-a putut procura. Mi-a spus că între timp a călătorit prin țară, voind să cunoască principalele noastre centre de cultură. Cu acest prilej, pe la începutul conversației, mi-a spus că sunt foarte cunoscut şi în țară, pentru activitatea mea culturală şi pentru cărțile despre America. La Sibiu, a cunoscut pe Ana Duca şi s-a mirat că nu-mi amintesc prea bine de dânsa. Ea i-a vorbit mult despre mine şi i-a spus că a lucrat cu mine şi cu Frank Shea, că a făcut parte

din societatea Amicii Statelor Unite. Adevărul este că eu nu-mi amintesc despre ea şi nu cred că am lucrat împreună la revista societății sau la alte activități. Mai târziu, după ce societatea Amicii Statelor Unite şi-a încetat activitatea, a venit la mine acasă o doamnă cam misterioasă care mi-a spus că a lucrat „în strada Polonă“ (unde era sediul fostei societăți, dizolvată la finele anului 1947). Mi s-a părut suspectă şi i-am tăiat orice conversație cu privire la fosta societate, spunându-i că, de vreme ce s-a desființat, nu mă mai interesează nimic şi eu însumi nu mă mai ocup de asemenea chestiuni. A mai venit o dată în lipsa mea şi a căutat să o tragă de limbă pe mătuşa mea, dar neaflând nimic interesant a renunțat de a mai veni. Poate această persoană să fi fost Ana Duca, deoarece Kellogg mi-a spus că a trebuit să fie o femeie frumoasă şi că şi acum încă este bine. Nici atunci când a fost la mine nu-mi aminteam să fi lucrat cu dânsa. Poate să fi fost la vreo recepție dată de Amicii Statelor Unite sau de Frank Shea, dar conversații mai serioase sunt sigur că nu am avut cu dânsa.

Cerând mai multe detalii despre Ana Duca lui Kellogg, el mi-a spus că, după spusele ei, a lucrat cu mine şi cu Shea (ceea ce nu este adevărat), că a fost ulterior arestată şi a stat mai mult timp la închisoare, că acum trăieşte la Cluj (deşi el a văzut-o la Sibiu) şi dă lecții de limba engleză. Ea m-a lăudat mult lui Kellogg, mai multe nu mi-a spus Kellogg cu privire la ea.

*

Kellogg a călătorit cu trenul la Sibiu, Timişoara, Craiova, Suceava şi în alte părți. Mi-a spus în cursul conversației (căci chestiunea călătoriei a revenit de mai multe ori) că a vrut să cunoască țara şi centrele mai importante, că a vizitat universitățile şi alte instituții de cultură. Vrea să publice în S.U.A. un articol despre locurile unde se pot găsi documente istorice de importanță la noi şi, în acest scop, se va duce şi la Aiud, unde este o faimoasă bibliotecă cu vechi texte şi ediții rare. În acelaşi scop, a fost şi la Tg. Mureş, Cluj, Sibiu, Iaşi.

Mi-a spus că nu a fost urmărit decât la Timişoara şi poate şi la Craiova, unde Sfatul Popular i-a pus la dispoziție un automobil cu care a circulat cât a stat acolo. Încolo, nimeni nu s-a ocupat de el şi a vizitat tot ce a vrut.

Pe la începutul conversației, mi-a spus că a venit la mine mai devreme de data plecării din țară, pentru că în ultimele zile studenții străini sunt urmăriți. El încă nu a anunțat când pleacă, dar va pleca pe la 7 august. La început, mi-a spus că celălalt student american, care a şi plecat din țară, a fost urmărit în ultimele zile ale şederii sale. Mai târziu, contrazicându-se, mi-a spus că unii

studenți francezi şi italieni au fost urmăriți în ultimele zile ale plecării, şi nu colegul său american. Dacă cumva eu nu am înțeles greşit, căci Kellogg nu se exprimă totdeauna clar în româneşte (ține să vorbească româneşte cu mine spre a profita ca să stăpânească mai bine limba), atunci el s-a contrazis, ținând să precizeze că nu studentul american a fost urmărit, ci studenți francezi, italieni etc. Cred însă că am înțeles bine şi că el a schimbat sau modificat informația dată la început.

Mi-a mai spus că el nu a fost urmărit, deoarece s-a văzut că nu face politică, ci este doar om de ştiință şi se interesează doar de chestiuni culturale. El scrie în fiecare seară soției sale şi, în scrisori, nu atacă niciodată chestiuni gingaşe sau supărătoare. Astfel – zicea el – autoritățile noastre s-au convins că nu este un duşman al regimului. Soția sa este dactilografă şi stenografă la Long Beach, unde locuiesc şi părinții lui. Kellogg are o fetiță.

Mi-a mai spus că, la înapoiere, speră să fie numit profesor la universitatea din Berkeley, California, unde a fost asistent la catedra de istorie. A publicat până acum două cărți, una despre problemele africane (Liberia, colonialismul englez etc., în care combate colonialismul şi este pentru democrație, deşi nici în Liberia nu există o democrație reală, ci doar aparențe de democrație față de coloniile stăpânite de englezi) şi alta despre istoria țării noastre în timpul lui Cuza-Vodă. Acum, după cum mi-a precizat şi altă dată, a lucrat o teză despre țara noastră în timpul domniei lui Carol I. Teza încă nu este gata, dar e pe terminate. Academicianul Oțetea este la mare şi nu ştie dacă îl mai vede înainte de plecare.

Înainte de înapoierea în S.U.A., Kellogg se va opri la Viena şi Paris, căci are bilet circular. La Londra nu se duce, căci nu-i plac englezii şi îi consideră ipocriți. S-ar putea duce şi în U.R.S.S., dar îi trebuie dolari şi nu are. Cum, altă dată, se plânsese că nu are bani, l-am întrebat cum se va descurca la Paris şi Viena şi mi-a răspuns că nu va sta multe zile în aceste oraşe. Biletul de tren îl are şi bani de cheltuială a primit de acasă. Sâmbătă, când m-a invitat la restaurantul Moldova, mi-a spus că are bani, dar nu l-am lăsat să plătească.

Vrea să scrie şi o carte sau un studiu mai mare despre arta românească. De când nu l-am văzut, a vizitat muzeele din Bucureşti şi provincie, dar nu cunoştea Muzeul Zambaccian, la care se va duce duminică, după ce i-am spus că şi eu mă duc acolo. Mi-a spus că la muzeu nu trebuie să vorbim, dacă este multă lume.

*

Mi-a spus că până la plecare va căuta să mă mai vadă o dată, dacă nu se va vedea urmărit. Eu am deschis chestiunea comunicării în viitor, spunându-i că aş dori să-i trimit cărţi de istorie şi de artă, ce vor apărea în viitor la noi, spre a-şi păstra la zi cunoştinţele, dar nu ştiu cum să procedez. El îmi dăduse mai demult adresa de la Long Beach şi îmi spusese să îi scriu. Acum, mi-a spus că nu trebuie să ne grăbim cu corespondenţa şi cu trimisul de cărţi şi reviste. L-am întrebat dacă nu ar găsi o cale ca să corespondăm nu prin poştă, iar la aceasta mi-a răspuns că deocamdată nu ştie. Pe studenţii americani care vor studia la noi, după plecarea lui, nu îi cunoaşte, dar când se va şti numele lor poate că îmi va trimite pe unul să mă vadă. (De alte modalităţi nu a pomenit.)

Mi-a propus să corespundăm prin poştă, dar eu să încep corespundenţa când voi crede de cuviinţă, căci el, de la distanţă, nu poate şti situaţia de la noi. El crede că relaţiile dintre noi şi S.U.A. se vor intensifica şi îmbunătăţi şi că deci vom putea coresponda. Numărul studenţilor români şi americani care vor studia în ţările respective va spori, ca şi legăturile culturale. Între U.R.S.S. şi S.U.A. relaţiile sunt din ce în ce mai strânse, iar numărul studenţilor care studiază reciproc în cele două ţări este foarte mare.

*

În privinţa situaţiei internaţionale, Kellogg, care, de data aceasta, a fost mult mai comunicativ şi nu s-a mai ferit de anumite chestiuni, mi-a spus următoarele. El crede că se merge spre o strângere a legăturilor între U.R.S.S. şi S.U.A., că după prima luare de contact între tov. Hruşciov şi Kennedy amândouă taberele îşi cunosc bine poziţiile şi că în curând va fi – după expresia sa – „luna de miere“, urmată apoi de o destindere şi de strânse legături economice şi culturale. El crede că U.R.S.S. nu înseamnă un real pericol pentru S.U.A. şi nu crede într-un război între cele două puteri. Dimpotrivă, crede că viitorul va aduce o apropiere, când şi noi doi vom putea comunica în voie. Berlinul nu e o chestiune irezolvabilă. Conflicte locale s-ar putea ivi în Vietnam şi mai ales în Coreea, dar nu în Europa. Nu se socoate un om bine informat, nu are elementele necesare unor judecăţi şi previziuni sigure, dar toate par a duce la concluzia unei colaborări paşnice şi fructuoase între U.R.S.S. şi S.U.A.

Pericolul mare el îl vede în atitudinea Chinei şi tocmai China s-ar putea să aibă intenţii războinice. Dacă chinezii vor avea bomba atomică, primejdia ar fi mare şi nu numai S.U.A. ar fi ameninţate de China, dar poate şi U.R.S.S. Nu este exclus ca primejdia chineză să apropie U.R.S.S. şi S.U.A. „Pericolul galben“, zicea el, este o primejdie reală, pe când conflictele ideologice dintre

comunism şi capitalism sunt mult mai puţin grave.

Venind vorba de Churchill, Roosevelt şi de Yalta, Kellogg mi-a spus că în Occident s-au publicat cărţi, în care se arată ce s-a discutat la Yalta şi Postdam cu privire la România, Ungaria şi celelalte ţări socialiste. Fără să fie vreun tratat secret, redactat precis, ţările socialiste au fost „cedate“ pentru totdeauna Uniunii Sovietice, nu pe termen limitat, cum afirmă unii. Churchill, care a apelat la Stalin, pentru a urgenta declanşarea ofensivei din est spre vest, când aliaţii se aflau în dificultăţi, a oferit la Yalta procente mai mari de influenţă sovietică decât o ceruse chiar Stalin. Datorită acestei înţelegeri, americanii nu au intervenit în Ungaria, când a fost contrarevoluţia, şi nici nu vor interveni militar în ţările socialiste.

Kellogg, în cursul discuţiilor, a declarat că ceea ce au făcut ungurii prin contrarevoluţie a fost o greşeală, un act inutil. Totuşi, mai târziu, în cursul conversaţiei, mi-a spus că în ţările socialiste lipseşte curajul – neprecizând însă dacă curajul ar fi privitor la vreo acţiune mai amplă sau la atitudinile cetăţeneşti. Kellogg flutură anumite idei fără a insista şi preciza, iar când îi cer precizări dă înapoi.

A recunoscut că S.U.A. şi Kennedy şi-au pierdut din prestigiu în chestiunea debarcării eşuate din Cuba, că debarcarea a fost o greşeală. Dar cu privire la situaţia lui Fidel Castro el spune că încă nu se ştie dacă într-adevăr Castro se bazează pe o mare popularitate. Desigur, are partizani numeroşi la Havana, dar în provinciile cubaneze se pare că există o opoziţie din ce în ce mai puternică faţă de Castro.

A râs apoi de „prevederile“ istoricilor. A povestit cazul unui istoric american, care a publicat o carte în care prevedea că japonezii vor debarca în California (înainte de Pearl Harbour). E greu – zicea el – să prevezi viitorul, dar el nu vede în negru viitorul, adică nu crede în război şi în continuarea războiului rece, în felul în care acest „război rece“ este condus actualmente. A făcut o teorie asupra libertăţii individuale şi colective, a amintit cu simpatie de trezirea la libertate şi independenţă a ţărilor africane, care nu constituie o primejdie pentru America, aşa cum constituie însă China comunistă.

A făcut aprecieri asupra unor politicieni americani, socotind pe Kennedy un om cu minte mai largă şi dinamic, a spus că Lyndon Johnson nu e reacţionar, dar este un politician strâmt la minte, că şi la democraţi, şi la republicani există tipuri felurite de politicieni, unii progresişti şi alţii reacţionari. Despre Truman avea păreri proaste, pe când despre Roosevelt păreri bune, spunând

că Roosevelt a fost un vizionar idealist, cam naiv, dar care a făcut mai mult bine democrației americane.

*

A fost la multe spectacole cu piese româneşti actuale şi pe unele le aprecia. Ar vrea să traducă piesa lui George Mihail Zamfirescu *Sam*, care poate s-ar putea juca pe scenele americane. Găseşte în piesele cu problemele industrializării şi ale socializării agriculturii idei bune şi talent din partea autorilor.

Venind vorba despre orchestra de suflători a universității din Michigan, amândoi am apreciat-o. Cu acest prilej, am profitat să-i spun că am luat interviu conducătorilor acestei orchestre şi că am scris un articol, dar pe care dându-l prea târziu nu a mai putut apărea, dar parte din materialul meu a fost folosit în presă, unde orchestra a fost apreciată. (În felul acesta, am vrut să justific de ce nu a apărut articolul proiectat în presă, în cazul că Kellogg ar vorbi cu Wyller.) Despre cei de la legație, nici de data aceasta nu a pomenit nimic. Pe ministrul S.U.A. nu l-a apucat, iar acum este doar un însărcinat cu afaceri. Nu ştie ce a devenit Frank Shea, dar a auzit că nu mai este în diplomație.

*

Despre persoane de la noi, în afară de Ana Duca, nu mi-a mai vorbit decât despre academicianul P. Constantinescu-Iaşi, [pe] care l-a văzut de câteva ori în cabinetul de la universitate. Îl consideră „un om bun şi cumsecade“. A discutat chestiuni de istorie cu dânsul şi academicianul l-a impresionat. I-a vorbit simplu şi sincer. L-a prevenit pe Kellogg „să fie atent“ în cele ce vorbeşte. Despre studenții români, pe care i-a cunoscut, Kellogg are păreri bune. Spune că-s inteligenți, au minte vie şi gândesc serios. A mai adăugat că studenții judecă lucrurile ce li se spun de către profesori şi nu acceptă orice. A rămas chiar uimit uneori de întrebările puse de către studenți şi de „independența“ judecății lor.

În legătură cu chestiunile artistice, Kellogg şi-a manifestat intenția de a scrie despre arta noastră veche şi actuală. Mi-a cerut cartea mea despre „Luchian“, tipărită în 1960, spre a o citi până la plecare.

La Muzeul Zambaccian, unde îi spusesem că mă duc duminică 23 crt. pe la ora 12, el a venit mai devreme şi a privit cu atenție tablourile. Am schimbat doar câteva cuvinte cu dânsul acolo despre unele tablouri şi la plecare mi-a spus că i-a plăcut foarte mult muzeul. El a plecat, iar eu am rămas la muzeu

încă o bucată de vreme. La plecare, mi-a spus că mă va mai căuta o dată înainte de plecare.

Anton

25 iulie 1961

(vol. II, ff. 137–140)

Sursa „Anton“

Casa agent

Mr. Bărbunțoiu L.

1 II 62

NOTĂ

De mai multă vreme, pentru a intra în legătură cu studenții americani care studiază la noi, am căutat să găsesc prilejul de a cere unuia dintre ei concursul pentru nişte traduceri. Institutul Româno-Sovietic îmi încredințase nişte texte sovietice despre literatura şi filmul american, în care erau o serie de nume de autori, actori, regizori sau titluri de cărți şi filme, care trebuiau scrise ca în limba engleză, aşa cum se procedează la noi, spre deosebire de U.R.S.S., unde numele străine se scriu fonetic. Cum sunt printre acestea nume noi de scriitori etc. nu le-am putut retranscrie pe toate cu ortografia engleză şi, într-adevăr, era necesar concursul unui american sau englez la curent cu ultimele cărți şi filme. M-am adresat tov. Al. Balaci, decanul facultății de litere, ca să mă pună în legătură cu vreun student american, în acest scop, dar Balaci mi-a spus că studenții americani de la filologie şi istorie sunt suspecți şi se află sub observație, sfătuindu-mă să renunț. Atunci, m-am adresat unui student român, Radu Varia, ca să roage pe un student american să îi arate cum se scriu numele proprii de care aveam nevoie. Radu Varia, care ținea să mă servească, deoarece face critică de artă şi îmi este obligat pentru că îl ajut în domeniul unde este începător, a căutat să intre în legătură cu studenții americani, dar multă vreme nu i-a găsit, iar apoi, când i-a văzut la vreun curs, a şovăit să intre în legătură cu ei, amânându-mă multă vreme. Probabil că cineva îi spusese că lucrul este periculos. De curând, Varia vorbind cu un coleg al său, studentul Ropoteanu, pe care eu nu-l cunosc, a aflat de la acesta că el cunoaşte pe unul sau doi dintre americani şi s-a oferit să facă serviciul de care aveam nevoie. Lista cu nume, care trebuiau corect scrise, Varia a dat-o lui Ropoteanu, iar acesta s-a adresat studentului american Torrey Glenn şi, într-adevăr, Torrey a îndreptat câteva din nume, altele neştiindu-le nici el, fiind

vorba de scriitori americani cu totul noi. Astfel, Varia mi-a înapoiat corectată în parte lista cu nume ce i-o dădusem. Întrebându-l cine a făcut corectura, Varia mi-a spus că studentul american Torrey, care locuieşte la Ambasador împreună cu soția şi copiii. Cum eu îi dădusem lui Varia doar lista cu numele de scriitori dintr-un singur articol sovietic şi mai aveam de rezolvat numele dintr-un alt articol, acesta despre anumite filme americane, Varia mi-a spus că, pentru acest al doilea articol, nu mai e nevoie să recurgă indirect la serviciile lui Torrey, deoarece el cunoaşte un student birmanez, care ştie multe despre cinematografia americană, şi mi-a propus să se adreseze birmanezului.

Astăzi, miercuri 31 ianuarie, l-am văzut din nou pe Radu Varia şi i-am spus că am căpătat un al treilea articol de la Institutul Româno-Sovietic, tot despre literatură, ca şi primul, şi că tot va trebui să recurg la americani, deoarece birmanezul ştie cinematografie, dar nu şi literatură. (Într-adevăr, mi se dăduse un nou articol, aşa că şi față de Varia aveam motive de a-i spune că mă voi adresa americanului, chiar dacă pentru articolul cu filme vom recurge la birmanez.) L-am întrebat pe Varia dacă Ropoteanu a spus de la cine vine lista cu nume, pe care a corectat-o Torrey, şi am înțeles că Varia nu a pomenit de numele meu lui Ropoteanu şi deci nici Ropoteanu nu putuse să spună de la cine vine – ceea ce îngreuia oarecum situația.

În ziua de 31 d.a., pe la ora 17.30, sursa a telefonat la hotelul Ambasador lui Torrey, explicându-i că sunt scriitor şi am nevoie de concursul său pentru corectarea unor nume din nişte articole şi că pe mine m-a ajutat, de fapt, când a făcut, acum vreo săptămână, corectura la un articol de literatură. Torrey mi-a spus că iese puțin în oraş cu soția sa, dar că pe la 19.30 pot veni la el, în camera de la hotel. Am fost la această oră la el, găsind în cameră pe soția lui Torrey, precum şi pe doi colegi americani ai lui Torrey, studenta Gretchen Buehler şi pe studentul Bill Fell, aceştia locuind la hotel Stănescu şi fiind în vizită la soții Torrey. După o perdea, erau cei doi copii de vârstă foarte mică, unul de cinci luni, ai soților Torrey.

Repetând scopul vizitei mele şi amintindu-i lui Torrey că el îmi dăduse concursul când a corectat lista cu nume, prezentată de Ropoteanu, Torrey mi-a spus că nu ştie cine-i Ropoteanu, dar că într-adevăr a îndreptat nişte nume acum vreo săptămână, listă ce i-a fost dată de nişte studenți, la universitate. Cred că se prefăcea că nu-l cunoaşte pe Ropoteanu, deoarece, când Fell sau studenta Buehler a spus că poate fi un student cu numele de Nicu sau Nicolae, Torrey a spus că poate fi acela. (Poate că Ropoteanu nu şi-a dat numele, ori

studenţii americani nu au reţinut numele de familie respectiv. Nu reieşea, în orice caz, că ar cunoaşte mai îndeaproape pe vreun student român, deoarece în cursul conversaţiei americanii spuneau cu regret că nu pot vorbi cu nimeni mai îndeaproape.)

După această introducere, am arătat celor trei studenţi (d-na Torrey se dusese să vadă de copii, după perdea) textele cu nume care trebuiau lămurite. Am început cu articolul pe care îl primisem de la Institutul Româno-Sovietic chiar în aceeaşi zi – articolul „Tragedia tinerei generaţii – Tineretul în romanul american" – traducere din *Novîi Mir*. Am parcurs titlurile de cărţi şi numele de autori americani din acest articol, rezolvându-le cum se scrie în engleză, într-o bună măsură. În special, studentul Fell, care se ocupă cu literatura şi e mai citit decât ceilalţi, cunoştea pe unii autori şi citise din cărţile menţionate. În schimb, la lista de nume, extrase, mai demult de mine, dintr-un articol despre filmul experimental american (pe care nu l-am mai putut ţine, restituindu-l Institutului aşa cum m-am priceput să rezolv în parte unele nume) nici unul dintre studenţii americani nu mi-a putut da vreun ajutor, deoarece nu cunoşteau pe regizorii şi autorii menţionaţi. (Aceste nume, adică lista, o voi da lui Radu Varia spre a o rezolva cu ajutorul studentului birmanez, pentru ca Varia să nu ştie că am arătat americanilor lista, iar despre articolul primit azi îi voi spune că l-am rezolvat singur. Nu cred că americanii îi vor spune despre mine lui Ropoteanu şi că ei se vor interesa mai curând la legaţie despre mine. Dar chiar dacă se vor interesa şi la Ropoteanu încă mai am timp să spun ulterior lui Varia. Menţionez acestea pentru că nu vreau să desconspir.)

În cursul celor aproape trei ore, cât am stat cu numiţii studenţi, am reuşit să le capăt încrederea. La început, ei au fost reci şi distanţi, dar treptat, aflând că am studiat peste ocean, discutând despre universităţile şi scriitorii americani, despre diferite chestiuni culturale sau ştiinţifice, ce îi interesează la noi, le-am căpătat încrederea. Cel mai inteligent dintre ei este Bill Fell, care şi-a trecut teza de licenţă în S.U.A. cu o lucrare despre dramaturgul Eugen Ionescu. Cum l-am cunoscut bine pe Eugen Ionescu, Fell a fost foarte interesat să afle mai multe despre dânsul, despre volumul *NU*, publicat în ţară (ştie despre acest volum, dar nu l-a citit). În discuţie, eu am criticat supraevaluarea nemeritată de care se bucură Eugen Ionescu peste hotare, iar Fell l-a apărat, preţuindu-i humorul şi subliniind că mai ales pe scenă şi nu la lectură piesele sale impresionează. Despre alţi români, aflaţi peste hotare şi publicând cărţi acolo, nu ştia. Fell se întorsese de o zi sau două de la Viena. Ştie vreo cinci limbi şi citeşte literatură în toate aceste limbi (engleza, franceza, germana, spaniola,

româna). Citise pe unii autori americani, despre care era vorba în articolul adus pentru corectură şi pe unii îi aprecia. Mi-a spus că a obținut cu greu permisiunea de a pleca la Viena. Au durat vreo trei săptămâni formalitățile. A spus că la Viena e prosperitate şi lumea e foarte veselă. Chiar şi la Budapesta lumea e mai veselă decât la noi. I-am răspuns că la noi oamenii sunt mai gravi, că impresia aceasta de tristețe este relativă. În cartea despre America, Maxim Gorki observa tristețea la americani. A urmat o discuție despre viața de la New York, foarte obositoare pentru cei care muncesc, d-na Torrey spunând că nu-i place New Yorkul, iar Fell spunând contrariul.

Fell vrea să lucreze la o dizertație asupra poeziei lui Eminescu şi ar vrea să-i procur cărțile despre Eminescu, scrise de academicianul G. Călinescu, pe care le poate citi la bibliotecă, dar ar vrea să le aibă personal. (Eu nu le am, dar poate că aş putea să le obțin, ca şi cartea lui Eugen Ionescu NU – dacă mi se dă dezlegarea să o fac.)

A doua persoană mai vie în discuții şi mai interesantă este d-na Torrey. Ea a fost cea mai rezervată la început, iar apoi cea mai comunicativă, împreună cu Fell. După ce a revenit de la copii, d-na Torrey a spus soțului ei să-mi dea o revistă americană, în care este un articol despre felul cum se predă poezia într-o facultate din S.U.A. (chiar din statul ei şi al soțului, Kansas). Văzând că eu nu spun nimic, ea a subliniat că revista nu conține nimic politic şi, dacă vreau, poate extrage articolul pe care mi-l recomandase. Am spus că, nefiind o revistă politică, pot lua exemplarul întreg. (E vorba, într-adevăr, de o revistă pentru mode, în care sunt însă şi câteva articole despre cultură, arheologie etc. – revista *Mademoiselle You* nrul de noiembrie 1961.) S-a consultat apoi cu soțul ei dacă să-mi mai dea şi altă revistă (aveau pe masă un maldăr de reviste, printre care şi *Time*), apoi tot ea a spus că e mai bine să nu-mi dea alte reviste. Şi eu, la rândul meu, am spus că-i mai bine să nu iau reviste care au articole politice.

D-na Torrey mi-a mai spus că în camera lor, având pe cei doi copii, este totdeauna cineva dintre americani, care stă cu copiii. Când iese cu soțul ei, rămâne colega Gretchen Buehler, astfel că niciodată camera nu e fără cineva dintre ei. Mi-a făcut aluzia că astfel nimeni de la hotel nu-şi poate băga nasul în lucrurile lor. Au avut pentru copii o îngrijitoare, care însă a avut atâtea neplăceri cu autoritățile, fiind întrebată şi cercetată, încât au renunțat să mai țină vreo femeie de serviciu româncă. Mi-a spus că nu au găsit pâine în ziua aceea – iar eu le-am explicat că, venind viscolul, lumea a cumpărat mai multe pâini decât de obicei şi de aceea cei care au căutat mai târziu pâine nu au

găsit.

D-na Torrey m-a întrebat, apoi, cum procedez ca scriitor pentru a mi se publica lucrările, dacă statul editează tot ce propun scriitorii etc. Am explicat că scriitorii şi artiştii au aderat la realismul socialist – le-am explicat ce înseamnă realism socialist, am spus că dacă scriitorii au lucrări care nu interesează masele muncitoare şi țelurile lor pentru construirea unei lumi noi – asemenea lucrări nu sunt publicate etc. Ea m-a întrebat dacă în afară de traduceri şi munca de confruntator de traduceri (pe care văzuse că o fac, cu prilejul articolelor la care cerusem concursul celor de acolo) scriu romane sau nuvele. Am răspuns că am scris cărți de călătorii despre S.U.A. şi eseuri, dar că acum mă ocup mai mult de traduceri, cu stilizarea traducerilor altora, că am activitate în domeniul artelor plastice – arătând, deci, că am o activitate mai restrânsă, că o duc greu, că nu sunt prea bine văzut astăzi, că mai ales din pricina cărților despre America sunt oarecum pus la index. Cei de față s-au interesat ce conțin cărțile despre America şi le-am spus pe scurt, amintind că atunci când le-am scris erau considerate „radicale“ sau de stânga, dar acum par depăşite şi prea favorabile americanilor. Am mai spus că din cărțile mele ies bine intelectualii, profesorii progresişti, tineretul idealist, care caută altceva, că oamenii de afaceri americani sunt criticați şi că nici în trecut aceştia nu mi-au plăcut şi nici acum. La aceasta, cu toții, şi mai ales Fell, au fost de acord că „oamenii de afaceri sunt oameni de afaceri, peste tot, şi nu ei reprezintă ce-i mai bun în societatea unde trăiesc“.

Cred că le-am câştigat încrederea tocmai prin faptul că nu am vorbit nici ca un comunist, nici ca un capitalist, că am criticat pe businessmeni, dar şi pe Eugen Ionescu, că am vorbit ca un intelectual progresist. Discuții politice – adică accentuat politice – nu au fost.

Cea mai neinteresantă dintre persoanele de față este Gretchen Buehler, care studiază chestiuni aride de filologie, nu pare nici inteligentă şi nici cultă şi care, de altfel, nu a vorbit aproape deloc. Şi aceasta nu cumva din vreo rezervă sau din prudență, ci, pur şi simplu, pentru că nu are interes pentru discuțiile mai largi şi nici un bagaj mai serios de cunoştințe.

Glenn Torrey este un om studios, foarte serios, dar mi se pare mai puțin viu şi inteligent decât soția sa şi decât Fell. Torrey lucrează la o dizertație despre atitudinea României în anii neutralității, 1914–1916, şi numai în partea din urmă a conversației s-a deschis ceva mai mult. Mi-a spus dificultățile ce le întâmpină cu cercetarea materialelor, ce îi sunt necesare pentru lucrarea sa. De pildă, nu poate citi nici la biblioteci memoriile lui Marghiloman, cartea

despre România în primul război mondial a lui C. Kirițescu, alte memorii şi referințe despre pacea de la Buftea etc. La acestea, Fell i-a spus că aceste cărți le va putea găsi la Biblioteca Națională din Paris. Mi-a spus Torrey că profesorul cu care lucrează este loial regimului şi nu îi poate da concursul necesar, temându-se să nu fie rău văzut. Întrebându-l cine este profesorul său, Torrey a şovăit, apoi mi-a spus că este acad. Andrei Oțetea. Torrey avea un întreg fişier cu titluri de cărți, pe care ar voi să le consulte pentru lucrarea sa şi pe care nu le poate găsi nicăieri (Iorga – anumite cărți – şi mai ales memoriile lui Iorga, Marghiloman, Averescu, Carp etc.). El ar dori să capete prin mine măcar unele din aceste cărți, dar majoritatea nu le am nici eu şi fireşte nu i le-aş da decât dacă mi se indică să fac lucrul acesta. Au fost şi discuții despre perioada ce-l interesează ca istoric pe Torrey – între mine şi el – în care am arătat că pacea de la Buftea este un model de pace samavolnică, în care țara era ciuntită grav, luându-i-se munții, zonele cu petrol, litoralul etc. A venit vorba de kaiserul Wilhelm II şi de Hitler şi am constatat că Torrey nu simpatizează pe germani, dar vrea să cunoască în detalii situația din anii 1914–1916. (Avea pe masa de lucru noua Istorie a României şi cunoştea din alte cărți actuale, publicate la noi, o seamă de reconsiderări ştiințifice asupra primului război mondial. Avea, de asemenea, extrase din revistele de istorie, ce apar azi şi unde se tratează problemele ce-l interesează.)

Am plecat în jurul orei 22.30, după ce ne-am înțeles să ne mai vedem. Fell şi Torrey au interes să discute cu mine şi să le procur unele cărți (Fell despre Eugen Ionescu şi cărți despre Eminescu, pe care, cum am arătat, vrea să-l studieze pentru o lucrare, iar Torrey cărți despre perioada 1914–1918, mai ales 1914–1916 la noi. Rog să mi se indice cum să procedez.) Cum le-am spus că am o bibliotecă cu câte ceva care le-ar putea folosi, a rămas ca ei să vină la mine acasă, o dată soții Torrey, altă dată Fell şi d-ra Buehler. Torrey mi-a spus să nu-i mai telefonez la hotel. O dată – zicea el – nu-i nimic, dar dacă telefonez de mai multe ori devine suspect. Îmi va telefona el, la începutul săptămânii viitoare, spre a stabili când să mă viziteze cu soția. Dacă nu vor căpăta referințe proaste sau defavorabile de la cei pe care îi va întreba despre mine – adică de la legație – sunt sigur că vor veni toți patru, treptat, şi că voi putea ataca chestiuni mai interesante.

P.S. Am uitat să spun că, în timpul conversației, studenții americani, mai ales Torrey, s-au plâns că nu pot comunica cu colegii români, că sunt izolați şi deci întâmpină greutăți, când vor să se informeze despre lucrurile care-i interesează pentru studiul lor. La Arhivele Statului, unde Torrey cercetează documente istorice, fiecare material i se dă cu mare atenție şi nu are voie să se

uite singur prin rafturi şi materiale.

Anton

1 II 1962

(vol. II, ff. 82–85)

„Anton“

Casa agent

Mr. Bărbunțoiu L.

9 II 62

NOTĂ

În ziua de miercuri 7 februarie a.c. am fost vizitat acasă de către soții Glenn Torrey, între ora 20.30 şi 22 şi ceva. Au venit în urma telefonului pe care mi l-a dat Torrey din oraş.

Au venit pentru cărțile pe care le-am făgăduit să le procur lui Torrey, care, după cum am menționat mai înainte, lucrează la o dizertație despre perioada 1914–1916 din istoria României. I-am procurat şi oferit memoriile lui Al. Marghiloman şi împrumutat *Mărturisiri silite* de Al. Tzigara-Samurcaş, fost prefect în timpul ocupației germane. I-am promis să-i fac rost de memoriile lui Iorga, ceea ce însă nu ştiu dacă voi reuşi, şi să-i împrumut alte cărți de Iorga, ce le am (*O viață de om*, în care sunt referințe la perioada războiului 1914–1918 etc.). Torrey a cercetat biblioteca mea în latura istorică, dar cea mai mare parte a convorbirilor s-au concentrat asupra artei noastre, amândoi soții ținând să vadă cărți cu reproduceri din clasicii noştri, Grigorescu, Luchian etc. Păreau sincer interesați de pictura noastră clasică, deoarece au şi cumpărat de la anticariat unele cărți şi reproduceri, dorind să găsească mai multe. De asemenea, s-au interesat de muzeele şi colecțiile unde ar putea vedea lucrările pictorilor de ieri şi de azi.

Ei au deplasat discuțiile asupra artei şi nu au vorbit deloc politică, deşi am căutat să aduc vorba de evenimentele internaționale. Probabil că au fost sfătuiți la legație să nu discute politică, cel puțin pentru moment. În mine par a avea încredere, deoarece nu numai că au venit acasă, dar păreau a dori să mă vadă până la plecarea lor din țară, în iunie. S-au şi pronunțat în acest sens, rugându-mă să le arăt şi în viitor cărți de artă sau să procur lui Torrey cărți de istorie. El mi-a spus că mă va mai căuta peste vreo două–trei săptămâni. Între timp, va veni şi Fell la mine, deoarece le-am arătat soților Torrey că am un

text dactilografiat de Eugen Ionescu etc.

Din nou mi-au spus că nu-mi dau reviste cu conţinut politic, ca *Time* şi *Newsweek*, pentru că nu ar fi bine pentru mine şi nici pentru ei. Reviste de teatru şi literatură însă mi-au promis că îmi vor aduce, dar nu şi revista de umor New Yorker.

Când le-am vorbit şi arătat cărţile despre America, nu s-au arătat deosebit de interesaţi şi nici nu mi-au cerut să le citească. Despre religie, deşi am adus vorba, arătându-le reproduceri cu frescele de la Voroneţ, nu mi-au vorbit nimic, nelăsând să se vadă dacă sunt atei sau mari credincioşi. Şi-au manifestat însă dorinţa de a vizita bisericile cu fresce din Bucovina, având în plan să se ducă acolo mai târziu.

Torrey mi-a spus că nu are impresia că este urmărit, iar soţia sa mi-a spus că pe oamenii cu copii şi nevastă, pe studenţii serioşi nimeni nu-i urmăreşte la noi. Totuşi, când mi-am manifestat vag dorinţa de a-i însoţi la muzeul Zambaccian, ei au spus că nu e bine, iar ea a adăugat că vom discuta la mine acasă tablourile pe care le vor vedea. Ea mi-a spus, de asemenea, că îi place ţara noastră, că se simte bine aici. El a pomenit în treacăt că are automobil sau foloseşte un automobil.

Arătându-se atât de convenţionali şi de prudenţi, deşi binevoitori şi prietenoşi, nu am putut deocamdată ataca chestiuni mai importante.

Anton

9 II 962

(vol. II, f. 78)

14 III 62

Agentul „Anton“

Casa agent

Mr. Bărbunţoiu

NOTĂ

Miercuri 7 martie a.c. m-au vizitat acasă studenţii americani Glen Torrey şi Fell, în urma unui telefon pe care mi l-a dat în dimineaţa aceleaşi zile primul. Au spus că vin între 8.15 şi 8.30, dar au venit după 9 seara. Între timp, se afla la mine Toma Dragomir, pe care l-am prezentat celor doi ca pe un fost elev al meu, care mai de mult a învăţat cu mine limba engleză, dar cum nu dau lecţii

decât pentru începători, Dragomir a studiat mai târziu engleza la ISEP, unde actualmente are de făcut o dizertație despre „Evoluția comerțului exterior la noi şi în lume“. Am glumit, spunând că întâmplarea face ca în ziua aceea să fiu furnizor de cărți la toți trei, căci şi Dragomir venise pentru o carte, pe care mă rugase să i-o procur (de un autor englez, Selfridge). Am spus că, dacă i-am putut procura această carte de istorie economică şi mai ales comerț mondial, el ar avea nevoie de cărți mai noi, unde problemele economice se studiază statistic, cu calcule matematice etc. şi că ştiu că există asemenea cărți americane, dar eu nu le am şi nici nu le pot găsi, rugându-i pe cei doi americani să mi le semnaleze mai precis şi, dacă pot, să-i dea vreuna lui Dragomir. În cursul vizitei, pe când căutam cărți în biblioteca mea pentru cei doi americani sau le arătam ce am, am găsit o carte sau două de economie, mai vechi, pe care le-am oferit lui Dragomir.

Conversațiile au decurs, fie vorbind toți patru lucruri în comun, fie eu vorbind pe rând cu Torrey şi cu Fell, iar în timp ce eu vorbeam cu unul, Dragomir vorbea cu celălalt. Astfel, Dragomir a putut vorbi mai mult cu fiecare dintre ei, când pe româneşte, când pe englezeşte.

Mai întâi, am vorbit mai mult cu Bill Fell, căruia i-am arătat textul dactilografiat cu piese şi cugetări ale lui Eugen Ionescu, trimis mie în 1946, în vederea unei eventuale reprezentări pe scenele de aici, precum şi volumul de critică literară Nu al lui Eugen Ionescu, tipărit în țară, înainte de război. Fell a fost foarte încântat de aceste două lucrări, căci el a scris o teză în S.U.A. despre teatrul lui Eugen Ionescu. I-am spus că textul dactilografiat cu piesa şi cugetările nu i-l pot decât împrumuta, iar volumul Nu i-l dăruiesc, sperând să fac rost de alt exemplar pentru mine. Venind vorba de alți români celebri peste hotare, s-a discutat despre muzicianul Enescu şi sculptorul Brâncuşi. Le-am arătat la ceilalți trei nişte reproduceri din operele sculptorului Brâncuşi, catalogul unei expoziții a acestuia peste hotare, cărți despre el, arătând că Brâncuşi se inspiră din arta noastră populară etc. Fell mi-a cerut să-i dau şi texte despre Brâncuşi, apoi mi-a spus că-i trebuie cărți de istoria literaturii române, că ar cumpăra chiar cu un preț mai mare *Istoria literaturii române* de G. Călinescu, pe care a văzut-o la mine. M-a întrebat chiar dacă nu o vând. I-am spus că, deşi nu stau bine cu banii, țin la ea şi nu o pot vinde. Dragomir a spus că el are o altă istorie a literaturii tot de Călinescu şi a promis lui Fell că i-o va dărui. Fell doreşte şi alte cărți (despre Eminescu, Panait Istrati etc.) şi, în genere, istorii ale literaturii noastre. Vrea să scrie teza aci despre Panait Istrati, deoarece e mai cunoscut peste hotare şi la noi nu ar putea susține o teză despre Eugen Ionescu. A venit vorba despre memoriile lui

Ilya Ehrenburg, care are şi un capitol despre Panait Istrati, în recentele volume publicate în U.R.S.S. şi în traducere italiană.

Apoi, Fell atunci şi mai târziu, s-a uitat cu atenție la cărțile din biblioteca mea, a scos pe unele, m-a mai rugat să-i împrumut o istorie literară a lui Bazil Munteanu, scrisă prin 1939.

Cu Torrey am vorbit iarăşi despre bibliografia legată de lucrarea ce o face cu acad. Oțetea (perioada 1914–1916 din istoria României). Mi-a adus o listă de cărți de istorie şi memorii legate de această perioadă, listă destul de bogată, el transcriind din cărțile citite la bibliotecile noastre o seamă de cărți citate de respectivii autori. M-a întrebat care din cărțile de pe lista sa sunt într-adevăr utile şi serioase, notând pe lista sa cu diferite semne ce trebuie să citească şi ce nu merită să citească din titlurile înşirate. Avea lista în două exemplare, dintre care unul mi l-a lăsat mie, sperând să-i fac rost de câte ceva din ele, deşi i-am spus că multe nici nu le ştiu şi nici nu cred că se pot procura, fiind epuizate etc. De la mine, Torrey nu a luat decât un volum din Iorga (*O viață de om*, memorii, vol. II, în care sunt şi amintiri din perioada 1914–1916). S-a uitat şi el prin biblioteca mea, pe care o văzuse şi data anterioară, când a venit pentru memoriile lui Marghiloman. El ar dori mai ales jurnalul (însemnările zilnice) ale lui Iorga, dar care sunt foarte greu de găsit. I-am promis să le caut. A rămas să văd ce-i pot găsi din cărțile ce-i trebuie.

În genere, deşi au stat vreun ceas şi trei sferturi, conversațiile mele cu cei doi americani s-au concentrat la cărțile ce le trebuie lor şi este clar că pentru cărți au venit. Mi-au spus că vor să se revanşeze față de mine, procurându-mi cărți care m-ar interesa, de pildă ultimele piese ale dramaturgului american O'Neill din care am tradus. Din nou, mi-au spus că mi-ar da reviste americane, dar nu e indicat.

Lucruri politice nu s-au discutat. La urmă, când să plece împreună cu Dragomir, le-am spus că îi felicit pentru zborul lui John Glenn, iar ei au spus că „în sfârşit, cam târziu s-a realizat acest zbor cosmic". Am spus că în presa noastră, deşi s-a scris relativ puțin despre acest zbor, totuşi s-au dat datele esențiale asupra modului în care a decurs zborul. Am spus că lumea e bucuroasă, când ştiința avansează în S.U.A. ca şi în U.R.S.S.

A rămas înțeles ca cei doi americani să-mi telefoneze, după ce vor folosi cărțile împrumutate şi eu voi vedea ce pot face rost din cele dorite de ei.

Din nou, constat că amândoi americanii sunt foarte rezervați şi că probabil sunt instruiți să nu discute politică, să nu fie intimi cu românii. Şi pe Fell l-am

găsit, de data aceasta, mai puțin comunicativ decât la hotelul Ambasador, când am fost prima dată. Nu ştiu cum ar putea evolua relațiile cu ei ale lui Dragomir, când îi văd atât de circumspecți. Chiar cu mine data anterioară – după cum am arătat – soții Torrey au fost relativ rezervați, când m-au vizitat acasă şi doamna Torrey a fost mai puțin vorbăreață decât la Ambasador. Acum, când mai era un român de față, Torrey şi Fell au fost şi mai rezervați şi par interesați numai de materialele necesare pentru lucrările lor universitare. Le-am arătat cartea despre America, s-au uitat puțin la ea, apoi au pus-o ostentativ la locul ei, în raft. Nu am reuşit să trec la conversații mai precise, dincolo de interesul lor în bibliografia lucrărilor ce le fac la noi. Fell mi-a spus că lucrează şi cu acad. Tudor Vianu, cu care urma să aibă o întrevedere la facultate. Dragomir a vorbit cu ei în aceeaşi măsură ca şi mine, dar am impresia că şi față de el răspundeau cu amabilitate la întrebări, dar s-au menținut şi mai rezervați chiar decât față de mine, văzându-l pentru prima dată.

Anton

14 martie 1962

(vol. II, ff. 76–77)

Toma Dragomir este nume conspirativ (al cui?). Ofițerul de Securitate scrie la sfârşitul acestei note: „Apariția lui «Toma Dragomir» la această întâlnire este o combinație a organelor noastre“.

Sursa „Anton“

Casa agent

Mr. Bărbunțoiu

23 03 1962

NOTĂ

Joi 22 martie a.c. la ora 20.30 au venit în vizită la mine acasă soții Glenn Torrey. El îmi telefonase săptămâna trecută, când i-am spus că am doliu în familie şi l-am rugat să-mi telefoneze peste câteva zile. A spus că-mi va telefona duminica ce a trecut. Nu a telefonat duminică, ci doar miercuri 21 crt. şi nu Torrey, ci Fell, rămânând stabilit să ne vedem joi seara.

Au venit numai soții Torrey. El mi-a adus înapoi una din cărțile pe care i le împrumutasem (*Mărturisiri silite* de Tzigara-Samurcaş, fost prefect în timpul ocupației germane din 1916–1917). Mi-a adus, de asemenea, trei numere din

revista de teatru *Theatre Arts*, două numere din reviste de artă plastică *Art News* şi *Arts Quarterly*, precum şi trei cărţi despre literatura americană (Hemingway, Faulkner). Mi-a spus că acestea nu au nimic politic şi autorii Hemingway şi Faulkner sunt traduşi şi publicaţi în U.R.S.S. şi la noi.

O parte din timp, s-a discutat despre arta populară şi icoane. Dna Torrey a fost la Consignaţie şi a văzut felurite icoane, pe lemn şi pe sticlă, şi mi-a cerut detalii cum poate să constate cele valoroase de celelalte, care sunt făcute de meşteri români şi care nu etc., întrebându-mă de preţuri. Văzuse o icoană mică pe sticlă la preţul de 100 de lei şi m-a întrebat dacă preţul e rezonabil. I-am spus că icoanele se vând la Consignaţia de la 100 la 1000 de lei, după vechime, calitate artistică etc. Ar voi să cumpere, de asemenea, obiecte de ceramică, eventual scoarţe ţărăneşti şi vreun costum popular, întrebându-mă dacă este permisă cumpărarea şi ducerea lor peste hotare. S-au interesat de regiunile unde sunt încă olari celebri şi a venit astfel vorba de Vâlcea, unde ceramica de Horez şi cea de la Oboga sunt cunoscute şi preţuite. Cunoşteau şi cumpăraseră unele cărţi recente despre ceramica şi portul nostru popular. Vor să se ducă cu automobilul mai târziu, prin Vâlcea, prin Bucovina şi eventual prin Oaş, spre a vedea monumente, port, ceramică etc.

În legătură cu cartea restituită – aceea de Tzigara-Samurcaş – m-a întrebat (Torrey) dacă e adevărat că Tzigara a fost fiul natural al regelui Carol I, apoi m-a întrebat despre regina Maria, despre Coţofeneşti, despre moartea ei, care s-ar datora glontelui scăpat din revolverul lui Carol II sau Nicolae, când fraţii s-au bătut în faţa ei etc. De asemenea, auzise că ultimii doi copii ai reginei Maria sunt făcuţi cu Barbu Ştirbei. I-am confirmat adevărul pe care îl ştiam.

Mi-au vorbit, apoi, de locurile de unde provin ei – statul nordic Oregon şi Kansas, despre sporirea populaţiei de la Los Angeles şi alte localităţi – spunând că şi la ei sporeşte numărul studenţilor, dar nu suficient în latura ştiinţifică. Sovieticii pun accentul pe ştiinţă în învăţământ, mai ales de când cu zborurile cosmice, pe când americanii sunt deficienţi în această privinţă, zicea Torrey, pentru că mulţi urmează umanităţile etc. Venind vorba de oamenii de afaceri, care se retrag ca rentieri în California, am criticat pe businessmeni, spunând că din America îmi plac unii intelectuali, profesori, scriitori, dar că detest pe oamenii de afaceri şi că şi când m-am întors din S.U.A. am venit cu idei „radicale“ împotriva lor.

Am lăsat să se înţeleagă că ascult postul de radio Vocea Americii, pe care-l consider oricum mai serios decât Europa liberă şi altele, pe care nu le ascult, pentru că spun prostii. Am spus cât rău au făcut unele posturi străine, mai ales

Ghiță Ionescu, care, neserios şi caraghios, spunea că mâine se schimbă situația, făcând pe mulți naivi să comită acte necugetate, nefaste pentru ei. În aceasta, Torrey mi-a spus că schimbările nu pot veni pe calea aceasta, că schimbările vor veni prin apariția unor generații noi în U.R.S.S. şi în țările socialiste, generații care vor aduce o mentalitate nouă, de colaborare internațională. Tineretul sovietic – zicea el – este mai liber în exprimarea părerilor şi gusturilor, face artă cum vrea şi de când conduce N.S. Hruşciov se remarcă o schimbare în bine. Hruşciov are intenții bune şi luptă cu staliniştii din U.R.S.S. pentru a le face să triumfe.

El zicea că chinezii sunt stalinişti şi nu-l iubesc pe tov. Hruşciov. China comunistă va avea bomba atomică, zicea Torrey, şi în vară sau în toamnă se vor face acolo primele experiențe atomice. Un savant comunist, de origină englez, care lucra în U.R.S.S., a trecut în China, unde contribuie la fabricarea bombei atomice. Nici sovieticii nu au dat secretul bombei atomice chinezilor, cum nici americanii nu-l dau japonezilor. Torrey spunea că japonezii au acum o bunăstare economică şi noul ambasador american la Tokyo e un om priceput, care a fost misionar în Japonia mai înainte şi e căsătorit cu o japoneză. Mai zicea că americanii nu se pricep să facă politică, şi de aceea Eisenhower a pățit ruşinea de a fi criticat în Japonia. Americanii dau bani în unele țări, unde apoi sunt criticați tocmai pentru aceasta.

Despre lucrurile de la noi, despre situația politică de la noi nu a vorbit nimic. A spus doar la început că regimul nostru face mult pentru răspândirea artei populare prin cultivarea folclorului, prin publicare de cărți, prin mişcările de amatori etc. Aceasta când a fost vorba de ceramică, port național etc. şi când au văzut unele cărți despre arta noastră populară, recent tipărite şi din care pe unele le-au cumpărat şi soții Torrey.

Dna Torrey a vorbit foarte puțin, dar se interesează de artă şi a admirat porturile şi arta din diferite regiuni ale țării.

Am spus că, din cauza doliului în familie, nu am putut să mă ocup deloc, ca să procur din cărțile de specialitate, în privința cărora m-au rugat Torrey şi Fell. De fapt, nu le-am dat nici o carte din cele cerute mai înainte şi nici nu am avut nimic pregătit pentru ei.

La plecare – au stat aproape două ore la mine – Torrey m-a rugat să-i împrumut lui Fell *Istoria literaturii române* de acad. G. Călinescu, pe care o văzuseră la mine data trecută, când fusese şi Dragomir. I-am dat-o (e singura carte sau obiect pe care l-au luat de la mine, ieri), spunând că Dragomir i-a

promis lui Fell că-i va face rost de altă ediție a istoriei literaturii, scrisă tot de Călinescu. La aceasta, Torrey mi-a spus că încă nu i-a dat-o Dragomir lui Fell. Am spus că nu l-am mai văzut pe Dragomir şi nu ştiam dacă i-a dat-o sau nu. La aceasta, Torrey mi-a spus că Dragomir şi Fell se vor vedea în aceeaşi seară. Torrey m-a întrebat dacă Dragomir a fost elevul meu, iar eu am confirmat, repetând ceea ce am spus şi data trecută, că Dragomir a început cu mine învățarea limbii engleze şi apoi a urmat la ISEP cu profesori care au mai bun accent şi cunosc mai bine engleza (gramatical) decât mine. Torrey mi-a spus să fiu atent cum vorbesc cu Dragomir, pentru că e „naiv". Am spus că învață bine şi face o lucrare serioasă pentru diplomă.

În vestibul, la despărțire, l-am întrebat pe Torrey când crede că va mai veni pe la mine, ca să ştiu cât timp aş avea ca să-i caut parte din cărțile dorite, căci sunt greu de procurat şi nu ştiu ce-i voi putea procura. La aceasta, el mi-a spus că nu va veni înainte de trei săptămâni, deoarece vrea să facă o călătorie la Istambul, unde va sta câteva zile. L-am întrebat dacă pleacă cu vaporul sau avionul, iar el mi-a răspuns că pleacă cu automobilul. I-am întrebat ce fac cu copilul, la care el mi-a spus că probabil dna Torrey va rămâne aici şi va pleca numai el. Dar în țară, adică la noi, speră ca amândoi să facă excursii în Vâlcea, Bucovina, Iaşi, poate şi în Transilvania.

Anton

23 III 1962

(vol. II, ff. 73–74)

Mr. Bărbunțoiu Lazăr

Sursa „Anton"

Casa „Hilda"

7 04 62

NOTĂ

Urmând să iau contact cu Torrey pentru a vedea dacă nu-mi va vorbi de profesorul şi ziaristul care se află actualmente la Bucureşti – am fost la hotel Ambasador în două seri consecutive. Prima dată, nu a răspuns nimeni la ciocăniturile în uşă, soții Torrey neauzindu-le din camera lor, care are şi un vestibul. A doua oară, după ce din nou am ciocănit inutil, am lăsat o scrisoare, în care arătam că am pentru scurtă vreme nişte cărți care îl interesează pe Torrey pentru lucrarea sa, rugându-l să-mi telefoneze.

Mi-a telefonat joi 5 aprilie a.c., pe la 9 dimineața, stabilind să ne vedem seara la mine acasă. A revenit apoi cu un nou telefon, propunându-mi să ne vedem chiar în dimineața respectivă, spunându-mi că vine cu încă un coleg, care studiază la Cluj. Astfel, pe la 10.30 au venit la mine Torrey şi cu Hitchins şi au stat până după 12.

Am deschis vorba, referindu-mă la actuala expoziție de materiale plastice. Le-am arătat broşura şi plicul cu comemorarea zborului lui John Glenn, care se distribuie fiecărui vizitator. Din conversaţie, nu reieşea că cei doi studenţi americani au vizitat expoziția, dar Torrey mi-a spus că expoziția este destul de modestă, fiind instalată într-un local prea mic şi că nu s-a putut expune mobilier.

În cursul convorbirilor, am atins în două rânduri chestiunea care interesa, anume ca ei să-mi vorbească despre profesorul şi ziaristul ce se află în prezent în țară. O dată, am adus vorba că la expoziție nu erau americani în stare să descrie mai pe larg produsele plastice şi că ar fi fost bine dacă veneau specialişti, dacă ar fi rulat vreun film sau ar fi ținut vreo conferință un profesor sau ziarist. A doua oară, i-am întrebat de ce în cadrul relațiilor culturale dintre R.P.R. şi S.U.A. nu vin profesori, scriitori, ziarişti cu renume. La aceasta, Hitchins mi-a spus că s-a propus venirea la noi a unui istoric american, că nu s-a dat aprobarea. În concluzie, sub nici o formă ei nu mi-au menționat prezența profesorului şi ziaristului, astfel că nu am putut realiza legătura dorită.

Venind vorba de bursele pentru studenți şi după ce am spus că bursa mea nu a fost prea generoasă, dar mi s-au înlesnit călătorii prin S.U.A. – i-am întrebat pe cei doi studenți dacă se descurcă cu bursa ce o au la noi. La aceasta, Torrey mi-a spus că bursa acordată este suficientă pentru o singură persoană, dar în cazul său, care are soție şi doi copii, el primeşte, pe lângă bursa acordată de statul nostru, şi o subvenție din partea Consiliului de Educație, după câte am înțeles instituție de stat din S.U.A., şi astfel întreaga familie are tot ce-i trebuie.

Hitchins, care se află în al doilea an de studii la noi şi care vorbeşte mai bine româneşte decât Torrey, nu m-a lăsat prin nimic să înțeleg că ar şti ceva despre mine de la Kellogg şi nici nu mi-a pomenit de Kellogg. Torrey i-a spus că am tradus din scriitori americani şi Hitchins a făcut pe miratul, când i-am arătat traducerile şi cartea despre S.U.A. Despre Fell sau despre Dragomir nu au pomenit deloc şi nici eu nu am adus vorba.

Hitchins mi-a spus că lucrează la o teză de doctorat asupra problemei naționalităților din Transilvania, că a putut lucra în bune condiții la Cluj, că i-au fost accesibile aproape toate cărțile pe care a vrut să le consulte, afară de ceea ce s-a publicat în anii 1944–1947, când nu a găsit tot ce s-a publicat. Am înțeles că acum stă la Bucureşti şi nu se duce imediat la Cluj. Îl interesează şi literatura noastră şi în cursul conversației m-a întrebat despre Camil Petrescu, G. Călinescu, Arghezi, Ion Barbu, Matei Caragiale ş.a. Hitchins a studiat la cea mai celebră universitate din S.U.A., Harvard, precum şi la Sorbona din Paris. Mi-a spus că l-a cunoscut la Paris pe Emil Turdeanu, un istoric al artei feudale, plecat de mult din țară. Îi cunoştea unele lucrări mai vechi şi altele mai noi. Ştia şi despre Mircea Eliade, care predă orientalistica la universitatea din Chicago. M-a întrebat despre opera sculptorului C. Brâncuşi, despre care scriitorul american Hemingway a scris că era cel mai mare sculptor al lumii. I-am vorbit despre lucrările lui Brâncuşi aflate la Târgu-Jiu etc.

Torrey m-a întrebat despre modul în care sunt remunerați la noi scriitorii şi artiştii, dacă au salarii fixe etc. I-am spus adevărul (că majoritatea trăiesc foarte bine, că au drepturi de autor după tirajul şi calitatea cărților ce le publică, că statul comandă lucrări artiştilor plastici şi muzicienilor sau le cumpără lucrări în mod regulat din expoziții, am vorbit despre tirajele de masă etc.). Am arătat că unii scriitori, publicând mai rar cărți, se descurcă publicând articole în ziare şi reviste etc. În ceea ce mă priveşte, am arătat că eu sunt doar la linia de plutire, că mi se publică mai greu cărțile şi nu sunt acceptat la oricare publicație, – aceasta din pricina activității mele din trecut, a cărților despre America etc.

Torrey mi-a cerut să-i recomand ce cărți de scriitori clasici şi scriitori contemporani români sunt traduse şi tipărite în limbi străine, deoarece ar dori să ia cu el asemenea cărți. I-am spus câte ceva din memorie, urmând să îi dau date mai precise. Vrea să ia cu dânsul şi cărțile scriitorilor comunişti, tipărite în limbile engleză şi franceză, spre a le citi mai târziu, căci acum este ocupat cu lucrarea de istorie asupra perioadei 1914–1916. Ar dori de asemenea volumul III din *Enciclopedia României*, unde este istoria României. A cumpărat şi volumul II din noua *Istorie a României*. I-am spus că nu cred să-i pot procura *Enciclopedia României*, dar că totuşi voi încerca. (Eu nu o am şi nu ştiu cine o are, adică volumul de istorie ce îl interesează pe el.)

Am discutat şi politică în decursul conversației, deşi amândoi studenții vorbeau mai mult de cultură, istorie, literatură şi voiau în primul rând cărți legate de lucrările ce le fac la noi. Torrey mi-a spus că, după câte a observat,

tonul presei noastre față de S.U.A. este mai puțin critic în ultima vreme şi că are impresia că între U.R.S.S. şi S.U.A. se întind noi punți de colaborare, iar relațiile R.P.R. cu Occidentul sunt mai intense acum. Am spus că, într-adevăr, țara noastră comandă maşini şi instalații din Occident, că se fac mari fabrici ultramoderne, sperând astfel că Torrey să-mi vorbească ceva de ziaristul şi de profesorul american, dar nu am ajuns la aceasta şi nici nu mi-a lăsat impresia că l-ar interesa problemele economice. Am căutat să văd spiritul în care va scrie Hitchins teza sa despre problema naționalităților în Transilvania, spunând că problema este spinoasă, că a existat şi poate mai există un şovinism maghiar ca şi unul românesc, că fasciştii maghiari s-au purtat rău în Ardealul cedat, că acum relațiile dintre naționalitățile conlocuitoare sunt altele etc. Hitchins nu şi-a exprimat în nici un fel părerile, astfel că nu am reuşit să aflu poziția sa.

A rămas stabilit că peste vreo zece zile Torrey să-mi înapoieze cărțile împrumutate de mine şi pe care, la rândul meu, am spus că le-am împrumutat cu greu şi pe termen scurt de la alții (E vorba de memoriile lui N. Filipescu, Gral Averescu, I. Cancicov – nu Mircea Cancicov, fostul ministru sub fascişti – despre perioada 1914–1918). Torrey mi-a spus că va căuta să se revanşeze, procurându-mi cărți de scriitori americani ca O'Neill, Tennessee Wiliams şi alții (dramaturgi mai cu seamă, care au văzut că mă interesează), iar eu am făcut aluzia că, la plecarea din țară, îl voi ruga să-mi facă un serviciu în legătură cu activitatea mea culturală, fără a preciza ce anume. În timpul vizitei lor, a venit la mine un prieten, pe care însă nu l-am primit cu ei, ci l-am rugat să mă aştepte în altă cameră, ceea ce a făcut, astfel că acest prieten (scriitorul Traian Filip) nu ştie cine m-a vizitat. Cu Hitchins nu am stabilit nici o nouă întrevedere.

Anton

7 IV 1962

(vol. II, ff. 70–71)

Sursa „Anton“

Casa „Hilda“

Mr. Bărbunțoiu L.

20 04 62

NOTĂ

Miercuri 18 aprilie a.c., pe la ora 20.30, am primit vizita lui Glenn Torrey,

după care, la câteva minute, a venit şi Hitchins. La mine se afla în vizită Nina Stănculescu, scriitoare, autorea unui recent volum de poveşti pentru copii „Ionică“ şi funcționară la Ministerul Comerțului Exterior (secția care îşi are sediul pe strada Gabriel Péri). Ea întârziase şi a stat mai mult decât prevăzusem, astfel că nu am putut ocoli întrevederea dintre ea şi studenții americani. Am spus, când a sosit Torrey, că acesta a venit la mine să vadă unele cărți ce-l interesează pentru lucrarea sa la noi şi că mi-a fost recomandat de profesorul acad. Oțetea. După o conversație banală, Nina Stănculescu a plecat, rămânând eu cu cei doi americani. Nina Stănculescu ştie limba engleză şi a fost traducătoare şi secretară a unor delegații române, care au avut – în ultimii ani – misiuni economice la Stockholm, Oslo şi în Elveția. La plecare, în vestibul, Nina Stănculescu mi-a spus că „acolo unde lucrez eu, va trebui să spun că am văzut pe aceşti americani“, întrebându-mă dacă într-adevăr mi-au fost recomandați de prof. Andrei Oțetea, ceea ce am confirmat, adăugând că i-am condus şi la Muzeul Zambaccian (ceea ce nu corespunde adevărului, dar am vrut să deplasez discuția despre Oțetea).

Torrey, aşa cum rămăsese stabilit, când i-am dat cărțile pentru un interval scurt de timp, mi le-a adus înapoi. Hitchins nu a venit pentru a împrumuta cărți şi nu a dat nici un motiv pentru vizita neanunțată, dar fireşte că scopul său a fost de a întreține mai departe relațiile cu mine.

De la ei am aflat că pleacă peste câteva zile, poate chiar mâine, într-o excursie prin țară. Vor pleca într-o camionetă, pe care o vor conduce ei înşişi: Torrey cu soția şi copiii, Fell, Gretchen şi Hitchins. Excursia va dura vreo opt–nouă zile şi ei mi-au spus itinerarul, cerându-mi indicații ce monumente de artă să vadă în mod special. Vor începe cu litoralul Mării Negre (Constanța, Istria, poate Mangalia), apoi se vor duce la Galați, Iaşi, Suceava, vor vizita mănăstirile cu fresce din Bucovina, vor coborî la Bacău, de unde vor trece în Transilvania, oprindu-se la Braşov şi Sibiu. Se vor înapoia la Bucureşti cu câteva zile înainte de 1 Mai.

Torrey mi-a spus că în curând după înapoierea sa la Bucureşti va pleca la Viena şi s-ar putea să nu mai revină în țară, dacă cei de la Arhivele Statului îi vor face dificultăți, în sensul că nu îi vor da spre cercetare cărți şi documente, de care are nevoie pentru lucrarea sa la universitate. În acest caz, va studia în bibliotecile Vienei şi Parisului materialele pe care nu le poate căpăta aici. Mi-a mai spus că s-ar putea să nu ne mai vedem, deoarece, când un străin părăseşte țara, este urmărit în preajma plecării. Eu i-am dat două volume din memoriile lui Iorga (perioada 1914–1918) şi el le-a luat, spunându-mi că

poate va mai putea veni personal să mi le restituie, poate mi le va restitui prin colegii săi.

Mi-a spus că Fell îmi va restitui *Istoria literaturii române* de G. Călinescu (ediția mare, pe care i-am împrumutat-o prin Torrey), dar altceva nu mi-a spus despre Fell şi nu a pomenit nimic despre Dragomir.

O parte din conversații s-au referit la monumentele pe care le vor vizita în plănuita excursie, la lecturile pe care Hitchins le-a făcut recent (cărți de literatură, arhitectura Mogoşoaiei, cum arăta mai înainte „Podul Mogoşoaiei“ etc.). Hitchins a citit cartea *Podul Mogoşoaiei* de G. Crutzescu, în care se descrie cum arăta Calea Victoriei de-a lungul secolelor. Torrey m-a întrebat dacă un Crețeanu, al cărui nume l-a întâlnit în cercetările sale, fiind ministru la Madrid în 1914, e acelaşi cu Crețeanu care se află acum în Occident. Nu am ştiut să-i dau vreo precizare, dar am dedus că nu poate fi acelaşi, dacă celălalt era deja ministru plenipotențiar în 1914. Probabil că e tatăl sau unchiul lui Crețeanu, care se află în Occident. Am vrut să văd ce ştie despre Crețeanu, dar Torrey a schimbat vorba.[35]

I-am întrebat ce artişti americani vor veni la noi şi nu au ştiut să-mi spună vreun nume, dar au spus că orchestra Benny Goodman va pleca la Moscova. Astfel, am adus vorba că am văzut la Bucureşti, acum doi ani aproape, baletele americane şi, cu acest prilej, l-am cunoscut pe Wyller, că am fost invitat la recepția dată la locuința ministrului S.U.A. de pe strada Polonă. Le-am arătat programul baletelor, pe care la acea recepție o parte din dansatoare şi dansatori mi-au dat autografe. Au răsfoit programul şi Hitchins mi-a spus că el nu se afla atunci în Bucureşti, dar a venit curând după acele spectacole. Atunci i s-a spus că dansatorii americani au căutat să cunoască pe membrii baletului nostru, că au vrut să vadă repetiții la Opera de Stat, dar că au întâmpinat răceală şi rezerve din partea conducătorilor noştri artistici. Eu am spus că la recepție au fost invitați şi fruntaşele şi fruntaşii baletului nostru, care au stat de vorbă cu balerinii americani. Am spus, de asemenea, că Wyller mi-a făcut impresie bună, dar nici Torrey, nici Hitchins nu au făcut vreo reflecție în această privință. Hitchins mi-a amintit cum îl chema pe ministrul S.U.A. de atunci, adăugând că era negru. Am spus că nu arăta ca un negru american tipic, ci mai curând ca un arab sau levantin. Conversația nu a avut dezvoltare pe această chestiune.

Torrey a menționat despre eventuala stabilizare monetară, despre care circulă zvonuri, la care am spus că nu cred că va fi stabilizare, ci poate doar

schimbare de monedă (se vor tipări eventual alte bancnote). Nu ştiau că colectivizarea a fost împlinită. Torrey a spus că China va face curând experimente cu bomba atomică, că a intervenit o îmbunătățire a relațiilor dintre R.P. Chineză şi U.R.S.S., că starea economică din China este foarte precară şi China are nevoie de ajutorul economic al Uniunii Sovietice. Americanii pot produce mult mai mult decât produc, dar nu au unde să-şi plaseze produsele. El are impresia că se vor îmbunătăți relațiile şi dintre U.R.S.S. şi S.U.A., spunând despre tov. Hruşciov că este un om realist şi dinamic, care s-ar putea înțelege în linii mari cu preşedintele Kennedy. Tratativele
se duc mereu, sub toate formele, dar rezultatele încă nu se cunosc.

Întrebându-l pe Torrey ce perspective are la înapoierea în S.U.A., mi-a spus că va intra în învățământ – dar nu ştie unde, în ce stat sau oraş. La întrebarea mea, dacă salariul de profesor îi va fi suficient când are soție şi copii, mi-a răspuns că pentru a-şi completa veniturile va încerca să scrie şi cărți de istorie. Mi-a spus că nu are avere personală. Voind să aflu mai mult din trecutul său, l-am întrebat dacă a mai profesat ceva înainte. Mi-a spus că a prestat diferite munci mărunte, nepomenind nimic despre faptul că a fost ofițer de aviație.

La despărțire, Torrey mi-a spus că mă va înştiința prin colegii săi dacă va părăsi țara fără a ne mai vedea. Hitchins nu mi-a spus nimic special.

Anton

20 IV 1962

(vol. II, ff. 68–69)

NOTĂ

Ieri, vineri 11 mai a.c. l-am căutat pe William Fell la hotel Stănescu, găsindu-l pe la ora 15.30. Era singur în cameră.

I-am spus că l-am căutat, deoarece, întrebând la hotel Ambasador de Torrey, mi s-a comunicat că acesta a plecat. Cum ştiam de la Torrey despre eventualitatea plecării, i-am spus lui Fell că-s îngrijorat în privința cărților împrumutate pentru el de la unele persoane care mi le-au dat cu greu. Fell mi-a comunicat că atât cărțile ce le-am împrumutat lui Torrey cât şi cele împrumutate lui sunt lăsate lui Hitchins, care îmi va telefona săptămâna viitoare spre a mi le aduce acasă. Ba, a părăsit o clipă camera, ducându-se în camera colegei sale, Gretchen, ca să vadă dacă nu cumva ea mai are unele din

cărțile mele pe care Fell i le-a dat spre a le încredința lui Hitchins. S-a întors, spunându-mi că Gretchen le dusese deja la Hitchins şi deci voi căpăta totul prin Hitchins.

Fell mi-a spus că şi el pleacă din țară, mâine 12 mai a.c., (adică mai precis azi). Pleacă definitiv din țara noastră, întâlnindu-se la Viena cu soții Torrey. Şi Gretchen pleacă cu el la Viena, unde ea va rămâne vreo patru zile, apoi înapoindu-se în țară şi mai stând apoi puțin în R.P.R. pentru a încheia anul şcolar.

Fell mi-a spus că marțea care a trecut au fost chemați el şi Torrey de către profesorii de literatură de la Universitate – George Munteanu şi O. Crohmălniceanu – şi aceştia i-au întrebat dacă au fost mulțumiți cu ceea ce au cercetat pentru lucrările lor, întrebându-i dacă mai au nevoie de alte materiale pentru cercetat etc. Fell nu a comentat acest fapt decât spunând că a fost un act de politețe de ultimă oră şi a surâs. Întrebându-l ce au răspuns studenții la cele spuse de profesorii numiți, el mi-a spus că au mulțumit pentru politețe şi au declarat că acum şi-au încheiat şederea la noi.

L-am întrebat pe Fell dacă a reuşit să strângă tot materialul despre scriitorul Eugen Ionescu pentru lucrarea asupra lui şi Fell mi-a spus că a strâns ceva şi va dezvolta ulterior noua lucrare despre Eugen Ionescu. Nu mi-a mai pomenit nimic despre lucrările pe care intenționa să le facă asupra poeziei lui Eminescu şi asupra lui Panait Istrati. Cred că nu s-a mai apucat de ele, că nu a lucrat serios. Deduc aceasta din faptul că mi-a spus, probabil ca o scuză, că s-a îmbolnăvit de ulcer şi nu a putut lucra aşa cum dorise.

I-am spus că o româncă, Irinel Pâslaru, căsătorită cu un inginer polonez, intenționează să publice în Polonia o lucrare despre începuturile literare ale lui Eugen Ionescu şi că, în acest sens, ea a fost recent la mine, spre a-i da sau indica materialele din perioada în care Eugen Ionescu a colaborat cu mine la *Rampa* şi la alte publicații. Fell a spus că ar dori să aibă şi el aceste materiale, dar plecând din țară a doua zi, nu ştie cum să şi le procure. I-am spus că poate cere Uniunii Scriitorilor din R.P.R., printr-o adresă, ca să i se dea concursul, în sensul ca Uniunea să-mi ceară mie să dau materialele scrise şi publicate de Eugen Ionescu, cum şi volumul de poezii publicat mai de mult de Eugen Ionescu în țară. În felul acesta, lucrurile s-ar face pe cale oficială şi eu l-aş putea servi cu ajutorul Uniunii Scriitorilor, care ea ar expedia materialul.

Am profitat de această discuție pentru a cere – aşa cum mi s-a spus – un serviciu lui Fell ca să nu pară amabilitatea mea, arătată lui şi celorlalți

studenți, lipsită de orice interes practic. I-am spus că voiam să-l rog pe Torrey, cum acum îl rog pe el, ca din S.U.A. să mi se trimită din când în când invitații de a colabora la unele reviste de literatură şi de artă sau să fiu invitat la vreun congres internațional. Chiar dacă nu voi putea veni acolo, e bine pentru mine – am subliniat eu – să mi se dea importanță prin asemenea propuneri de colaborare culturală. Autoritățile noastre culturale apreciază pe aceia care primesc asemenea solicitări şi invitații şi astfel aş avea în fața celor de la noi mai mult prestigiu cultural, voi fi mai prețuit decât sunt şi aş avea o situație mai bună decât cea prezentă. Fell mi-a promis că va căuta să facă ceva în acest sens şi va aminti Universității, unde mi-am luat doctoratul, să-mi trimită invitații de colaborare. Va vorbi şi cu Torrey tot în acest sens. Cu Torrey se va mai vedea în S.U.A., pe când cu Hitchins e mai puțin probabil. Nu ştie ce va face în S.U.A. încă, dar crede că va fi profesor ca şi Torrey. Nu mi-a dat adresa lui de acasă, dar îmi va scrie pe cale oficială, când va avea nevoie de materiale. Mi-a spus că îmi va trimite cărți despre scriitorul O’Neill şi sculptorul român Brâncuşi, a căror activitate artistică mă interesează.

Mi-a mai spus că excursia făcută a fost foarte frumoasă, pomenindu-mi de Istria şi Suceava, de Voroneț, dar nestăruind şi nevoind să facă reflecții de ordin social şi politic. Când am adus discuția la asemenea puncte, el a devenit rezervat.

La un moment dat, uitându-mă pe masă, unde erau multe cărți, am pus mâna pe o carte cu coperți negre, care era tocmai *Istoria literaturii române* de G. Călinescu, pe care i-o dăduse tov. Dragomir. Eu ştiam cartea aceasta fără legătură neagră. Întrebându-l ce este, ba citind chiar eu titlul de pe cotor, Fell mi-a spus că e Istoria pe care i-a procurat-o Dragomir. Nu a spus nimic altceva despre tov. Dragomir.

Nu am înțeles bine cât va sta în țară încă Hitchins, dar parcă şi el urmează să plece odată cu încheierea anului şcolar.

I-am amintit lui Fell că portarului de la hotel, la care am întrebat dacă el este acasă, căutându-l de trei ori până l-am găsit, am spus că sunt de la facultate.

Am stat cam vreo jumătate de oră, luându-mi apoi rămas bun. Fell a fost politicos, dar în totul destul de rezervat, nemanifestându-şi intenția de a păstra legături mai apropiate cu mine în viitor. Mi-a spus, la un moment dat, că e greu de corespondat cu cei de aici.

Anton

12 V 962

(vol. II, ff. 62–63)

Sursa „Anton“

Casa „Hilda“

Mr. Bărbunțoiu

27 05 62

NOTĂ

După ce mi-a telefonat marți 22 mai, Keith Hitchins a venit la locuința mea miercuri 23 mai, pe la ora 8 seara.

Mi-a adus toate cărțile pe care le împrumutasem lui Torrey şi Fell.

Am aflat că studenta Gretchen Buehler s-a înapoiat de la Viena, unde a fost cu Fell. Întrebându-l cu ce impresii a venit ea de acolo, Hitchins mi-a spus că studenta a fost la Viena ca să vadă ultimele mode şi noutăți din magazinele Vienei. În cele şase luni, cât nu a mai fost acolo, au apărut multe noutăți. Ea ar dori să mai rămână la noi încă un an, spre a-şi continua studiile de filologie, mai ales că încă nu a învățat bine limba română.

Aducând vorba de Dragomir, fost elev al meu la limba engleză, şi care are gata lucrarea despre comerțul interior şi exterior al nostru, despre dezvoltarea comerțului în R.P.R. şi în lume, am spus că Dragomir are nevoie de cărți de economie şi matematică economică, spre a-şi dezvolta lucrarea actuală. De asemenea, am spus că d-ra Buehler i-a promis că-i va aduce un dicționar de la Viena. Hitchins mi-a spus că studenta a adus vreo patru dicționare de la Viena, pentru diferite persoane care au rugat-o în acest sens. Probabil că unul dintre dicționare este pentru persoana de care vorbesc eu – a spus Hitchins, reieşind că el nu ar cunoaşte şi nu ar fi auzit de Dragomir.

Întrebându-l ce perspective personale are, Hitchins mi-a spus că tocmai zilele acestea a primit oferta unei mici universități americane – Wake Forest University, Winston-Salem, din statul Carolina de Nord, S.U.A. – de a fi lector acolo pentru istorie. Această universitate vrea să dezvolte cursurile de istorie, iar el va ține cursuri de istorie generală şi de istoria țărilor din estul Europei. Hitchins va mai sta o lună în țară, apoi va sta o lună la Budapesta, unde va mai studia problemele care l-au preocupat şi la noi, anume problema Transilvaniei, relațiile dintre români şi maghiari etc. Nici de data aceasta nu mi-a spus (deşi am căutat să-mi spună mai mult) care sunt concluziile

cercetărilor sale cu privire la Transilvania. Este destul de documentat, vorbeşte curent româneşte şi pare a fi studiat cel mai serios la noi dintre toți studenții americani pe care i-am cunoscut. Citeşte uşor limba veche slavă (limba slavonă, în care se scriau vechile noastre texte) şi în fața mea a descifrat foarte repede unele pagini din cărțile în limba slavonă ce le am în bibliotecă. De asemenea, întrebându-l ce cărți ar dori să mai aibă, mi-a vorbit de *Arhiva pentru filologie* a lui Cipariu, de documentele anului 1848, de n-rile de după 1940 ale *Revistei istorice*. Ar vrea să cumpere aceste cărți, care se găsesc foarte greu. Din discuții, de asemenea, reieşea că a citit mult şi a mers la o documentare de specialist.

În cursul discuțiilor, am adus vorba întâmplător de un istoric englez, Philip E. Mosely, pe care l-am cunoscut înainte de ultimul război. Mosely a stat mai multă vreme la noi, trimis de Consiliul Englez şi a publicat în revistele americane, mai ales în *Foreign Affairs*, prin anii 1939–1941, articole despre problemele politice şi sociale ale României şi sud-estului european. I-am amintit că Mosely a scris şi despre tratatul de la Viena, luând partea României, după câte ştiu. I-am spus că l-am cunoscut pe Mosely, care chiar m-a vizitat odată sau de două ori acasă. (Ceea ce este adevărat, Mosely cunoscând şi întreținând relații cu unii intelectuali români, ca acad. Al. Rosetti, cu mine şi cu Costache Popa, ginerele lui Mihail Sadoveanu, Popa traducând pe atunci epică din limba engleză. Cred că l-am cunoscut chiar prin C. Popa, cu care eram coleg la Direcția Teatrelor, prin anii 1938–1940.)

Dau aceste detalii, deoarece, la cele spuse de mine, Hitchins mi-a precizat că Philip E. Mosely este acum o persoană foarte importantă, deținând o catedră la Universitatea Columbia din New York, unde predă istoria şi este considerat specialist în chestiunile sovietice şi ale Europei de Est. Mai mult încă, Hitchins mi-a spus că recent a citit într-o revistă americană (*Time* sau *Newsweek*) că Mosely este printre cele trei sau patru persoane care ar putea fi numite ambasador la Moscova, actualul ambasador terminându-şi anii de funcționare acolo. A rămas ceva neclar în această privință: eu am înțeles că Mosely ar putea fi ambasadorul S.U.A. la Moscova, dar el este englez (şi aceasta mi-a confirmat-o în discuție şi Hitchins). În discuție, nu am observat contradicția ca un englez să fie ambasador al S.U.A., dar poate că Mosely a devenit între timp cetățean american sau că ar putea fi ambasadorul Angliei şi nu al S.U.A. la Moscova. Hitchins zicea că Mosely este considerat expertul nr. 1 în chestiunile de istorie şi politică menționate.

Am adus vorba de Kellogg (cu care ştiu că Hitchins e prieten) şi am aflat că

acest fost student la noi este acum lector la importanta Universitate Berkeley din Nordul Californiei. Hitchins nu mi-a dat alte amănunte decât că Kellogg ar fi vrut să mai studieze un an la noi, dar îi venea greu să mai stea departe de familia sa. Eu i-am spus că Kellogg m-a vizitat din proprie inițiativă anul trecut, că ne-am împrietenit, dar Hitchins a rămas rezervat la toate acestea. I-am vorbit şi de Wyller, pe care l-am cunoscut şi despre invitația mea la legație când a fost trupa de balet americană, dar nici la aceasta nu a spus nimic.

Hitchins este tipul de om care mai mult ascultă pe alții, dar nu-şi exprimă părerile, aşa că politică nu a vrut să discute şi nici nu face reflecții despre situația de la noi. Despre excursia făcută cu colegii săi prin țară nu mi-a spus decât că a fost foarte frumoasă şi că la Voroneț se repara acoperişul, astfel că o parte din frescele exterioare nu le-a putut vedea bine, fiind acoperite de schele.

Cum aveam de la Institutul Româno-Sovietic două articole traduse din limba rusă şi pe care trebuia să le controlez, stabilind cum se scriu exact unele nume de autori, cărți şi filme, l-am rugat pe Hitchins să-mi dea concursul, ceea ce a făcut cu multă bunăvoință, deşi această verificare a numelor şi titlurilor a durat vreo douăzeci de minute sau mai mult.

Pentru a justifica amabilitatea mea față de el şi colegii săi, l-am rugat şi pe el să facă aşa ca să fiu invitat să scriu la vreo revistă de filozofie sau de artă din S.U.A. sau să fiu invitat la vreun congres, spunându-i că în felul acesta, dându-mi-se importanță internațională, capăt aici mai mult prestigiu şi pot fi prețuit mai mult decât sunt în momentul de față, când mă aflu la linia de plutire. S-a arătat dispus a-mi da concursul în această direcție.

Hitchins, după cum am menționat, mai stă o lună în țară şi îmi va mai telefona peste vreo zece–cincisprezece zile, rugându-mă să-i procur dacă se poate *Revista istorică* n-rile de după 1940 (nu ştiu dacă au mai apărut numere după asasinarea de către legionari a lui Iorga şi dacă, apărând încă unele numere, i le voi putea procura). Restul timpului am discutat despre literatura noastră şi cea americană.

Anton

25 V 1962

(vol. II, ff. 56–57)

Hitchins, Kellogg şi Torrey vor continua să se ocupe de istoria României de-a lungul întregii lor cariere. Glenn Torrey a devenit profesor la Emporia

State University din Kansas, iar Frederick Kellogg la Universitatea din Tucson, Arizona. Keith Hitchins, profesor la Universitatea statului Illinois din Urbana, a căpătat o reputație internațională prin studiile sale româneşti, fiind binecunoscut, prin traduceri, şi de cititorii din România.

Bill Fell rămâne un personaj enigmatic; urmele i se pierd după plecarea din România. Va fi ştiut mai multe despre el Toma Dragomir. Dar, până una-alta, nu ştim nici cine a fost Toma Dragomir.

Notă

35. Corect: Cretzianu. Gheorghe Cretzianu, ministru plenipotențiar la Madrid din 1913 până în 1922. Fiul său, Alexandru Cretzianu (1895–1979), diplomat, ministru plenipotențiar la Ankara între 1943 şi 1946, stabilit apoi în Statele Unite.

XIII
Tentative de recuperare: Cioran, Eliade, Vulcănescu

Cariera agentului Anton, ca şi a scriitorului Petru Comarnescu se încheie în contextul relativei liberalizări şi apropieri de Occident dinspre mijlocul şi sfârşitul deceniului 1960–1970. Cu doar câțiva ani înainte, un grup masiv de intelectuali luase calea puşcăriei doar pentru „vina“ de a fi citit sau a fi făcut să circule una sau alta dintre scrierile lui Mircea Eliade sau Emil Cioran. Acum, regimul încearcă să-i atragă pe aceşti „fugari“ şi „trădători“ de țară, care aleseseră – culmea! – să se afirme în Occident mai curând decât să putrezească în închisorile comuniste. Anton participă şi la această tentativă de racolare, odată ce, din vara anului 1966, începe să călătorească în Apus. Oricum, noua strategie culturală era probabil mai aproape de simțămintele autentice ale lui Petru Comarnescu. Iată, în acest sens, două note privitoare la Emil Cioran şi la Mircea Eliade. Şi, doi ani mai târziu, în 1968, un portret – foarte favorabil – al lui Mircea Vulcănescu, prin care Anton-Comarnescu pare a sugera Securității reabilitarea postumă a celui care în 1952 îşi sfârşise zilele în închisoare.

Agent „Anton“

Casa „Agent“

Lt. maj. Deaconu Nicolae

28.08.1966

NOTĂ

În legătură cu invitarea lui Emil Cioran în țară, problema îmi pare mai dificilă decât cu invitarea lui Mircea Eliade.

Cum am arătat în expunerea de ansamblu asupra călătoriei ce am făcut-o în străinătate, Emil Cioran se ține departe de cercurile românilor de la Paris, nu colaborează la publicațiile lor, se consideră, ca şi Eugen Ionescu, un scriitor internațional, nu un exilat sau un rezistent. Repet spusele sale: „de vreme ce ați devenit independenți față de sovietici, rezistența celor de aici nu-şi mai are nici un rost“. Repet şi îndemnul, cu totul spontan, ce mi l-a dat de a face ca Mircea Eliade să fie invitat în țară, deoarece el îi mai susține pe „rezistenți“.

Deşi se ocupă cu probleme inactuale, cu probleme de istorie a religiilor şi

cu o eseistică generală, el se interesează în privința țării şi ține la mulți oameni de aici. Mai întâi, la mamă-sa şi la fratele său, aflați la Sibiu. Demostene Botez, când a fost ataşat cultural la Paris, prin 1956, cred, i-a propus să vină în țară, iar Cioran i-a răspuns că nu poate veni când fratele său este arestat. Acestea mi le-a spus atunci Demostene Botez. Aflându-mă la Sibiu, acum două veri, fratele său a venit să mă vadă şi-mi spunea că Cioran se interesează de familie, îi duce dorul. La Paris, Cioran mi-a spus că el este sărac, că nu câştigă decât prea puțin, dar face tot posibilul de a-şi ajuta familia, trimițând lucruri. M-a întrebat dacă se mai poartă la noi smocking, voind să trimită o vestă albă de smocking celor din țară, spre a o vinde. Mi-a dat o fustă împletită spre a o duce în țară, dar nu am putut-o lua, la avion greutatea bagajelor fiind limitată. Mi-a dat o doctorie pe care am adus-o. Fusta trebuia să-mi fie trimisă cu vreo ocazie, prin Jianu, dar nu am primit-o.

Cu toate aceste dovezi că Emil Cioran doreşte să-şi vadă familia, sau, cel puțin, a rămas ataşat de ea, ca şi de unii prieteni, nu sunt sigur că va accepta invitația de a veni în țară. El este un om cu reacții ciudate, reacții de om singuratec, izolat, care se complace în suferință, privațiuni, sărăcie şi este în stare să-şi interzică bucuria de a vedea familia şi țara.

În convorbirea pe care am avut-o la el acasă, în mansarda unei case de lângă Teatrul Odéon, unde locuieşte cu o profesoară de franceză, ceva mai răzbătătoare decât dânsul, şi cu care colaborează la traduceri din engleză, pe care le publică anonim, Cioran mi-a mărturisit o seamă de lucruri interesante. Avusese remuşcări că, din pricina lui, au fost arestați Marietta Sadova şi C. Noica şi m-a întrebat despre ei, bucurându-se că acum au situație bună. Avea o mare admirație pentru Mircea Vulcănescu şi regreta moartea lui. Spunea că Noica e un fel de Dostoievski şi aproba articolul scris de el în Glasul patriei. Mi-a confirmat că a refuzat să scrie prefața la operele unui scriitor francez foarte influent, Paulhan, conducătorul unei mari reviste, care l-a publicat pe Cioran în fruntea sumarului (La Nouvelle Revue Française).

Mi-a făcut teoria că Petru Dumitriu a greşit, luând poziție de om de dreapta în străinătate. Dacă Dumitriu ar fi apărut ca un comunist dezamăgit, ca un comunist convins, ar fi avut un succes real. Cioran mi-a spus părerea sa că, în Occident, există în genere un vid spiritual, că intelectualii mai valoroşi au poziție de stânga, că a cunoaşte pe Marx contează acum.

Este „lucrat“ mai departe de unii intelectuali evrei, care nu uită că a avut simpatie pentru legionari. Împotriva lui duce o campanie orală un evreu din Botoşani, Louis Goldman, eseist şi sociolog de prestigiu la Paris. Am aflat

ulterior, în ţară, că acest Goldman a fost troţkist şi este prieten cu Eugen Schilleru. După ce Vintilă Horia a primit primiul Goncourt, pe care însă nu l-a putut încasa, din pricina campaniei dezlănţuite de cercurile de stânga, Cioran urma să fie premiat în anul următor de Academia Franceză. El a făcut ca să nu i se acorde premiul, temându-se a nu se dezlănţui o campanie împotriva sa. (A votat negativ, prin scris, Paulhan, răzbunându-se că a refuzat a-i scrie prefaţa.)

Cioran ţine la ţară şi îl preocupă problema Transilvaniei, pe care unii maghiari o mai agită în străinătate. Mi-a spus că scriitorul şi filozoful Gabriel Marcel, cu care este prieten, ţine cu ungurii şi el i-a explicat situaţia Transilvaniei. Gabriel Marcel, evreu trecut la catolicism şi filozof existenţialist de mare prestigiu, ţine poate cu maghiarii din consideraţiuni catolice.

Într-una din cărţile sale de eseuri, Cioran a vorbit de singurătatea poporului evreu, exprimându-şi oarecum admiraţia faţă de evrei. Dacă unora le-a părut aceasta o concesie pentru a i se ierta poziţia legionară de odinioară, alţii de la Paris au considerat antisemite aceste consideraţii, mi-a spus Cioran.

În privinţa atitudinii sale negative faţă de noi, exprimată în volumul *Précis de décomposition* (1949), unde spunea că e caraghios să te pretinzi român şi că suntem „un popor de o vagă latinitate“ etc., Cioran, pe care-l criticasem pentru acestea la dejunul din casa lui Eugen Ionescu, mi-a explicat, când l-am revăzut acasă la el, că dânsul a vrut să lovească în români spre a-i face mai tari. El s-a gândit că evreii şi-au pierdut de 5000 de ani ţara şi totuşi au supravieţuit şi s-au întărit şi dezvoltat. Aşa, gândea el, trebuie să facă şi românii, să se regăsească pe ei. Şi acum par a se fi regăsit.

Paradoxal, abscons, teribilist în gândurile sale, Cioran îşi iubeşte ţara. Mi-a spus că ştie că acum există dispoziţii în ţară ca să nu mai fie atacat ori criticat. Articolul lui D.D. Roşca, publicat în *Contemporanul,* aparţine trecutului.

Nu pot prevedea reacţia sa la invitaţia de a veni în ţară. S-ar putea să refuze pentru motivele arătate mai sus, precum s-ar putea să accepte, mai ales pentru a-şi întări la Paris poziţia, spre a nu mai fi atacat de către unii intelectuali de stânga. Oricum, socot că e bine să fie invitat.

Anton

27 VIII 1966

P.S. Prietenii lui Cioran din ţară sunt cam aceiaşi pe care i-am menţionat referitor la Eliade.

Aceştia sunt:

C. Noica

Petru Comarnescu

Emil Botta

Marietta Sadova

Grigore Popa, care a scos un ziar în timpul lui Antonescu

Țuțea Petre

Petre Pandrea

Al. Rosetti

Mary Lăzărescu-Polihroniade

soția şi fiicele lui Mircea Vulcănescu

soția şi fiicele lui Anton Golopenția

colegii de la Sibiu, unde are familia

Anton

(vol. V, ff. 35–36)

Agent „Anton“

Casa „Agent“

Lt. maj. Deaconu Nic.

29.08.966

NOTĂ

Am auzit recent că Mircea Eliade şi Emil Cioran ar urma să fie invitați în țară cu prilejul comemorării poetului G. Coşbuc.

Cum am arătat în expunerea de ansamblu, pe care am făcut-o după înapoierea din străinătate, Emil Cioran mi-a spus că ar trebui să fac ca Mircea Eliade să fie invitat în țară. El îi mai susține pe românii „exilați“ în străinătate. Cioran nu mai crede că „rezistența“ îşi mai are rostul, de vreme ce noi suntem acum independenți față de sovietici. Voia deci să spună că, venind în țară, Eliade s-ar convinge de anumite realități şi şi-ar schimba atitudinea.

Cred că Cioran judecă bine şi cei care au luat măsura invitării lui în țară procedează foarte just. Întrebarea este dacă Eliade va putea veni în țară la data

comemorării lui Coşbuc. Din scrisoarea pe care Eliade mi-a adresat-o de la Chicago, la 3 iulie a.c. – şi pe care o cunoaşteți – reieşea că va veni la Padova (Italia) pe la 4–5 august, va merge la stațiunea balneară Alona de lângă Padova, iar între 20–30 august va fi la Roma. În septembrie, va fi la Geneva şi Paris. Nu am mai primit de atunci nici o scrisoare de la el, deşi i-am răspuns de la Paris. Nu ştiu ce angajamente are în aceste oraşe, dar cred că ar putea – şi încă bucuros – aranja ca să vină în țară măcar pentru câteva zile. Din scrisoarea lui, reiese că mamă-sa trăieşte la Bucureşti şi cum are 81 de ani se va grăbi să o vadă.

Ca prieteni buni şi vechi Eliade are pe acad. Al. Rosetti, cu care s-a văzut des în străinătate şi care l-a salvat de la închisoare, făcând să fie trimis în străinătate (sub Carol II), pe C. Noica, Petru Comarnescu, pe Mary Lăzărescu-Polihroniade, Emil Botta, Harry Brauner, Dr. Ion Cantacuzino, fiul Mariei Filotti, Lena Constante etc. Cu Zaharia Stancu a fost oarecum prieten, apoi s-au certat. Cu Şerban Cioculescu şi Vladimir Streinu era în relații reci, spre deosebire de cum era cu Camil Petrescu şi Mihail Sebastian, decedați. Nu-i cunosc pe colegii de liceu şi universitate, pe care îi menționează în volumul *Amintiri, I*, publicat la Madrid şi pe care l-am citit. Aceste amintiri, ca şi unele romane ale sale, publicate la noi în anii 1932–1940, ar putea fi lesne retipărite (*Maitreyi*, Isabel şi apele diavolului, *D-ra Cristina* etc.).

Cred că, dacă vine în țară, ar trebui publicate unele articole asupra sa.

Dintre românii de peste hotare, el se bucură de un mare prestigiu, fiind considerat cel mai temeinic cunoscător al filozofiei indiene şi în genere al filozofiilor şi religiilor orientale, o mare autoritate în istoria religiilor. La Universitatea din Chicago, unde este profesor, scoate revista *Istoria religiilor*. Un profesor american, Altitzer, a publicat monografia sa, considerându-l „James Frazer al timpului nostru“. Dintr-o scrisoare trimisă la Paris lui Ionel Jianu, odată cu scrisoarea către mine, reieşea că Mircea Eliade a fost recent numit „doctor honoris causa“ în literele umaniste, la Universitatea Yale. Alți doctori numiți odată cu dânsul sunt scriitorul italian Ignazio Silone, sculptorul Henry Moore, muzicianul L. Bernstein.

Cu toată orientarea sa uneori mistică, Eliade are şi atitudini de om de ştiință, de ştiință exactă, materialistă, şi unele studii despre folclor sunt valabile şi la noi. La Paris, mi s-a spus că va scrie şi despre Brâncuşi.

Spiritual şi sentimental, el este legat de țară şi venirea lui ar fi binevenită din multe puncte de vedere.

Anton

27 VIII 1966

(vol. V, f. 37)

Informatorul „Anton“

Casa informatorului

Lt. col. Bărbunțoiu L.

6 V 1968

NOTĂ

Mircea Vulcănescu a fost una dintre cele mai complexe şi interesante personalități ale generației care a început să se manifeste prin anii 1927–1930. Om de o vastă cultură, un fel de umanist, el era filozof-metafizician, sociolog, cunoscător al istoriei religiilor, precum şi temeinic cunoscător al economiei politice, al statisticii şi ecologiei.

Fiu de inginer, el şi-a format o serioasă cultură, având cea mai mare forță de muncă intelectuală, chiar față de colegii săi de generație ca Mircea Eliade, G. Călinescu şi alții. Influențat de Nae Ionescu, ca şi alți tineri de atunci, Vulcănescu nu avea însă machiavelismul şi setea de putere, voluptatea intrigilor şi uneltirilor ca Nae Ionescu. Sufleteşte, era un om pur, care nu căuta profituri materiale şi nici situații predominante. L-aş caracteriza ca pe un creştin interiorizat pe linia lui Dostoievski, cu principii de puritate, conştient când păcătuia. Setos de cunoaştere şi de a participa la viață, Vulcănescu – adânc cunoscător al filozofiei ortodoxe şi catolice, al filozofiei idealiste, dar cunoscător şi al filozofiei marxiste – în acelaşi timp iubitor de poezie şi literatură –, nu avea limite în curiozitatea sa intelectuală şi artistică. Tradiționalist într-un sens mult mai viu şi mai dinamic decât cei de la revista *Gândirea* şi decât Nae Ionescu – el nutrea unele idei care azi ar fi, în parte, actuale şi valabile. Mă refer la dorința sa de a păstra ceea ce este valabil din tradiție şi, în acelaşi timp, de a ne moderniza ca tehnologie, industrializare etc.

L-am cunoscut îndeaproape în anii 1927–1935 şi îi cunosc evoluția, ca şi contradicțiile. A fost unul dintre cei patru importanți colaboratori ai profesorului Dimitrie Gusti – H.H. Stahl, Anton Golopenția, Traian Herseni şi el –, participând la campaniile monografice la sate, studiind aspectele vieții țărăneşti – de la cele spirituale la cele economice. A fost asistent pentru predarea Eticii (1932) la catedra de Sociologie, Etică, Estetică, condusă de D.

Gusti.

Studiind viața satelor, el s-a interesat de problemele economice şi, deşi filozof-metafizician, a devenit din ce în ce mai expert în problemele economice, astfel că atunci când Virgil Madgearu a creat un Institut de Conjunctură, Vulcănescu a lucrat şi la acest institut, unde era printre conducători şi comunistul Belu Silber (Andrei Şerbulescu) şi alți comunişti. Cum Direcția Vămilor din Ministerul de Finanțe avea oameni venali şi chiar escroci, Virgil Madgearu, cunoscând perfecta onestitate a lui Vulcănescu, l-a numit director al Vămilor. Vulcănescu a avut un mare curaj ca director al vămilor, oprind abuzurile, demascând contrabanda şi traficurile ilegale. A dispus percheziționarea unui vas cu care fostul ministru țărănist E. Mirto a făcut, de fapt, contrabandă, ceea ce a stârnit un mare scandal politic. Nu ştiu sigur, dar cred că a rămas ca tehnician, neînscris în vreun partid politic, director al vămilor şi sub guvernele din care nu mai făcea parte ministrul de finanțe Madgearu. Tot ca tehnician a fost mai târziu secretar general la finanțe şi apoi, în timpul generalului Antonescu, a ajuns subsecretar de stat tot la finanțe.

Că nu a fost înscris în nici un partid politic sunt sigur, dar soarta l-a solidarizat cu conducerea fascistă a țării şi, astfel, a fost arestat şi a împărtăşit condamnările cu alți miniştri şi subsecretari de Stat. În închisoare, cu erudiția lui de umanist, ținea tot felul de conferințe sau discuții, probabil unele mistice pe linie creştină. Nerespectând opreliştele de a ține asemenea discuții, el a fost pedepsit grav la Jilava, căpătând ftizie galopantă şi murind în spitalul închisorii. Felul în care a ajuns la moarte este cunoscut celor din străinătate şi cred că l-am aflat fie de la Virgil Ierunca şi Monica Lovinescu, fie de la Mircea Eliade, care-l admira imens.

La procesul său, unde a fost acuzat că, fiind conducător la finanțe, a dat aur hitleriştilor, el a spus că românii au dat prea multe vieți alături de hitlerişti, dar nu şi aur, căci aur s-a primit de la hitlerişti (aur confiscat parcă în Belgia). A citat şi nuvela unui scriitor rus, care descria cum, pentru un cal rămas stingher pe o insuliță inundată, şi-au pierdut viețile zeci de oameni, înotând spre a lua calul. Voia să spună că greşeala mare a antoneştilor a fost sacrificarea de vieți umane.

Nu era rasist, nu era legionar, nutrind un creştinism al iubirii de oameni, dar, iarăşi, soarta şi slăbiciunea proprie l-au făcut să colaboreze cu fasciştii. Deşi ținea la datini, tradiții, folclor, îşi dădea seama că toate trebuie să se transforme, că industrializarea e necesară şi țin minte cum, prin 1939, mi-a

făcut o teorie că țara noastră se industrializează la maxim, pe cât îi îngăduie puterile proprii şi nu o opresc marile puteri capitaliste.

Mircea Vulcănescu a făcut parte din asociația de arte, litere şi filozofie „Criterion“ (1932–1935), înființată de Petru Comarnescu şi din care făceau parte comunişti ca Silber, Iancu Eliad şi Ion Călugăru, mic-burghezi ca Mihail Sebastian, viitori fascişti ca Mihail Polihroniade, Alexandru Christian Tell şi alții. La simpozioanele acestei asociații se confruntau ideile şi ideologiile cele mai opuse – comunismul şi fascismul – materialismul şi idealismul, creştinismul şi rasismul. La simpozionul inaugural despre Lenin, printre cei care au luat cuvântul a fost şi Vulcănescu, acesta susținând o poziție creştină-împăciuitoristă, iar, dacă nu mă înşel, poziția comunistă era susținută de Silber. Simpozionul despre Lenin, ținut în sala Bibliotecii Centrale Universitare, pe atunci Fundația Carol I, a fost repetat, participând un public imens, care ocupa până la balustradele de lemn ale balconului, unde deci nu se putea sta decât în picioare pe ele. Lucrețiu Pătrăşcanu a luat cuvântul din public la primul sau al doilea simpozion Lenin, combătând pe vorbitorul antileninist, care cred că era Petre Viforeanu sau C. Enescu, aceştia susținând poziția burghez-capitalistă. Poliția a vrut să interzică simpozioanele, iar inspectorul de poliție Parizianu i-a spus lui Comarnescu, secretarul general al asociației „Criterion“: „nu-ți voi ierta niciodată, d-le C., că ai adunat comuniştii în fața Palatului Regal!“

De altfel, ulterior, Armand Călinescu, subsecretar de stat la interne, a căutat să interzică simpozioanele şi conferințele asociației Criterion – autorizate pentru scurtă vreme, apoi, de către ministrul Ion Mihalache şi apoi devenind imposibile din pricina unor bande de studenți huligani, care, puşi de poliția burgheză, au spart uşile la simpozionul despre André Gide şi au molestat pe unii vorbitori (Mihail Ralea, Mihail Sebastian, Şerban Cioculescu, Petru Comarnescu).

Asociația Criterion s-a desființat şi din această cauză cât şi din faptul că, prin 1934–1935, unii membri simpatizanți ai mişcărilor fasciste s-au înregimentat la cuzişti sau legionari, pe când alții au rămas pe poziții comuniste (Silber, Călugăru, Sandu Eliad şi alții), iar alții ca Mircea Eliade, Emil Cioran, C. Noica au devenit simpatizanți cu mişcarea legionară. Alții au rămas pe poziții de obiectivism intelectual, ca Petru Comarnescu. Aş zice că şi Vulcănescu, deşi a colaborat cu fasciştii, nu le-a împărtăşit ideile şi metodele.

Vulcănescu s-a mulțumit băneşte cu situații modeste la început, iar mai

târziu a trăit din salariile mai mari ce le primea legal. Avea o forță colosală ca vorbitor, ținând conferințe ce durau şi câte trei ore despre cele mai aride probleme filozofice, teologice, literare sau economice. Scria, însă, mai greu şi a lăsat puține studii şi articole, pe care cei din aşa numitul „exil“ i le-au publicat.

În viața particulară, el era extrem de generos şi ajuta multă lume, pe criterii filantropic-creştine, nefiind un profitor-stil haiduc ca Nae Ionescu, pe care-l vedea numai sub aspectele lui prielnice, Vulcănescu îngrijind să se tipărească cursurile ținute de Nae Ionescu la Universitate (cursul de Logică, Metafizică etc.). În privința lui Nae Ionescu, pentru care au nutrit mare admirație Mircea Eliade, C. Noica, Mircea Vulcănescu, Mihail Sebastian şi alții – eram totdeauna în divergență şi la fel era şi Anton Golopenția sau H.H. Stahl şi alți membri ai tinerei generații de odinioară.

Vulcănescu a fost căsătorit mai întâi cu Anina Rădulescu-Pogoneanu, cu care a avut o fiică, actualmente în străinătate, unde se află şi mama-sa, apoi prin 1930 s-a recăsătorit cu Margareta Niculescu, o femeie distinsă, cultă, soră pe jumătate cu d-ra Fălcoianu, secretara Elenei Văcărescu. Anul trecut, Margareta Vulcănescu a vizitat-o la Paris pe d-ra Fălcoianu, pensionara statului român, a regimului nostru, apucând-o încă în viață. În timp ce se afla la Paris, bătrâna d-ră Fălcoianu a murit, iar Margareta Vulcănescu a adus în țară unele documente literare şi cărți ale Elenei Văcărescu, destinate unui muzeu în Dâmbovița. La frontieră, toate bagajele cu care venea Margareta Vulcănescu au fost confiscate, după dure percheziționări, apoi în urma intervențiilor oficiale bagajele i-au fost restituite total. Cu Margareta Niculescu-Vulcănescu, Mircea Vulcănescu a avut două fiice, care acum sunt căsătorite, după câte ştiu. Pe una am văzut-o cu d-na Vulcănescu, după revenirea de la Paris a ei. Pe fiica ce o cunosc o cheamă Sandra de Hillerin. Nu mai ştiu unde locuieşte Margareta Vulcănescu, dar are telefonul 55.23.63, pe care mi l-a dat anul trecut. Înainte când mergeam la familia Vulcănescu locuiau pe strada Popa Soare şi poate că şi acum dna Vulcănescu locuieşte tot acolo (cred că n-rul casei – 18 – s-a schimbat).

[…]

În cartea sa *Curente şi tendințe în filozofia românească*, ediția a III-a, 1946 – Lucrețiu Pătrăşcanu se ocupă şi de Mircea Vulcănescu la capitolul „Trei şcolari ai lui Nae Ionescu“ – pp. 126–130 – rezumându-i poziția filozofică, fără a fi de acord cu misticismul medievalist al lui Vulcănescu, dar, oricum, vorbind de Vulcănescu ca despre un om cu personalitate.

Anton

6 V 968

(vol. VI, ff. 37–39)

Dicționar (selectiv) de personaje

Andricu, Mihail (1894–1974), compozitor, profesor la Conservatorul din București, membru corespondent al Academiei Republicii Populare Române.

Auşnit (Aushnitt), Max (1888–1959), mare industriaş; pleacă din țară în 1946, stabilindu-se în Statele Unite.

Baba, Corneliu (1906–1997), pictor. Artist al poporului, profesor la Institutul de Arte Plastice „N. Grigorescu“.

Balaci, Alexandru (1916–2002), profesor de literatură italiană la Universitatea din Bucureşti.

Baraschi, Constantin (1902–1966), sculptor, artist al poporului, membru corespondent al Academiei Republicii Populare Române.

Bârna, Vlaicu (1913–1999), poet şi romancier.

Beniuc, Mihai (1907–1988), poet, între 1949 şi 1965, secretar, apoi preşedinte al Uniunii Scriitorilor.

Bogdan, Radu (1920–2011), istoric şi critic de artă, cercetător la Institutul de Istoria Artei.

Cădere, Andrei (1934–1978), artist plastic, stabilit în Franța în 1967.

Cioculescu, Şerban (1902–1988), critic şi istoric literar; profesor pentru scurt timp (1946–1947) la Universitatea din Iaşi, apoi la Universitatea din Bucureşti (1965). Membru al Academiei Republicii Socialiste România (1974).

Cioran. Emil (1911–1995), filozof şi eseist, stabilit în Franța.

Cisck, Oscar Walter (1897–1966), scriitor de expresie germană.

Ciucurencu, Alexandru (1903–1977), pictor, maestru emerit al artei, profesor la Institutul de Arte Plastice „N. Grigorescu“.

Cuclin, Dimitrie (1885–1978), compozitor, profesor la Conservatorul din Bucureşti.

Cuțescu-Storck, Cecilia (1879–1969), pictoriță.

Dona, familia: doctorul Iosif N. Dona (1875–1954), renumit colecționar de artă, soția sa, Elena, fiicele Cella şi Maruca. În 1950, „colecția Elena şi

Iosif N. Dona“ a fost donată statului.

Drăguţ, Vasile (1928–1987), critic şi istoric de artă, profesor la Institutul de Arte Plastice „N. Grigorescu“.

Dumitrescu, Ion (1913–1996), compozitor, profesor la Conservatorul „Ciprian Porumbescu“ din Bucureşti, preşedinte al Uniunii Compozitorilor (între 1954 şi 1977).

Eliade, Mircea (1907–1986), scriitor şi istoric al religiilor. Stabilit în Franța în 1945, iar din 1957 în Statele Unite ale Americii, ca profesor la Universitatea din Chicago.

Dumitriu, Petru (1924–2002), scriitor; în 1960, rămâne în Occident.

Enescu, Theodor (1926–1998), istoric şi critic de artă, cercetător la Institutul de Istoria Artei.

Fianu, Adriana (1928–2000), publicistă, redactoare la Gazeta literară (apoi la România literară)

Frunzetti, Ion (1918–1985), poet, eseist, istoric şi critic de artă. Profesor la Universitatea din Bucureşti, cercetător la Institutul de Istoria Artei.

Giurescu, Constantin C. (1901–1977), istoric. Profesor la Universitatea din Bucureşti (1927–1948 şi din 1963). Deținut politic (1950–1955). Membru al Academiei Republicii Socialiste România (1974).

Grigorescu, Octav (1933–1987), pictor şi grafician.

Gussi, Gheorghe (1905–1990), diplomat, până în 1947. Exclus din diplomație, îşi câştigă existența ca muncitor, apoi ca recepționer; ocazional şi traducător.

Gusti, Dimitrie (1880–1955), sociolog, şef de şcoală. Profesor la Universitatea din Iaşi (1910) şi la Universitatea din Bucureşti (1920). Membru al Academiei Române (1919).

Han, Oscar (1891–1976), sculptor.

Hitchins, Keith (n. 1931), istoric american. Profesor la Universitatea statului Illinois din Urbana.

Ionescu, Eugen (1909–1994), eseist şi dramaturg. Stabilit în Franța. Membru al Academiei Franceze (1970).

Ionescu, Radu (1930–2005), istoric şi critic de artă, cercetător la Institutul de

Istoria Artei.

Ivaşcu, George (1911–1988), publicist şi istoric literar. Profesor la Universitatea din Bucureşti, din 1958. Redactor-şef al revistei Contemporanul, între 1955 şi 1971.

Jianu, Ionel (1905–1993), istoric şi critic de artă. Din 1951, conduce secția de artă plastică a E.S.P.L.A.; în paralel, profesor la Institutul de Arte Plastice „N. Grigorescu". În 1961, emigrează în Franța.

Jora, Mihail (1891–1971), compozitor, profesor la Conservatorul „Ciprian Porumbescu" din Bucureşti, membru al Academiei Republicii Populare Romane.

Kellogg, Frederick (n. 1929), istoric american. Profesor la Universitatea din Tucson, Arizona.

Kittner, Alfred (1906–1991), poet de expresie germană.

Maniu, Adrian (1891–1968), poet şi prozator.

Manoliu, Petru (1903–1976), scriitor; deținut politic.

Manuilă, Sabin (1894–1964), medic şi statician, director al Institutului Central de Statistică. Din 1947, stabilit în Statele Unite.

Mărgineanu, Nicolae (1905–1980), psiholog, conferențiar la Universitatea din Cluj (1938), deținut politic între 1948 şi 1964.

Mendelsohn, Alfred (1910–1966), compozitor, profesor la Conservatorul „Ciprian Porumbescu" din Bucureşti.

Nicodim, Ion (1932–2007), pictor, stabilit în Franța în 1977.

Niculescu, Remus (1927–2005), istoric de artă. Şef al Departamentului de Stampe al Bibliotecii Academiei (1951–1959), cercetător la Institutul de Istoria Artei (1951–1998), deținut politic (1959–1964).

Oprescu, George (1881–1969), istoric şi critic de artă, profesor de istoria artei la Universitatea din Bucureşti (1930), apoi la Institutul de Arte Plastice „N. Grigorescu", membru al Academiei Republicii Populare Române (1948).

Oproiu, Ecaterina (n. 1929), publicistă şi scriitoare. Soția economistului Costin Murgescu.

Oromolu, Mihail (1875–1945), magistrat, guvernator al Băncii Naționale între 1922 şi 1926.

Pacea, Ion (1924–1999), pictor.

Petrescu, Nicolae (1886–1954), sociolog, conferențiar la Universitatea din București (1932).

Popescu, Mircea (1921–2012), istoric şi critic de artă, cercetător la Institutul de Istoria Artei (şi director, 1969–1972). A activat, de asemenea, la Muzeul Național de Artă şi a predat la Universitatea Bucureşti.

Rally, Alexandru (1897–1986), poet, traducător şi bibliograf.

Rădulescu, Magdalena (1902–1983), pictoriță.

Răutu, Leonte (1910–1993), membru al conducerii Partidului Muncitoresc (Comunist) Român, responsabil cu ideologia şi propaganda.

Rosetti, Alexandru (1895–1990), lingvist. Profesor la Universitatea din Bucureşti (1932). Membru al Academiei Republicii Populare Române (1948).

Sadoveanu, Ion Marin (1893–1964), scriitor.

Schileru (Schilleru), Eugen (1916–1968), istoric şi critic de artă, profesor la Institutul de Arte Plastice „N. Grigorescu".

Stahl, Henriette Yvonne (1900–1984), scriitoare; un timp, soția lui Petru Dumitriu.

Streinu, Vladimir (1902–1970), critic şi istoric literar; deținut politic între 1959 şi 1962.

Şorban, Raul (1912–2006), istoric şi critic de artă.

Teodoreanu, Al. O., zis şi Păstorel (1894–1964), scriitor, renumit pentru parodiile şi epigramele sale. Deținut politic (1959–1962).

Torrey, Glenn Edward (n. 1930), istoric american. Profesor la Universitatea Emporia din Kansas.

Tudor, Sandu (pseudonimul lui Alexandru Theodorescu) (1896–1962), ofițer de marină, poet, publicist, călugăr (din 1948); moare în închisoare, în 1962.

Varia, Radu (n. 1940), critic şi istoric de artă; stabilit în Franța.

Vătăşianu, Virgil (1902–1993), istoric de artă, profesor la Universitatea din Cluj-Napoca (1948), membru al Academiei Republicii Socialiste România (1974).

Vinea, Ion (1895–1964), poet şi prozator.

Vlad, Ion (1920–1992), sculptor; stabilit în Franța.

Vlasiu, Ion (1908–1997), sculptor şi prozator.

Voiculescu, Vasile (1884–1963), poet şi prozator (medic de profesie); deținut politic între 1958 şi 1962.

Voinescu, Theodora (1908–1992), istoric şi critic de artă, cercetătoare la Institutul de Istorie a Artei.

Vulcănescu, Mircea (1904–1952), filozof, sociolog, economist. Subsecretar de stat la Ministerul Finanțelor între 1941 şi 1944. A murit în închisoare.

Weinberg, Moise (1907–1974), economist şi colecționar de artă.

Zamfirescu, Ion (1907–2001), eseist şi istoric al teatrului; în anii ’50, profesor de liceu, şi, din 1960, la Universitățile din Craiova şi Bucureşti.